

HISTORIALLINEN
A R K I S T O.

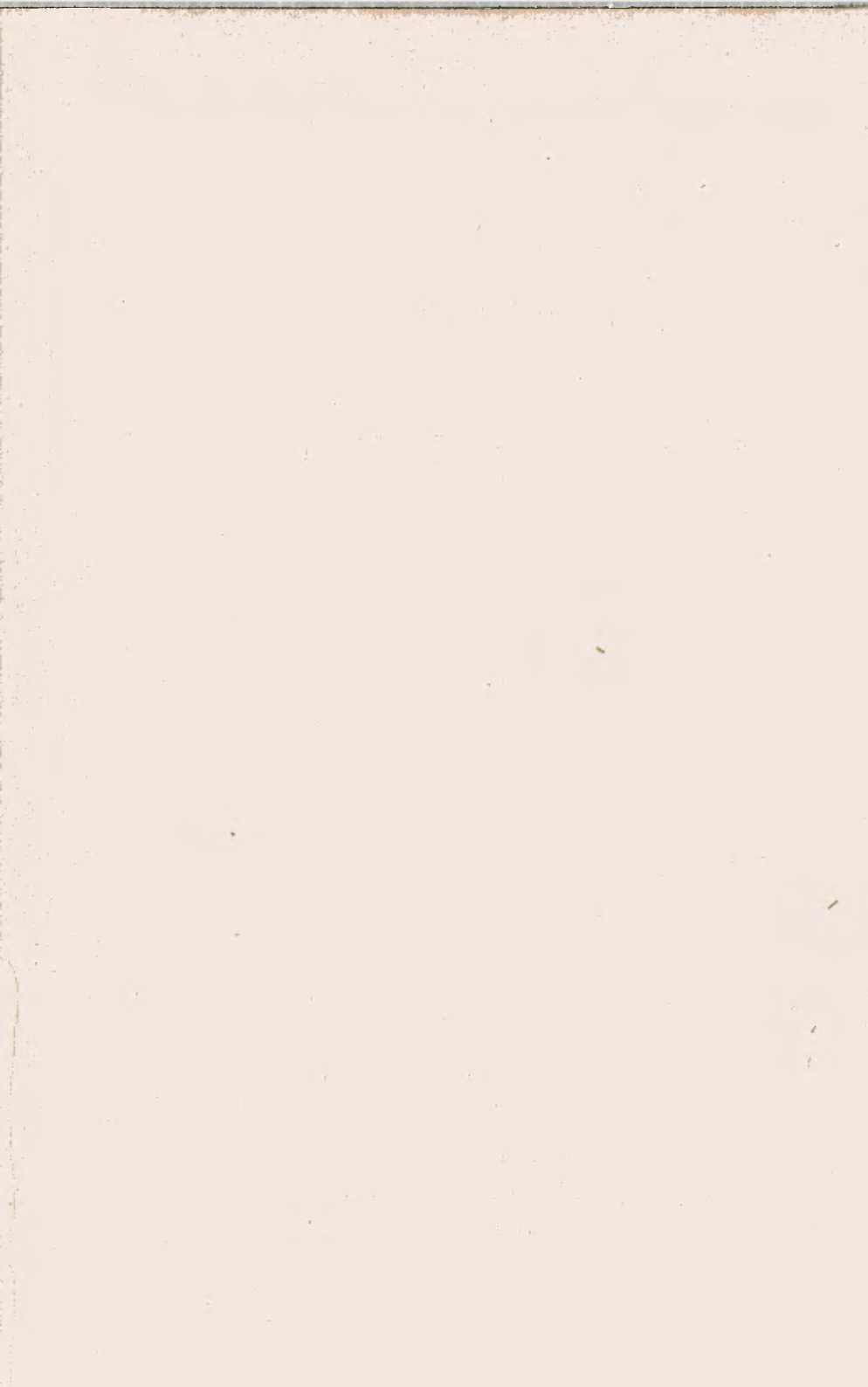
Toimittanut

Historiallinen Osakunta.

III.

Varustettu 11 kuva-taululla.

HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1871.

Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran

Toimituksia.

41 Dsa.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1871.

Aineisto:

Öfversigt af nativiteten, mortaliteten och folkmängden i Finland för tiden från 1751 till 1850 af <i>F. J. Rabbe</i> . II.	1.
Paavi Aleksanteri III:n bulla „Gravis admodum“, miltä vuodelta? Tutkinut <i>Yrjö Koskinen</i>	22.
Muutamia tietoja Käkisalmen läänistä Ruotsin valloituksen ajoilta. Ilmaissut <i>J. Krohn</i>	36.
Pari muistutusta Jaakko De la Gardie'n Venäjän-retkestä. Esittänyt <i>Yrjö Koskinen</i>	40.
Otteita eversti Fenshawe'n muistelmista Ruotsin ja Venäjän sodasta vv. 1788—1790. Toimittanut <i>O. Furuhjelm</i> .	45.
Kreivi Markow'in kertomus keisarinalle yhtymisestään Kustaa III:n kanssa Romassa, keväällä 1784	60.
Otteita Kenraali-luutnantti Kutusow'in päiväkirjoista vv. 1807—1812. Julkaissut <i>Yrjö Koskinen</i>	76.
Muutamasta rautakauden hautausmaasta Euran pitäjässä. Kirjoittanut <i>K. E. F. Ignatius</i>	95.
Wiipurin linnan pohjapiirrokset. Selittänyt <i>V. Löfgren</i> . .	118.
Historiallisen Osakunnan Pöytäkirjat Syysk. 1868— Maalisk. 1871	135.
Aakkosellinen Aine-luettelo niistä Historiallisen Osakunnan Pöytäkirjoista, jotka ovat painetut Arkiston kolmanteen osaan.	201.

Öfversigt af nativiteten, mortaliteten och folkmängden i Finland för tiden från 1751 till 1850

af

F. J. Rabbe.

II.

Uti den uppsatts med ofvanstående titel, af hvilken början finnes införd i andra häftet af detta archiv, innehållande uppgifter på antalet födde och döde i Finland årligen under angifna sekel samt folkmängden i landet vid derunder verkställde dels trienna dels qvinqvenna folkräkningar, utfäste vi oss att i följd meddela äfven de slutsatser, som äro häraf hufvudsakligast att uppmärksammas. Vi gå derföre att här infria detta vårt löfte, och vilje i främsta rummet tillse, huruvida nativiteten och mortaliteten samt folkmängdens tillväxt under nämnde tid i Finland är sammanställande med förhållanderne härmed dels för hela ifrågavarande tid, dels för endast vissa perioder deraf uti andra länder af Europa, eller ock om dessa äro från de andra ländernes i mer eller mindre mon afvikande. — Naturligtvis uppmärksamme vi främst förhållandet till det fordna moderlandet Sverge.

Uti Konungariket Sverge, här afsedt utan inbegrepp af Storfurstendömet Finland, hvilket var dermed förenadt intill år 1809, utgjorde folkmängden vid ingången af år 1751 inalles 1,763,338 personer samt vid utgången af år 1800 insumma 2,347,303 innevånare. Detta lands folkmängd hade sålunda på nämnde tid af 50 år vuxit med endast 583,965

individer, eller med omkring entredjedel, medan Finlands folkmängd derunder nära fördubblats, eller ifrån 429,912 uppgått till 834,829 innevånare. Under halfseket 1801—1850 steg Sverges folkmängd från 2,347,303 till 3,483,541 eller förökades med endast 1,135,238 personer, det är med hälften, medan Finlands innevånare tillväxte från 834,829 till 1,636,915 eller åter nära fördubblades. Härvid bör dock anmärkas, att genom tillkomsten af Wiborgs län Finlands folkstock år 1815 erhöi en tillfällig tillökning af nära 200,000 individer. Af detta framgår sålunda, att folkmängden i Finland tilltagit i raskare progression än i Sverge. Närmaste orsaken härtill är väl att sökas deri, att under det ifrågavarande seklet Finlands folkmängd derigenom, att för året flere dogo än föddes nedgått endast under åren 1789—1791, 1808 och 1809, samt 1833 och 1836, medan ett slikt missförhållande i betydligare grad i Sverge egt rum åren 1758, 1772, 1773, 1789, 1790, 1800 samt 1808—1810. Att utflyttning ur landet skulle härunder, såsom sedermera, i väsendtlig mon äfven inverkat på folkminskningen i Sverge är icke troligt. Härom saknas emellertid tillförlitliga uppgifter. Icke heller synes kriget under åren 1812—1814, deri endast Svenska, men icke Finska, trupper deltog, hafva åstadkommit någon betydlig folkminskning i Sverge, då tabellverket för dessa år observerar icke minskning utan tvärtom tillvext i folkstocken. I de öfriga Svenska krigen under seklet, nemligen 1757—1762, 1788—1790, 1805 och 1806, samt 1808 och 1809 deltog äfven de finske trupperne och sannolikt icke med, i förhållandet till antalet manskap, mindre förlust än de Svenske. Den egentliga orsaken till den raskare folkökningen i Finland torde dock vara att söka i detta lands glesa befolkning, som möjliggör ett större antal nybyggen; ty medan Sverge på

en aréal af 8000 geografiska qvadrat mil räknade år 1850 i medeltal 450 innnvånare på milen kunde Finland vid samma tid, på sin aräa af 6,800 geografiska qvadrat mil icke anteckna flere än endast 220 personer på milen, d. v. s. en befolkning dubbelt glesare än den Svenska. Vid det ifrågavarande seklets ingång år 1751 räknade Sverge redan 220 innevånare på qvadrat milen, medan Finland då på qvadrat milen hade endast 72 bebyggare, väl till bemärkandes att Wiborgs län då ännu icke hörde till Störfurstendömet, hvars aräa nämnde tid derföre icke kan antagas större än endast 6000 qvadrat mil.

I Konungariket Norge med en aräa af 5600 geografiska qvadratmil skedde ännu år 1750 ingen tabellarisk folkräkning. Då denna första gången företogs år 1769 i Norge, befanns folkstocken i detta land då uppgå till 740,000 personer. Antager man att emellan åren 1750—1769 folkmängden i Norge tillväxt i nära samma förhållande som i Finland, der den härunder förökadt sig med 123,791 individer, så kan Norges folkmängd vid ingången af år 1751 med största sannolikhet antagas till 600,000 personer, medan Finlands vid samma tid, till följe af krigets härjningar i det 18 seklets början, utgjorde endast 430,000. Då nu vid seklets utgång år 1800 Norges folkmängd angifves till endast 880,000 personer, men Finlands redan till 835,000, så framstår häraf klarligen att populationen i Finland gått härunder raskare framåt än i Norge. Samma förhållande uppstår om man afser folkräkningen i de begge länderna emellan åren 1801—1850. Norges folkmängd hade härunder stigit från 880,000 till endast 1,400,000, medan man i Finland vid sistnämnde års utgång räknade redan 1,637,000 invånare. Sannt är väl att Finland härunder med tillkomsten af Wiborgs län erhållit ett tillskott i folkstocken

af nära 200,000 personer; men afräknar man äfven denna förökning såsom onaturlig, så återstå dock ännu 37,000 individer, hvarmed Finlands vid innevarande sekels början Norges ännu underlägsna folkstock förökat sig under halfseket utöfver Norges då ännu större invånaretal. Möjligt är emellertid att detta säregna förhållande får till någon del tillskrifvas den omständighet att ifrån Norge utflyttingarne till Amerika decimerat landets folkstock, medan under sagde tid i Finland ingen egentlig utflyttning kan antagas hafva förekommit. Huruvida dock en sådan utflyttning från Norge må kunna till en del motbalanceras af Finlands förlust i folkmängd genom kriget härstädes åren 1808 och 1809, vilje vi här icke taga till pröfning, helst härvid skulle böra tagas i beräkning äfven den manspillan Norge vidkändes i dess frihetskamp år 1814, och hvilken är för oss fremmande. Var Norges folkmängd såsom vi beräknat densamma år 1751 inalles 600,000, så räknade detta land då på qvadratmiln 107 innevånare samt hade år 1850 deraf redan 250 eller något mera än Finland.

Vi hade här ämnat intaga en jemförelse emellan folkräkningen i Finland under angifna tid och den i de sydligare länderna i Europa; men då det befanns, att denna jemförelse skulle blifvit mindre pålitlig, dels derföre att den tabellariska folkmängden i Europas flesta andra länder icke går tillbaka till år 1750, utan kan för denna äldre tid endast approximativt angifvas, dels derföre att klimat, seder, lagar och lefnadssätt i dessa länder betydligt afvika från dem i Finland, hvarigenom uppstå förhållanden, som vid en sådan jemförelse vore svåra att uppmärksamma, dels ock derföre att dessa stater under seklet än mer än mindre ändrat sin arêal och sina gränser, inskränke vi oss här till endast ofvanstående jemförelse med de närmaste grann-

länderne, der sådane afvikande förhållanden mindre komma i fråga, hänvisande den läsare, som vore af en vidlyftigare jemförelse intresserad, till den utredning som för en sådan beräkning kan hemtas dels ur Allgemeine Befölkerungsstatistik af D:r J. E. Wappæus, Leipzig 1859 och 1861, dels Handbuch der medicinischen statistik af D:r Fr. Oesterlen, Tübingen 1865.

Man har antagit, att under naturliga förhållanden eller då hvarken krig, hungersnöd, pest eller utflyttning ega rum, uti ett land der monogamin ensam är legaliserad, folkökningen derigenom, att nativiteten öfverstiger mortaliteten, fortgår sålunda, att folkstocken fördubblas inom tjugufem år. Att detta kan vara förhållandet, särdeles der enkla och rena seder herrska och alla dödsfall förorsakades endast af ålderdomsbräcklighet, och icke af sjelfförvållade krämpor och sjukdomar, är väl äfven sannolikt. Men då i Finland under nu ifrågavarande sekel både krig, hungersnöd och farsoter härjat dess befolkning och af dess döde knappt entiondedel är hänförd under rubriken: döde af ålderdomssvagheth, är det äfven sjelffallet att landets folkstock icke kunnat under tiden af endast ettfjerdedels sekel fördubblas. Härtill har åtgått något öfver femtio år, i ty att emellan åren 1751—1800 folkstocken tillväxte från nära 430,000 till 835,000 samt ifrån år 1801 till år 1850 från sistangifna tal till 1,637,000 eller kanske rättare till endast 1,400,000, emedan befolkningen i Wiborgs län, uppgående år 1850 till 235,000 personer icke får här tagas i beräkning. Emellertid har under nämnde tid uti Europa knappt i något annat land folkstocken visat förmågan att på så kort tid fördubbla sig. I Sverige hade folkmängden från 1751—1850 stigit från 1,763,000 till 3,483,000, eller under de hundra åren ännu icke fullt fördubblat sig. I Norge

deremot fanns under sagde tid folkmängden dock mera än fördubblad, då den härunder från 600,000 uppgått till 1,400,000. I Danmark steg folkmängden under åren 1801—1850 från 900,000 till 1,400,000, i Skottland samma tid från 1,600,000 till 2,900,000; i Frankrike från 27 till 35 miljoner, i Preussen från 9 till 16 miljoner, i Österrike från 23 till 36 miljoner, i Ryssland från 36 till 53 miljoner, men i England från 9 till 18 miljoner.

I hvad mån inflyttning från utlandet kan inverka på tillväxten af ett lands befolkning framstår af förhållandet härmed i Förenade Staterne i Norra Amerika, der folkstocken under åren 1801—1850 tilltog från 5 till 23 miljoner samt fördubblades på mindre än 25 år.

Den naturliga orsaken till folkökningen är dock förhållandet emellan nativiteten eller antalet födde och mortaliteten eller antalet döde. Likasom i andra länder har äfven i Finland det normala förhållandet härvid varit att årligen flere blifvit födde än aflidit.

Nativiteten eller antalet af lefvande födde i Finland under seklet 1751—1850 hafve vi angifvit till inalles 3,464,985 personer. Under samma tid antecknades de dödas antal hafva varit 2,487,734, hvarföre folkmängdens tillväxt genom den större nativiteten i förhållandet till mortaliteten härunder blir 977,251 personer. Genom tillkomsten af Wiborgs län år 1811 med en folkmängd af omkring 200,000 personer och annan inflyttning eller af inalles 229,752 individer steg under seklet landets folkmängd sålunda:

Finlands folkstock den 1 Januari 1751 . . .	429,912.
Tillväxt genom flere födde än döde . . .	977,251.
inflyttning och landets ut- vidgning	229,752.
Summa	1,636,915.

utgörande denna summa det antal invånare, hvilket folkräkningen den 31 December 1850 utvisade vara i landet bosatt. Vi gå nu att jämföra denna folkräkning med den i Konungariket Sverge beräknade för samma tid, och upprättade häröfver följande tabell, efter att hafva anmärkt att Sveriges folkmängd den 1 Januari 1751 var . . 1,763,338. Tillväxten genom flere födde än döde under seklet 1,802,244.

Summa 3,565,582.

Förlust genom utflyttning afgår 83,041.

Rest 3,482,541.

till hvilket belopp Sverges folkmängd uppgick vid folkräkningen den 31 December 1850.

Tabell jemförande nativiteten i Sverge och Finland åren 1751—1850.

	Födde i Sverge	Födde i Finland	Årligen i medeltal ett födt barn på antal innevånare	
			i Sverge	i Finland
1751—1760	664,211	205,187	27,64	22
61— 70	677,333	224,583	28,93	23
71— 80	674,258	243,947	30,54	25
81— 90	689,808	263,929	31,17	26
91—1800	760,327	305,986	29,88	25
1801—1810	740,833	319,962	32,43	27
11— 20	825,308	406,699	29,89	27
21— 30	953,263	482,321	29,75	26
31— 40	948,360	465,095	31,68	30
41— 50	1,028,326	547,276	32,04	28
Summa	7,962,027	3,464,985	medeltal 30,15	medeltal 27

Häraf synes att, medan Sverges folkmängd, hvilken år 1751 uppgick till 1,763,338 personer, under seklet gittat

producera endast nära åtta miljoner lefvande barn, Finlands bebyggare vid samma tid, utgörande endast 429,912 personer, eller föga mer än $\frac{1}{4}$ af Sverges, alstrat under samma sekel en lefvande afkomma af nära tre och enhalf miljon, konstaterande detta förhållande sålunda den gamla sattsen: att i ett glest befolkadt land folkförökningen under vanliga förhållanden fortskrider raskare än i ett tätbefolkadt.

Man har efter beräkningar för kortare perioder funnit att i de Europeiska staterne med monogamiska lagar födes i medeltal årligen ett barn på 30 invånare samt att denna nativitet varierar från 1 på 25 till 1 på 37. Så har man efter beräkningar på 1840 och 1850 talen funnit, att årligen ett lefvande barn födes i Sachsen på 25 invånare, i Preussen och Österrike på 26, i Sardinien på 27, i Bayern på 29, i Nederländerna och England på 30, i Norge på 31, i Danmark, Hannover och Sverge på 32, i Belgien på 34 och i Frankrike på 37. Af ofvanstående tabell synes att efter en sekular-beräkning medeltalet i Sverge får angifvas till en på 30 och i Finland till en på 27, hvaraf framgår att i det glest befolkade och minst odlade Finland folk-mängdens tillväxt hittills skett raskare än i de flesta af de öfriga här angifna länderne, men att numera densamma är i aftagande och småningom närmar sig till samma progression som i de andra Europeiska staterne. I hvilken mon dock de ovanligt fåtaliga äktenskapen i Belgien och Frankrike inverkat på detta menliga förhållande derstädes är emellertid icke angifvet.

Här borde vi nu intaga en jemförelse emellan tillväxten af folkstocken i Finland genom flerlingsbörder i förhållande till den i andra länder. Men då vår uppsats N:o 1 icke omfattar detta förhållande i Finland, måste denna jemförelse här utelemnas. Också är den af mindre vikt, då det

visat sig att i allmänhet flerlingsbörderne icke uppgå öfver 1 procent och i Finland och Schlesvig. der de gått högst, icke öfver 1,40 och 1,50 procent af hela antalet barnsbörder för året. En beräkning för tio Europeiska stater, der inalles 20 miljoner barn blifvit födde, utreder att af 10 miljoner födde barn i medeltal 9,768,334 tillkommit i enbörd, 227,597 i tvillings-, 3,948 i trillings-, 118 i fyrlings- och 3 i femlingsbörd. Att procenten för Finland skulle varit större efter beräkning för hela seklet, är icke att förmoda, då härunder i Finland endast undantagsvis fyrlingar någon gång blifvit födde, och år 1850 af då antecknade 57,273 barnsbörder endast 824 voro tvillings- och 13 trillingsbörder.

År 1850 räknades de oäkta barnens antal i Sverige till 10,320 på inalles lefvande födde 110,399, och i Finland till 4,094 på 56,561 lefvande barn, eller i Sverige hvar 10:de och i Finland endast hvar 14:de barn af oäkta börd.

De dödföddes antal är angifvet år 1850 i Sverige till 3,652 och i Finland till 1,362, eller i Sverige hvar 30:de af de lefvande födde och i Finland hvar 36:te.

Den större mängd barn, ja ända till öfver 10 på hjonlaget, hvilken man understundom anträffar i Finland, gifver anledning förmoda att i medeltal på hvarje gift par härstädes skulle belöpa sig flere barn än i andra länder. Vi vilje derföre här intaga en beräkning på förhållandet härmed under det ifrågavarande seklet.

Tabell öfver antalet gifte personer och barn under 15 års ålder i Finland nedanstående år.

	Gift folk	Barn under 15 år
1751	160,650	160,409
1775	211,586	231,693
1800	294,314	302,233
1805	313,482	331,862
1815	380,171	257,973
1850	559,595	565,155

Häraf framstår att på hvarje äkta par i Finland belöper sig i medeltal föga mera än 2 ogifta barn. Men då samtidigt hvarje hjonalag kunnat hafva äfven ogifta barn öfver 15 år och än äldre gifta barn, måste antalet barn på hvarje hjonalag antagas högre. — En beräkning i Edinburg Review för år 1830 angifver antalet barn på hvarje hjonalag i Europa göra i medeltal $4\frac{2}{3}$, deraf i Sverge $3\frac{3}{5}$, i England 4 och i Ryssland $5\frac{1}{4}$; men i en församling i medlersta Sverge belöpte sig efter en femtioårig beräkning $4\frac{1}{6}$ barn på hvarje äkta par. Af 357 hustrur hade nemligen härstädes blifvit födde:

Af 45 inga barn = 0.

35 1 = 35.

39 2 = 78.

48 3 = 144.

34 4 = 136.

36 5 = 180.

39 6 = 234.

30 7 = 210.

24 8 = 192.

9 9 = 81.

13 10 = 130.

3 11 = 33.

1 13 = 13.

1 16 = 16.

S:a 357 1,482.

Högsta produktiviteten i detta afseende belöper sig enligt en uppgift på Schweitz, der i en församling (Vevej) på 375 mödrar räknades 2,693 barn eller $5\frac{1}{2}$ på hvarje, och enligt en annan på Irland. Se Wappæus. Del. 1, pag. 303.

Härvid bör dock tagas i betraktande, att dödligheten hos barn under 15 års ålder inverkat på det antal barn vid

denna ålder, hvilken vid folkräkningen finnes i föräldrahemmet. Om man erinrar sig att i Finland vanligen hälften af barnen under tio års ålder årligen aflider, så följer häraf att, om antalet barn på hjonalaget skulle belöpa sig till endast 4 såsom i England och Sverge, endast hälften häraf skulle qvarfinnas af tioåringar vid folkräkningen. Men då ett icke obetydligt antal barn vid åldern emellan 11—15 år hunnit aflida och ändock i Finland anträffas två barn under 15 års ålder på hjonalaget, så måste sannolikt produktiviteten här ställas högre samt kan angifvas antagligen till 5 på hvarje gift par. Den närmare undersökningen härom torde vi emellertid få öfverlåta åt Finlands nya statistiska byrå.

Härvid får icke förbises, att det årligen födda antalet af barn utom äktenskapet äfven inverkar på produktiviteten härutinnan. Den svenska befolkningsstatistiken har sedan år 1776 årligen angifvit beloppet af födde oäkta barn, hvilket utgjorde år 1776 inalles 2,189, för år 1800 dock redan 3,485, efter att dock åren 1797—1799 hafva uppgått till något öfver 4,000, år 1840 till 7,380, men år 1849 och 1850 för hvardera året öfver 10,000, medan detta antal ännu år 1848 stod på endast 8,732; således förhållandet till årets lefvande födde barn år 1776 såsom 1 till 30,54, år 1800 såsom 1 till 19,38, år 1840 såsom 1 till 13,30 och år 1850 såsom 1 till 10,69. Det finska tabellverket angifver detta förhållande för Finland sålunda: år 1751 såsom 1 till 75, år 1776 såsom 1 till 39, år 1800 såsom 1 till 21,50, år 1840 såsom 1 till 14,22 och år 1850 såsom 1 till 13,81. Men då känt är att af de oäkta barnen under de första lefnadsåren aflida betydligt flere än af de äkta, af hvilka vanligen hälften redan är afliden före det 10:de året, kan väl detta ringa antal af härstädes vid lif derefter blefne oäkta barn icke

synnerligen inverka på beräkningen af det antal barn, som angifvits belöpa sig på hjonalaget, nemligen 4 å 5.

Att i länder med medgifven polygami de oäkta barnens antal skall ställa sig lägre än i de monogamiska staterna, är all anledning att förmoda, ehuru den Europeiska statistiken ännu icke gittat med siffror fsamställa förhållandet.

Följer nu att betrakta mortaliteten eller dödligheten under det ifrågavarande seklet. Ofvanföre är redan antecknad att totalantalet dödsfall uppgick under seklet i Finland till inalles 2,487,734 eller nära $\frac{2}{3}$ af de föddes antal, äfvensom att, i händelse härunder den enda naturliga dödsorsaken: ålderdomssvaghet fått ensam råda, dödligheten skulle härigenom blifvit betydligt retarderad. — Men äfven krig, olyckshändelser och sjukdomar äro numera, om man så får säga, naturaliserade orsaker till döden, oaktadt icke så absoluta som ålderdomen, i ty att de kunnat oskadliggöras genom fredlighet, lugn, försigtighet, tarflighet och en rationel helsovård, hvilka dock undor ett stigande välstånd motverkas af öfverdåd, fylleri och liderlighet. Vi vilja här uppmärksamma förhållandet emellan folkmängden och dödligheten i Finland samt några andra länder.

Tabell öfver förhållandet emellan antalet dödsfall och folkmängden i Finland nedanstående år.

	Folkmängd.	Dödsfall.	Förhållande.
1751	429,912	10,475	1:41
1761	491,067	14,045	1:35
1771	567,000	14,750	1:38
1781	663,887	17,627	1:37
1791	705,623	28,856	1:24
1801	834,829	18,319	1:46
1811	863,301	26,814	1:32
1821	1,177,546	27,241	1:43
1831	1,372,077	39,312	1:35
1841	1,408,503	32,550	1:46
1850	1,621,559	42,913	1:38

Jemföre vi detta förhållande med det i Sverge, finne vi att i Sverge afled år 1751 hvar 37:de, år 1800 hvar 32:a och år 1850 hvar 50:de invånare. I andra stater i Europa är dödlighets-förhållandet till folkstocken, enligt beräkningar på 1840 och 1850 talen, angifvet i medeltal sålunda:

Dödsantalet till folkmängden i

Österrike som	1:30	Belgien . .	1:42
Sardinien . .	1:34	Hannover .	1:43
Sachsen . . .	1:36	Frankrike .	1:44
Preussen . . .	1:36	England . .	1:44
Bayern	1:36	Danmark . .	1:49
Nederländerne	1:39	Norge . . .	1:56

Härvid är anmärkt af maximum af dödligheten inträffat i Österrike år 1847 med 1:23 och minimum i Norge år 1854 med 1:57. Hvad Finland beträffar, visar det sig att dödligheten här under krigsåren 1791, 1808 och 1809 samt farsotsåret 1833 uppgått till sitt högsta, eller respektive hvarje 24:de, 17:de, 18:de och 21:sta invånare, men dessemellan åter nedgått till det äfven för andra länder vanliga förhållandet, ehuru den aldrig uppnått det minimum, som anmärkts för Danmark, Sverge och Norge.

Vidkommande sedan medellifslängden hos befolkningen i Finland, jemförd med densamma hos folkstocken i Sverge, så anteckne vi här denne efter samma beräkningsgrund för begge såsom följer:

1751 i Sverge	32 år	I Finland	32 år
1775	34 "	"	32 "
1800	" 33 "	"	33 "
1810	" 31 "	"	33 "
1820	" 35 "	"	33 "
1830	" 31 "	"	34 "
1840	" 40 "	"	36 "
1850	" 41 "	"	33 "

Enligt *Caspers* uppsatts: *Die wahrscheinliche Lebensdauer*, Berlin 1835, är efter samma beräkning medellifslängden i några Europeiska stater angifven sålunda: i Preussen 30 år, Schweitz 35, Frankrike och Belgien 36, England 39, Sverige 40 och Norge 41.

Att medellifslängden i Finland, hvilken ännu i början på 1800 talet höll jemna steg med den i Sverige, på sedanaste tid blifvit efter, torde till icke obetydlig del få tillräknas den omständighet, att allmogen i Sverige åtnjuter i rikare mått en rationellare helsovård än den i Finland, i ty att i Finland, på en folkmängd af nära hälften mot den Svenska, räknar man eadast 120 rationella läkare, medan Sverige häraf eger redan 550. Att oakadt superiet eller törstigheten (*ædruligheden*) i Norge medellifslängden der kan räknas högst i Europa, torde äfven få härledas af samma orsak, emedan Norge på en folkmängd af nära samma storlek som Finlands räknar redan nära 400 läkare. Enligt beräkningar gjorda i England är bland fyllhundar annars dödligheten 3—5 gånger större än bland de nyktre. Välstånd och sedlighet har man antagit såsom de mäktigaste faktorer vid bestämmandet af dödlighetens aftagande i ett land, och torde skäl vara förhanden att icke jäfva giltigheten af denna satts äfven i Finland.

Vidkommande den i Finland upphunna längsta lefnadsåldern, finne vi af tabellerne, att år 1751, antalet af lefvande personer öfver 90 år uppgick till 748, år 1760 till 436, år 1775 till 374, år 1800 till 163, år 1805 till 271, år 1810 till 79, år 1815 till 120, år 1840 till 225, år 1845 till 278 och år 1850 till 262. Personer öfver 100 år gamle har Finland räknat endast få, eller, så vidt känt är, år 1805 tre, 1830 två, 1840 en, 1845 två, men år 1850 nio.

Enligt en uppsatts i Kongl. Vet. Akad. Handlingar

1766 pag. 24 skola emellan åren 1755 och 1763 afidit i Sverige och Finland sammanräknadt 5,576 personer vid en ålder öfver 90 år, nemligen:

Vid 90—95 år inalles 3,504 personer.

" 95—100	" "	1,362	"
" 100—105	" "	540	} Således 710 öfver 100 år gamle.
" 105—110	" "	127	
" 111	" "	10	
" 112	" "	7	
" 113	" "	4	
" 114	" "	4	
" 115	" "	6	
" 116	" "	1	
" 118	" "	6	
" 120	" "	3	
" 122	" "	1	}
" 127	" "	1	

Den äldste af dessa var en kvinna i Österbotten. Den äldste i Sverige døde för här ifrågavarande tid eller under året 1719, en torpare i Östergöthland, uppgifves hafva uppnått åldern af 147 år. Vi måste dock härvid anmärka, att, då officiella nativitetstabeller först år 1748 anbefalldes, osäkert synes, huruvida den angifna åldern hos den døde varit den rätta, eller om man icke härvid kan få misstänka något om ock ouppsåttligt misstag beträffande födelseåret.

På förhållanderne härutinnan i nordn kan sålunda numera icke lämpas den iakttagelse, hvilken gjordes vid Suez för vid pass 3,500 år tillbaka af Moses, den nemligen: att när menniskan lefver längst, lefver hon sjuttio till åttio år.

Efter införandet af de officiella mortalitetstabellerne, der hvarje affiden persons upphunna ålder borde antecknas,

vann man änteligen visshet derom, vid hvilken lefnadsålder landets innevånare dogo. Dessa tabeller utvisade nu att största dödligheten träffade barnen under tio års ålder samt i Finland mera än i Sverge. En närmare undersökning ådagalade tvenne hufvudorsaker till barnens vanvård. Den ena var qvinnans af allmogen trägna deltagandet i utarbetet, derigenom hon, då sådant måste ske på afstånd från hemmet, hindrades att dägga barnet. Den nyfödde lemnedes tidigt åt äldre qvinnor eller hemmavarande barn att lifnäras genom sugrör, de der ofta fylldes med otjenliga och skadliga ämnen, eller ock medelst olämpliga tuggor, hvarigenom barnets digestionsorganer snart angrepos och det dukade under för denna vanvård. Den andra orsaken åter visade sig vara flertalets af mödrarne fördom att icke genom ett längre ammande än endast någon vecka försvaga sin fysik och minska sin conceptionsförmåga. Antalet af födde barn på hjonalaget förökades väl, men ock af döde i de första lefnadsåren. Ännu på 1840 talet utfärdades plakat mot denna allt fortfarande barnavanvård i Finland, utan att härmed något särdeles synes hafva blifvit uträttadt, och ännu år 1850 uppgick antalet af döde barn under 10 års ålder öfver hälften af årets dödssumma. — År 1751 dogo i Finland inalles 10,475 personer, deraf 5696 voro barn under 10 år, och år 1850 af hela antalet 42,913 döde personer barn under 10 år till 21,594. I Sverge aflido år 1840 inalles 63,555 personer, deraf endast 26,213 barn under 10 års ålder. Variationerne i dödligheten under de öfriga lefnadsåldrarne äro mindre anmärkningsvärde. Att en större eller knappare tillgång på rationel läkarevård äfven härvid måste inverka, likasom vi sett fallet vara vid beräkningen af medellifslängden, torde af ingen bestridas. —

Men äfven årstiden utöfvar ett märkbart inflytande på dödligheten. Låtom oss se till hvad statistiken för Finland har att härom förtälja.

Man har anmärkt, att i Europa de flesta barn alstras under våren, att efter vinterdvalan naturen åter vaknar till lif. I motsatts häremot borde väl de flesta dödsfallen inträffa under hösten eller vintern, då lifvet segnar af, och då köld och mörker, dessa lifvets kontraparter, inträda i regementet såsom bestämmande. Men reaktionen är ock en makt, hvilken i och med detsamma vaknar till lifs och tager sin skyddsling lifvet i försvar. Ju mörkare julen är, desto mera ljus tänder man upp, och ju kallare vintern, dess mera sveper man sig i skinnplagg, förser sina rum och eldar sin stuga. Detta oaktadt gör döden dock rika skördar om vintern; men genom sina täta vexlingar mellan värme och köld är våren än farligare för lifvet. Till bevis härför intage vi här följande tabell öfver dödsfallen i Finland under de olika årstiderna.

Döde år	Vår Mars till Maj	Sommar Juni till Augusti	Höst September till November	Vinter December Januari Februari	Summa dödsfall.
1751	3,131	2,580	2,119	2,645	10,475
1840	8,661	6,781	7,138	8,344	30,924
1845	9,079	6,779	7,367	8,957	32,182
1846	11,104	9,220	7,841	9,539	37,704
1847	10,721	8,141	7,390	9,041	35,293
1848	10,630	8,127	7,970	9,952	36,679
1849	10,415	8,830	8,834	10,067	38,146
1850	12,242	9,343	8,942	10,795	42,322

För att möjliggöra en jämförelse med förhållanderne i andra länder, intage vi här följande tabeller:

Tabell utvisande differensen emellan födde och döde i medeltal uti följande Europeiska stater.

Norge . . .	21,42	Belgien . . .	7,25
Sverige . . .	15,29	Nederländerne	7,23
England . . .	14,17	Württemberg	7,14
Danmark . . .	13,73	Bayern . . .	6,82
Finland . . .	10,23	Frankrike . . .	5,91
Hannover . . .	9,53	Sardinien . . .	5,82
Sachsen . . .	9,80	Österrike . . .	3,92
Preussen . . .	8,88		

Tabell öfver procenten af dödsfallen i medeltal under årstiderna uti följande Europeiska stater.

	Vår Mars—Maj.	Sommar Juni—Aug.	Höst Sept.—Nov.	Vinter Dec.—Febr.
Sardinien . . .	24,7	23,6	24,3	27,4
Bayern	28,7	21,3	22,3	27,7
Nederländerne	25,5	23,4	23,5	27,6
Belgien	28,1	22,0	21,2	28,7
Sachsen	26,3	23,1	24,0	26,6
Holstein	28,5	21,8	22,4	27,3
Danmark	28,8	23,5	21,2	26,5
Norge	28,8	21,9	22,3	27,0
Sverige	28,8	20,2	24,9	26,1
Irland	19,4	33,3	27,1	20,2

Tabell öfver dödsfallen under månaderna i medeltal uti följande Europeiska stater.

	Sardinien.	Bayern.	Sachsen.	Belgien.	Neder- land.	Holstein.	Danmark.	Norge.	Sverige.	Irland.
Januari	1,140	1,143	1,153	1,253	1,191	1,170	1,084	1,181	994	814
Februari . . .	1,162	1,243	1,030	1,215	1,094	1,155	1,114	1,140	1,151	751
Mars	1,067	1,278	1,051	1,208	1,097	1,231	1,179	1,143	1,211	765
April	1,045	1,186	1,066	1,137	1,020	1,149	1,179	1,183	1,178	767
Maj	860	978	1,041	1,026	947	1,044	1,108	1,127	1,092	793
Juni	834	876	918	956	941	925	965	944	844	1,155
Juli	910	828	876	853	917	815	971	844	760	1,528
Augusti	1,084	855	975	839	954	878	882	839	821	1,314
September . .	1,021	880	976	866	992	935	801	884	1,019	1,110
Oktober	910	879	924	830	908	846	828	880	950	1,122
November . . .	984	919	985	845	918	900	909	916	1,008	1,017
December . . .	983	935	1,005	972	1,020	951	980	919	992	864
Medeltal . . .	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Skilnad mellan Max. och Min.	328	450	277	423	283	416	378	344	451	777

Här bifoga vi en gång för alla den anmärkning, att, sedan år 1811 Wiborgs län, hvilket före Nystadska freden år 1721 tillhört Finland, men då förlorats, blifvit återvunnet, Finland bland sin folkmängd, hvilken egentligen utgöres af protestanter, för hvilka ock tabellformulärerne under seklet 1751—1850 varit egentligen gällande, upptagit vid folkräkningarne äfven ett antal bekännare af grekiska religionen, varierande till antal från 20,000, till 47,000. Då nu från de grekiska församlingarne några ordentliga tabeller årligen icke afgifvits till styrelsen i landet, utan endast understundom summariska uppgifter öfver födde och döde samt någon gång öfver folkmängden i desamma, ehuru sällan fullständigt, gälla de här ofvan intagne uppgifterne egentligen landets protestantiska församlingar. Stundom hafva dock i de officiella uppgifterne om folkmängden samt årligen födde och döde ingått äfven greker, än mera än mindre fullständigt, hvarföre de afvikelser, som här och hvar i dessa afseenden förekomma, finna häri sin förklaring. Så finna vi summan af dödsfallen i tabellen öfver dödsfallen under årtiderna från och med år 1860 upptaga endast protestanterna och derföre icke sammanstämman med de på andra ställen förekommande uppgifterne om årliga antalet af dödsfall i landet, deri då äfven några, om ock icke alla, mortalitetsförhållanden från äfven de grekiska pagosterne kunnat inrymmas. Åtgärder äro dock numera vidtagne att kunna utsträcka tabellstatistiken till äfven de nämnda religionsbekännarene, af hvilka de flesta äro det finska språket mäktige.

Följer så att tillse, uti hvilka farsoter, sjukdomar och olycksfall orsakerna böra sökas dertill, att under seklet 1751—1850 den finska jorden i sitt sköte gömt två och en half miljon af sina barn. Utrymmet nödgar oss dock att spara detta kapitel för ett följande häfte.

Paavi Aleksanteri III:n bulla »Gravis admodum», miltä vuodelta?

Tutkinut

Yrjö Koskinen.

Jota vaillinaisempia ne tiedot ovat, jotka valaisevat Suomen seurakunnan ensimmäistä aikakautta, sitä tärkeämpi on saada nämä tarkkaan määrätyiksi sekä keskenänsä että muiden maailman tapausten suhteen. Itse seurakunnan ensimmäinen alkuun-pano eli Eerik Pyhän retki Suomeen — merkillinen tapaus senkin puolesta, että se on aikaisempi kuin mikään muu käännytys-yritys Itämeren itäisillä rannikoilla — tulee ainostaan tämmöisellä vertailevalla tutkimuksella johonkin määrin selvitetyn. Seuraavat vuosikymmenet ovat vieläkin hämärämmät, ja ne tiukat valonsäteet, mitkä sattumasta tunkeuvat tähän pimeyteen, ansaitsevat todellakin tieteen hienointa spektral-analysia. Pieninkin tieteelle voitettu paikka saattaa tämmöisellä alalla tarjota tutkimukselle uutta jalansijaa ja maksaa siis ennen tai myöhemmin vaivansa. Tämmöinen pieni, mutta kumminkin suoritettava seikka on kysymys, minä vuonna tuo ensimmäinen, tähän asti tunnettu, Suomeen koskeva paavi-bulla — alku-sanoistaan nimitetty „Gravis admodum“ — todellakin on annettu.

Tämä sisällyksensä puolesta muutoinkin kyllä merkillinen kirje, joka jo löytyy useissa paikoin *) painettuna, kuuluu käännöksessä näin:

*) Sirmondi, Opera III. siv. 870; Mansi, Sac. Consiliorum nova et amplissima collectio, tom. XXI siv. 940; Liljegren, Diplomatarium Suecanum, I. siv. 87; Porthan, Sylloge Monumentorum, siv. 14; muita mainitsematta.

„Aleksanteri, sen-niminen kolmas paavi, Upsalan arkkipispalle ja sen alapispoille sekä Guthorm jaarlille.

Sangen kova ja haiea valitus on Apostoliselle istuimelle tuotu, että Suomalaiset aina, milloin vihollisten sotajoukko heittä uhkaa, lupaavat pitää kristillisen uskon ja halullisesti pyytävät kristillisen lain saarnaajoin ja opettajia, mutta sotajoukon men-tyä hylkäävät uskon, ylönkatsovat ja kovin vainoovat saarna-miehiä. Sen vuoksi, koska siinä näkyvät häikistelevän Jumalaa ja pilkkaavan Kristin-uskoa, ja he sillä tavoin asettavat itsensä kahdenkertaisiksi kadotuksen (gehennan) lapsiksi, pitäen autuut-tansa ja elämäänsä maallisissa, taivaallisista huolimatta, eikä ole soveliasta, että Kristitty nimi on hädässä suojeluksena, vaikka se onnen aikana halveksitaan ja hyljätään, niin teitä kaikkia ke-hoitamme ja käskemme, että, voidaksemme vasta heidän petos-tansa ja viekkauttansa viisaudella ja maltilla kavahtaa, ette anna heidän enää, jos pakko tulee, turvautua teidän apuunne ja suo-jaanne, elleivät heitä teidän haltuunne linnoituksiansa, jos heillä semmoisia on, taikka muutoin antavat niin täydellisen takauksen ja vakuuden, etteivät vasta millään tavoin saata jalkaansa pe-räyttää tai valppauttanne kiertää, vaan pakoitetaan vahvasti pi-tämään ja säilyttämään Kristillisen uskon merkkejä, etteivät enää näyttäisi olevan niiden joukkoa, joista on sanottu: hän sinua tunnustaa, niinkauan kuin te et hänelle hyvää. Annettu *Tusku-losta V Idus Sept.*“ (*Syysk 9 p.*).

Merkillistä on, että ylimalkain Aleksanteri III:n:n bullilta puuttuu tuo paavillisissa kirjeissä muutoin tavallinen vuosimääräys „Pontificatus nostri — — anno“. Näyttää mel-kein siltä, niinkuin tuo muuten niin rohkea Sienalainen Roland Bandinelli ei kumminkaan olisi ollut oikein varma pontifikatinsa todellisesta alkamis-aiasta, vaikka jälkimaail-ma on antanut hänen pitää Pyhän Pietarin istuinta koko pitkän jakson vv. 1159—1181. Asian laita onkin, että isoin

osa tästä virka-ajasta vietettiin maanpaossa, ja että melkein yhtämittainen sarja vasta-paaveja (Viktor IV vv. 1159—1164, Paskhalis III vv. 1164—1168, Kalixto III vv. 1168—1178, vihdoin „Innocentio III“ eli Lando vv. 1178—1180) sillä välin piti pyhän istuimen hallussansa. Tämä omituinen vuosiluvun puute on vaikuttanut, että useatkin Aleksanteri III:n bullat tarjoovat suurta vaikeutta aian määräyksen puolesta, ellei itse sisällys anna siinä kohden jonkinlaista osviittaa. Mutta puheena olevassa kirjeessä ainoastaan kaksi seikkaa näyttävät olevan tutkimukselle avuksi. Ensimmäinen on, että päällekirjoitus mainitsee Upsalan *arkkipispan*. Tämän johdosta Porthan (*Chronicon Episcoporum*, uusi painos, sivv. 18, 62, ja *Sylloge Monumentorum*, siv. 16) teki päätöksen, että kirjeen anto-aika on vv. 1163 ja 1185 välillä, koska muka edellisellä vuosiluvulla Upsalan pispa koroitettiin arkkipispalliseen arvoon ja jälkimäisellä Aleksanteri itse muka kuoli. Molemmissa kohden kuitenkin Porthan, niin kuin hänen aikuiset tutkijat ylipäänsä, on väärässä. Vasta Elokuussa 1164 Upsalan pispa Stefano vihittiin Sens'in kaupungissa Ranskan maalla arkkipispaksi, ja Aleksanteri III kuoli jo Elok. 30 p. 1181 Civita Castellanaassa. Paavin puheena-oleva Syyskuun-kirje on siis asetettava vuosien 1164 ja 1180 väliin. Vaan tämän lisäksi tulee toinen seikka, joka vielä tarkemmin rajoittaa anto-aian. Bulla on kirjoitettu *Tuskulossa* ja kysymys siis on, minä vuosina Aleksanteri III Syyskuun kuluessa siinä kaupungissa oleskeli. Tästä asiasta ovat Martene ja Durand (*Collectio Amplissima*, II 624) antaneet sen osoituksen, että v. 1170 lopulla sekä vuosina 1171 ja 1172 Tuskulo oli hänen olo-paikkansa. Sekä Gruber (*Origines Livoniæ*, *Silva Documentorum* XV) että Lehrberg (*Untersuchungen*, siv. 132) ja Rein (Biskop Thomas, siv. 7 seurr.) ovat tämän lauseen niin käsittäneet,

että Aleksanteri *ainoastaan* mainittuina vuosina Tuskulossa oleskeli, ja niin-muodoin molemmat jälkimäiset ovat päättäneet kirjeen lähteneeksi vuosien 1170 ja 1172 välillä. Mutta kahdessa kohden tämäkin määräys on virheellinen. Paavi vasta *Lokak. 17 p. 1170* ensi kerta tuli *Tuskuloon*; hänen *Syyskuu*-kirjeensä *siitä* kaupungista ei siis voi olla aikaisempi kuin vuodelta 1171. Sitten hän tosin sen ja seuraavan vuoden siinä viipyi; mutta *myöhemminkin* hän aiottaisiin piti Tuskulossa asuinsijaa. Tästä kaikesta näkyy, että kysymys tarvitsee kokonaan ottaa uuteen tarkastukseen. Lyhyt silmäys Aleksanteri III:n historian olkoon tutkimuksemme alustana.

V. 1157 Lokakuussa piti Saksan keisari Fredrik Barbarossa Besançon'issa Burgundiassa loistavat herrainpäivät, jolloin kytevä eripuraisuus hänen ja paavillisen vallan välillä ensin puhkesi ilmituleen. Paavi Hadriano IV teki legaatinsa, kardinali Roland'in, kautta haikean valituksen keisarikunnan huonosta poliisista. Oli, näet, äskettäin tapahtunut, että Lund'in arkkipiispa Eskil, paluumatkallansa Romasta, oli samassa Burgundian maassa tullut ryöstetyksi ja pahoin pidellyksi. Keisari, joka vihasi Eskiliä, ensiksi siitä syystä että tuo vuosisadan alulla perustettu Lund'in arkkipiispan-arvo oli lakkauttanut Bremen'in arkkipiispan primas-oikeudet pohjoisilla mailla, ja toiseksi senkin tähden että Eskil itse vastusti keisarin vaatimaa esivaltiuutta Tanskan valtakunnan yli, oli tahallansa jättänyt tuon väkivaltaisen teon rankaisematta. Paavin valituksessa oli siis kyllä perää. Mutta kun paavillinen kirje viittasi siihen, että keisarillinen kruunu oli pyhän isän läänittävä, ja kun kardinali Roland rohkeasti kysyi, keltä sitten keisarin-arvo oli saatu ellei paavilta, niin hengellisen ja maallisen vallan riitaiset periaatteet jyrkästi törmäsivät yhteen. Syntyvä eripuraisuus

saatiin ainoastaan vähäksi aiaksi viihtymään. Keisari teki toisen retkensä Italiaan Lombardian uppiniskaisia kaupunkeja vastaan, ja hänen vallanhimoiset hankkeensa näyttivät kirkon vapaudelle niin vaarallisilta, että Hadriano vihdoin oli aikeissa leimauttaa pannakirouksen häntä vastaan. Silloin Hadriano IV kuoli Anagni'ssa Syysk. 1 p. 1159. Kardinali-kollegio ei voinut sopia tehtävästä vaalista. Väkevampi puolue vihdoin huusi kardinaali Roland'in paaviksi; mutta kardinali Ottaviano repi purppura-viitan hänen hartioiltaan ja anasti itse, toisen puolueen avulla, paavillisen arvon. Roman kaupunki oli hurjassa kuohussa, molempain valittujen täytyi paeta maaseuduille ja kumpikin sai ulkopuolella paavillisen istuimen varsinaista virka-asentoa. Viikimyksensä, Roland nimellä „Aleksanteri III“ Syysk. 20 p. 1159, Ottaviano vähäistä myöhemmin nimellä „Viktor IV“. Mutta Fredrik Barbarossa kutsui seuraavan vuoden alulla kirkollis-kokouksen Paviaan, jossa kardinali Roland mukalahkolaisena ja valtiokavaltajana laskettiin pannaan ja „hänen lihansa heitettiin Saatanan valtaan, jotta sielu pelastuisi tuomion päivänä“. Aleksanteri vastasi Anagni'sta yhtäläisellä panna-kirouksella sekä vasta-paavia että itse keisariakin vastaan. Koko Kristikunta jakaantui kahteen leiriin. Ei ainoastaan Lombardian kapinalliset kaupungit vaan myöskin Ranska, Espanja ja Englanti pitivät Aleksanterin puolta. Sama oli Ruotsinkin laita. Sitä vastoin Tanskan kuningas Waldemar Suuri piti yhtä keisarin kanssa; mutta hänen arkkipispansa, äsken-mainittu Eskil Lund'issa, joka jo muistakin syistä oli kuninkaansa kanssa riidoin, meni Aleksanterin puolelle. Kysymys hengellisen ja maallisen vallan keskinäisestä suhteesta alkoi tähän aikaan useissa paikoin herättää kiivaita taisteluja; mutta ensimmältä näytti voitto kallistuvan maallisen vallan puolelle. Rautaisella kädellä

Fredrik Barbarossa kuritti Lombardian kaupungeita. Aleksanteri ei enää pitänyt Italiaa turvallisena olopaikkana; hän riensi Tammikuussa 1162 Livornon kautta Etelä-Ranskaan ja tavataan lopulla Syyskuuta Tours'issa. Hänen tavallinen asuinpaikkansa oli tästä lähin Sens, jossa karkoitettu paavi noin kolme vuotta odotteli parempia aikoja. Hänen ympärillensä kokoontui muitakin kirkon ruhtinaita, joiden kohdalo oli isommassa tai vähemmässä määrässä samanlainen kuin pääpaimenen. Arkkipispa Eskilin oli täytynyt v. 1162 paeta Lund'ista. Kaksi vuotta myöhemmin tuli Canterbury'n arkkipispa Tuomas Becket pakolaisena Englannista. Pieni Sens oli tullut sotivaisen seurakunnan pääkaupungiksi.

Mutta vaino ja kärsimykset olivat ainoastaan kartuttaneet Aleksanterin nauttimaa arvoa. Viktor IV oli kuollut, ja se uusi vasta-paavi, minkä keisari vihitti, ei tullut Saksassakaan yleisemmin tunnustetuksi. Lombardian kaupungit olivat nousseet uuteen kapinaan. Itse Roman kaupunki tahtoi osoittaa itsenäisyyttä ja kutsutti „senaatin ja kansan“ nimessä la'illista ylipaimentansa takaisin. Marraskuussa 1165 Aleksanteri ensi kerta otti oman likeisimmän seurakuntansa haltuunsa, oltuansa kuusi vuotta pakoretkillä milloin missäin. Mutta eipä nytkään hänen asemansa ollut aivan levollinen. Vasta-paavi Paskhalis asui Viterbossa keisarillisten aseiden turvissa. Tuskulo, pyhän istuimen vassallikunta, mutta Roman kaupungin kiivas vihollinen piti keisarin puolta. Romalaiset kokivat valloittaa vihatun kilvoittelijansa, mutta Saksan armeija ennätti avuksi, löi piirittäjät takaisin ja kääntyi sitten itse ikuista kaupunkia vastaan. Seuraus oli, että Aleksanterin täytyi jälleen paeta Romasta, Heinäkuussa 1167. Hän lähti silloin Beneventoon, jossa hän vielä alussa vuotta 1170 tavataan.

Mutta Fredrik Barbarossan onnen päivä oli laskeumaisillaan. Tuskin oli Roma hänen valtaansa tullut, niin rutto hävitti hänen loistavan armeijansa ja karkoitti jäännökset pois Alppien toiselle puolen. Italia sai hetkeksi jälleen hengähtää, ja Lombardian kaupungit järjestyivät lujaksi liittokunnaksi, jonka suojelushenki paavi Aleksanteri oli. Omassa hiippakunnassaan hänelle kuitenkin yhä vastuksia kesti. Keisarilliset pitivät Romaa hallussaan, vasta-paavit yhä istuivat Vatikanossa ja itse Roman asukkaat, jotka pyrkivät samaan vapauteen kuin Lombardialaiset, pelkäsivät vallanhimoista Aleksanteria. Tuo keski-aikainen Roma ei milloinkaan voinut unohtaa muinaisen mahtavuuden muistoja, vaan pyysi ehtimiseen pakoittaa lähi-kaupungit valtansa alle. Etupäässä Tuskuloa, Roman vanhaa vihollista, ahdistettiin, niin että tämän kaupungin viimein täytyi pyrkiä paavin turviin. Elok. 8 p. 1170 viimeinen Tuskulon kreivi Raino heitti paaville kaikki oikeutensa. Aleksanteri oli silloin Verulæ'ssa; vasta kuukautta myöhemmin (Syysk. 8 p.) hän sieltä lähti hiljaksen Tuskuloon päin, ja matkusti vihdoin Lokak. 17 p. „kunnialla ja loistolla kaupunkiin sisään, asuen sitten kuusi-kolmatta kuukautta herrana itse linnan palatsissa“ (Codex Cencii, siv. 262; Jaffé, Regesta Pontif. Rom., siv. 735; Gregorovius, Geschichte der Stadt Rom. IV siv. 556). Oikeastaan hänen asumisensa Tuskulossa näkyy kestäneen seitsemän-kolmatta kuukautta; sillä vasta Tamikuussa 1173 hän sieltä lähti Signiaan.

Tällä välin oli, varsinkin syksyn kuluessa 1172, sovintoa hierottu Romalaisten kanssa, jotka lupasivat vastaan-ottaa Aleksanterin, jos hän antaisi heidän hajottaa Tuskulon muurit. Asiasta ei tullut mitään; mutta ylipäänsä Aleksanterin arvo ja onni oli kohoamassa. Tanskan kuningas Waldemar Suuri, joka v. 1168 hävitti pakanuuden Rügen'issä

ja alkoi levittää valtaansa Wendiläisellä rannikolla, katsoi nyt viisaimmaksi tehdä sovintonsa Aleksanteri III:n kanssa ja antoi v. 1169 Lund'in arkkipispan, Eskil'in, palata sijallensa. Samana vuonna paavillinen kirje Beneventosta Marrask. 8 p. julisti Waldemarin isän, murhatun Knuutti Lavard'in, Katholis-kirkon pyhäksi. Tanskan ja pyhän istuimen väli oli siis jälleen saatu varsin hyvälle kannalle. Englannissa tosin Tuomas Becket v. 1170 murhattiin; mutta neljä vuotta myöhemmin nähtiin Henrik kuningas katuvaissena hänen haudallansa. Vihdoin Legnanon tappelu v. 1176 masensi jäykän Barbarossan, joka seuraavana vuonna Venetiassa teki sovintonsa Aleksanterin kanssa ja hänen välityksellään myöskin Lombardian kaupunkien kanssa.

Koko tällä aialla vv. 1173—1177 Aleksanteri III ei ollut Tuskulossa käynyt, vaan hänen olopaikkansa olivat olleet: Anagnia, Ferentino ja Benevento. Venetian rauhan-teen perästä hän ensin lähti Anagniaan ja oleskeli sitten vähän aikaa Maaliskuun alulla 1178 Tuskulossa. Maalisk. 14 p. hän tästä lähti Romaan, joka nyt, kun keisarin kannatus oli lakannut, ei enää tehnyt vastarintaa. Samoin vasta-paavi Kalixto ei enää voinut asemaansa pitää. Keisarilliset aseet pakoittivat häntä antaumaan, ja Elok. 29 p. 1178 hän lankesi Aleksanterin jalkain juureen. Tämä tapahtui taas *Tuskulossa*, jossa Aleksanteri mainittuna vuonna viipyi koko syksyn sekä Tammikuun seuraavaakin. Muun seassa tiedämme, että hän *Syysk. 21 p. 1178* Tuskulosta ulos-antoi kirjeensä „ad episcopos per Tusciam“, kutsuen heidät ensi kevääksi Lateranon kolmanteen kirkollis-kokoukseen (Mansi, *Sacr. Consiliorum nova et amplissima Collectio*, XXII sivv. 211, 212). Kirkollis-kokous pidettiinkin Romassa Maaliskuussa 1179; mutta jo seuraavana kesänä Romalaisten meteliset liikkeet pakoittivat Aleksanterin lähtemään jälleen

tiehensä Lation maaseuduille, eikä hän enää eläissään tullut Romaan takaisin. Heinäkuun, Elokuun ja Syyskuun hän oli Signiassa, Lokakuun ja Marraskuun Anagniasa, sitten Toukokuuhun v. 1180 Velletri'ssa. *Kesäk. 13 päivästä 1180—Kesäk. 1 päivään 1181* hän asui Tusculossa, lähti siitä Viterboon ja vihdoin Civita Castellanaan, jossa kuoli Elok. 30 p. 1181.

Tämä katsahdus Aleksanteri III:n historian todistaa, mitä jo ylempänä väitimme, —: 1:ksi, että hänen Tusculosta Syyskuussa antamansa bulla ei voi olla varhaisempi kuin vuodelta 1171, koska mainittu kaupunki edelliseen vuoteen asti oli kuulunut keisarilliseen puolueeseen ja paavi vasta Lokakuussa 1170 ensi kerran sinne tuli; 2:ksi, että (antopäivään ja paikkaan nähden) bullan vuosiluku saattaa olla ei ainoastaan 1171 tai 1172, vaan myöskin 1178 tai 1180. — Bullan omasta sisällyksestä emme muutoinkaan ensi aluksi saa sen tarkempaa rajoitusta. Upsalan *arkkipispan* mainitseminen ei todista muuta, kuin että bulla ei ole vanhempi vuotta 1164. Guttorm jaarlista ei tiedetä muuta, kuin että hän jo v. 1163 oli Ruotsin kuninkaan Kaarlo Sverkerinpoian jaarlina, silloin kävi Tanskan maalla noutamassa kuninkaansa morsianta Kristiinaa, Waldemar Suuren sisarentytärtä, ja samassa tapauksessa oli kummina Woldemar'in poian Knuutin ristiäisissä. Kun sittemmin Kaarlo Sverkerinpoika Huhtik. 12 p. 1167 tai 1168 sai surmansa, ja Knuutti Eerikinpoika viisi-vuotisen taistelun perästä tuli yleiseksi hallitsijaksi vv. 1172—1195 taikka 1173—1196, näkyy Guttorm olleen tämänkin kuninkaan jaarlina. Siitä seikasta kuitenkin, että Birger Brosa v. 1176 mainitaan jaarlina, sopisi arvata Guttorm'in silloin olleen kuolleen; mutta lähteiden köyhyys tekee tämänkin arvelun varsin epävakaiseksi, koska

toisinaan kaksi jaarlia on yht'aikaa ollut. (ks. Strinnholm, Svenska Folkets hist. IV sivv. 134 seurr., 295). *)

Mutta jos tämä bulla itsestään ei anna tarpeellista tarkempaa osviittaa, niin tapaamme muita Tuskulosta Syyskuussa annettuita kirjeitä, joista sopii suurella todennäköisyydellä päättää, että ovat yht'aikaisia tuon Suomeen koskevan bullan kanssa. Sirmond'in julkaisemat Aleksanteri III:n kirjeet, mitkä myöskin Mansi on ottanut kokoilemaansa, sisältävät yhdessä jaksossa yhdeksän Pohjoismaihin koskevaa bullaa, jotka kaikki ovat annetut Tuskulosta Syysk. 7—17 pp. (ks. Mansi, XXI, sivv. 931—941). Yksi näistä on tuo bulla „Gravis admodum“, jonka vuosilukua etsimme. Mutta se seikka, että muut kahdeksan ovat sijoitetut sen kanssa yhteen, näyttää osoittavan niiden kaikkien olevan samalta vuodelta lähteneitä. Niiden sisällys ei myöskään semmoista arvelua vastusta; sillä kolme niistä (Syysk. 9, 11 ja 17 pp.) tarkoittavat Viron kansan käännättämistä, eli aivan yhtäläistä asiaa kuin „Gravis admodum“ bulla. Ajatella täytyy, että Aleksanteri III jonakuna vuonna Tuskulossa ollessaan löysi sen verran lomaa kiivaista taisteluitaan, että hän kerrassaan saattoi ottaa Pohjoismaiden asiat tarkastettavakseen. Mutta näin ollessa saattaa mahdollista olla, että jotkut näistä kahdeksasta tarjoovat tarkempaa aian-määräystä, kuin mitä „Gravis admodum“ yksin antaa. Meidän on siis velvollisuus ottaa niidenkin sisällys silmälitäväksi.

*) Että Guttorm jaarli jo v. 1157 oli seurannut Erik Pyhän kanssa Suomeen, että hän sitten olisi ollut avullinen karkoittamaan Erikin murhaajaa y. m., on jo Lagerbring todistanut perättömäksi arveluksi. Siitä huolimatta sitä uudesta matkitaan teoksessa „Svenskt Biografiskt Lexikon, Ny Följä“, IV siv. 290, 291.

Nämä bullat ovat, jos niitä sisällyksen mukaan järjestetään:

- 1 ja 2. Kaksi kirjettä, Syysk. 9 ja 10 pp., Upsalan arkkipispalle ja alapispoille, puhuen sikiönsä-surmaajista, simoniasta y. m.;
3. Yksi kirje, Syysk. 7 p., Strengnäs'in pispalle Wilhelm'ille, jonka seurakunta otetaan paavin suojelukseen;
4. Yksi kirje, Syysk. 8 p., Linköping'in pispalle Kol'ille, jonka vaali vahvistetaan, sittenkuin hänen edeltäjänsä Stenar on laskenut alas pispän-arvonsa;
5. Yksi kirje, Syysk. 17 p., Linköping'in hiippakunnan hengellisille ja maallisille, jotka käsketään kuuliaisuutta osoittamaan Kol'ille, samoin kuin olivat olleet Gislo vainajalle kuuliaiset (Gislo oli ollut Stenar'in edeltäjä);
- 6, 7 ja 8. Kolme kirjettä, Syysk. 9, 11 ja 17 p., nimittäin yksi Thronthiem'in arkkipispalle ja Stavanger'in pispalle, toinen Tanskan, Norjan, Svean ja Göthin kuninkaille, ruhtinaille ja muille uskovaisille, ja kolmas Tanskan asukkaille, kaikki kehoituksella olemaan avullisia Virolaisten käännästytykseen.

Näistä bullista kaksi ensimmäistä eivät ole aian-määräyksen suhteen meille miksikään avuksi. Sitä vastoin 3, 4 ja 5 saattaisivat tarjota tukevampaa jalansijaa, jos tietäisimme, minä vuosina Wilhelmi kantoi Strengnäs'in hiippaa, tai milloin Kol tuli Linköping'in pispaksi. Mutta näistä seikoista Ruotsin kirkkohistorioitsijat (Spegel, Rhyzelius, Reuterdal) eivät ole osanneet antaa mitään selkoa. Vahvistuskirje Kol'ille sisältää kuitenkin sen ilmoituksen, että hänen edeltäjänsä Stenar oli laskenut alas virkansa Lundin arkkipispän *Eskil*'in käsiin. Tämä ei voinut tapahtua ennen vuotta 1169; sillä Eskil oleskeli ulkomailla vv. 1162—1169 (ks. Reuterholm, Svenska Kyrk. hist. II, siv. 95). Se ei

myöskään voinut tapahtua jälkeen vuoden 1177, jolloin Eskil luopui virastansa ja mainio Absalon tuli sijaan (ks. *Regesta Diplomatica Hist. Danicæ*). Jos nyt ajatella käykin, että Stenar'in luopumus olisi tehty Eskil'in viimeisenä arkkipispa-vuotena, ja että paavin Tuskulosta antama vahvistuskirje Kol'ille olisi myöhästynyt seuraavan vuoden Syyskuuhun, ei paavin kumminkaan olisi sopinut silloin jättää mainitsematta, että „*venerabilis frater noster Eskil Londen-sis archiepiscopus*“ jo itse oli astunut alas sijaltansa. Mutta siihen ei ole vähintäkään viittausta, ja Kol'ille annettu vahvistus-kirje Tuskulosta Syysk. 8 p. täytyy siis asettaa vuoteen 1171 tai 1172.

Erinäistä tarkastusta ansaitsevat ne kolme bullaa, jotka puhuvat Virolaisten käännättämisestä. Asiasta näkyy kysymystä olleen jo siihen aikaan, kun Paavi ja Lund'in arkkipispa, molemmat maanpakolaisina, yhtyivät Ranskanmaalla. Eräs munkki Troyes'ista, nimeltä Fulkoni, vihittiin silloin arkkipispa Eskil'in kautta Virolaisten pispaksi. Mutta Fulkoni ei vielä voinut vähiin aikoihin lähteä uuteen virkalaansa, ja hänen abbatinsa Petrus Cellensis kirjoittaa „Ruotsin kuninkaalle, herttuaille ja ruhtinaille sekä heidän arkkipispallensa ja kaikille alapispoille“ estely-kirjeen Fulkonin puolesta. Hän muka tahtoo häntä vielä opettaa ja neuvoa, mainitsee kovaa tulvaa, joka tekee tiet vaikeiksi, ja sanoo muutoin vielä tarvitsevansa hänen apuaan virka-toimissa. Mutta tärkein syy Fulkonin viivyttelämiseen näkyy olleen se, että Lund'in arkkipispa yhä oli maanpaossa ja Walde-mar Suuri ei vielä tunnustanut Aleksanteria. Senpä tähden abbat i Ruotsiin kirjoittaa, eikä Tanskaan. Niinkuin edellisessä olemme nähneet, nämä seikat muuttuivat toiselle kannalle v. 1169, ja kohta sen jälkeen Fulkoni lähti Tanskaan. Abbatti silloin kirjoitti hänen kanssansa Eskilille: „remitti-

mus eum ad vos et commendamus eum Deo et vobis. Retinuimus eum siquidem *malo tempore*, remittimus autem *bono et congruo*“ (s. t. s. kun seikat ovat muuttuneet sovinollisiksi)*). Mutta Aleksanteri III bullat Virolaisten kääntymisestä ovat kirjoitetut sitten kuin Fulkoni on Tanskaan tullut ja juuri ruvennut valmistamaan itseänsä tehtävänsä. Ensimmäinen bulla, Tuskulosta V Idus Septembris (eli samalta päivältä kuin „Gravis admodum“), pyytää Fulkonille Virolaisten pispalle, „qui ad convertendam gentem illam divina gratia inspiratus, ministerium prædicationis et laborem *proponit* assumere“, tulkkia ja seuralaista Norjanmaalta, nimittäin erästä Nikolao nimistä munkkia, „joka, kuten kuulleet olemme“ — sanoo paavi — „on siitä (Viron) kansasta syntyisin“. Toinen bulla, Tuskulosta III Idus Septembris eli Syysk. 11 p., kehoittaa Tanskan, Norjan, Svean ja Göthin kuninkaita, ruhtinaita ja kansoja ristisotaan Virolaisia vastaan, mutta sisältää muutoin aivan yleisiä lauseita, eikä puhu Fulkonista mitään. Kolmas bulla, Tuskulosta XV Kalend. Octobris eli Syysk. 17 p., kehoittaa kaikkia Jumalan uskollisia Tanskan valtakunnassa varoillansa auttamaan Fulkonia hänen työssänsä. Sanat kuuluvat: *Credimus sane, universitati vestræ innotuisse, qualiter — Fulco, Estonum Episcopus, inopia et paupertate prematur et ad convertendam gentem illam — totis viribus elaboret et, quantum potest, sollicitudinem et diligentiam adhibere procuret*“. Tästä näkyy, että Fulkoni jo jonkun aikaa on ristiretken puuhissa Tanskassa oleskellut, mutta nähtävästi ei aivan kauan, koska Norjaan lähtevä bulla sanoo hänen vasta „*hankkivan* (*proponit*) ryhtyä saarnavirkkaan“. Jos nyt

*) Ks. Sirmond'in ulos-antamat Petrus Cellensin epistolat. Tässä viitatus kirjeet tavataan myöskin Gruber'in „Silva Documentorum“ kokoilemassa.

todennäköisyydellä voimme päättää, että Fulkoni v. 1169 tai 1170 tuli Tanskaan, niin paavin bullat hänen asiassaan tuskin voivat olla myöhäisempiä kuin vuodelta 1171, korkeintaan vuodelta 1172. Sitä vastoin vuosiluku 1178 olisi liian myöhäinen; sillä vaikka Fulkoni vielä silloin Tanskassa oleskeli arkkipispa Absalonin luona (Viroon hän ei nä'y milloinkaan tulleen), ei voinut paavilla silloin enää olla mitään toivoa hänen vaikutuksestaan. Ainoastaan Petrus abbati kirjoittaa Absalonille siihen aikaan pari kohteliasta kirjettä, joissa kiittää häntä hänen hyvántahtoisuudestaan Fulkonia vastaan.

Näin useat asianhaarat todistavat, että Tuskulosta annetut Syyskuun-bullat ovat vuodelta 1171 tai korkeintaan vuodelta 1172. Myöskin Aleksanterin oma historia tekee edellisen vuosimäärän luultavammaksi; sillä Syyskuussa 1172 paavi par'aikaa hieroi sovintoa Romalaisten kanssa ja lienee tuskin joutanut laveammassa määrässä tarkastamaan pohjois-maiden asioita. Vihdoin ne hämärät ja vaillinaiset tiedot, mitkä itse Ruotsin sen-aikuinen historia meille tarjoo, vahvistavat tätä arvelua „Gravis admodum“ bullan suhteen. Bulla on kirjoitettu Upsalan arkkipispalle ja Guttorm jaarlille, mutta ei Ruotsin kuninkaalle, vaikka tietysti semmoinen kuningas kuin Knuutti Eerikinpoika olisi ollut omansa valvomaan isänsä istutusta Suomessa. Syy ei voi olla mikään muu, kuin että bullan aikana Knuutin kuninkaallinen arvo ei vielä ollut tunnustettu. Kun nyt tiedämme, että Knuutti Eerikinpoika viisi ajastaikaa, vv. 1167—1172 tai 1168—1173, taisteli kruunusta, että hän sillä aialla oli vihollisuudessa Waldemar Suuren kanssa, että Upsalan arkkipispa Stefano oli hänen altansa paennut sijaltaan ja vielä v. 1170 oleskeli Tanskassa, niin on helppo ymmärtää, miksi joku esm. v. 1171 annettu bulla jättää Ruotsin kuninkaan

mainitsematta. Pahaksi onneksi vuosiluvut Knuutin historiassa eivät ole täydelleen tarkkoja; mutta tavallisesti pidetään 1167—1172—1195 hänen hallituksensa rajapylväinä. Jos hän siis jo v. 1172 tuli yleisemmin tunnustetuksi, niin Syyskuun bulla, joka ei vielä ole hänestä tietävinään, on luultavammin vuodelta 1171, kuin vuodelta 1172.

Yhteen-laskien mitä edellisessä on todistettu, huomataan:

1:ksi, että bulla „Gravis admodum“ ei voi sopia muihin vuosilukuihin kuin 1171 tai 1172;

2:ksi, että näistä kahdesta vuosiluku 1171 on kaikin puolin todennäköisempi.

Muutamia tietoja Käkisalmen läänistä Ruotsin valloituksen ajoilta.

Ilmaissut

J. Krohn.

Käkisalmen linnan-isäntä Henrik Matinpoika Huggut kirjoitti Toukok. 26 p. 1587 Juhana kuninkaalle seuraavat tiedot: *)

— — — Rajoja Novgorodin, Moskovan ja Käkisalmen läänien välillä olen tarkkaan kuulustellut — — — ja on minulla ollut suuri vaiva ennen kuin niistä olen oikein selvän saanut. Keltä talonpojalta kysyinkin, he kaikki sanoivat Käkisalmen lääniin ei kuuluneen enempää kuin mitä näinä vuosina siihen on kuulunut. Siihen vastasin heille — — löytäneeni vnnhoista aikakirjoistamme ynnä muista kirjoista rajan käyneen Pyhäniemen **) kautta. — — Vaan enpä sentään tietänyt missä raja kävi Laatokan järveen. Viimein juotin erään laivurin juovuksiin: hän sanoi kuulleensa *kiven olevan Syvärin eli Äänisen joessa* („uti Siveri eli Enisen Joki“) jonka myös Brusius Henrikinpoika, sotamiespäälikkö kuuluu nähneen. *Toisessa laidassa tätä kiveä oli ruotsalaista, toisessa venäläistä kirjoitusta.* Josta minä kohta ymmärsin rajan sieltä käyvän suoraan Pyhäniemeen. — — Viimein sain vanhan, 90-vuotisen miehen, jolta kysyin: eikö hän tietäisi missä *rajat oli käyneet kuningas Maunun ai-*

*) Suomen valtio-arkisto: Grönblad'in kok. Varia fennica, arkki 16, 17.

**) Pyhäniemi (Святой ность) = Turjanniemi Kuolan saarennossa.

kana („i kung Månses tid“) ja lupasin hänelle siitä palkan. Silloin hän tunnusti *rajan samasta Syvärin* eli Äänisen suusta („Siverin l. Enisen sw.“) käyneen Pyhäniemeen, ja mainitsi koko rajalinjan, kuinka se kulki. — —

Tämä ruotsalaisen kirjoituksen löytäminen rajapyykiltä Syvärin suussa ynnä lause „Maunu kuninkaan aikana“, eikö ne saata meitä takaisin Maunu Liehakon aikoihin? Ehkä yritettiin silloin asettaa Ruotsin raja mainittuun paikkaan? Ehkä kävi joku osasto hänen laivastoansa Laatokassa, josta muutama laiva mahtoi rikkoutua Walamon saareen ja sen päällikkö kuolla siihen? Suurentelemalla olisivat munkit voineet siitä saada sen tarinansa, että muka Maunu itse olisi heidän saarensa haudattu.

Samassa kirjeessä Huggut mainitsee: enimmäen osan niitä seitsemää pitäjää, jotka Käkisalmen lääniin kuuluivat, olevan autiona, josta syystä pyytää saada sinne ne talonpojat Suomesta, jotka hän ynnä Pärttyli Eerikinpojan kanssa oli siksi määrännyt („the bönder hijt ifrå Finland, som jag sampt med B. E. uthskreff“). Niillä piti asuttaa ensin linnan li-kiseudut. Venäläisiin (s. o. kreikan-uskoisiin Karjalaisiin) ei sano olevan luottamista. Partioretkein tullessa nousevat hekin aina suuriruhtinaan lähettämien saturein avuksi. Paitsi sitä väärinkäyttävät vaan sen kolmivuotisen veronvapauden (minkä kuningas toisen kirjeen mukaan oli Venäjältä palaa-ville luvannut). Niin pian kun, vapaus-ajan kuluttua, heiltä käydään veroa vaatimaan, he karkaavat jälleen *Agnismaalle* (Aunukselle) tai muihin venäläisiin lääneihin.

Saadakseni selvälle, tapahtuiko todellakin semmoinen lutherilaisten Suomalaisten asutus kuin tässä on viitattu, katsoin läpi verokirjat tältä ajalta. Niistäpä kohta näkyy että rajapitäjät Inkerin puolella olivat melkein autiona.

Vanhimmassa verokirjassa, vuodelta 1589 *) oli Sakkulassa 5 talonpoikaa, kaikkityyni Lutherilaisia, Raudulla oli 3 Lutherilaista 8 Kreikkalaista, Räisälässä 6 Luth., 11 Kreikk. Vielä lisäksi oli „Koffuoralan“ kappelissa 3 Luth., 4 Kreikk. — Pohjoisissa pitäjissä **) sitä vastaan samana vuonna oli kansaa paljo enemmän ja ne kaikki Kreikkalaisia, paitsi muutamia Lutherilaisia Kurkijoen pogostan etelärajalla. Nähtävästi ei venäläiset partioretket päässeet sinne asti ryöstämään ja asukkaita poiskuljettamaan, niinkuin heillä oli tapana.

Muutamia vuosia myöhemmin oli eteläisissäkin rajapitäjissä taas kansan paljous paljo enennyt, enimmiten Lutherilaisten sisäänmuuton kautta. V. 1591 näemme Sakkulassa 70 talonpoikaa, kaikki Lutherilaisia, Raudulla 44 Lutherilaista, 8 Kreikkalaista; Räisälässä 24 Luth., 15 Kreikk. — V. 1593 oli Sakkulassa 66 Lutherilaista; Raudulla 30 Luth., 7 Kreikk.; Räisälässä 44 Luth., 14 Kreikk. ***)

Tästä näkyy, että Lutherilaisten luku yhä oli enenevässä, vaikka viimein mainittuna vuonna jo rauhanpäättös Täyssinässä oli likellä ja olis luullut että pelon Venäläisten palaavasta vallasta olisi pitänyt olla haittana. Kuinka lienee laita ollut seuraavalla ajalla, jolloin Käkisalmen lääni toista vuosikymmentä taas oli venäläisenä aluskuntana, en voi sanoa, koska minulla käsissä olleet lähteet siitä ei virka mitään. Enpä kuitenkaan usko, että Lutherilaiset peräti

*) Vanha Suomen valtio-ark. N:o 5623.

**) Se sama N:o 5640. Kuitenkin oli täälläkin itäinen rajaseutu aivan autiona, nimittäin koko Salmin pitäjä, Repola, Lieksan kappeli, Suojärvi, Mältsälän kappeli ynnä Sorolan kappeli.

***) N:o 5667 fol. 8 seqv. Siinä samassa on fol. 3 kerrottu Raudulla olleen Venäjän vallan aikana pajarin taloa 15, savua 229, Räisälässä 17 ja 114, Sakkulassa 8 ja 374 ynnä vielä yks luostari.

katosivat. Kumminkin näemme niiden jo v. 1613, siis neljä vuotta ennen Stolbovan rauhanpäättöstä, taas olevan verrattoman suurempana enemmistönä. Mainittuna vuonna näet oli Sakkulassa 197 Luth. ja 11 Kreikk. talonpoikaa; Raudulla 87 Luth., 20 Kreikk.; Räisälässä 69 Luth., 24 Kreikk. Tässä viimein mainitussa pitäjässä oli myös yksi lautamies kreikkalainen. *) Pohjoisissa pitäjissä taas henkikirjat vuodelta 1614 näyttävät olleen melkein yksistään Kreikkalaisia. **)

*) N:o 5973 fol. 3 seqv.

**) N:o 5959 Suistaman starostikunnan henkiluettelon yli on toisella käsi-alalla lisätty: „ligger allt i öde, förrymde och af Pålackarne utödda!“

Pari muistutusta Jaakko De la Gardie'n Venäjän-retkestä.

Esittänyt

Yrjö Koskinen.

Jaakko De la Gardie'n retki Venäjälle on monessa kohden verrattava 10,000 Kreikkalaisen kuuluisaan Persian-retkeen, josta Xenofoni on antanut viehättävän kertomuksensa. Molempain retkien tarkoitus oli jotenkin yhtäläinen, matkustuksen vaarat ja vastukset myöskin samankaltaisia. Vielä lisäksi luulen voivani osoittaa, että Jaakko herran sotajoukko hyvinkin nousi Kreikkalaisten retkeilijäin lukumäärään, eikä suinkaan ollut ainoastaan 5000 miestä, kuten historioitsijat tavallisesti ovat väittäneet. Erehdys näkyy syntyneen siitä, että Wiipurin liittokirjassa Helmik. 28 p. 1609 tuo lähetettävä apujoukko määrättiin olemaan 2000 ratsumiestä ja 3000 jalkamiestä (ks. Suomi 1842). Mutta Kaarlo IX:nnellä oli erinäisiä syitä lähettämään enemmän kuin mitä oli luvannutkaan; sillä koko asia oli hänestä suuri kalanpyyntö, jossa hän ei suinkaan aikonut tyytyä paljastaan Käkisalmeen, joka hänelle liiton johdosta luvattiin. Kaikki Suomessa oleva sekä kotimainen että ulkomainen sotaväki käskettiin lähtemään De la Gardie'n seuraan, ja sen lisäksi muutamia satoja suksimiehiä Savosta ja Wiipurin läänistä (ks. Waaranen, Saml. af Urk., II 407). Huomatavaa on, että ruhtinas Mikael Skopin-Shuiski kirjeissään tsaarille kertoo, että Jaakko Pontuksenpoika, Aksel Kurki,

Antti Boije, Krister Somme ja Eeverti Horn ovat Huhtik. 14 p. 1609 saapuneet Nougorod'iin, tuoden muassaan 12,000 miestä, ja että vähäistä myöhemmin, eli Huhtik. 25 p., Klaus Yrjönpoika Boije ja Otto Helmer von Mörner vielä lisäksi oli tuonut 3,643 Skotlantilaista ja Ranskalaista ratsumiestä (ks. Акты Арх. Эксп. II, siv. 226). Ett'ei nämä lukumäärät ole aivan ylöllisiä, voimme Widekindi'nkin sanoista arvata, hänen kertoessaan De la Gardie'n marssia Wiipurista rajan yli, Maaliskuun alkupuolella: Edelle muka lähetettiin Krister Somme 2,500:n miehen kanssa, ja kohta jälkeenpäin De la Gardie seurasi armeijan enemmyyden kanssa („ipse cum majori copiarum parte subsequitur“; „sielff fölgde han strax effter, medh större Deelen af Armeen“; ks. Hist. Belli, siv. 60, ja Krijgz Hist., siv. 72). Tämä enemmyys eli armeijan isompi osa lienee yksistään ollut noin 10,000 miestä, niin että koko lukumäärä siis olisi ollut vähintään 12,000.

Suomalaisten maineelle näyttää retken tapaukset tuottaneen aivan vähän ylistystä. Kaikki historioitsijat tietävät kertoa Suomen sotaväen kinastuksesta matkalla Tver'istä Koljasin'iin päin ja sitten uudestaan Tver'in tykönä. Fryxell arvelee siinä olleen jotakin Nuijasodan aioista perittyä vallattomuutta. Mutta hän ei ole ollenkaan tietävinänsä, että Ruotsalainen sotaväki useissa tiloissa oli yhtä tottelematon, ja että esm. v. 1611 Länsigöthin ratsuväki Nougorodissa teki kinastuksen ja omin luvun lähti tiehensä (ks. Widekindi, Hist. Belli, siv. 274 seurr.). Viime-mainitussa tapauksessa olisi kuitenkin karkurien sukkela vangitseminen Wiipurissa antanut Fryxellillekin varsin höysteellistä jutun ainetta. Tämä seikka siksensä, tahdomme oikaista Fryxell'issä toisen paikan, jossa Suomalaisten uroollisuus jätetään mainitsematta taikka tehdään Ruotsalaisten ansioksi. Se on ensimmäinen tappelu Tver'in edustalla Heinäk. 12 p. 1609.

Fryxell'in kertomus kuuluu: „De la Gardie'n väki alkoi peräytyä molemmilta siiviltä, varsinkin vasemmalta. Ensin Ranskan ratsuväki kääntyi pakoon, sitten Venäläinen apuväki, vihdoinpa Saksalaiset ja Suomalaiset, jotka kaikki yhdessä alkoivat ryöstää Ruotsalaisten kuormastoa. Nämä olivat sillä välin sotarinnan keskustalla De la Gardie'n oman johdon alla erinomaisen urhoollisesti tehneet rynnäkkönsä itse Zborowski'a (Puolan kenraalia) ja hänen henki-joukkonsa vastaan, lyöneet nämä ja ajaneet heitä takaa kaupunkiin saakka linnan edustalle“. — Tämä on sommiteltu johonkin määrin Widekindi'n Ruotsinkielisen historian mukaan, jossa (siv. 102) luetaan: „Samassa vihollinen tuimasti karkasi päälle, niin että joku osa niistä, jotka seisoiivat molemmilla siivillä, vaan olletikkin vasemmalla, johon enimmästi Ranskan ratsuväki oli asetettu, kääntyi pakoon, josta Venäläiset (nim. De la Gardie'n seurassa olevaiset Venäläiset apujoukot) samoin hämmästyivät ja, vihollisten viskautessa peitsiänsä, syöksyivät Ruotsalaisten riveihin ja hämmensivät niiden järjestystä. Venäläisten perästä seurasi heti joukko Saksalaisia ja sitten Suomalaisia, jotka eivät pysähtyneet ennen kuin tulivat lähimpään lautta-paikkaan, missä ryöstivät kuormaston ja vaunut Ruotsalaisilta, jotka silloin vielä kentällä taistelivat vihollista vastaan. Sillä välin Jaakko herra, joka piti sotarinnan keskustaa, teki oman parvikuntansa ja kahden *Suomalaisen lipullisen* kanssa (medh sitt eget Cornet och tvenne finske fahnor“) rynnäkkönsä Zboriski'n kolmea henki-lipullista vastaan“ j. n. e. — Tässä on jo se eroitus Fryxell'in jutusta, että ainoastaan *joku osa* Saksalaisista ja Suomalaisista kääntyy pakoon, ja että päinvastoin Jaakko herra johdattaa *kaksi Suomalaista* lipullista sekä oman parvikuntansa voittoon. Tuo „oma parvikunta“ eli „Cornet“ saattaisi tosin olla Ruotsalaisia, mutta sitä ei

sanota. Saamme kohta nähdä, että sekin nähtävästi oli Suomalainen.

Widekindi'n Ruotsinkielinen historia tuli ulos v. 1671; mutta seuraavana vuonna annettiin ulos latinankielinen painos, joka monessa kohden vähän poikkeaa edellisestä. Tässä latinankielisessä teoksessa (sivv. 81, 82) kerrotaan tapaus vähäistä laveammin ja selvemmin. Ensiksi esitellään Ruotsin armeijan sotarinta: „vasemman siiven täyttivät Ranskan ratsumiehet sekä Ruotsin ja Saksan jalkamiehet, mutta oikeata siipeä suojeli *itse sotapäällikkö Suomalaisten kanssa* (cum Finnonibus tuebatur ipse imperator)“. Tässä ei siis ole puhetta mistään keskustasta. Ei myöskään puhuta mitään pakoa tapahtuneen oikealta siiveltä, vaan kerrotaan, että vasemmalta siiveltä ensin Ranskalaiset pakenivat, sitten Moskovalaiset, jotka seisoivat ensimmäisen rivin takana (post principia); nämä syöksyivät Ruotsalaisiin apu-joukkoihin (ne siis seisoivat Venäläisten takana vasemmalla siivellä), joiden järjestys siitä hämmentyi. Sitten sanotaan, että myös useat Saksalaisista ja Suomalaisista noudattivat pakenijain hämmästystä ja vetäyntyivät leirin varustusten ta'a („se inter proxima castrorum munimenta recipiunt“), missä ryöstivät kuormaston Ruotsalaisilta, jotka vielä tuimasti taistelivat. „Mutta kun Jaakko, joka oikean siiven rintaa suojeli, näki väkensä hämmästyksen, hän paikoin vahvisti pelon-alaisten miehuutta, paikoin urheasti korjasi mitä oli kukistunut (strenue collapsa restituebat), syöksyen halvan soturin tavalla tappelu-tuoksinaan, ja *ympäröitynä Suomalaisten vahvalla joukolla* (stipatus robore Finnonum), hän tekee rynnäkön (Puolan päällikön) kolmea henki-lipullista vastaan, hajottaa ne, ajaa useat muurien sisä-puolelle“ j. n. e. — Tämä kaikki on ihan toista kuin mitä Fryxell kertoo ja selvittää myöskin Widekindi'n ruotsinkielisen tekstin. De la

Gardie'n „oma Cornet“ on nähtävästi juuri tuo „robor Finnonum“. Vasemman siiven paetessa, Ruotsalaiset tosin *vielä* tekivät tuiman vastarinnan. Mutta Suomalaiset oikealla siivellä saivat vihollisesta voiton.

Että Suomalaisia oli niiden joukossa, jotka kesken tappelua kuormaston ryöstivät, sopii myöskin epäillä. Sillä vähäistä myöhemmin, kun Suomen ratsumiehet alkoivat kinastaa, he muun seassa valittivat, että juuri Venäläiset olivat heiltä äskeisessä tappelussa kalut ryöstäneet („sublestam fidem omnium Russorum nupero documento apparuisse, quod sibi strenue pugnantibus sarcinas et supellectilem castrensem eripuissent“, siv. 85; Ruotsalainen painos lisää: „*wid Trois*“, joka pitää oleman: *wid Tver*; sillä Troitski'n monasteriin tultiin vasta seuraavana vuonna). Sillä ei ole kielletty, että joku osa Suomalaisistakin oli luopunut tappelurinnasta; mutta siitäkin käyttää latinainen teksti siivomman lauseen: „se recipiunt“.

Otteita eversti Fenshawe'n muistelmista Ruotsin ja Venäjän sodasta vv. 1788—1790.

Toimittanut

O. Furuhielm.

Englantilainen eversti Fenshawe palveli Wenäjällä Kata-
riina II:n sekä Paavalin ja Aleksanteri I:n aikoina, ja on jättänyt
jälkeensä muistelmia Venäjän sen-aikuisista oloista. Syksyllä
1864 toimittaja sattui niitä näkemään Fenshawe'n pojan-pojan
luona Puolassa, johon suku on jäänyt asumaan. Nämä otteet
sisälvät, mitä puhutaan Suomen sodasta vv. 1788—1790. Ne
julkaistaan tässä alku-kielellään.

The wars with the Swedes had been suggested by
other powers as a diversion in favor of the Turks, and had
the K. of Sweden acted at any one time with common
prudence, He would certainly have been at Petersburg.
The Russian fleet was already fitted out with 6000 troops
on board under Adm^l Greig destined for the Archipelago.
Already three ships of the Line were in Copenhagen Roads,
when the K. of Sweden threw off the mask.

His fleet under his brother, the D. of Södermania,
appeared in the Gulph of Finland. A battle was fought
off Hogland, in which both sides claimed the victory. The
Swedes lost a ship of the line and the Russians on their
side another both taken. The Swedes retired into Carls-
crona, the Russians blockaded them first sometime in Hel-
singfors and then went to winter at Reval and Cronstadt.

This drawn battle cost Russia the best naval officer, she ever had, Amr^l Greig, who worn out with fatigue and despair at having been so ill seconded, died of fever and broken heart at Reval. This put an end to all undertakings on the side of Russia, but had not this event taken place, one of the most extraordinary attempts in military history would have taken place and perhaps succeeded.

He had planned, to have continued the blockade of Helsingfors, until the sea should have shut the Swedes in that port; an event which must naturally have taken place some weeks before that of Reval. Then to have returned thither and in the early days of spring, to have collected a force of 20,000 man, marched over the Gulph to Hogland, rested there, from thence to Helsingfors (Sveaborg was then in no state of defence), — burnt the Swedes, and from thence pushed to the Rear of the Swedish army on the Kiman*), whilst the Russian under C:t Pushkin made an attack on their side. The certain destruction of the fleet and the probable one of the army, were the objects. This undertaking, although at first sight impossible, on second reflection becomes very possible.

Every soldier was to have had his bagges drawn on an handsledge, one to every three men; the means by triangles of making a road over the snow, is well known. — The artillery mounted on sledge carriages, in short every precaution taken, the march from Reval to Hogland, might be easily performed in one day, — the necessary rest and the march to Helsingfors in 36 hours; — in short it was one of those enterprises which might succeed and produce a great effect, might fail and could be attended with little loss; the event if successful might claim a page in Military History.

*) Kymijoki.

During the period that the Reg^t of Eletzkoj was on its march from the environs of Ekaterinoslaff to the north many extraordinary events had taken place, which caused its dislocation.

The unexpected swedish war, (which,) had the K. of Sweden been well informed or had not his opponent Cathrine II been better served than he was, might have overthrown Petersburg to its foundation. The declaration of the Swedes, their assembling an army on the whole frontier of Swedish Finland, from Lovisa to Neislott, occupying the lake Saim by a strong flottilla, all that was effected in the summer of 1779 *) —, but the whole operation was put a stop to when about to pass Kimen. — The Colonels of the Finland Reg^t of which the first line of the army was chiefly composed, held a meeting, when they were about to cross the River Kimen, represented to the King, that their services were only due where the frontier was to be defended; that at Friedrickshamn and all along the river, there was neither Garrison nor camp to be seen, consequently they could see no reason to serve in an offensive war. The King was forced to comply, returned to Stockholm, to put the Swedish army in mouvement and as soon as they had passed the Gulph of Bothnia put these Colonels and others under arrest, sent them to Stockholm, where a Court martial condemned six or seven to lose their heads. However the moment was lost. A few Regiments and some Battalions of the Guards assembled in a Camp at Kowala on the eastern bank of the Kimen under Genl Count Pushkin, this Infantry not exceeding 8,000 effective man, the Reg^t of Casan (Curassiers), that of H. Hgh. the G. D. *), the Carabiniers

*) Pitää tietysti oleman 1788.

**) His Highness the Grand Duc.

of Jamburgh and the Reg^t of Dragoons of Peterhow with about 500 Cossacks formed a chain from Fredrickshamn to Neislott, weak in all its parts and easy to be broken through; — but the vacillating politics of the Swedes, jealous of their own Gouvernement, the factions of the Hats and Caps, which still existed, the want of harmony in the Royal family, saved the Russian cause.

The writer of this had several opportunities since to become acquainted with the Swedish plan of operation. Besides the attack on the road leading to S. P., which was open, several other(s) diversions were intended to be made. The army of Savolax (afterwards commanded by Steding) was to have attacked Neislott, the flottilla on the Saimen, where Russia had not a boat, to have gone against Willmastrand and if possible to gain possession of the banks of the river Voksha*), which falls into the lake of Ladoga at Kexholm; — all the north of Finland from thence would have been cut off, and the navigation of Ladoga in possession of the Swedes. The consequences are difficult to be foreseen, but must have been fatal to the Russian Gouvernement in the north. It has often been said that the Powers of Europe would not have looked with indifference upon this aggrandisement of Sweden. On the contrary, the French Gouvernement would not, nor could it, interfere; their own domestic troubles were beginning to shew themselves. The British Gouvernement were on very cool terms with Russia, and, provided the naval stores, of which they require an annual supply from the north, were to be had from thence, whether taken from Russia or Sweden, was the same. In short, every thing looked very black, but the good Genius of Russia aided by the decisive mind

*) Wuoksi.

of its Sovereign stood firm in the midst of danger. The mutiny of the Finland troops, which rendered all the Swedish plans abortive, was supposed to have been effected by money. Indeed there is little doubt of it; — the army of Savolax under the command of Genl Hatfer *) was at the gates of Neislott; — an inconsiderable Russian force, under Maj. G. Baron Scheltz, was opposed to them; — a packet of letters arrived from S. P. to the Russian commander with a packet directed to the Swedish General (Hastfer), directing it to be delivered to him. It is difficult to know, which to admire the most — the want of precaution of the Russian minister or the blindness of the Genl, who in face of day, without any other precaution than an officer preceded by a Trumpet, sent this paquet to the Swedish camp. Steding, who was second in command, took umbrage and accompany'd by some other(s) officers went to the Genl quarters and insisted, that the packet should be opened in their presence. He was forced to comply and the contents proved their suspicions just — treacherous correspondence. Hastfeld was immediately put in arrest and sent to Sweden, where he lost his head. **) Steding took the command and the North of Finland was saved to the Swedes.

The campaign af 1790 opened under better auspices; on the landside little or no danger were to be feared, although offensive operations could not be attempted with hopes of success. There exists a paper of Genl Boner the founder of the corps of 2^a (?) in Russia and a most experienced officer, — in which he says: „after having examined the frontier of Russian and Swedish Finland together with the different communications, I find a number

*) Hastfer.

**) Tämä on, kuten tiedämme, erehdystä.

„of positions in which 15,000 men can stop 50,000, but not „one in which the 50,000 men can turn the 15,000 men „without being supported by a superior flottilla“ (flotte à ramer). This was likewise the opinion of the Generals Munich and Lasey, who both at different times commanded the Russian troops in the days of the Empress Elizabeth, in as much as that the Head quarters of the Commander in Chief, although occasionally on Shore, were always on board the flotilla, which moved along the shore on the left flank of the Army, covering it and supplying it with provisions.

It was left to that extraordinary personage Prince Nassau Siegen to reverse this idea and to gain two complete victories and suffer another as complete defeat on the same spot.

Before I proceed to detail these events, it is necessary to give the *true* history of the man and the events.

Prince Charles of Nassau Siegen, who has been represented as an adventurer, a man of ignoble (that is illegitimate) birth, and as many approbrious terms as envy and malice can load any one with, was the son of the reigning prince of Nassau Siegen; his mother was a demoiselle de Neyle, of as a noble family as France could boast of. — This marriage took place at Paris, but the laws of the German Empire could not recognise the union of one of its reigning houses with that of an individual however well born. Therefore this marriage was good in France under all denominations, where the son was received at Court, his title acknowledged, himself made Colonel proprietor of two Regiments, first, Royal Allemand, Cavalry, next a corps he raised, under the title of Legion de Nassau; this was reduced at the peace of 1781. He began his military car-

rier as aide de Camp to M. de Castries in the war of seven years; very young he then came to Paris, where he was received at Court and soon became proprietor of a large fortune in right of his mother. An extraordinary turn for adventure made him accompany the celebrated circumnavigator M de Bourgoenville in his voyage round the world. His guardians were likewise well satisfied with this, thinking it would divert him from his life of expence and dissipation.

He was three years absent, during which he performed an exploit, which has been likewise singularly disfigured. He killed with his own hand (it is said) a Tiger. Here is the account of the story from his own mouth. It is well known that South America produces an Animal of the tiger kind, there called a Jaguar, as ferocious but infinitely inferior in size to the Royal tiger of Bengal. In one of their excursions from the ship he had expressed a great desire to be present at a tiger hunt. He was told, that it was a very dangerous amusement; but that enhanced his desire and that of his adventurous companions, and the set out on this expedition properly accompany'd. As the animals in the day time keep chiefly in low coast places, they were led to the side of a large swamp covered with high reeds, where the Dogs, used to this chase, were turned in. Soon after, by their manner of giving tongue the Indian huntsmen inferred that there must be a tiger near, and the Compagny dispersed. In a few minutes the animal broke cover, pursued by the dogs. The first object in his view was a french officer, Chevalier de l'Oraison, on horseback. The tiger immediately flew at the horse, seized him by the croup, and began to tear his flesh. The rider, not a little alarmed by such a companion, fired a small blunderbuss

loaded with slugs and bullets over his shoulders, — but, as might be expected, missed him. Prince Nassau, who was next before in the line, wheeled round, saw the unequal engagement and with much presence of mind, rode up to the horse, placed the blunderbuss on the head of the animal, who was busy in sucking the blood, and lodged the whole contents in his head. The Tiger loosed his hold, but did not immediately drop, returned back into the swamp, pursued by the dogs, who did not dare attack him; soon after however, the Indian guide went in, dispatched him, and dragged him out — dead. Such is the reality of a story, which in those days was told in many different ways.

He returned to Paris, where he continued to dissipate his immense fortune. During the course of the *) war, he went to Spain to be present at the siege of Gibraltar and was entrusted with the command of one of the floating batteries (La Talla Predra) in Adm. Monro's squadron. — His account is, that the Chev. d' Arcon's scheme was very plausible, nay feasible, could they have formed a parapet sufficient against hot shot, which was expected. The description of the batteries is to be met in so many books, that it would be needless to repeat it. The attempt failed, the ships seven in number were all discharged.

During this period a law suit had long been depending between Prince Nassau Siegen and the house of Nassau Orange, for the allodial estates of the Principality of Siegen. The stronger influence of the house of Orange, gained in the Imperial Chamber of Wetzlar, but the court of France still recognised him by his title. A proof that the claims of the house of Orange were doubtfull, is, that, when Prince Nassau had embarrassed his pecuniary affairs,

*) Aukko.

the P. of Orange made him an offer of the revenues of the principality for life, on condition of his going to Malta and taking the vows of the order, thereby extinguishing the line of Nassau Siegen. This he refused. Soon after he contracted a marriage with a polish lady of high birth and family, — a head as exalted as his was. This union produced no children. Tired of an inactive life, he came to Russia, accompany'd the Empress in her journey to the Crimea, afterwards served as a volunteer at the siege of Otchakow, when he was soon promoted to the rank of vice Admiral, commanded the flottilla; and if he had been permitted to act on the 1 of July, when the sea batteries were silenced, the Russians would have carried the place. But that did not enter into the views of the commander. At last tired out with living on board a confined vessel and seeing the intrigues going on in the camp, he wrote a letter to P. Potemkin: — „Mon Prince, comme il n'existe aucune raison pour que votre Altesse ne devienne maitresse de cette place, le jour qu'elle voudra, je la supplie de me donner ses ordres a fin que je puisse effectuer la brèche du coté de la mer (ce que je me rends responsable de faire), par laquelle les troupes entrent, et je vous saluerai vainqueur d'Oszakow“. — Receiying no satisfactory answer to this note, he took his leave, loaded with honors and an estate in W. Russia of 3,500 peasants, which the Empress had given him. As I was supposed to be in his confidence, I was given to understand, that it might be as well, if I joined the Reg^t I had been appointed Colonel of.

P. Nassau, having been at Vienna, passed the winter at Paris, returned to S. Petersburg to congratulate and thank the Empress. He was offered the command of the

fleet of Gallies and Gun Boats against the Swedes, which he of course accepted.

Nothing could exceed the bad state, in which they were. Not only the were half rotten, not having been used since (I believe) Marsch. Lascy's expedition, but no one was acquainted with the manner of navigating them. The mediterranean denominations of the mast: *Magister*, *Tronquet* and the *Courrier* in the center of the vessel, existed, but besides their names no one knew the use of the lateen sails. Some few officers pretended to some knowledge, but that was all; and it was soon found that soldiers to row and fight them did very well without any technical terms, of which no one understand the meaning. A dispute between the Prince and Admiral commanding the fleet of ships was a natural consequence, but the clamour of the navy was soon silenced by the victory of Schwensksund, where the former forced a narrow pass defended by two large frigats, with the loss of one Schabeck, attacked and boarded the Swedish commodore, who saved himself, took a frigate commanded by a Capt. Rosenstierna, who[m] he brought prisoner to S. P., distroyed three others and the small craft in the Kimen; but for want of cooperation by land the fruits of the victory were lost. Count Pushkin with the Russian army remained in his old position at Kowola, the Swedish army opposite to him holding almost a peacefull intercourse. The winter put an end to this and sent them all to their cantonments. Count Peter Iwanowitsh Soltikow soon after took the command of the army, fixed his head quarters at Wyborg, where he continued during the remainder of the war. Gen. Igelstrom commanded under him, negotiated and *made peace without his knowledge?* in the course of the next campaign.

The peace with Sweden being restored on this principle of the „uti possidetis“, everything remained quiet in the North. Indeed this war had been carried on in the most extraordinary manner: — during the whole course of it the ports of Riga, Reval and Cronstadt were open, as in times of profound peace and the neutral vessels destined to them passed backwards and forwards through the squadrons of ships of war without interruption or search.

The peace had been certainly hastened by the defeat of P. Nassau's squadron of gallies and gunboats in the Bay of Tschwensksund on the 28:th July; — singular to say, that the same spot should have been one year the witness of a complete defeat of the Swedes, and of the Russian force in the succeeding one.

The winter of 17 . . had been spent by both parties in preparations of the greatest magnitude. The Swedes had constructed their fleet of coasting ships of war. — This fleet had long been one object of the first importance in Sweden. An admiral Tchapmann, bearing the highest and most deserved reputation as a naval constructor, particularly of frigats, had been the founder of it, many years before. Two description of ships, one under the denomination of *Hemmema*, the other *Turuma*, were, the first ships of the Line, the second Frigats on this establishment. — The first class carried thirtytwo 36^{lbs} on one deck, the other 28 — of 24^{lbs}. It is easy to conceive the effect that such Batteries must produce, fighting at on anchor and in, comparably, smooth water, — a number of Gun boats on an improved construction carrying two large guns in the middle of the boat, which by means of slides could be run out, one at the stem, the other at the stern.

The second class were called Gun yawls carrying one 12^{lbs} in her Bows.

The complement of the first class was 60 men, the second 25, — chiefly soldiers.

The spring was late; on the land side the Swedes under Gen. Armfelt crossed the Kimen and advanced as far as Sawotaipal; the Russian had a post at Bardukousky, where a weak Batt. of Jagers stood; this they attacked and carried; shortly after they were driven out of it by a strong detachment of the guards and other Regiments under Gen. Boritzeff, who was killed. The intent of this and several other(s) affaires of post, was to draw the Russian attention away from the chief object of the campaign, the operations by water; in this they succeeded but too well. The commander of the army, incessantly remonstrating against weakening his line of defence, which by contracting would have been rendered stronger. The navy being, — Ad^l Commanding in chief at Reval with nearly half the fleet, certain of his communications being cut off with the other half at Cronstadt, as soon as open waters should arrive. The flotilla under P. Nassau dispersed, — the greatest part of the gunboats at Fredrickshamn under a man of the name of Sligoff, who from having been helmsman of the imperial barge, was become Captain of the first rank and had learnt nothing more of naval operation than what this navigation had taught him, — added to other propensities, which unfitted him for command. The gallies at Wyborg and 60 Gunboats on the Swedish construction building in the wharfs of Petersburg. This force was rendered absolutely of no use; the four regiments of Infantry destined to man them, being by the bad arrangements of the commanders of the land army rendered indispensably necessary for the defence of the

Russian frontier, instead of the offensive operations along the coast, to which they had been destined. At last operations began on the side of the Swedes; their fleet under the D. of Sodermania appeared in the Gulph, entered the Bay of Reval and attacked Adm. Tchitchagow, who lay there with 11 ships of which some were three deckers. The Russians lay with springs on their cables to receive the Swedes, who in a very *) manner ran down their lines, gave and received their fire in passing and then went off, leaving one of their ships behind on a shoal. This was called a victory on the side of the Russian. The Swedes then came up the Gulph within sight of Cronstadt, where Adm. Kr. (?) with 28 ships, good and bad, lay; they soon after however fell back and entered Wyborgs bay and suffered the two fleet of Reval and Cronstadt to block them up in that situation. Now again was the staff in the hands of the Russians; the Swedes not only were surrounded on all sides, but must have surrendered for want of water, which began to grow scarce with them. Nothing but the jealousy between the different commanders could have saved them — and it did. — Prince Nassau had been sent by the Empress to reconnoitre and report the different positions.

The King of Sweden had joined his fleet on board of his Yacht the Amphion, and the whole was blocked up by above 36 Russian ships of the line. Eight large frigates had been built at Petersburg, three Batteries carrying each 10 guns of 36^{lbs}, several gunboats. The force was immense on paper, but it wanted men, it wanted unity. On the 27 of May P. Nassau, with the above force left

*) Aukko.

Cronstadt Roads and the same day entered Biorko sund; a strong force of Gun Boats and other vessels were stationed there; an action began about 11 at night, so dark that the flashes of the guns were the only guides to steer by. About midnight a Russian Schooner blew up in the middle of the line; -- the Russian thinking it was a Swede, animated each [other] by Hoorras and pushed on. The Swede likewise ignorant of the event; gave way; and at day break, about 3 in the morning the Swede were surrounded by P. Nassau's force to the northward and the great fleet to the south; no possibility of escape appeared. On the western side of the bay was the only passage; this is a channel, which in one place ran close to a promontory. This spit, called *Kreaser ort*, had been reconnaitred by P. Nassau and reported, and order from P:burgh had been sent to fortify it; -- but the land and sea commander disagreeing, to whom it belonged to occupy it, it was left unoccupied. The admiral, in his great care, had concentrated all his threedeckers in the centre round himself, where from rocks and shoals he could not be attacked, and the only vulnerable point left to the protection of six ships the weakest of the whole line; of this number was Capt. Trevonian, a gallant english officer, who lost his life in this unequal conflict. The wind had been continually from the south and west which effectually hindered the Swedes from sailing. Their situation was so desperate, that I was assured by a Swedish Captain, who struck to us and whom I took on board the Schooner allotted for my convenience, that in a council of war it had been determined in case no change of wind took place, to set fire to the whole fleet, push on shore with what the men could carry on their backs and fight their way to the Army on the Banks of

the Kimen, — a desperate resolution, but which might have succeeded. The Swedes could certainly have landed between 30 to 40,000 men. The garrison of Wyborg was scarcely anything. — The, Gallies, 30 in number, blocked up in the harbour, would have fallen an easy sacrifice; — there was scarcely any garrison. The distance from Wyborg to the Kimen not more than 80 verst or two days forced march. If a diversion had been made by the Swedish army, the Russian would have been between two fires; at least the greater part would have escaped.

Kreivi Markow'in kertomus keisarinalle yhtymisestä Kustaa III:n kanssa Romassa, kevyällä 1784.

Vaikka jo toista kymmentä vuotta takaperin julkaistuna eräässä Moskovalaisessa aikakauskirjassa „Руская Бесѣда Москва. IV. Второй Годъ. Книга осьмая. (1857)“, on tämä valaiseva ja Kustaa III:n luonnetta elävästi kuvaava kertomus pysynyt meikäläiseltä tutkimukselta tuntematon. Vasta Yrjö Koskinen, esitelmässään „Yrjö Maunu Sprengtporten'ista ja Suomen itsenäisyydestä“ (Helsinki, 1870) sivv. 60—62, on käyttänyt Markow'in kirjeen tarjoomia tietoja, selittämään tuota siihen aikaan tapahtuvaa käännöstä Kustaa III:n politiikissa. Kuitenkin tämä todistuskappale ansaitsee tulla kokonaisuudessaan tunnetuksi. Se julkaistaan tässä ranskan kielellä samasta syystä, minkä vuoksi se on ranskaksi kirjoitettukin.

Kreivi Arkadio Iivananpoika Markow'in elämäkerrasta lienee tarpeellinen mainita seuraavat näihin tapauksiin koskevat seikat. Keisarillisella käskykirjeellä Maalisk. 15 p. 1783 kreivi Markow, joka silloin käytettiin Wenäjän ministerinä Haag'issa, nimitettiin erinomaiseksi lähettilääksi Ruotsin hoviin kreivi Musin-Puskin'in sijaan, mutta samassa hän sai käskyn, ennen Tukholmaan lähtönsä, mennä Pariisiin, jossa hän sen-aikuisen rauhanteon vuoksi viipyikin Huhtikuusta 1783—Helmikuuhun 1784, ollen apuna ruhtinas Iivana Bariatinski'lle. Uudella käskykirjeellä Jouluk. 27 p. 1783 hän kutsuttiin pois Ranskan hovista ja määrättiin Tukholmaan lähtemään; mutta oman pyyntönsä mukaan hän sai lu-

van vielä viettää kolme kuukautta Italiassa, terveyttänsä hoitamassa. Oikeana syynä kuitenkin oli, että Ruotsin kuningas pariaikaa oli Italiaan mennyt, ja keisarinna tarvitsi urkkia mitä hänen aikomuksensa tällä matkustuksella oli. Kuinka taitavasti Markow toimitti tämän tehtävänsä, todistaa puheena-oleva kirje keisarinnalle, Romasta Huhtik. $\frac{5}{16}$ p. 1784, joka kuuluu näin:

MADAME,

Ma lettre au Conseiller privé M. de Bezborodko en date du $\frac{26 \text{ mars}}{7 \text{ avril}}$ aura déjà prévenue Votre Majesté Impériale sur mon arrivée à Rome et mon entrevue avec le Roi de Suède. Je crois superflu de revenir sur cette dernière, attendu qu'il ne s'y est passé rien de remarquable. Je m'attacherai donc uniquement aux entretiens, que j'ai eu successivement avec ce Prince. Pour être plus près des termes dont nous nous sommes servis, je prends la liberté d'en rendre compte à Votre Majesté en français.

Le jour même de ma présentation au Roi, je l'ai retrouvé chez le cardinal de Bernis, qui m'avait invité à souper. S. M. m'aborda pendant le concert et, prenant pour texte de la conversation la lettre que j'ai eu l'honneur de lui apporter de la part de Votre Majesté Impériale, il me demanda quel était le plan que je me suis proposé de suivre pour le rétablissement de ma santé. Je lui ai répondu que je me proposais de faire usage des bains et des eaux de Pise; mais que comme la saison n'en était pas encore arrivée, je me suis en attendant rendu à Rome tant pour satisfaire aux ordres de Votre Majesté Impériale qu'à mon propre empressement de faire ma cour à S. M.; qu'elle n'ignorait pas les ordres que Votre Majesté Impériale avait donnés à son sujet à tous ses ministres dans les cours étrangères;

que les miens étaient encore plus particuliers d'obéir à tous ceux dont il plairait à S. M. de m'honorer, et qu'en conséquence, nonobstant le soin de ma santé, je me remettais entièrement à sa disposition. Le Roi s'est beaucoup étendu sur les obligations qu'il avait à Votre Majesté pour toutes les marques d'attention qu'il lui a plu de lui donner à l'occasion de son voyage. Il s'est particulièrement loué de la conduite du comte Razoumovsky à son égard et m'a recommandé très expressément d'en rendre témoignage auprès de Votre Majesté, ne se fiant pas assez, a-t-il ajouté, à la lettre qu'il en écrivit lui-même à Votre Majesté et craignant qu'elle ne fût regardée que comme une simple formule. Ensuite il me parla de l'entrevue de Frédricks-ham, de la satisfaction qu'il en avait remportée, et surtout de l'intimité qui y a régné entre Votre Majesté et lui. J'ai cru devoir lui faire connaître à cette occasion que j'étais instruit, quoiqu' en gros, des circonstances les plus essentielles de cette entrevue et que je pouvais lui répondre que Votre Majesté Impériale était très disposée à prêter les mains au résultat que S. M. avait paru en désirer. Le Roi, me regardant fixement comme pour apprendre jusqu'où il devait s'ouvrir avec moi, me dit qu'il aurait souhaité que cet objet fût traité directement entre Votre Majesté et lui, mais que sentant fort bien qu'un intermédiaire y était absolument nécessaire, il avait mieux que ce fut moi plutôt que le baron de Nolcken qui n'en avait aucune connoissance. Il me demanda ensuite, si j'étais autorisé à entrer en matière. J'ai répondu que mon autorisation se bornait à tacher de connaître de plus près les intentions de S. M. la dessus et les discuter avec Elle si tel était son bon plaisir. — Très volontiers, me dit-il, et comme à ces mots on s'approcha de nous, l'entretien est resté là.

Le lendemain mardi le Roi fut toute la journée hors de la ville et personne ne le vit.

Le mercredi je passai chez lui : mais il s'excusa de me recevoir à moins que je n'eûs quelque chose de particulier à lui dire. N'étant point dans le cas, je n'ai pas insisté. Le soir lorsque je le vis chez le cardinal de Bernis, il s'approcha de moi et me renouvela ses excuses sur ce qu'il ne m'avait point reçu, disant qu'il s'était fait une règle de ne recevoir personne chez lui ; qu'il s'en serait bien écarté en ma faveur, mais qu'il avait eu sa poste à expédier ; il voulut bien y ajouter mille honnêtetés pour moi, me témoignant, d'après les rapports qui lui ont été faits de moi, une parfaite confiance dans ma manière d'agir, lorsque je serai installé dans mes fonctions à sa cour et que je tacherai de servir d'exemple aux ministres des autres cours, dont les procédés n'étaient pas des plus satisfaisants. Il m'apprit qu'il en avait reçu un nouveau sujet de mécontentement ; qu'à son départ de Stockholm il avait établi qu'on assisterait au couvert du Prince, son fils, et que cependant le comte de Creutz lui mandait qu'à l'exception de l'ambassadeur de France, très assidu à remplir ce devoir, tous les autres ministres négligeaient de s'en acquitter. J'ai assuré S. M. que je serai d'autant plus soigneux à lui plaire en tout, que j'étais persuadé que c'était le meilleur moyen de mériter l'approbation de Votre Majesté Impériale.

Le jeudi je n'ai point passé chez le Roi : mais je le vis comme à son ordinaire chez le cardinal de Bernis. Ce jour là je me suis contenté de lui rendre mes devoirs avec tout le monde et même, pour éviter un entretien particulier qui aurait pu lui marquer de l'impatience ou de l'inquiétude, je fis une partie de jeu qui dura jusqu'à son départ.

Le vendredi saint, après souper, il me joignit à part et après avoir parlé de choses indifférentes, je l'informai que le s-r Bacounine, qui était arrivé avec moi, devant bientôt rejoindre son corps, se disposait à me quitter et que comme il ferait grande diligence, si S. M. souhaitait profiter de cette occasion pour écrire à Votre Majesté Impériale, il était prêt à recevoir ses ordres, que de mon côté j'aurais été bien aise de me trouver à même de pouvoir marquer quelque chose sur l'objet important que nous avons touché dans la première conversation que j'ai eu l'honneur d'avoir avec S. M. „Hé bien, Monsieur“, me dit le Roi en „propres termes, „l'Impératrice connaît les principes sur „lesquels je suis prêt à contracter avec Elle les engagements „les plus étroits: mais ce n'est qu'avec Elle que je veux „les prendre. Je vous avouerai franchement que je ne me „soucie pas de traiter avec une cour où il y a de ministres „et point de maître. Nous en avons vu l'inconvénient dans „l'affaire de la neutralité armée; cela m'a dégouté de toutes „ces alliances triangulaires. D'ailleurs qu'est-ce qu'une al- „liance dont je ne puis me proposer aucune vue d'utilité... „(après un peu d'hésitation) ou d'agrandissement. Mais voici „le cardinal qui s'approche de nous. Trouvez-vous demain „à l'église de S-t Pierre sur les deux heures après midi et „nous en causerons à notre aise“.

Je fus bien exact à ce rendez-vous. S. M. après m'avoir fait attendre une bonne demie heure, y arriva, accompagnée de deux de ses gentilshommes. Dès que je m'en fus approché, Elle les quitta et me conduisit dans une chapelle, qui était séparée de la grande église par un rideau et où à cause de l'heure il ne se trouva que quelques gens du peuple.

Le Roi se hâta d'entrer en matière. „Vous savez, me
 „dit-il, qu'outre l'alliance qui subsiste entre ma couronne
 „et la France, alliance ancienne, consacrée par le tems et
 „l'opinion et à laquelle je ne veux point toucher, j'ai un
 „traité offensif et défensif avec la Porte, traité que je n'ai
 „point fait, que je ne voudrais pas même avoir fait, mais
 „qui n'en subsiste pas moins. J'ai offert et j'offre à l'Im-
 „pératrice de l'annuler à condition qu'Elle fasse avec moi
 „un traité ou une espèce de pacte de famille, au moyen
 „duquel nous nous obligerions de ne prendre parti l'un
 „contre l'autre dans quelque entreprise que se soit dans la-
 „quelle nous pourrions nous trouver engagés contre nos al-
 „liés respectifs“.

J'ai interrompu en disant que je n'étais point du tout
 étonné de la facilité avec laquelle un Prince aussi délicat
 que S. M. se portait à rompre un traité, j'ose dire mon-
 strueux, que les Princes chrétiens se faisaient un scrupule
 de religion et d'humanité de conclure même entre eux, et
 que la Porte même toute barbare quelle est en avait senti
 assez l'énormité pour ne l'avoir point du tout réclamé dans
 la dernière guerre où elle s'était trouvée engagée avec la
 Russie.

„Si la Porte, reprit le Roi, n'a fait aucune requisition
 „en conformité de ce traité, il ne faut l'attribuer qu'au soin
 „que nous avons pris de l'en détourner. En convenant avec
 „vous de la qualification que vous donnez à ce traité, je
 „n'en renverserai pas pour cela l'existence, ni la sensation
 „qu'il fait dans ma nation. Je suis cependant décidé à
 „l'annuler: mais je me crois en droit d'exiger que par réci-
 „procité l'Impératrice abandonne celui qu'Elle a avec le
 Danemarck.“

J'ai pris la liberté de demander au Roi s'il avait quel-

ques griefs à la charge du Danemarck et dans ce cas je lui ai offert de la part de Votre Majesté Impériale toutes sortes de bons offices et d'interventions pour lui en faire obtenir le redressement le plus prompt et le plus satisfaisant.

„J'ai des griefs éternels contre le Danemarck, répondit le Roi. La Suède n'a jamais éprouvée de sa part que „de la mauvaise volonté, de la perfidie et de la trahison. Je „ne saurais surtout lui pardonner la fausseté et la mauvaise „foi avec lesquelles il a su en dernier lieu engager votre „Cour à la transaction relativement au Hollstein, transaction qui blesse tous mes droits et contre laquelle j'ai protesté du sein de l'Impératrice. Il est vrai que ce tort n'est „pas réel pour le présent et il ne peut le devenir qu'à l'extinction de la maison du grand Duc, chose que je suis bien „éloigné de désirer et qui, grâces à Dieu et à la fécondité „de la grande Duchesse, est moins probable que jamais. „Mais le Danemarck ne m'en a pas moins offensé en manquant d'égards pour mes droits. Je ne dois jamais en „attendre des procédés plus honnêtes. C'est une haine invétérée qu'il nourrit contre la Suède et à laquelle il n'y „a d'autre remède que de lui ôter tout moyen d'agir. „L'Impératrice Elle même ne doit rien se promettre d'un „allié, dont le gouvernement est dénué de principes et de „nerf, ainsi qu'il l'a bien fait voir dans l'affaire de la neutralité armée. En me le sacrifiant Elle gagne un allié sûr, „déjà uni avec Elle par les liens du sang, d'une amitié personnelle, et qui connaît et respecte ses vertus et ses grandes qualités, un allié dont Elle n'aura jamais rien à craindre „et qui à son tour est parfaitement sûr d'Elle, car enfin la „partie de la Finlande qu'Elle possède et celle qui me reste „ne sauraient jamais être un objet de convoitise ni pour „l'un ni pour l'autre. Quand à la Livonie, tout le monde

„sait que la possession de cette province a été mille fois
 „plus funeste qu'utile à la Suède; outre qu' elle y étouffait
 „toute agriculture, elle lui suscitait des guerres et par con-
 „séquent des dépenses éternelles. C'est en ces termes que
 „je m'en suis expliqué avec l'Impératrice Elle même et les
 „marques d'amitié et de confiance que je lui donnais étaient
 „alors d'autant plus précieuses qu'Elle ne s'attendait guères
 „à la tournure qu'ont pris ses démêlés avec la Porte, et qu'au
 „contraire Elle se croyait à la veille d'une rupture inévi-
 „table. Malgré l'accommodement qu'Elle vient de faire per-
 „sonne ne compte sur sa dureté, personne ne croit non plus
 „que l'Empereur ait concouru aux vues de l'Impératrice
 „sans en avoir sur sa reconnoissance. Ainsi nous sommes
 „peut-être à la veille de nouveaux événemens, où mon
 „amitié et ma confiance vont reprendre tout leur mérite.
 „Par ma position si je ne puis être un ami utile, je puis
 „devenir un ennemi, au moins inquiétant. Vous savez que
 „de ma frontière à Pétersbourg il n'y a pas grande distance.“

J'ai observé qu'il y avait à peu près la même distance
 de la frontière de votre Majesté Imperiale jusqu'à Abo.

„J'en conviens, me dit-il, mais vous conviendrez aussi
 „que Pétersbourg est plus important qu'Abo.“

„Oui, Sire, mais en revanche je crois l'un un peu plus
 „facile que l'autre.“

„C'est selon, repliqua-t-il: il se peut présenter telles
 „circonstances, où les 'facilités pourraient devenir à peu près
 „égales.“

„Mais de bonne foi, Sire, V. M. croit-elle qu'il puisse
 „jamais exister telle circonstance, où elle puisse faire cette
 „marche de sa frontière jusqu'à Pétersbourg sans en avoir
 „besoin de regarder en arrière.

„Ceci prouve, Monsieur, que le traité avec le Dane-

„marck qui fait l'objet de notre discussion, n'a été conclu que contre moi.“

„Pas plus, Sire, que la nécessité de le maintenir que „semblerait établir le propos que V. M. vient de me tenir. „Cependant je puis l'assurer que ce traité n'est pas du tout „de la nature de celui de la Suède avec la Turquie et qu'il „ne porte que des engagemens purement défensifs, qui „s'étendent certainement à tout et contre tous, et V. M. n'a „surement pas prétendu qu'elle en fut exceptée.“

Comme le Roi ne me répondit rien, j'ai cru devoir poursuivre en lui disant que j'ignorais jusqu'à quel point il s'était avancé vis-à-vis de votre Majesté Impériale à l'entrevue de Frédricksham; que je n'étais chargé que de tâcher de bien saisir un développement plus ample qu'il plairait à S. M. de donner aux ouvertures qu'elle y avait faites et d'en rendre compte; que je ne tarderais pas à m'en acquitter avec toute l'exactitude possible; que cependant d'après les principes généraux que je connais du système politique de votre Majesté Impériale à l'égard de ses voisins du Nord, je me croyais fondé à penser que, si Elle a écouté avec plaisir la proposition de S. M., cela a été assurément dans l'espoir d'établir entre eux tous une parfaite harmonie et intelligence, d'assurer leur indépendance et de les mettre à l'abri des entraves que pourrait mettre le midi de l'Europe à l'accroissement de leur prospérité; que la vraie source de cette prospérité devait dériver d'une sage et tranquille administration au dedans et des progrès du commerce et de la navigation au dehors et non des conquêtes qu'ils pourraient faire les uns sur les autres; que l'état actuel de l'Europe semblait imposer à la sagesse des souverains du Nord la loi d'adopter des mesures de cette nature; que l'Angleterre, à Gibraltar près, qui n'est pas même un port,

n'en possède pas un seul dans la Méditerranée; que cette mer est entourée des côtes appartenantes à la maison de Bourbon, la seule Puissance maritime qui reste dans ces parages; que la France, plus prudente et plus circonspecte que son alliée l'Espagne, attendait dans le silence que la prépondérance que la dernière paix lui avait prouvée fut consolidée; mais que cette dernière au milieu même de l'incertitude des événemens de la guerre s'était permis des procédés oppressifs contre la navigation du nord, ainsi que S. M. en était convenue elle même à l'égard de ses propres navires; que pendant la dernière altercation entre la Russie et la Porte l'Espagne au sçu de tout le monde était sur le point d'articuler le principe absurde de la domination exclusive de la Méditerranée et se fondant sur le règlement adopté par rapport à la Baltique entre les puissances neutres en proposait un pareil à la France par rapport à la Méditerranée: que si jamais tel ordre des choses venait à s'établir, aucun pavillon russe, suédois ou danois ne pourra paraître dans la Méditerranée que sous le bon plaisir de ces deux puissances; que c'était pour empêcher un assujétissement aussi nuisible que peu honorable que votre Majesté Impériale croyait qu'il serait utile et glorieux aux souverains du Nord de resserrer entre eux la ligue qui subsiste déjà, en y ajoutant des liens plus particuliers et plus étroits et qui en seront d'autant plus efficaces pour mettre un frein à toute prétention contraire au principe établi de la liberté des mers; que si jamais on était obligé d'avoir recours aux voies de fait pour le soutenir, le Danemarck, par sa position étant le gardien du Sund, devenait un membre nécessaire de cette ligue; au lieu qu'en suivant le projet de S. M. il serait nécessairement obligé de se jeter entre les bras de l'ennemi commun que nous aurions à combattre, et de

lui livrer un passage, qui par la supériorité de ses forces maritimes le mettrait à même de nous dicter la loi; qu'enfin je ne lui parlais pas de l'influence que S. M. ne manquerait pas d'étendre au moyen de cette triple alliance dans les affaires de l'Europe en général, parce qu'elle se présente de soi-même à un Prince qui n'eût pas eu même en partage ses lumières et sa pénétration.

Le Roi me repliqua qu'il se croirait assez fort de l'alliance seule de Votre Majesté Impériale pour parvenir à ce dernier but; que si Votre Majesté veut s'entendre avec lui, le Danemarck bientôt n'aura rien à livrer ni à disposer de rien; que ses troupes de terre sont ruinées et que sa flotte n'a qu'une vaine réputation.

„V. M. se propose donc la conquête du Danemarck entier?“ lui ai-je demandé.

„Je ne me propose rien. Vous vous éloignez, Monsieur, de la question. Il s'agit d'une alliance entre l'Impératrice et moi sur les principes que j'ai exposés.“

„Pardonnez, Sire; mais daignez me permettre de supposer un instant que Votre projet de conquête du Danemarck soit réel, et de lui faire à ce sujet une question. „V. M. croit-elle que la France voudrait la seconder dans cette entreprise, et quand elle le voudrait, le pourrait-elle malgré la Russie?“

Il me répondit alors d'un ton de gravité appuyée: „Je suis sûr, Monsieur, que la France serait la première à s'opposer à un dessein de cette espèce et cela seul aurait dû prouver à l'Impératrice combien il est de son intérêt de me laisser agir du côté du Danemarck.“

„Il y a une conclusion plus proche et plus naturelle à en tirer, Sire; c'est que l'alliance de la France devient inutile à V. M. par la raison qu'elle assure n'avoir aucunes

„vues contre la Russie; qu'elle paraît n'en rien craindre à son tour et qu'elle est convaincue qu'elle trouvera la France contraire à celles qu'elle a sur le Danemarck. Oserai-je ajouter que cette alliance est même pernicieuse, parce qu'elle ne sert qu'à fomenter la défiance et la jalousie entre des voisins qui dans d'autres dispositions pourraient réciproquement la rendre utile.“

„Cela est vrai, me dit-il: mais comme la Russie ne veut pas m'être plus favorable et qu'il faut pourtant avoir des alliances, je garderai celles de la France et de la Porte du moins comme plus conformes aux vœux et au penchant de ma nation. D'ailleurs cette dernière m'est d'une utilité réelle; elle garantit la navigation de mes sujets contre les insultes et les déprédations des barbaresques.“

J'ai objecté à ce dernier motif qu'il pourrait compter que Votre Majesté Impériale aurait assez de crédit auprès de la Porte pour pourvoir à toutes les sûretés qu'il pourrait désirer de ce côté; que quant au penchant de la nation je ne le croyais pas aussi général ni aussi puissant qu'il l'a été dans d'autres tems.

Le Roi exalta beaucoup l'attachement et l'amour de ses sujets pour la France et leur antipathie contre le Danemarck. Il était sur le point d'ajouter et contre la Russie, mais il se ressouvint qu'il parlait à un Russe, et il s'arrêta, mais d'une manière que je ne pus m'empêcher de sourire et ensuite de lui observer que quand l'alliance en question serait conclue, elle ne durerait pas plus que sa vie. Il prit sur lui d'opérer à cet égard un changement dans les dispositions de ses sujets à la faveur des moyens que Votre Majesté Impériale à leur avantage et à leur agrandissement.

Après un intervalle de silence il me dit: „Mais puisque l'Impératrice veut tant de bien au Danemarck, ne pourrait-

„elle pas lui procurer quelque compensation, quelque dédom-
 „magement.“ — „Oui, Sire! et comment?“ — „Mais que
 „sais-je? Elle a beaucoup de crédit et de puissance; cela
 „pourrait se trouver quelque part en Allemagne.“ — „Sire,
 „cela ne peut pas être votre sérieux; quand même la puis-
 „sance de l'Impératrice s'étendrait jusqu'à dispenser des
 „biens qui ne lui appartiennent pas, sa justice l'empêche-
 „rait d'en faire usage“ — „Mais que sait-on? continua-t-il, qui
 „peut calculer et prévoir tous les événemens. Par exemple,
 „qui aurait imaginé, l'année 1684, qu'un Roi de Suède et
 „un ministre de l'Impératrice de Russie se rassembleraient
 „aujourd'hui dans l'église de S-t Pierre et discuteraient
 „en s'y promenant les intérêts de leurs pays respectifs.“

Après avoir rêvé quelque tems au prodige qui tout d'un coup avait frappé son imagination, le Roi me dit, que nous resterions jusqu'à demain, que nous n'aurions plus rien à ajouter à ce que nous avons dit; qu'il était tems de conclure, qu'il m'avait parlé avec une franchise et une loyauté qui m'ont peut-être étonné; mais qu'il était accoutumé à les pratiquer dans toutes les occasions; que ses principes à l'égard de l'alliance dont nous avons parlé étaient immuables; qu'il serait bien aise d'apprendre avant son arrivée en France s'ils étaient compatibles avec ceux de Votre Majesté Impériale; que si non, il serait obligé de songer à raffermir l'ancien système politique de son royaume, mais que malgré cela ses sentimens personnels pour Votre Majesté Impériale resteraient inaltérablement tels qu'il les avait manifestés en tout tems et nommément en dernier lieu.

En m'engageant de nouveau à S. M. de rendre compte à Votre Majesté Impériale de tout ce qui s'était dit entre nous, je lui ai observé qu'il serait difficile de lui faire parvenir la résolution que Votre Majesté Impériale prendrait à

cet égard avant son arrivée en France, qui aurait lieu le 15 de juin prochain; que d'ailleurs S. M. exigeant un profond secret sur cette négociation et que jusqu'à présent moi étant le seul à qui fut confiée, je me trouverai hors de la portée de la suivre tant par la nature des ordres qui m'étaient adressés de hâter mon retour à St. Pétersbourg, que par l'état de ma santé qui me rendait l'usage des eaux et des bains de l'Italie indispensable; que la situation actuelle de l'Europe ne demandait ni hâte ni précipitation; qu'au reste si le parti que S. M. prendrait ne se trouvait pas analogue aux désirs de Votre Majesté Impériale, ni peut-être aux vrais intérêts des deux monarchies, Votre Majesté le verrait sans doute avec peine, mais aussi sans aucune inquiétude; que quant aux sentimens personnels que S. M. continuait à témoigner pour Votre Majesté Impériale et à ses dispositions en général, elle me permettrait de les comparer à de l'or, dont le voyage qu'elle allait faire serait le véritable creuset; que j'espérais cependant qu'ils en sortiraient aussi purs et aussi éclatants qu'ils avaient toujours paru.

Le Roi s'arrêta encore un moment pour faire une espèce d'apologie de ce voyage disant qu'il le faisait d'abord par goût, parce que c'est un pays qu'on revoit avec plaisir et où son séjour avait été interrompu par la mort subite du roi son père, et ensuite pour répondre aux invitations réitérées que le roi de France lui avait faites; que Votre Majesté savait très bien qu'il se conduisait et agissait en tout et partout par des principes qui lui sont propres et qu'aucune illusion ne peut ébranler, et qu'ainsi Elle doit être dans une parfaite sécurité à cet égard. La dessus nous nous séparâmes après un entretien de deux heures, dont je n'ai pas pu abrégé le récit malgré toute l'attention que j'y ai apportée sans en omettre des circonstances essentielles.

J'ai cru, Madame, devoir mettre en avant l'impossibilité de suivre le roi, malgré que j'y fus autorisé par Votre Majesté Impériale, parce que je n'ai que trop bien vu qu'elle était déjà établie de son côté par toute la conduite qu'il tenait entre le cardinal de Bernis et moi et dans laquelle le penchant ainsi que la fausse politique de ce Prince mettaient toute la préférence du côté du premier. D'ailleurs prévenu par les notions que j'ai recueillies en chemin sur ses dispositions intérieures, j'ai pensé qu'il se mettrait en contradiction avec lui-même en menant à sa suite en France un ministre, contre la cour duquel il ne se propose peut-être rien moins que d'y prêcher une espèce de ligue. Les propos indiscrets qu'il avait tenus en Italie et qui retentissent ici de toutes parts ne se vérifient que trop par ses chuchotteries éternelles avec le cardinal de Bernis. Il les étend même jusqu'au chevalier d'Azara, ministre de la cour d'Espagne, avec lequel il a de longs et de fréquents entretiens. Il m'a donc paru essentiel d'avoir égard aux notions, dont j'ai parlé ci-dessus, et de tâcher autant que j'ai pu de les combiner avec les ordres de Votre Majesté Impériale. Pour cet effet en écartant d'une part tout ce qui pouvait avoir l'air d'une mission expresse, et de l'autre ne laissant apercevoir au roi aucune défiance, je ne me suis appliqué qu'à l'engager à s'ouvrir de ses véritables desseins, ce qui m'a passablement bien réussi; quant à la première partie de ma conduite, elle m'a paru d'autant plus nécessaire, que je n'ai par tardé à m'apercevoir que l'orgueil de S. M. se complaisait à faire remarquer qu'elle était courtisée et recherchée par deux grandes puissances et qu'il ne tenait qu'à elle de se décider pour celle des deux qui lui offrirait le marché le plus avantageux. Pour désabuser le public sur ce prétendu empressement, je ne mets dans le mien que la

mesure juste qui convient à ma destination connue. Je me suis également gardé d'appuyer trop sur toute insinuation tendante à le détourner de son voyage en France et de toute liaison particulière avec elle, n'étant que trop persuadé qu'il n'aurait rien eu de plus pressé que de la rapporter au cardinal de Bernis pour se faire un mérite auprès de sa cour de ne l'avoir pas écoutée. Je n'ai pas osé non plus lui parler de l'Empereur parce que j'ai cru que cela n'aurait servi qu'à donner une nouvelle pature à son amour propre et à son orgueil.

Me flattant d'avoir rempli les intentions de Votre Majesté Impériale, autant que l'a permis le changement arrivé dans les dispositions du roi de Suède depuis l'entrevue de Frédricksham, je ne resterai à Rome que jusqu'au départ de ce Prince, croyant par là conserver et les égards, auxquels ma nomination auprès de lui m'oblige particulièrement, et l'air d'un voyageur ordinaire que la curiosité et le besoin de sa santé ont conduit en Italie.

S. M. a différé son départ du 16 au 19 à cause de l'illumination de la coupole de St. Pierre qu'on doit lui donner dimanche prochain. Il dirige sa route par Parme à Venise où il ne compte s'arrêter que quelques jours, sans y attendre celui de l'Ascension. De là il ira à Milan, Turin et Paris. Il compte être rendu à ce dernier endroit vers le mi-juin et ne s'y arrêter, à ce qu'il m'a fait l'honneur de me dire, que trois semaines pour être de retour dans ses états dans le courant du mois d'août.

Je suis avec le plus profond respect,

Madame,

De Votre Majesté Impériale

Le très humble, très obéissant
et très fidèle serviteur et sujet

Morcoff.

Rome le 1er Avril 1784.

Otteita Kenraali-luutnantti Kutusow'in päiväkirjoista vv. 1807—1812.

Julkaissut

Yrjö Koskinen.

Yhdessä Y. M. Sprengtporten'in jälkeen-jääneiden paperein kanssa säilytetään Pietarin yleisessä kirjastossa joukko 8-taitteisia ranskaksi kirjoitettuja vihkoja, jotka päällekirjoituksella »Журналъ» sisältävät Kenr.-luutn. Golenishtshew-Kutusow'in muistoon-panot päivän tapauksista ja huhuista Venäjän hovissa vv. 1806—1814. Kutusow näkyy olleen likeisessä tuttavuudessa Sprengtporten'in kanssa; se havaitaan siitakin, että hän, Sprengtporten'in kuoltua, peri tämän kirjeet ja paperit, jotka vihdoin ovat, Kutusow'in omien muistoon-panojen seurassa, joutuneet kirjaston haltuun. Että hän muutoin viljeli tuttavuutta etevimpien henkilöin kanssa ja niin-muodoin oli tilaisuudessa saamaan kaikenlaisia tietoja vallitsevista mielipiteistä ja tuumista, havaitaan näistäkin otteista. Luonnollista on, että vähin osa muistoon-panoista koskee Suomen asioita, ja ainoastaan niitä olemme näillä otteilla tarkoitaneet. Käsi-alan erinomainen sekavuus on tehnyt kopiaoitsemisen varsin vaikeaksi, niin että ainoastaan se apu, minkä historiamme harras ystävä herra kenraali-majori O. Furuhjelm on hyväntahtoisesti siinä kohden tehnyt, antaa vakuuden, että tässä julkaistu teksti on oikea. Missä sittenkin epävakaisuutta on jäänyt, se annetaan ilmi kysymys-merkeillä sulakujen välissä. Samoin on merkitty ne paikat, missä aian-määräyksessä viikon-päivä ja kuukauden-päivä eivät käy yhteen.

Että muutoin aian-määräykset ovat vanhaa lukua, ei tarvinne tässä muistuttaa.

Kenraali-luutnantti Kutusow'in elämäkerrasta mainittakoon ne vähäiset tiedot, mitä tarjona on. Login Iivananpoika Golenishtshew-Kutusow oli toista sukua kuin tunnettu sotamarsalkka Kutusow, jonka kanssa hän kuitenkin oli lankoudessa sillä tavoin, että molemmat olivat naineet sisaruksia. Laivasto-ministerion arkistosta saadaan selville, että hän v. 1776 tuli upseeriksi, v. 1798 Helmik. 18 p. kenraali-majoriksi, v. 1801 Maalisk. 15 p. kenraali-luutnantiksi, ja v. 1846 on kuollut. Ne, jotka häntä tunsivat, sanovat hänen olleen „frondeur“ luonteeltansa, ja hänen omat muistoon-panonsa kenties eivät tätä arvostelua vastusta.

1807.

Mardi, 31 Decembre. — Sprengporte a été appellé hier par l'Empereur pour les affaires avec la Suède. On veut enfin faire ce que l'on doit, c. a. d. mettre à la raison ce fou qui veut assurer qu'il restera neutre; mais qui peut compter sur lui? certainement les Anglais plus que nous. Par conséquent il faut prendre des gages de sa neutralité, lui ôter les moyens de nous nuire, prendre sa flotte par terre. C'est une affaire de dix ou quinze jours.

1808.

1 Janvier. — — Dans la conférence que Sprengporte a eu hier, il a été comme de raison question et décidé du sort de la Suède. Sprengporte m'a dit que l'Empereur lui a développé sa situation politique, lui a dit entre autre que Napoléon étoit un homme, sur l'amitié duquel il pouvoit compter. — Demain il aura une seconde conférence; c'est notre ministre qui a arrangé tout cela; voyant bien que le

roi de Suède avoit plus de forces maritimes que son département n'en pouvoit opposer, Tchitchagov, cet homme d'esprit, a pensé qu'il falloit battre la flotte suédoise et la prendre par terre, sur ses derrières, et voilà pourquoi il a été trois fois chez Sprengporte, y a resté très-longtems et a fait de sorte que l'Empereur l'a appelé. Bientôt le tout sera destiné. Cette manœuvre de Tchitchagov montre qu'il est un grand militaire.

Mercredi, 22 Janv. — — La débande (?) contre la Suède se met en train. On veut aussi employer Sprengporte et, qui plus est, Knorring; voilà trois généraux en chef ensemble! Que vont-ils faire? je crains que ce trio ne soit discorde de manière à faire échouer tout le concert. Le commencement de Février doit être le terme du commencement des opérations.

Jedi, 30 Janv. — — Lundi il y a eu un conseil militaire qui a duré jusqu' à dix heures du soir depuis sept. Les deux ministres de la guerre et de la marine, Buxhœwden, Sprengporte le composoient. On avoit fait une singulière pièce à celui-ci: Sans qu'on l'ait prévenu par un seul mot, il reçoit du Trésorier de l'Empire une information qu'on lui a assigné cinq mille pour ses frais de départ à l'armée, et le lendemain on lui apporte une lettre de l'Empereur qui lui enjoint de se rendre à l'armée de Finlande et y recevoir les ordres de Buxhœwden. Le vieillard, étant plus ancien que celui-ci, a tout de suite écrit à l'Empereur qu'il ne pouvoit pas être sous les ordres d'un officier plus jeune que lui, qu'il croiroit manquer au service, s'il le faisoit; il a remi cette lettre par *) et aura, je crois, une réponse satisfaisante.

*) Joku lyhennys nähtävästi venäläisillä kirjaimilla.

Mercredi, 12 Février. — — Il est arrivé un courrier de Buxhœwden; l'on est entré en Finlande sans trouver de résistance; on est parvenu à Louise et le quartier général s'y trouvoit le 9. Sprengporte écrit à sa femme que tout va bien. Quelle jouissance (?) pour lui de se retrouver dans ses foyers après une absence forcée de 20 ans! Le feldjæger qui l'accompagnoit raconte qu'il a été reçu à bras ouverts. Les Finnois ont envoyé une députation, par laquelle ils demandoient à être sous la domination de l'Empereur. Ce qui embarrasse un peu pour le moment, c'est qu'on n'a pas envie de faire des conquêtes, et si on refuse ces gens, les choses pourroient aller sottement. Si cela continue ainsi, nous serons bientôt à Helsingfors et Obo.

Mardi (?), 18 Fevr. — — Il gèle à pierre fendre. Nos troupes ne peuvent s'en trouver bien; mais elles avancent toujours et se trouvent maintenant à Borga. Il y a eu des tués et des blessés et on a emmené un lieutenant colonel fait prisonnier. Le Comte Pouschkin a envoyé deux courriers, et ce sont ses deux fils; on en est mécontent.

Dimanche (?), 20 Fevr. — — On a des nouvelles de l'armée; avant-hier Helsingfors a été pris; on s'est un peu battu en avant, mais Sveaborg ne l'est pas encore; on dit que les Suédois ont coupé la glace pour rendre la communication à jambes impossible. Que fera-t-on? à mon avis il faut s'emparer de cette place, coûte que coûte; car si on ne le fait pas avant le printemps et que les Anglais y arrivent, alors avec la flottille le diable ne les chassera pas, et ce sera un beau nid que nous aurons sous le nez. — Les Finnois veulent toujours qu'on les reçoive au nombre des sujets russes. L'ami Sprengporte a envoyé ici son aide de camp hier et il est reparti aujourd'hui.

Mercredi, 26 Fevr. — — „Sveaborg n'est pas encore pris et n'a put l'être parcequ'il n'y a pas de pièces de siège, qui arriveront dans peu. On est à Tavastehus et à St Michel, on organise le gouvernement de Finlande; mais la proclamation de Buxhœwden aux Finnois est un type (?) de contradictions. Il y est dit qu'on ne fait entrer ses troupes que pour forcer le roi à prendre des mesures contre l'Angleterre et en même temps qu'on prend les Finnois comme des sujets; — et si le roi s'avisait de consentir aux mesures, que feroit-on? — après avoir engagé les Finnois à se soumettre, les abandonneroit-on aux justes vengeance? Il falloit dire tout bonnement qu'on les prend pour ne plus les rendre.

Lundi, 2 Mars. — — J'ai vu hier cher M:r K *) qui m'a donné quelques détails sur la Finlande; il m'a dit que plusieurs des gentilshommes finnois, première famille, ont prêté serment et que le gouverneur de Wibourg étoit venu à course, pour recevoir les sermens. Sprengporte a écrit à sa femme qu'il a été trouver le cimetière où reposent ses ayeux, et qu'il a revu son cocher qui est venu le chercher. Les sentimens que ce bon vieillard a éprouvé doivent être délicieux et particuliers.

Jeudi, 5 Mars. — Sveaborg n'est pas encore pris et ne peut l'être avant que l'artillerie de siège arrive. Si le commandant avoit même le desir de se rendre, comment pourroit-il le faire n'ayant pas essuyé un seul boulet?

Jeudi, 12 Mars. — — Sprengporte est arrivé. La Finlande va être incorporée à l'empire; c'est une très grande perte pour la Suède et une bonne acquisition pour nous.

Dimanche, 29 Mars. — — Sveaborg ne se rend pas, mais on s'assure que cela ne manquera pas d'arriver. En

*) Joku venäläisillä kirjaimilla kirjoitettu nimi.

attendant on a fêté à Abo le jour de l'avènement au trône de l'Empereur, à Tavastehus de même.

Lundi, 6 Avril. — — La capitulation conclue avec le commandant de Sveaborg paraît se réduire à rien; car on dit que ce n'est pas d'après le nouveau, mais selon le vieux style que le terme est fixé au 25 pour l'arrivée des secours; c'est comme qui diroit que c'est pour se moquer du monde que supposer que le 25 Avril l'on ne pourra arriver à Sveaborg, tandis que dans la guerre passée la flotte suédoise étoit déjà à Reval le 29, et que le 12 de Mars elle étoit déjà sortie de Carlserona. Je ne sais comment diable on a fait cette capitulation.

Vendredi, 17 Avril. — — J'ai été voir Sprengporte; il est malade et de mauvais humeur, se voyant pour ainsi dire éconduit. Il s'attendoit à jouer un rôle dans la conquête, soumission ou incorporation de la Finlande; mais comme cela s'est fait beaucoup plus vite qu'on ne le pensoit, on n'a pas eu besoin de lui, et on s'en passe avec d'autant plus de plaisir qu'il tient toujours aux droits et privilèges de la nation, qu'on laissera là certainement. La milice nommée milice de corps a reçu le titre de Garde de Finlande, c'est sans doute à l'instar de la garde d'Italie [?] chez Napoléon.

Dimanche, 19 Avril. — — On a reçu la nouvelle que le général Тучковъ, poursuivant sa marche au delà de Vase, a atteint le reste des troupes suédoises, les a battus, a fait quelques centaines de prisonniers, ainsi que le commandant en chef Lœwenhelm, aide de camp du Roi; je suppose que c'est le même qui a été ici du tems de Paul et qui a diné un jour chez moi. J'ai été chez Sprengporte; il est malade et se neglige. Comme ma malheureuse expérience m'a fait voir que la vie des personnes âgées ne tient qu'à un

fil, qu'elles paraissent être très bien pour un malade, être beaucoup mieux, ravoir leurs forces ordinaires, et puis elles partent sans qu'on s'en apperçoive, c'est pourquoi je crois que ceux qui sont destinés à avoir soins d'une personne agée ayent peur du moment qu'elle est malade et prennent toutes les mesures nécessaires. Aussi ai-je dis à la bonne et chère voisine qui en a le soin, que son malade n'étoit pas bien du tout. Son mal physique paroît être augmenté par des inquiétudes qu'il reporte aux affaires de son pays et des siennes propres. Il est fâché de voir que tout se passe sans lui, et cela le tracasse ou, pour mieux dire, cela le fracasse; car le voilà malade tout de bon.

Mardi, 21 Avril. — C'étoit hier ou aujourd'hui qu'expiroit le terme de la capitulation de Sveaborg et qu'il devoit être à nous. Dans trois jours nous devons donc recevoir la nouvelle de ce que ce sera.

Vendredi, 24 Avril. — La bonne nouvelle est arrivée: Sveaborg est à nous; c'est un beau coup dont on ne sentira peut-être tout le prix qu'avec le tems. C'est l'ex. Buxhœwden qui a apporté cette nouvelle.

Dimanche, 26 Avril. — Demain grande cérémonie religieuse et militaire pour la conquête de la Finlande. Te Deum à l'église d'Isaac; parade générale de toutes les troupes qui sont ici. Ce qui m'a plu c'est que la famille Impériale sera dans une galerie qu'on établit en dedans du monument de Pierre le Grand; personne ne sera assemblée autour de ceci, excepté la famille, et les honneurs militaires seront partagés avec le grand homme. *) a imaginé cette idée de le faire participer à une fête qu'on va donner pour célébrer le grand œuvre qu'il avoit commencé.

*) Joku nimi, jota ei käy selvittää.

Mercredi, 6 Mai. — — J'avois oublié de raconter que nous avons eu un échec dans le nord de la Finlande, au corps de Toutchkov; son avant-garde ou une partie de cette avant-garde étoit sous les ordres du général Boulatov qui s'est laissé surprendre, je ne sais comment, et a été blessé mortellement de manière qu'il en est mort; une bonne partie de son détachement a péri. Ils se sont trop aventurés sans doute et avec beaucoup trop de confiance. La perte ne peut pas être d'une grande conséquence pour nous, mais il est très fâcheux d'en faire mal-à-propos et lorsqu'on n'a eu que des succès. — — Cet échec n'aura aucune suite, et nous n'en sommes que pour la perte de quelques centaines d'hommes.

Mardi, 12 Mai. — — On a de mauvaises nouvelles, dit-on, et comme toutes les nouvelles vont en augmentant, on s'avise de parler d'un échec et perte très considérable, comme si Toutchkov a été tué, comme si un corps de plusieurs milles de Suédois avoit pénétré assez loin pour donner des inquiétudes au corps de Bouxhæwden. Je ne crois pas à tout cela, mais je crois qu'on devoit au moins publier dans la gazette la relation de la prise de Sveaborg. C'est justement ce retard qui donne occasion aux différens bruits; on s' imagine qu'il est arrivé quelque chose d'une très grande conséquence; ça fait des rumeurs fâcheux, puisque on ne publie pas un événement d'une aussi grande conséquence.

Lundi, 15 Juin. — — On a reçu un courrier que les Suédois ont fait un grand débarquement près d'Abo dans l'intention de reprendre cette ville, qu'ils étoient plus de sept milles, et qu' après avoir occupé le rivage et s'être un peu avancés, ils ont combattu pendant 18 heures bien bravement, mais se sont trouvés obligés de céder à notre bravoure ou bien à notre supériorité et se rembarquèrent.

Dimanche, 5 Juillet. — — Point de nouvelles de la Finlande, excepté un combat entre une vingtaine de nos canonniers avec quarante bateaux à ramer suédois, — et ceux-ci ont été obligés de se retirer.

Vendredi, 17 Juillet. — Grande nouvelle : les Anglais se sont brouillés avec le Roi de Suède de manière que leurs troupes et vaisseaux, venus à son secours, sont repartis pour l'Angleterre. C'est l'Empereur qui a dit aujourd'hui cette nouvelle à table devant Sprengporte qui me l'a raconté. Il est venu chez moi avec trois Suédois, ou Finnois plutôt, qui ont aussi été admis à l'honneur de dîner avec l'Empereur ; il les a beaucoup distingués et leur a dit entre autre que c'étoit bien contre son gré qu'il étoit en guerre avec le Roi de Suède ; mais puisqu'il y a été forcé et que ses armées ont eu l'avantage de s'emparer de la Finlande, il la gardera.

Dimanche, 19 Juillet. — Sprengporte a diné chez moi avec ses Suédois. Le premier entre eux, Baron de Geer, retiré du Service, vivoit sur ses terres près de Borgo au moment que nous sommes entrés ; on vouloit tout de suite lui faire prêter serment, mais il s'y est refusé jusque à la conquête de la plus grande partie de la Finlande. Le seconde c'est le Capitaine Jægerhorn, frère de celui qui étoit dans la conspiration des Finnois en 1788. Tous deux ont beaucoup d'esprit et de caractère ; je conclus du dernier, par la manière franche dont ils m'ont parlé sur les affaires de la Finlande. Ils disent entre autre qu'ils ne les tiennent pas pour finies, qu'il y a beaucoup de cantons où l'on s'insurge et que l'insurrection est organisée par S. E. M^r le Commandant en chef qui n'ayant point de plan fini fait marcher les troupes d'un endroit à un autre. Les Suédois, revenant là où nous ayons été, pendent ceux qui étoient pour nous,

ce qui oblige le reste de s'insurger, voyant que notre armée ne savoit ou ne vouloit pas garder le pays qu'elle occupoit.

Mardi, 21 Juillet. — — Je suis allé l'après-dîner tout droit chez Sprengporte qui avoit un logement à Mon-plaisir *); j'y ai bu le thé; je me suis ensuite promené pendant une demi-heure, puis retourné chez Sprengporte.

Dimanche, 2 Août. — — Nos affaires en Finlande sont en stagnation; il est sûr que ce n'est pas le Roi de Suède, mais bien notre general, qui peut nous faire du mal, par ses savantes dispositions. Les forces des Suédois ne pourront jamais nous resister, et leurs affaires seroient bientôt terminées, si on s'y prenoit comme il faut.

Vendredi, 7 Août. — — On dit depuis longtems que Buxhœwden sera rappelé; il est bien le tems, car voilà tous les généraux qui [le] quittent. Le **) qu'il a fait envers Touthkov l'accuse assez; car il l'accuse, et maintenant l'employe et lui confie le même poste où il avoit trouvé que sa conduite étoit condamnable.

Mardi, 11 Août. — La gazette d'aujourd'hui vient de publier la relation des hauts faits de M:r Buxhœwden jusqu'au 24. Cette seule relation suffiroit pour le destituer; car il y dit que une heure après avoir battu complètement l'ennemi, il a été coupé avec son quartier général et n'a dû son salut qu' à la bravoure inexprimable de ses troupes qui ont vaincu l'ennemi malgré sa grande supériorité. Combien y en avoit-il donc? — qui le croie? — pas plus que 1200 hommes de milice de Stockholm. Où en sommes-nous? Qu'après de telles inepties ce même homme continue de commander et, ayant à ses sages dispositions la Russie, ayant les mains libres de toutes parts, ne peut venir à bout

*) Eräs huvihuone Pietarhovissa.

**) Yksi sana kokonaan epäselvänä.

des Suédois et avec trente mille hommes les trouve partout supérieurs en nombre, quand même **) ne se montre qu'à 1200 hommes, — cela impatiente, cela met de mauvais humeur et me fait monter la bile; — il vaut mieux n'en pas parler.

Jeudi, 13 Août. — J'ai vu hier Alopéus qui m'a fait dire qu'il désiroit faire ma connoissance, et je lui ai fait répondre comme de raison que j'en étois enchanté. Il me paroît un homme d'esprit assez franc. Il a parlé de Buxhœwden comme la voix publique. — — — Il a parlé entre autre que tous les avis qu'il sonne sur les forces des Suédois sont faux, que cette fameuse milice de Stockholm, qui a manqué prendre M^r le grand général, n'est composée que de garçons de boutique de Stockholm dont le nombre ne se montera pas assurément au delà de 500 hommes. Il m'a conté entre autre que celui qui dirige les affaires et opérations militaires à Stockholm est un certain Fleming. — — — Alopéus est un homme que je cultiverai avec beaucoup de plaisir. Sa femme viendra aussi nous voir. Il l'a demandé. On la dit très belle.

Mercredi, 30 Septembre. — — Ce jours-ci sont féconds en nouvelles; j'aurois eu de quoi écrire tous les jours beaucoup de choses et de réflexions. On a reçu un courrier de Buxhœwden avec la nouvelle la plus inattendue, la plus surprenante — celle d'un armistice qu'il a conclu le 22 de ce mois, — à quel propos! Messieurs les ministres en ont été très mécontents. Il n'y a que deux cas pour les accepter: on les demande, ou bien on les accorde; on ne le fait que lorsqu'on se trouve aux abois; on ne doit faire le dernier qu'en se procurant des avantages réels.

*) Epäselvä sana.

Dans lequel de ces deux cas s'est trouvé Buxhœwden, nous le saurons. Il ne pouvoit qu' être très avantageux pour le roi de Suède de conclure cet armistice; car il lui donnera le tems de se restaurer, de se renforcer, de recevoir de nouvelles troupes; en un mot, pour le moment rien ne pouvoit l'arranger davantage.

Vendredi, 2 Octobre. — — L'armistice qui n'avoit été conclu que pour la partie du Nord a été désapprouvé par les ministres et on a envoyé l'ordre de leur annoncer les hostilités. Certainement Klingspor a voulu gagner du tems pour se renforcer ou bien pour s'en aller.

Jedi, 8 Octobre. — J'ai vu aujourd'hui Sprengporte avec Geer et Jægerhorn; ils parraissent être de braves gens et ne manquent pas d'esprit.

Jedi, 22 Octobre. — — Tous ces jours-ci j'ai beaucoup vu M.de Alopéus, et je ne puis assez rendre justice aux charmes de tous ses traits et qui plus est de son caractère qui parait être aussi doux que sa fysionomie le promet. Ce qui la rend surtout intéressant, c'est sa douleur en sujet de la mort de son fils. Depuis huit mois qu'elle l'a perdu elle ne cesse de le pleurer. Il y a quelque tems que nous avons passé chez elle. Espérance a demandé a voir sa fille; elle l'a fait apporter et un moment après apporté la buste de son petit et dit en versant un torrent de larmes: voilà tout ce qui me reste de mon pauvre Alesin. Pendant tout le tems que nous avons été chez elle, malgré tous ses efforts et les notres, elle n'a pu cesser de pleurer.

Samedi, 24 Octobre. — — Il y a quelques jours que j'ai reçu des nouvelles de Camensky; il m'écrit de Gamla Carleby pendant l'armistice. Il me dit avoir diné avec Klingspor; tous les deux paroissent désirer la paix. Ne-

bolsin, l'aide de camp de Camensky, m'a écrit que Klingspor est si vieux qu'il ne peut presque pas marcher. A present les voilà derechef ennemis et à chercher leur perte reciproque, et on a la nouvelle que le prince Nicolas Dolgorouky, dernièrement fait lieutenant général, a été tué d'un boulet de l'ennemi roide mort. *Sic transit gloria mundi!*

Vendredi, 13 Novembre. — — Buxhœwden est rappelé; Camensky, l'ami, [le remplace]. Les choses en iront-elles mieux? je ne le sais. Mais la gazette d'aujourd'hui nous donne une rélation, par laquelle on voit que non seulement les Suédois individuellement se battent comme de grands braves, mais que les généraux, ainsi que celui qui dirige le plan d'opération est entreprenant d'une manière infatigable; car c'est eux qui sont encore à nous attaquer sans cesse et malgré la saison à faire des débarquemens. La rélation d'aujourd'hui contient une expression qui est la plus sotte, la plus impolitique et la plus insultante pour tout l'armée: dans la rélation de l'affaire où a été tué Dolgorouky il est dit que nous avons perdu plus de 700 hommes tués et blessés et plus de 25 officiers, entre autre 4 colonels, mais que истинная и чувствительная потеря состоитъ въ смерти К. Д. *), — parceque tout le reste n'est pas une perte; tous ces officiers, tous ces soldats ne sont que des mouches. Il est fou cet Аракчеевъ de dire des choses pareilles; il y a de quoi prendre fait et cause à tous les militaires.

Jeudi, 19 Novembre. — — Sprengporte est nommé gouverneur général de la Finlande; il en est, dit-on, très content. Tous les députés ont été présentés, à l'Empereur et auront l'honneur de dîner avec lui sans en exclure les pay-

*) Venäjän kieliset verba formalia, jotka ranskaksi olisivat kuuluneet: la vraie et sensible perte consiste dans la mort du Prince Dolgorouky.

sans. Cela est bien. La politique exige d'attacher les peuples, de leur faire voir qu'ils ne sont pas plus mal chez nous qu'auparavant.

Samedi, 21 Novembre. — — On a reçu la nouvelle des derniers succès en Finlande. Notre cher Nicolas Camensky a fait des prodiges militaires et politiques de manière qu'après avoir battu les Suédois plusieurs fois, il leur a fait signer une convention d'après laquelle ils ont évacué toute la Finlande et le cher Кaмeнcкiй a planté nos aigles à Torneo. On dit qu'ayant appris que le général Suédois avoit des blanc-signes il a exigé que la convention y soit écrite; elle est donc signée par le roi. On envoie au cher Nicolas le cordon du S:t Georges seconde classe. Il a donc fait une belle compagne; le voilà à l'égal de Bagration; eux deux seulement ont eu le second S:t Georges.

Mardi, 15 Decembre. — — Ainsi que je l'avois dit, Sprengporte a déjà eu quantité de désagrémens de son poste et il ne sait pas encore quand il pourra s'y rendre; il a diné chez moi aujourd'hui et m'en a donné des nouvelles. Son traitement est aussi peu décidé que le reste. Je lui ai dit qu'il ne devoit penser à Sprengporte mais au gouverneur général, représentant d'un grand souverain; il devoit avoir les moyens de prouver par son genre de vie que la nouvelle Jocaste [?] de la Finlande est bien plus puissante que l'ancienne.

Samedi, 19 Decembre. — — Cronsted a diné hier chez moi. Il a toujours l'air triste, comme s'il avoit quelque chose sur la conscience; et certainement s'il n'avoit pas rendu Sveaborg, la Finlande étoit intenable. Tout s'est arrangé pour nous aussi bien que possible. Si nous avons encore assez d'habileté pour en profiter. J'ai demandé à Cronsted, si la Finlande ne pouvoit pas offrir à son nouveau souve-

rain deux ou trois cents chaloupes. Il m'a dit qu'il croyoit qu'on n'auroit pas assez de fer.

Lundi, 21 Decembre. — — Aujourd'hui le baron de Geer a diné chez moi avec Jægerhorn. Nous avons beaucoup parlé de Suède, comme de raison. Ils parlent très sincèrement ces messieurs. Ils disent qu'on est menacé de la famine; que le couli de farine est à 7 r. et que si on ne prend pas de mesures, que si on continue à vivre au jour la journée, on en passera de mauvaises. En attendant il paraît que le départ du cher Sprengporte se retarde; ne se remettrait-il pas tout-à-fait, si le vieillard se mettoit de mauvais humeur à force d'être impatient.

Mardi (?), 23 Decembre. — — J'ai eu aujourd'hui le cher Nicolas Camensky; il est arrivé de bonne heure hier pour passer toute la soirée et jusqu'à une heure après minuit. Il est tout aussi modeste qu'auparavant; ses succès, aussi signalés comme inattendus, ne l'ont pas enflé, encore moins changé d'une seule ligne. Je lui ai fait faire le plan de ses opérations, et j'ai vu qu'il avoit dû ses succès aux combinaisons qu'il avoit employé pour paraître à l'ennemi partout de beaucoup supérieur de ce qu'il étoit, et afin de parvenir à ce but il a marché excessivement. Avec cette faculté particulière que j'ai de faire des questions, je n'ai pas fait grâce au cher cousin. Lorsque je lui parlois des Suédois, — arrivé aux généraux, je disois qu'ils devoient être d'un mérite militaire distingué. — „Vous pouvez hardiment croire le contraire, puisque j'ai pu prendre l'avantage sur eux“, me répondit-il avec sa modestie accoutumée.

31 Decembre. — — — *) A peine l'année commencée, nos troupes sont entrées en Finlande, et cette province si importante pour nous sous tant de rapports, a été

*) Katsahdus kuluneen vuoden tapauksiin.

très facilement conquise, mais presque aussi promptement perdue en partie. — —

1809.

Lundi (?), 26 Janvier. — — — — *) l'Empereur après son séjour de 15 jours en Finlande — — —

Dimanche, 23 Mai. **) — — Je ne me rappelle trop, si j'ai parlé de la lettre de Buxhœwden au ministre de la guerre, à propos de plusieurs sujets qu'il lui a demandé. C'est tout ce qu'il y a de plus impertinent et très bien raisonné. Aractcheev a voulu y répondre à trois reprises, mais il n'a pas su quoi dire et a fini par ne pas répondre. Ces jours-ci Buxhœwden va avoir son congé; on lui a dit de le demander et voilà comment: Le prince Kourakin arriva chez lui de la part de l'Empereur et lui montra une lettre écrite d'ici à Copenhague et donnant des détails critiques sur les opérations en Finlande. — „L'Empereur vous attribue cette lettre; c'est vous qui l'avez écrite, et voyant ainsi qu'il ne peut être d'accord [?] avec vous, il vous ordonne de demander votre congé. — — — — —
— — — — — Sprengporte aura son congé. Alopéus m'a dit qu'en le demandant il a demandé le cordon bleu et la cocarde pour sa femme — ce qu'on a trouvé si ridicule et à perte-tête [?] qu'on avoit consulté M:r Alopéus sur les recompences à donner à tous ces messieurs. A ce qu'il [?] avoit parlé de dignités et de pensions de 12 mille R[oubles] pour Sprengporte, je lui ai dit que cela n'étoit pas suffisant, qu'il falloit absolument en rendre réversible la

*) Puhutaan eräästä perättömästä kanteesta, kuinka muka joku puole siinä armeijassa, joka Suomessa seisoi, oli aikonut murhata keisarin.

**) Tammikuun lopusta Huhtikuun keskipäikkoihin saakka on päiväkirjassa vajuus.

moitié sur sa femme, qu'on le devoit d'autant plus que cette femme le méritoit. Je crois que cela se fera.

Mercredi, 16 Juin. — — Sprengporte a reçu sa demission; l'Empereur la lui a donnée par une lettre très flatteuse.

Mardi, 6 Juillet. — — l'Empereur partant avant-hier pour la Finlande lui [à Barclay de Tolly] a confié la défense de sa capitale.

Mardi, 27 Juillet. — — Notre cher Alopéus est parti pour Frédrikshamn; le Comte Romanzow [?] l'a suivi; Steдингk doit y arriver. Voilà donc du moins quelque chose de bon qui va nous arriver. La paix sera conclue de ce côté; la Finlande nous reste. On ne sait pas encore le prix de cette acquisition.

Lundi, 6 Septembre. — — Grande nouvelle, la paix, la paix, enfin nous l'avons d'un côté au moins, et très glorieuse, très honorable, très utile. Si les morts sentent ce qui se passe ici bas, Pierre et Catherine les Grands se seroient rejouis en voyant le plus cher de leurs projets achevé, la Suède réduite à rien. L'acquisition de la Finlande est certainement l'acquisition la plus précieuse que la Russie ait fait après la Crimée, par sa position respective envers nous [?], sans parler même de sa valeur intrinsèque. L'armée peut se vanter d'avoir fait une merveille; elle a conquis la Finlande Suédoise sans aucun secours de la flotte. Si on eut donné un projet pareil à un militaire [?] du tems de Pierre le Grand ou de Catherine, on aurait dit que le faiseur étoit fou. Cependant cela s'est réalisé.

Samedi, 25 Septembre. — — J'ai fait aujourd'hui quelque chose d'extraordinaire, j'ai dîné dehors chez Sprengporte, qui en a été très content et très gai. Je l'ai trouvé mieux qu'il n'étoit la dernière fois. Je l'ai beaucoup travaillé sur sa femme, et il paraît décidé à demander qu'on lui fasse

quelque chose. Je lui ai dit qu'il devoit même se décider, s'il le falloit, à demander qu'on lui ôte à lui quelque chose pour assurer à la chère et excellente Bapb. Ник. *)

1810.

27 Oktobre. Sprengporte a été chez moi. Le séjour à la campagne lui a fait du bien; il est infiniment mieux et, qui plus est, content comme un roi. Il a diné chez l'Empereur qui l'a très bien traité.

1812.

Samedi, 3 Fevrier. — — — — — **)

Mais je ne le crois pas possible, après tout ce que nous faisons, et que nous avons fait avancer à 45 verst de Pétersbourg les frontières de ce pays indépendant de tout le surveil du gouvernement de l'Empire, de ce pays qui est devenu le duché de Mr Armfeld — cet Armfeld qui de confident dans tous les projets de Gustave, de son ami util, est devenu ennemi juré de la Suède en faveur de la Russie. On demande qu'est ce que cela veut dire que cette confiance pour Armfeld qui pour ne pas être un scélérat ne peut qu'être un Russe. Comment ne voit-on pas que dans cet acte de la réunion de l'ancienne Finlande à la nouvelle il a réalisé le grand projet de son maitre et de son ami? On ne le voit pas; mais je ne puis plus regarder cet Armfeld. Comme Armfeld il fait certainement son devoir; mais je vois en lui un serpent que la Russie a accueilli dans son sein pour qu'il la démembre.

*) Sprengporten'in puoliso Warvara Nikolajevna Samytski.

**) Mainitaan kuulumiset Espanjasta ja arvellaan Venäjän saavan sillä tavoin hengehdyksen-aikaa, jos se vain ymmärtää sitä hyväksensä käyttää (profiter du tems).

Mercredi, 7 Février. — — Les gazettes ne sont point encore provocantes; mais le tout parait annoncer la guerre et en attendant cette belle Daphne, Armfeld regit les Finlandes et hier au bal est en grande conférence — avec qui? avec — Oginsky. — Cela me fait bouillonner le sang. Voilà donc Armfeld parvenu au but de ses désirs, désirés [P] ainsi [P] pendant tant d'années, qui lui ont coûté tant de peine, de veilles, pour lesquels il a fait sauter plusieurs têtes. Ainsi [P] on a la bêtise de croire qu'au bout de deux ans le voilà transformé en bon Russe. Ma tête est si fort occupée de cela que j'en ai parlé en songe cette nuit et qu'Espérance m'a reveillé, en me demandant ce que je voulois dire.

Vendredi, 9 Février. — — En me promenant sur le boulevard de l'Amirauté ce matin ou pour mieux dire cet avant-dîner j'ai rencontré Speransky, et j'ai pensé, comment diable est ce qu'il ne se trouve pas un homme qui fasse sauter la cervelle à ce gaillard, à ce gamin qui se démasque tous les jours et dont les mauvaises intentions ne sont plus à même d'être mises en doute. La réunion de la Finlande, pourquoi a-t-elle été faite, et pourquoi la mettre sous l'administration de Gustave trois? — lui ou bien Armfeld, cela est certainement égal pour les sentimens envers la Russie!

Näiden muistelman tarkempaa ymmärtämistä varten, pyydämme lopuksi saada viitata teokseen: „Yrjö Maunu Sprengtportenista ja Suomen itsenäisyydestä“ (Helsinki 1870), sivv. 91—101.

Muutamasta rautakauden hautausmaasta

Euran pitäjässä.

Kirjoittanut

K. E. F. Ignatius.

Sen ajan kuluessa, jona minä olen apumiehenä hoitanut yliopiston kansa- ja muinais-tieteellisiä kokoelmia, on huomioni monesti erittäin kääntynyt useihin puoleksi pilalle ruostuneisiin aseisiin (miekkoihin, keihäänkärkiin y. m.), jotka ovat löydetty Euran pappilan maasta ja jotka sikäläinen kirkkoherra, provasti G. W. Homén, vuosina 1843 ja 1848 on yliopistolle lahjoittanut. Jo se seikka, että nämä aseet löydettiin samasta paikasta, eli perustusta kaivettaissa edellämainitun pappilan nykyiselle pääpytingille, sekä että, kuten kulkupuheen kautta olen kuullut, jo sitäkin ennen joukko luunsolmuja ja aseita eri tiloissa siellä oli tullut ilmi, teki tämän löydön sangen tärkeäksi ja antoi syytä siihen arveluun, että tuossa paikassa muinoin oli ollut joku hautausmaa taikka tappelutanner. Tähän tuli vielä lisäksi, että aseet, varsinkin miekat, muotonsa vuoksi olivat katsottavat historiamme aikaisimmista aikakausista lähteneiksi eli vuosisadoista lähinnä ennen tai jälkeen Kristin-uskon ensimmäistä ilmaantumista Suomessa. Löydetty kalut, ne nimittäin, jotka olivat annetut yliopistolle, olivat seuraavat:

1:ksi Kolme kaksiteräistä miekkaa, kaikki jotenkin samanmuotoiset, itseksussakin uurros keskellä lapetta. Kahva kussakin päättyy raskaaseen, lujaan rautapontteen sekä erkauu

lappeesta suoran rautaisen väistö- eli poikki-karan kautta, jota nykyänsä sopii kuljettaa edes-takaisin pitkin kädensijaa, sittekun tämän viimeksi mainitun alkuperäinen päällys (puusta?) aikojen kuluessa on lahonnut. Itse kädensija on $3\frac{1}{4}$ à $3\frac{1}{2}$ tavallista tuumaa pitkä sekä niin muodoin aiottu ainoastansa yhtä kättä varten. Yksi miekoista oli poikki. Muut kaksi olivat senmuotoisia kuin tähän liitetty taulu I, n:ot 1 ja 2, osoittaa. Edellinen näistä (N:o 1) ei ainoastansa ole merkillinen kauniin damaskeeratun eli hienoilla teräskoristuksilla varustetun kahvansa kautta, vaan myöskin tavattoman pituutensa takia, vähän yli $7\frac{1}{2}$ korttelia, josta lappeen osalle yksistänsä tulee vähän yli $6\frac{1}{2}$ korttelia. Damaskeerattu väistö-kara on myöskin verrattain vähän pitempi kuin muissa semmoisissa miekoissa eli 9 tuuman pituinen. Miekka n:o 2 on ponnesta kärkeen 6 korttelia $3\frac{1}{2}$ tuumaa sekä lape hiukan yli $5\frac{1}{2}$ korttelia; sen väistö-kara on $6\frac{1}{2}$ tuuman pituinen.

2:ksi Neljä keihäänkärkeä (taulu II, n:ot 1, 2, 3 ja 5), joista yksi varsireijällä varustettu, mutta muut soukemat alaspäin jotta voidaan sisäänpistää varteen. Kaksi (n:ot 1 ja 2) on väkäsillä varustettu. Mitä pituuteen tulee, on n:o 1: $17\frac{1}{2}$ tuumaa, josta lape $9\frac{1}{2}$ t., n:o 2: 11 tuumaa, n:o 3, joka kuitenkin selvästi on katkennut, 9 tuumaa ja n:o 5: 12 tuumaa.

3:ksi Yhdet sakset (taulu II, n:o 4) sekä

4:ksi Useita rautarenkaita, jotka kuuluvat muinaisiin hevospäitsiin. Yhdet päätset, joissa renkaat ovat yhdistetyt toisiinsa, nähdään taulusta II.

Samasta pappilanmäestä, vähän enemmän lounaasen päin nyt luetelluista kaluista, oli aikaisemmin eli vuonna 1828 löydetty kufalainen raha, lyöty Samarkand'issa kaliifi Moktadir billah'n aikana vuonna 305 Hedshra'n jälkeen

(917 j. Krist.), joka raha tätä nykyä säilytetään yliopiston muinais-rahastossa. *)

Paitsi nyt mainituista kaluja on yliopiston kokoelmissa Euran pitäjältä vielä yksi miekka, samanmuotoinen kuin ylläkerrotut, löydetty ilmoituksen mukaan 2 kyynärän syvältä maasta Kauttuan ruukin likiseuduilta.

Siinä toivossa että jatkettut kaivamiset paikalla levittäisivät enempää valoa edellä-mainittuun löytöön, pyysin minä yliopiston konsistoriolta 200 markkaa apurahaksi tätä tarkoitusta varten, joka summa myöskin annettiin. Tämän perästä minä heinäkuun alkupuolella lähdin Euraan. Se on tämän matkan hedelmiä kuin minä nyt menen ilmaisemaan. Sitä ennen pidän kuitenkin velvollisuutenani tässä ensin julkisesti lausua suurimmat kiitokseni herra provosti *Homen'*ille, joka koko siellä-oloni ajan piti minua vieraan-varaisessa kodissansa ja joka, paikkakuntaa ja sen muinais-taruja tarkoin tuntien, antoi minulle monta arvokasta tietoa. Niissä tutkinnoissa ja kaivamisissa, joita silloin panin toimeen, sain minä ystävällistä apua herra ylim. komisioni-maamittarilta *A. Wahlroos'*ilta, jota minun myöskin tulee kiittää tähän liitetyistä paikkakunnan asema-piirroksista.

Euran pitäjä on ylempi osa erästä pitkää ja kaitaista Pyhäjärvestä Pohjanlahden rantaan ulottuvaa alannetta, jota koillisessa ja lounaassa ympäröi kaksi Maanselän haaraa. Nämä haarat eroittavat pitäjän pohjasessa Kokemäen sekä etelässä Lapin ja Hinnerjoen seurakunnista. Mainitun alanteen keskitse juoksee Eurajoki, jonka kautta iso Pyhäjärvi vettänsä purkaa ja joka laskee mereen Wuojoen kartanon

*) Ks. G. Geitlin'in kirjoitusta „Om Österländska mynt funna i Finland“ Acta Societ. Scient. Fén. teoksen III osassa, siv. 32, sekä G. J. Lindström'in „Beskrifning öfver Eura socken“ Suomi-kirjassa v. 1849, siv. 184.

vieressä Eurajoen pitäjässä noin peninkulman verta suorinta tietä pohjaseen päin Rauman kaupungista, sittekun siihen sitä ennen on yhtynyt muutamia lisävesiä, joista suurin Köyliön järvestä. Joen reunat kummallakin puolen ovat peltoina ja niittyinä, ja näitten joukosta kohoaa siellä täällä muutamia yksinäisiä mäkiä eli kunnaita, joista toiset ovat metsistyneitä, toiset sen sijaan asutuita. Keskellä semmoista somalla puistolla kaunistettua mäkeä, jonka ympärillä kaikilla puolin on viljeltyjä maita, seisoo Euran kirkkoherranpuustelli, pari kolme sataa kyynärää joen reunasta, noin $\frac{1}{2}$ virstaa luoteesen päin kirkosta. Se oli nykyistä pääpytinkiä rakennettaissa, kellaria kaivettaissa lounaispuolella, kuin ylläkerrottu löytö tehtiin. Sitä ennen oli samalla paikalla tai sen lähellä seisonut jonkunlainen puoti taikka ulkokuone; entiset asuinhuoneet olivat olleet muutaman kivenheiton päässä länteen käsin nykyisistä.

Kun ennalta luulimme että suuri joukko muinaiskaluja täällä oli kätkeyty maahan, täytyi, koska mäki useampia vuosisatoja on ollut asuttuna *), otaksua että jo vanhempiinkin aikoihin löytöjä oli kaivettaissa tullut ilmi. Niin onkin asian laita. Kun tässä suhteessa toimeen panin tutkimuksia, löysin minä eräästä kirkon-arkistossa säilytetystä vanhasta kalukirjasta, joka muun muassa sisälsi 23 p. Joulukuuta 1753 silloisen kirkkoherran Johan Laihiander'in tekemän kertomuksen Euran pitäjästä, seuraavat tiedot, jotka ansainnevat tulla tähän suomennetuiksi:

siv. 293. „Tämä paikkakunta on epäilemättä ensimmäisiä, jotka Suomessa ovat tulleet Kristin-uskoon käännetyiksi,

*) Euran pitäjällä oli jo ainakin vuonna 1420 oma kirkkoherra, jolla kaiketi oli puustelli yhtä hyvin kuin hänen jälkeläisillensä. Mitään syytä siihen arveluun, että tämä olisi ollut toisella paikalla kuin nykyinen, ei löytyne. Ks. Arvidsson'in Handl. IV. 3.

koska yksi niistä tappeluista, joiden kautta kuningas Eerik Jedvardinpoika pakoitti Suomalaisia sekä kuuliaisuuteen että uskontoon, kuuluu tapahtuneen täällä niinkutsutulla *Isolla niityllä*: Pispa Pyhä Henrik myöskin tässä paikkakunnassa paljon oleskeli ja itse levitti oppiansa, niin kuin hän myöskin tämän pitäjän rajojen sisällä Lallilta sai surmansa. Täällä ja paitsi sitä Pyhäjärven rannalla löytyy aineita (rudera,) eräasen kivi-alttariin, jonka ääressä mainittu Pispa itse kuuluu jakaneen Herran ehtoollista, kun kirkko vielä oli rakentamatta“.

siv. 310. „Kolmesta tappelusta, jotka kuuluvat tapahtuneen tässä pitäjäässä, nim. yhdestä Kuningas Pyhän Eerikin ja Pispa Henrikin aikana 12 vuosisadalla, josta 1 §:ssä on vähän puhuttu, yhdestä kuningas Kustaa I:sen aikana ja yhdestä kuningas Kaarle IX:n ja Sigismundin puolueitten välillä, on vielä kertomuksia jälillä, vaikka varsin epäselviä. Ensimmäisestä ei ole mitään varmaa tietoa ja sanotaan vaan, että eräs nuijasota, jo pakanuuden aikakautena, oli pidetty Euran isolla niityllä.

Toista vahvistaa se seikka, että vielä elää niitä, jotka ovat kuulleet vanhempainsa puhuvan suuresta Tanskan sotamiesten majoituksesta, mitkä sittemmin pois-lähtiessään olivat tehneet paljon väkivaltaa ja sentähden paikkakunnan asujamilta enimmäksi osaksi tapettiin.

Kolmannesta ei tiedetä enempää kuin että muutamia Puolan rahoja ja sotakiväärejä usein on löydetty niistä paikoin, joissa tappelu olisi pidetty.

Olkoon nyt tämän laita mikä hyvänsä, niin on kuitenkin varmaa että joku melkoinen tappelu tällä mainitulla niityllä on tapahtunut, sillä se mäki, jolla pappila sijaitsee, on täynnä satoja hautoja, joihin kuolleet tappelun jälkeen ovat haudatut.

Minun tännetuloni jälkeen on sekä tästä mäestä että sen viereisestä pellostä useita ihmisluita, ristikivääreitä, käsi-keihäitä ja sapelinkappaleita kuin myös pieniä messinkiketjuja löydetty. Sekä Tanskan että Puolan rahoja olen itsekin löytänyt, kun likiseutuun laitin vähäisen ryyti-maan“.

Valitettavasti ei enää ole mitään jälillä näistä löydöistä, joita luultavasti ei huolitettu talteen ottaa. Kun ei myöskään tarkempaa kertomusta niistä ole annettu, ei käy varmuudella päättäminen, ovatko mainitut „ristikiväärit“, „käsikeihäät“ y. m. olleet samanmuotoisia kuin nuo ylhäällä kerrotut, vuonna 1848 löydetty, vai toisenlaisia. Edelliseen arveluun näkyy sentään olevan enemmän syytä. Mitä noihin kolmeen Laihiander'in mainitsemaan tappeluun tulee, jotka eri aikoina olisivat Eurassa tapahtuneet, ei tosin historia tiedä niistä mitään; mutta kun kansan muistopuheet, joita Laihiander, koska hän oli tässä pitäjässä syntynyt, epäilemättä tyyskästi tunsu — hän oli talonpojan-poika Laihian kylästä — tarkoin määräävät paikan missä yksi näistä tappe-luista olisi ollut, lienee siinä sentään jotain perää. Muistuttamista on kuitenkin, että niin hyvin ilmoitus noista kolmesta eri tappelusta, kuin myös niitten ajan määrääminen, näkyy olevan Laihiander'in omia mielipiteitä, jotka hänessä ovat syntyneet löydettyin muinais-kalujen ja rahojen johdosta. Kun näistä rahoista ei kumminkaan ole annettu mitään kertomusta, kun ne lisäksi Laihiander'in omaa väitettä myöden noin 200 vuotta olisivat maanneet maassa sekä niitten kruunausmerkki siis ei ole voinut olla liioin selvä, silloin kun Laihiander ne löysi, ja viimeksi kun Laihiander'in raha-opilliset tiedot eivät ole tunnetut, niin ei käyne hänen antamaansa selitykseen suurta luottamusta paneminen. Aion sentähden seuraavilla riveillä ja sen ohessa, mitä omat pai-

kalla tehdyt tutkintoni ovat ilmi tuoneet, koettaa antaa löydöstä sen selityksen, jota arvelen oikeaksi.

Sitä ennen tahdon ensin mainita, että melkein yhtäläisiä löytöjä, kuin pappilanmäestä, vaikk'ei rahoja, myöskin ajoittain sanoman mukaan on tehty kaivettaissa ja hietaa vedettäissä ympärillä olevista mäistä, esim. *Keräjämäestä*, *Rappeenmäestä*, *Koukunloukkamäestä*, *Nuoranteesta* y. m. eli siis noin 2 virstan alalta pitkin Eurajoen molempia rantoja. Nuoranteesta oli, kuten sanotaan, erästä ulkokuonetta perustettaissa tämän vuosisadan alulla muun muassa löydetty täydellinen sota-asu, joka kuitenkin taas kaivettiin alas maahan, koska tämän rautatukun inhimillinen muoto nostatti sen luulon, että se oli ihmisruumis taikka että ruumis ainakin oli rautaverhon sisään kätkeytynä. Kaikista niistä löydöistä, joita on tehty viimeksi mainituista mäistä, minun onnistui ostaa ainoastansa yhden Rappeenmäestä löydetyn keihäänkärjen (taulu II n:o 11).

Muutamien edeltävään tutkintojen perästä ja sittekun olimme saaneet tarpeellisen määrän lapioilla ja rautakangilla varustetuita työmiehiä, aloimme 11 p. Heinäkuuta kaivaa Pappilanmäkeä. Kun ei sopinut turmella istutetuita puita, niin paikkain valitseminen tietysti meiltä joinkin määrin rajoittui. Koska edellinen löytö oli tehty kellaria perustettaissa, rupesimme aivan tämän lähisyydestä rakennuksen luoteisesta kulmasta luomaan ylös maata. Täällä, niinkuin myös kappaleen matkaa edempänä pihalla, jatkettiin kaivamista kunnes me 2½ kyynärän syvyydellä, mitään löytämättä, kohtasimme maata, johon nähtävästi ei kukaan ennen ollut koskenut. Me siirryimme sen jälkeen eteläiselle ja lounaiselle puolelle mäkeä, jonka rinteessä selvästi voi huomata joukon yymyriäisiä tai soikeita, noin 2 kyynärän

pituisia ja noin 1 à 1½ korttelin syvyisiä, kuoppia. *) Mikä kuitenkin tässä oli merkellisintä, on se seikka että nämä syvennykset eli kuopat tavattiin vieretysten pitkissä, mäen rinteiden suhteen, tasakorkoisissa riveissä. Näitten kuoppain, niinkuin myös itse rivien, lukua ei voi tarkemmin määrätä. Paikoittain luimme, astuessamme ylhäältä alas päin, kolme, neljä, joskus viisikin riviä, toisissa paikoin vaan yhden. Vaikka useat puheen-alaisista syvennyksistä olivat vähemmin selviä, niin saatti, huomio kerran niitten puoleen käännettynä, yhtä vähän olla näitä vaariin ottamatta, kuin niitä säännöllisiä rivejä, joita ne yhdessä muiden samanlaisten kanssa tekivät. Lännessä katkaisi näitä (kuoppain) rivejä eräs jyrkkä alanne, joka sanottiin syntyneen hiekan poiskiviemisestä. Tätä nykyä se oli kokonansa nurmeutuneena sekä osittain täynnänsä tuuheita lehtipuita. Kenties se oli tästä paikasta kuin Laihiander'in mainitsemat löydöt tehtiin.

Valittuamme nyt kerrotuista syvennyksistä muutamia semmoisia, joista, mikäli sopi päättää, ei ennen oltu maata ylösluotu, aljettiin kaivaa samalla haavaa useita. Ensimmäisestä kuopasta, joka sijaitsee ei täyteensä 60 kyynärää etelälounaasen päin pääpytingistä, tavattiin 5 à 6 korttelin syvyydeltä seuraavat kalut:

Yksi kaksiteräinen miekka, suuresti ruostunut, mutta vielä näkyvä uurros lappeessa. Sen muoto on melkein samanlainen kuin ennen samasta mäestä löydettyjen. Sen pituus 1 kyynärä 9 tuumaa. Kenties se alkuansa on ollut vähän pitempi, sillä näyttää siltä kuin se olisi katkennut päästä. Väistö-kara on lyhyempi kuin muissa miekoissa,

*) Tarkempi mittojen määrittäminen on mahdotonta, koska näillä niin sanoaksemme nurmikossa olevilla syvennyksillä ei kivirivitysten tai muulla tavoin näkyvien reunojen kautta ollut minkäänlaista rajaa.

mutta paljoa lujempi. Kahvan ponsi on niin ikään tavattoman iso ja soikea *) (4 tuumaa pitkä, $1\frac{1}{2}$ tuumaa paksu, 1 tuuman levyinen). Tämä ponsi, niinkuin myös väistökara, ovat kiinni kahvassa, eikä niitä voi siirtää. Katso muutoin taul. I, n:o 3;

Kaksi keihäänkärkeä (taulu II, n:ot 9 ja 10), molemmissa varsireikä, toinen leveäteräinen, toinen tavattoman kaitainen ja pitkä (19 tuumaa);

Yksi pronssinen solki, samanmuotoinen kuin useat Suomessa ennen löydetyt **) (taulu I, kuv. 4). Molemmilla aukean kohdan nastoilla on ylinnä 4 pientä nuppia eli piikkiä, yhtäläisiä melkein kuin ne, jotka nähdään tavallisinten meillä löydettyin kupurasolkien keskessä **). Soljen paljin meni ylös-otettaissa rikki;

Useita kiehkuraisia sormuksia pronssista. Yksi on aivan eheä (taul. I. 5). Sen keskessä on levy, joka kiertyy kiehkuraisesti molemmille puolin sekä soukkenee päistä kahteen nirkkoon. Sormuksessa voipi vielä huomata koristuksia. Vaikk'ei samaa muotoa, ei samaa metallia eikä yhtä taitehikasta teosta, on se sentään jotenkin samantapainen kuin tuo Worsaae'n „Afbildningar fra det Kongelige Museum for Nordiske Oldsager“ nimisessä kirjassa, siv. 75 kuv. 303, kuvaama sormus Tanskanmaalta, jota sormusta hän ja hänen jälkeensä A. Holmberg ***) ovat lukeneet aikaisempaan rautakauteen kuuluvaksi; sekä

Erinäisiä niittaus-nauloja raudasta.

Kaivamista jatkettaissa, löydettiin noin 1 jalka syrjään

*) Ponsi oli, kuin miekka löydettiin, vääntynyt vinoon, niin että sen pituutta ei nähdä taulusta.

**) Ks. esim. Ark. I Taulu I kuv. 5 ja Taul. II kuv. 1 ja 2.

***) Nordbon under hednatiden, siv. 265.

päin vasta-mainituista löydöistä joukko luita, ilmisesti hevosen luita, sekä muutama sysipalanen.

Toisesta syvennyksestä, joka oli samaan suuntaan papilan pääpytingistä kuin edellinen, mutta noin 12 à 15 kynnärää likempänä, löydettiin 1 korttelin syvyydeltä kaksi veitsenterää; syvemmälle kaivettaissa tavattiin sysiä ja murenneita luita.

Kahdessa muussa syvennyksessä vielä tehtyt kaivamiset eivät tuoneet mitään ilmi. Maa sekä täällä että kaikkialla mäessä oli hietaa.

Seuraavana päivänä, eli 12 p. Heinäkuuta, siirryimme *Keräjämaelle*, joka ei ole täyteen yhtä virstaa toisella puolen kirkkoa ja kohoa noin 30 jalkaa ympäröiviä peltoja korkeammalle. Tämän mäen nimeä, kuin myös kahden toistakiven ympyrää sen huipulla, Lindström pitää vaan „sattumuksen kummallisena leikkinä sanojen ja vertauskuvien kanssa“.) Minun täytyy tunnustaa, että minä puolestani en voi yhdistyä semmoiseen mielipiteeseen. Tosin ei ole todistettu, että meidän esi-isämme, samoin kuin ruotsalaiset, olisivat pitäneet keräjiänsä ilman kannen alla ja että heillä olisi ollut 12 miehen lautakunta, ja vielä vähemmän luultavaa on että joku ikivanha ruotsalainen siirtokunta olisi jättänyt tämän tuomarin-ympyrän muistoksi jälkeensä; mutta tämän ympyrän olemassa oleminen, kuin myös mäen nimi, lienevät sentään teko-asioita, joita ei niinkään helposti käyne kumoaminen. Tahdon tässä vaan viitata siihen, että oikeudet Ruotsissa vielä kauvan Kristin-uskon istuttamisen jälkeen pitivät keskusteluitaan taivas-alla.**)

*) Beskrifning öfver Fura socken. Suomi 1849, siv. 177.

**) Olaus Magnus kirjassaan „Historia de gentibus septentrionalibus, Romae MDLV“, lausuu lainkäytännöstä siv. 488: „Unde ut hoc t. s. lainkäytäntö) securius ordinatiusque fieret, constituta sunt inter

siis estää tätä tuomarin-ympyrää olemasta ruotsalaista valloitusta myöhempi ja niin muodoin kuulumasta ensimmäisiin vuosisatoihin sen jälkeen kuin ruotsalainen lainkäytäntö toimeen pantiin Suomessa? Semmoista arvelua ei ainakaan voitane katsoa liian rohkeaksi.

Tuohon niinkutsuttuun tuomarin-ympyrään (A) kuuluu, kuten jo mainittiin, kaksitoista, 2 à 1 kyynärän pituista, toinen toisensa lähelle sirkkeliin asetettua kiveä. Ympyrän läpimitta on 12 à 14 kyynärää. Kivet näyttävät vielä kaikki seisovan alkuperäisillä paikoillansa, paitsi kolme eteläisintä, jotka kenties myöhempinä aikoina ovat siirretyt joku kyynärä edelliseltä kohdaltansa. Noin 25 à 30 kyynärää luoteesen päin tuomarin-ympyrästä löytyy pyörynmuotoinen, noin 1½ à 2 kyynärän korkeuinen ja (juureltansa) neljän kyynärän paksuinen multavalli (C). Vallin ympäröimä syvennys on noin 3 kyynärää läpimitaten, eikä sen pohja ole syvempi kuin maa toisella puolen vallia. Toinen niin ikään pyörynmuotoinen multavalli (B), mutta edellistä pienempi, löytyy tämän ja tuomarin-ympyrän välissä ainoastansa parin kyynärän matkan päässä viimeksi mainitusta. *) Kummankin pyöryn vallit puhkaistiin kahdesta kohden ja niitten sisusta havaittiin olevan soraa ja kiviä. Kaivokset pohjassa eivät myöskään tuoneet mitään muuta ilmi, kuin suuremman kerroksen sysiä ja mustaa multaa vähemmässä pyöryssä (B). Josko nämä pyöryt ovat syntyneet myöhemmin vai samaan aikaan kuin tuomarin-ympyrä

altas sylvarum planities, apta tribunalia, (quæ et hodie rigorse servantur) ubi per longa terrarum territoria, infinitæ populorum turmæ certis anni temporibus, regio præfecto ac XII viris electis præsidentibus, audiri et judicari possint;“ j. n. e., josta näkyy, että oikeuden-keskustelut vielä hänen aikansa tapahtuivat taivas-alla.

*) Katso tähän liitettyä asemapiirrosta yhdestä Keräjämaen osasta.

Taulu III.

sekä josko ne ovat olleet missään yhteydessä sen kanssa, en voi tämän johdosta ratkaista. *) Keskellä tuomarin-ympeyrääkin minä annoin tehdä muutamia kaivoksia; mutta maa havaittin tässä ihan koskemattomaksi. **)

Yhtäläisiä syvennyksiä eli hautoja, kuin Pappilanmäessä, tavataan myöskin Keräjämäessä ja siellä kenties vielä enemmän määrässä. Lindström mainitsee Euran pitäjän kertomuksessa ***)) että paikan omistaja kesällä 1849 oli antanut luoda ylös 10 à 12 semmoista hautaa, vaan että silloin ei löydetty muuta kuin yksi ruostunut heittokeihään kärki. Hietaa vedettäissä mäen kaakkoiselta puolelta sanotaan myöskin aseita toisinaan löydetyksi. Vaikk'ei suuren saaliin toivolla, annoin minä täälläkin ylös luoda useita näistä haudoista. Ainoastansa kolmesta, kaikki mäen läntisellä rinteellä lounaasen päin tuomarin-ympeyrästä, tehtiin löytöjä, nimittäin:

Ensimmäisessä haudassa kohtasimme noin 6 korttelin syvyydellä mustaa multakerrosta keskellä muutoin hietaista maata. Tässä kerroksessa, joka loi luotaan heikon mädäntyneen hajun, oli sekaisin multaa ja sysiä. Siitä löydettiin kaksi pronssisormusta, toinen kahtena kappaleena. Tähän

*) Herra A. Wahlroos on sittemmin kirjeessä ilmoittanut minulle, että hän samana syksynä maanmittaustoimissansa on huomannut Kokemäen pitäjässä lähellä Köönikän rustholia noin 1 virstan matkan päässä pyhän Henrikin muistopatsaasta kaksi aivan samanlaista pyöryä, syvennyksiä keskellä, kuin ne, joita me Keräjämaella tutkimme. Kenties ne ovat olleet nauristen ja maahedelmän säilytyspaikkoja taikka myöskin paikkoja, missä ruokaa on valmistettu. Ei siinäkään tapauksessa mikään estä niitä olemasta sangen vanhoja.

**) Että lopetetun kaivamisen perästä kaikki niin paljon kuin mahdollista laitettiin jälleen entiselle kannallensa tarvinnee tuskin mainitakaan.

***)) Siv. 183.

on liittynyt jotain pehmeätä karvaista ainetta. Molemmat sormukset (taul. I, n:ot 6 ja 7) ovat muuten paljoa pienemmät kuin pappilanmäestä löydetyt, ja ne ovat luultavasti koristaneet jonkun vaimon taikka lapsen sormia. Aseita ei löydetty tästä haudasta.

Toisesta haudasta löydettiin kaksi keihäänkärkeä (taul. II n:ot 8 ja 12), toinen varustettu varsireijällä, toinen kaitaisella alaspäin olevalla, varteen pistettävällä piikillä. Molemmat olivat paljoa pienemmät kuin nuo pappilanmäestä löydetyt keihäänkärjet. Paitsi sitä löydettiin vielä yksi rautakappale, joka kenties on ollut jousen liipasin. Kolmanesta haudasta löysimme, paitsi sysiä, vaan yhdet ruostuneet rautaiset tulukset.

Koukunloukkamäessä löytyi myöskin jälkiä samanlaisista, mutta epäsäännöllisemmistä syvennyksistä kuin Pappilanmäessä ja Keräjämäessä. Ne kaivokset, joita täällä teimme, eivät kumminkaan tuottaneet mitään.

Sittekun nyt yhdessä jaksossa olen tehnyt selkoa sekä ennen vanhaan Euran pitäjässä löydettyistä kaluista että myöskin omista samoilla paikoilla tehdyistä tutkinnoistani, katson velvollisuudekseni esillä pitää asiantuntijain tarkastettavaksi sitä vakuutusta, johon olen tullut, näitten muinais löytöjen laadusta ja iästä.

Että meillä niin Pappilanmäessä kuin Keräjämäessäkin on silmäimme edessä kaksi ikivanhaa hautausmaata, lienee sen nojalla, mitä ylhäällä on lausuttu, kieltämätöntä; mutta ovatko nämä hautausmaat jälillä-olevia muistomerkkejä jostain tappelusta ja siis ainoastansa kiireimmittäin tehtyjä leposijoja kaatuneille sotilaille, vai ovatko seudun omat asujamet ennen muinoin käyttäneet niitä kuolleitten yhteisiksi säilytyspaikoiksi? Minun täytyy tunnustaa että jo ennen tuloani Euraan ja ainoasti edellisten löytöjen joh-

dolla tunsin taipumusta ensinmainittuun mielipiteeseen. Se ei sittemmin välissä määrässä vahvistunut, kun Euran kirkon-arkistosta, kuten ylhäällä on mainittu, satuin saamaan sen tiedon, että Pyhän Eerikin aikana näillä tienoin tappelu olisi pidetty ruotsalaisten ja suomalaisten välillä. Kummin-kin minun nyt täytyy, tarkemman mietinnön jälkeen, luopua tästä mielipiteestä. Olisi tosin ollut viehättävää voida rikastuttaa Suomen vanhinta historiaa niin arvokkaalla lisäyksellä, kuin sen tappelun paikan määräämisellä, jota seurasi Kristin-uskon juurtuminen maahamme; mutta semmoiseen paikan määräämiseen ylläluetellut löydöt minun päättääkseni antavat liian heikkoa tukea. Muinais-tarut kertovat, että tappelu olisi pidetty tuolla niinkutsutulla isolla niityllä noin 3 virstaa pohjaseen päin pappilasta toisella puolen Sorkisten kylää. Jos paikka on oikein ilmoitettu, niin on vaikea selittää, minkä tähden tuommoista kuolleitten paljoutta ei haudattu tappelutantereeseen, vaan niin kauvas siitä. Minkä tähden ei lisäksi haudattu niitä yhteen paikkaan, vaan haettiin täksi tarpeeksi useampia toisistansa verrattain kaukana olevia mäkiiä, aivan kuin tasamaa olisi ollut hautauspaikaksi sopimatonta? Vielä vaikeampi on siinä tapauksessa selittää itse hautaustapaa. Emme tosin tunne pakanallisten esi-isiemme tapoja, mutta kun nämä historian todistusta myöden tulivat voitetuiksi tässä tappelussa, niin jättivät ne luultavasti sekä tappelutantereen että kuolleitten hautaamisen toimen ruotsalaisille. Ennen muinoin näitten oli tapa panna kuolleet isoihin läjiin ja polttaa ne poroksi. Tämä viimeinen menetys, eli polttaminen, oli kai kyllä nyt, Kristin-uskon istuttamisen jälkeen, poisjätetty; vaan että ne sitä vastoin myöskin olisivat luopuneet edellisestä, eli ruumisten kokoamisesta isoihin yhteisiin hautoihin, lähellä niitä paikkoja missä ne tavattiin, on vähemmin luultavaa. Yksin

meidänkin sivistyneinä aikoina ovat semmoiset hautaukset ilman juhlamenoitta tappelutantereilla sangen tavallisia. Sen sijaan huomataan että Pappilanmäen ja Keräjämäen haudat ovat paljoa suuremmassa järjestyksessä kuin tavallisen tappelutantereen. Ne sijaitsevat vieretysten pitkissä riveissä. Ne eivät koskaan, mikäli minä voin havaita, ilmaannu mäen pohjoisessa päässä eli rinteessä, mutta kyllä eteläisessä ja läntisessä. Sieltä löydetystä kaluista ei sovi päättää, että enemmän kuin yksi ruumis olisi ollut kussakin haudassa. Muutamiiin hautoihin on todenmukaista että yksistään vaimo-ihmisiä on haudattu. Sanalla sanoen, jo itse paikan tarkempi vaariin-ottaminen näkyy osoittavan, että meillä tässä ei ole silmämme edessä tappelutanner, vaan hautausmaita, joita vissien, yleisten tapojen eli sääntöjen noudattamisella sekä kenties pitemmän aikakauden kuluessa paikkakunnan omat asujamat ovat käyttäneet.

Mutta mistä ajasta nämä hautausmaat lukevat alkunsa? Olen jo edellisessä viitannut siihen, että nuo löydetyt aseet ja koristukset eivät saata olla Kristin-uskon maahamme istuttamista nuoremmat. Jos sen ohessa myönnetään, mitä ylhäällä olen koettanut todistaa, ett'ei meillä tässä ole edessämme mikään tappelutanner, vaan tavallisia hautausmaita, niin täytyy jo tämän nojalla tulla samaan johtopäätökseen. Kristin-uskon kanssa tuotiin nimittäin tänne se tapa, että kuolleita haudattiin kirkkoihin tahi ainakin aivan likelle niitä. Se on vasta tuskin 100 vuotta takaperin kuin tämä tapa taukosi. Nyt kerrottujen hautausmaitten, joihin kansantarinat eivät koskaan ole yhdistäneet edes minkään kristillisen pyhän paikan muistoakaan, täytyy siis olla aikaisemmasta aikakaudesta kuin se, jolloin kirkot olivat tavallaan yhteisiä hautakammioita, s. t. s. niitten täytyy olla esikristillisestä ajasta. Löydettyjen kalujen tarkempi tutki-

minen johtaa myöskin samaan päätökseen. Kun siellä täällä maassamme löydettyin samanlaisten esinetten joukossa minun tietääkseni ei ole yhtään ainoata, jonka ikää jommoisellakaan varmuudella olisi voitu määrätä, niin on tosin mahdotonta muitten kotimaisten löytöjen vertaamisella saada mitään ta'attua ajanmääräystä. Semmoista minusta sentään skandinavilaiset löydöt tarjoavat. Sopinee useimmissa tapauksissa pitää kieltämättömänä perus-totuutena, että niillä kansoilla, jotka ovat olleet vilkkaammassa yhteydessä toistensa kanssa, myöskin muinaistieteellisellä alalla täytyy olla monta yhdistyskohtaa. Käynee sentähden turvallisesti väittämisen, että ne yleiset laatujuonteet, jotka merkitsevät esim. jonkun kansan asevarustusta, vaatteenpartta y. m. vissinä aikakautena, myöskin tavataan naapurikansassa. Jos nyt verrataan Euran löytöä skandinavilaisiin ja erittäinkin, ollaksemme edemmäksi menemättä, Ahvenanmaan hautakumpujen löytöihin, niin huomataan monta yhtäläisyyttä. *) Puhumatta saksista, pronssisormuksista, niittausnauloista, keihäänkärjistä y. m., jotka kummassakin paikassa ovat samanmuotoisia, tahdomme vaan kääntyä miekkain puoleen. Euran löytö tarjoaa tässä suhteessa kolme eri muotoa (taul. I n:ot 1, 2 ja 3), joista kaksi (2 ja 3) tavataan Ahvenanmaan hautakummuissa. Yksi miekka, löydetty eräästä hautakummusta Sundbyn tiluksilta Ahvenanmaalla, on muodoltaan ja ko'oltaan aivan yhtäläinen kuin se, jonka minä kaivoin ylös Euran pappilanmäestä. Taulun miekka n:o 1 on tosin mitä sekä pituuteen että taitehikkaasen teokseen tulee noita muita paljon etevämpi; mutta yleinen muoto: tuo lappeessa nähtävä uurros, tuo ristinmuotoinen kahva ja tuo raskas kahvanponsi, sillä on yhteisenä ominaisuutena kaikkien muit-

*) Ahvenanmaan hautakumpuin löydöistä katso tohtori Bomanson'in kirjoitusta *Om Ålands fornminnen*, Helsingissä 1858.

ten niin Euran kuin Ahvenanmaankin miekkojen kanssa. Kun nyt Ahvenanmaan hautakummut epäilemättä ovat eskristillisiä eli kuuluvat niinkutsuttuun rautakauteen, niin totta kaikei on syytä Euran löydöstä päättää samaa.

Kuitenkin minusta näyttää siltä kuin uskaltaisi tehdä vieläkin tarkemman ajanmääräyksen. Olen tahallani ollut tähän saakka mitään puhumatta tuosta Pappilanmäestä löydetystä kufalaisesta rahasta. Tämän rahanlöydön minä kumminkin katson välttämättömästi asetettavaksi yhteyteen muiten muinaiskalujen kanssa. Tunnettu on että itämaiset ja erittäinkin kufalaiset rahanlöydöt Suomessa eivät ole epätavallisia. Sen kautta on jo täydellisesti todistettu että „Suomalaiset 9:nnellä ja 10:nnellä vuosisadalla yhtä hyvin kuin Skandinavilaiset olivat kaupan-yhteydessä Itämaan kanssa“.*) Ruotsissa, jossa rahoja usein on löydetty yhdessä asetten ja muitten muinaiskalujen kanssa, on jo onnistunut saada ta'attu ajanrajoitus rautakauteen ja on jaettu tämä neljään, niitten rahojen mukaan nimitettyyn aikakauteen, jotka kunakin ovat enimmässä määrässä ilmaantuneet. Nämä aikakaudet ovat *Länsi-Romalainen*, kristillisen ajanluvun kolme ensimmäistä vuosisataa, *Byzantiolainen*, noin 5:des vuosisata, *Arapialainen* eli *Itämainen*, 9:säs ja 10:nes vuosisata, sekä *Muinais-Englantilainen* ja *Saksalainen*, 10:s ja 11:s vuosisata.***) Jos tämä ajanjako sovitetaan Euran löytöön, niin tämä siis luki alkuperänsä rautakauden kolmannesta aikakaudesta eli 10:nneltä vuosisadalta. Tätä ajanmääräystä vastaan on kuitenkin ulkonäköisessä ristiriitaisuudessa ne rahanlöydöt, jotka provasti Laihianderin ilmoitusta myöden olisivat edellisellä

*) Ks. G. Geitlin'in: Om Österländska mynt Acta Soc. Scient. Fen. teoksessa, III osassa, siv. 323.

**) Ks. Hildebrand, Anglosachsiska mynt etc., siv. V, VI & VIII—XIII.

vuosisadalla tehdyt samasta paikasta ja yhdessä samanlais-
ten muinaiskalujen kanssa kuin ylläkerrotut. Provasti Lai-
hiander sanoo että nuo löydettyt rahat ovat olleet tanska-
laisia ja puolalaisia. Jo tämä on itsestensä omaista epäi-
lyksen synnyttämiseen: sillä sellaisia rahoja, varsinkin puo-
lalaisia, jotka olisivat 17:tä vuosisataa vanhemmat, meillä
tiettävästi ei ole löydetty. Näitten rahojen Laihiander kum-
minkin arvelee vahvistavan sitä kansantarinaa, että kaksi
tappelua, toinen Tanskalaisia vastaan Kustaa Waasan aika-
na, toinen Puolalaisia vastaan Sigismundin ja Kaarle hert-
tuan keskinäisen sodan aikana, olisi pidetty Eurassa. Mi-
nusta sentään tuntuu siltä kuin mainitut rahat eivät laisin-
kaan vahvistaisi mitään ennen löytyvää kansantarinaa tap-
peluista Tanskalaisia ja Puolalaisia vastaan, vaan päin vas-
toin olisivat olleet ensimmäinen alku tämän kansantarinan
syntyyn. Ei minun tarvitse tässä huomauttaa siitä epäiltä-
västä seikasta, että kaksi tappelua samalla seurauksella —
vihollisen tappiolla — olisi eri aikoina pidetty samalla mä-
ellä; että sen lisäksi nuo tanskalaiset ja puolalaiset sotilaat,
jotka täällä elivät ryöstöillä, olisivat olleet varustetut ra-
hoilla omasta maastansa, joitten rahojen taas suomalaiset
olisivat varsin jalomielisesti antaneet ma'ata koskematta
kuolleitten taskuissa, kunnes ne toisiinsa sekoitettuina mo-
naita satoja vuosia myöhemmin löydettiin j. n. e. Tahdon
vaan esillä pitää sitä asianhaaraa yksistensä, että näistä
tanskalaisten ja puolalaisten aseista tahi koristuksista ei
yhtään ainoata ta'attua löytöä minun tietääkseni ole tähän
saakka tehty. Noitten löydettyjen rahojen laita on sentäh-
den, minun ajatukseni mukaan, se, että ne ovat *kufalaisia* ja
anglosaksilaisia. Syyni tähän ovat seuraavat:

1:ksi Kufalaisia ja Anglosaksilaisia rahoja tavataan Suo-

messa sangen usein yhdessä. *) Ainoa raha, joka on tal-
lella samasta paikasta, on kufalainen, ja ne muinaiskalat,
jotka Eurassa ovat löydetty, ovat saman-aikuisia kuin sem-
moiset rahanlöydöt; ja

2:ksi Laihiander'in väärä rahojen tulkitseminen on
myös, asiata tarkemmin katseltaissa, helposti selitettävä.
Täytyy muistaa, että tässä ei voinut olla kysymystä saman-
aikuisista rahoista, vaan monta vuosisataa vanhoista. Jos
kruunausmerkki, kuten luultavaa on, koska Laihiander ei
ole maininnut yhdenkään ainoan päällekirjoitusta, sen lisäksi
vielä on ollut epäselvä, niin voipi helposti ajatella, että sem-
moinen mies, joka ei rahatiedettä tuntenut, piti anglosaksi-
laista keski-ajan rahaa tanskalaisena. Mitä taas kufalaisiin ra-
hoihin tulee, niin olisi tosin näitten luuleminen puolalaisiksi
vaikeampi selittää, joll'ei oteta lukuun niitä edeltä-käsin val-
litsevia perusteita, jotka näyttävät johdanneen Laihiander'ia
rahojen määrittämisessä. Minkä tähden hän tekee niitä juuri
tanskalaisiksi ja puolalaisiksi? Se ajatus, että Suomi olisi
ollut yhteydessä Itämaan sekä vanhan Anglosaksilaisen val-
takunnan kanssa, ei nä'y koskaan johtuneen hänen mieleensä.
Että tämä löytö voisi ulottua niin kauvas taappäin ajassa,
häntä ei edes aavistanut. Hän pysyi ainoastansa historial-
lisessa ajassa, ja silloin hänen vaali-vapautensa oli rajoitettu.
Ei tosiansakaan löytynyt hamasta Pyhän Eerikin ajoista
asti mitään muita vihollisia päällekkarkauksia (paitsi nuo mo-
lemmat venäläiset vuosina 1713 ja 1742, joitten aikana Lai-
hiander itse eli), joista olisi jommoisellakaan luontevuudella
voitu väittää että olivat koskeneet Euraan, kuin tuo tanska-
lainen unionin-aikana, sekä tuo puolalainen, jos tämä vii-
meksi mainittu nimitys edes sopii niitten sotilasten suhteen,

*) Niin esim. noissa suurissa rahanlöydöissä Uskelassa 1686, Päl-
käneellä 1787, Raisiossa 1835, y. m.; ks. Geitlin'in yllämainittua kirjoitusta.

jotka seisoivat Klaus Fleming'in ja Stålarms'in riveissä. Näin, minun luullakseni, rahat selitettiin; ja tähän selitykseen perustuivat sittemmin puheet kahdesta eri aikoina Eurassa pidetystä tappelusta; joista tappeluista Suomen historialla tähän saakka ei ole ollut vähintäkään aavistusta.

Olen jokseenki kauvan viipynyt yllämainitussa rahanlöydössä; mutta sen likempi tarkastaminen on minusta ollut välttämättömän tarpeellinen, joll'ei itse asian ratkaisemista, niin ainakin niitten estetten poistamista varten, jotka näkyivät tätä ratkaisua ehkäisseen. Että suomalaiselle esihistorialliselle muinaislöydölle kerta voitaisiin saada ta'attu ajanmääräys, sen seikan tärkeys puolustanee tarpeeksi pitkäpuheisuuttani tässä asiassa. Semmoisen ajanmääräyksen tämä löytö, minun vakuutustani myöden, nyt on saanut. Tuo vuonna 917 jälkeen Kristuksen lyöty kufalainen raha, joka myöskin levittää valoa edellisellä vuosisadalla samasta paikasta tehdyn rahanlöydön laatuun, asettaa hautausmaan käyttäntö-ajan 10:nteen vuosisataan. Että Anglosaksilaisia rahoja samasta paikasta todennäköisesti on löydetty, sallii meidän panna tähän lisäksi 11:s vuosisata. Mutta kun ei anglosaksilaisia, saatikka Itämaisia rahoja tavata Pohjassa 12:ltä tai seuraavilta vuosisadoilta, niin on täten myöskin raja ajassa tehty; joka antaa meidän likimmiten arvata milloin mainittua hautausmaata herjettiin käyttämästä. Jos lyhykäisesti nyt panen yhteen ne mielipiteet, joihin ylhäällä olen tullut, niin ne siis ovat seuraavat:

1:ksi Euran pappilanmäessä, niinkuin myös Keräjämäessä on meillä edessämme kaksi esihistoriallista hautausmaata, joista ainakin ensinmainittu ei ole 10:ttä vuosisataa vanhempi, vaan ei myöskään mielellään 11:ttä nuorempi. Jos sitte tahdotaan määrätä vissi vuosiluku, jonka kuluessa se on ollut käytettynä, niin se on vuosi 1000, tällä ei suin-

kaan kielletty että sen käyttäminen sekä on alkanut aikaisemmin että loppunut myöhemmin.

2:ksi Näitten hautausmaitten laatua osoittavaiset olot ovat: että ne ovat luonnollisia hietämäkiä, että hautauspaikkain valitsemisessa tavallisesti on kammottu mäkien pohjoispuolta, että hautauspaikat muuten ovat toinen toisensa vieressä suorissa linjoissa; että ruumisten kanssa myös on pantu maahan heidän aseensa, koristuksensa, rahansa, kenties myöskin heidän hevosensa, sekä että, mikäli voi huomata, ruumiilta on puuttunut sekä arkkua että muuta peitettä.

Kuitenkin näyttääkseni, että semmoinen hautaustapa kuin tuo Euran pappilanmäessä huomattava ylipäänsä ei ollut epätavallinen Pohjassa rautakauden aikana, pyydän saada tähän kääntää seuraavan otteen eräästä lyhyestä rautakauden hautoja koskevasta tiedon-annosta, joka luetaan mainiossa tanskalaisessa aikakauskirjassa *Antiquarisk Tidskrift udgivet af det Kongl. Nordiske Oldskrift-selskab.* *) Siinä sanotaan: „On tosin usein Tanskassa löydetty poltetuita rautakauden ruumiita pienissä kivi-arkuissa hautakummuista; mutta tavallisesti ruumiit sentään ovat polttamattomia. Ne tavataan silloin usein pienissä kivi-arkuissa, jotka vastaavat ruumiin suuruutta, vähäisen laitetun kummun alta; muita ruumiita haudattiin polttamatta hyvin isoihin läjiin, joihin usein kuolleen myötä pantiin hänen hevosensakin . . . ; mutta yleisinnä hautaustapana on rautakautena ollut, että ruumiit kaivettiin alas kokonaisina luonnolliseen hietä- tai soramäkeen, jota käytettiin koko paikka- tahi piirikunnan yhteiseksi hautausmaaksi, ja se on nämä hautauspaikat, jotka ansaitsevat erityistä huomiota. Näin haudatuissa ruumiissa löytyy runsaasti kultakoristuksia, ja niitten vieressä melkein

*) Vuosikerrat 1843—1845, siv. 256.

aina astioita pronssista, lasista tai puusta, jotka luultavasti ovat sisältäneet ruokavaroja kuolleen tarpeeksi *)

Se tapa, että ruumiita kaivettiin alas, ilman lautaverhotusta tai ilman arkuitta, hietämäkiin, näkyy siis olleen yhteinen sekä Suomelle että Skandinavialle rautakautena. Tähän näyttääkin yhtäläisyys rajoittuneen; sillä kultakoristuksia, pronssi-astioita y. m. ei ainakaan Euran hautausmaista ole löydetty.

Mitään syytä siihen epäluuloon, että nyt kerrotut Euran hautausmaat eivät olisi olleet muinais-suomalaisia, minun mielipiteeni mukaan ei voida esiin tuoda. Eura on Suomen vanhimpia sivistysseutuja ja oli epäilemättä jo paljoa ennen Kristin-uskon istuttamista kansoitettu **). Nämä hautausmaat todistavat siis esi-isäimme yhteyttä muitten maitten ja etenkin Itämaan kanssa. En minäkään puolestani epäile pitää tuota usein mainittua ensimmäisen taulun miekkaa n:o 1 itämaisena teoksena. Nuo hienot koristukset sen kahvassa minun nähdäkseni muistuttavat Itämaasta. Ruotsissa ja Tanskassa on löydetty suuri joukko damaskeerattuja miekkoja rautakaudelta, jotka ta'atusti ovat mahometilaisista maista. Meillä on Suomessa tietävästi tähän saakka vaan kolme semmoista asetta tavattu, nimittäin vastamainittu miekka sekä kaksi keihäänkärkeä, toinen (taul. II, kuv. 6) löydetty Laukon kartanosta Wesilahdella, toinen Rapolan rusthollista Sääksmäellä.

*) Ruotsissa usein multaläjät merkitsevät tämän ajan hautoja, mutta toisinaan niillä ei myöskään ole mitään näkyvää tunnusmerkkiä. Wrt. esim. Hildebrand, Antiquarisk Tidskrift för Sverige, ensimmäinen osa, sivv. 242 seur. ja 285, ja Bruzelius, Om jernaldern, y. m.

**) Siihen kuului muinen muun muassa Köyliö ja Säkyläkin; jonka vuoksi myös pispä Henrikin murhaajaa Lallia pidettiin Euralaisena; muun muassa siellä vielä näytetään sitä järveä, nimeltä Hiirijärvi, johon Lallin sanotaan lopettaneen henkensä.

Josko Keräjämäen haudat ovat saman-ikäiset kuin Pappilanmäen, ei ainakaan tätä nykyä käy varmuudella päättäminen. Että edellisetkin ovat esikristillisestä ajasta, sopii pitää ta'attuna asiana; mutta josko ne ovat vanhemmat, saman-ikäiset vai nuoremmat kuin jälkimäiset, arvelen noitten harvojen löytöin nojalla mahdottomaksi havaita. Tuomarin-ympyrän minä sentään puolestani, niin kuin sanottu on, luulen olevan myöhemmästä ajasta kuin haudat. Että keräjäin keskusteluita varten valittiin paikka, jota tietysti yleisö katseli kunnioituksella, koska se oli täynnä isien hautoja, ei luultavasti ollut mitään satunnaista. Kenties saapi pitää sitäkin seikkaa, että toinen hautausmaa on Euran pappilan nykyisillä tiluksilla, muuna kuin paljaana sattumuksena. Tunnettuhan on että Kristin-uskoinen kirkko kohta otti perinnöksensä pakanuudesta kaikki sen pyhät paikat ja puistot. *) Kuitenkin, arvoitteluiden alalle astuminen on kyllä pettäväistä.

Tahdon lopuksi lausua sen toivon, että, kun kerran on huomautettu siitä että Suomessa löytyy semmoisia hautausmaita kuin tässä keitrotut, monen muun samanlaisen keksiminen kohta kai on seuraava ja kansamme himeään muinaisuuteen levittävä uutta ja odottamatonta valoa. Tuommoisten muinaisten hautausmaitten jälkiä voipi kyllä mainita. Helsingin-Hämeenlinnan rautätietä rakennettaissa löydettiin, kun muutamia hietaharjanneita puhkaistiin, joukko aseita ja kaluja, jotka varsin todenmukaisesti ovat samasta aikakaudesta kuin Euran löytö. Samaa on sanominen Wanaantaustankin löydöstä, joka tämän kirjoituksen kautta saapi lisännäistä selitystä.

*) Ks. esm. Porthan, Sylloge Mon. siv. 25 seur.

Wiipurin linnan pohja-piirrokset.

Selittänyt

V. Löfgren.

Wiipurin vanha linna hajoo hajoomistansa. Jommoinkin osa siitä on jo täydelliseksi raunioksi muuttunut. Aika ja onnettomat tapaukset ovat sitä yksin neuvoin hävittäneet, eikä mihinkään suojelustoimiin ole ryhdytty. Tarpeellinen lienee siis edes piirrosten kautta historian varalle säilyttää tätä aikansa mahtavaa linnaa, joka epäilemättä on maamme merkillisimpiä muinaisjäännöksiä.

Ne pohjapiirrokset, joita minun tässä tulee selittää, ovat tehdyt kesällä v. 1868 ja ovat hra Fredrik Odenvall'in piirtämät.

Kartta No 1.

(Ks. Taulu IV).

Se kumpuinen saari, missä Wiipurin linna seisoo, on alaltaan 90 syltä pitkä lännestä itään ja 65 syltä leveä etelästä pohjaan. Se on ympäröity vahvalla vallilla, joka monimutkaisena täyttää noin 240 sylen pituuden. Salmen vesi nousee, ylimmissä määrissensä ollen, melkein kaikkialla vallin juureen asti. Etelä-kaltaalla on kuitenkin tavallisesti muutaman sylen levyinen rantalieve näkyvissä.

Sillalta (S.) vie holviportti (P.) sen rakennuksen läpi, joka kartalla on kansliahuoneeksi (k—h.) nimitetty, ahtaalle välikartanolle, josta toinen portti (P.) saattaa osaksi hajon-

neen kiviseinän (R.) läpi linnan jotenkin avaraan alapihaan (a—p.). Välikartanolta luoteesen päin nousee tie sille val-linkaarelle, joka kierteleee tuon pitkän, alapihaa rajoittavan huonejakson sivulla, ja toisella puolen aukenee sieltä pääsö linnamäen etelä-rinteille. Mainittu kivi-seinä, jonka puhki sisempi ajoportti käy, on portin kohdalla melkein yhtä korkea kuin ne kolmikertaiset rakennukset (u—h.), joista se lähtee, ja pysyy näin korkeana noin 80 jalan päähän; mutta siitä alkain se mataltuu mataltumistaan, nousten vasta-mäkeä, ja on sillä paikoin, missä päälinnan (L—h.) länsi-kulmasta lähtevä seinän-jäännös kohtaa, niin matalaksi hajonnut, että kapuamatta pääsee käymään sen ylitse. Tämä raunio, jossa vielä näkyy kuusi ikkunäläpeä ja välilattiaain ansaiden jälkiä, on epäilemättä ennen aikaan ollut huoneuksen ulkoseinä. Muut seinät ovat jo peräti hävinneet, mutta perustusta (r.) on vielä sen verran näkyvissä, että niidenkin asemaa käy jotenkin selvästi määrääminen.

Alapihaan tultua, ajoportilta päin, on vasemmalla kädellä kolme tylsin kulmin toinen toiseensa rakennettua ulkohuonetta (u—h.) ja, yhtä jaksoa, perällä pihan se kolmikertainen rakennus, jota nykyään vankihuoneeksi (W—h.) käytetään. Viimemainitun rakennuksen läpi tullaan leveän holviportin (P.) kautta huoneiden taustalle, missä vallin halki vievä tie saattaa puiselle laiturille (L.). Mutta ei jakso vankihuoneesen pääty; siihen liittyy vielä kaksi ulkohuonetta (u—h.) jatkoksi, toinen vanha ja harmaakivinen, toinen uudempi ja tiilistä tehty. Edellisen lävitse on ennen käynyt portti (P.), jonka toinen suu sittemmin on suljettu; ja itse holvia pidetään nyt tarvehuoneena.

Vastapäätä tätä alapihan pitkää huonejaksoa havaitaan kartalla kaksi pikkuviivoin suunnitettua linjaa, jotka yhtyvät R:llä merkittyyn kulmaan. Ne osoittavat matalaa kivi-

muurin jäännöstä. Muuri on luultavasti ennen ollut tuon mäen tasalla, joka tässä jyrkin rintein nousee noin 20 jalan korkeuteen. Se lienee ollut tehty mäen tasaiseksi seinäksi alapihaa vastaan. — Kirjain O toisen linjan keskellä merkitsee, että sillä kohdin on eräs mullalla ja kivillä täyttynyt ovi, josta ei ole näkyvissä kuin yliviertä vähäisen. Vaikea on päättää, mihinkä tämä ovi aikansa on vienyt, joko mäen alaiseen kellariin tai käytävään, joka kenties meni ison tornin (I. T.) alle.

Uuden tiilistä tehdyn varahuoneen perälle, vastapäätä valtalinnan porttia (P.), on niin-ikään piirretty kaksi kulmaan (R.) yhtyvää linjaa, joista toinen on toista pitempi. Siinäkin lienee ollut joku rakennus, vaikkei nyt käy eroittaminen kuin kahden seinän perustuskiviä, jotka tuskin maanpintaa ylemmäksi nousevat. — Tällä vallin ja linnaportin välisellä alalla on vielä muitakin kiviläjiä, mutta ne ovat niin hajallaan ja keskinäistä järjestystä vailla, ettei niistä voi selville päästä.

Linnanpihaan (L—p.) vie portilta (P.) kapea, kahden huonerakennuksen välinen katu, jossa 16 kiviporrasta on noustavana. Itse piha on jotenkin ahdas, sillä ison tornin (I. T.) leveät rappuset laskevat hyvin pitkään, omistaen sillä tapaa laajan sijan. Mitä pihan ympärillä oleviin huoneisiin tulee, ei niistä tässä ole muuta sanomista kuin että parempaa selvyyttä varten on täytynyt sepittää nimi kullekin päälinnan eri osalle, jotka nimet kartalla ovat vastaavilla kirjaimilla osoitetut. Portilta oikealla seisova huoneus on siis nimitetty *pohjois-kuventeeksi* (P. k.), tämän vieressä oleva torni *isoksi torniksi* (I. T.) ja portilta kaakkoon päin lähtevä, kolmella seinätuella varustettu rakennus *varahuoneeksi* (W—h.). Sille huonejaksolle, joka, keskeltä ison tornin seinää lähtien, lounaasen, etelään ja kaakkoon päin rajoittaa

pihan ja yhtyy juur'ikään mainittuun varahuoneeseen, on nimenomaan pantu *linnahuoneuksen* nimi (L—h), sillä siinä ovat linnan varsinaiset asuinhuoneet ja komeimmat sälit. Tästä jaksosta juoksee kolme kuvennetta, joista ensimmäinen on saanut nimekseen *etelä-kuvenne* (E. k.), keskimäinen *ympyräinen torni* (Y. T.) ja kolmas *itä-kuvenne* (I—k.).

Samaan kulmaan, missä yllämainittu kiviseinä, jonka läpi alapihaan vievä portti käy, yhtyy päälinnan länsi-kolkasta lähtevään muurinjäännökseen, sattuu vielä kolmaskin vallan matalaksi hajonnut muuri. Se lähtee etelä-kuventeen sivuseinästä, tehden matkallaan vähäisen polvekkeen ulospäin. Luultavasti on tälläkin muurilla muinain ollut sama tarkoitus kuin tuolla alapihaa pitkin kulkevalla, nimittäin olla mäenrinteen tasaisena seinänä. Etelä-kuventeen toisellakin puolella nähdään joukollinen sätkään pantuja kiviä.

Lopuksi on mainittava, ettei nuo kaksi mereen pistävää, kolmioilla merkittyä ulkonemaa nykyisessä tilassaan muuta ole kuin matalat kiviseinillä varustetut ja tasaiset penkereet. Isompi niistä on kartalla sattunut saamaan vähän epäoikean muodon: vallin puolinen pää on liian kapeaksi kuvattu.

Kartta N:o 2.

(Ks. Taulu V.)

Tämä kartta kuvaa linnanpihan ympärillä olevain rakennusten maan-alaisia huoneita.

N:o 1 on nykyään syvä kuoppa, joka on täynnänsä tiiliruhkaa ja muuta romua, sillä, kuten tietty, paloi tornin sisusta tyhjäksi 7 p. Syysk. 1856. Vaan paljaat seinät ovat seisomassa.

N:o 2 näyttää ensi silmäykseltä vähän oudolta. Se on nimittäin varsin oveton. Mutta eipä se ijäti ole näin um-

messä ollut. Jos tarkkaan seiniä katselee, käy vielä nytkin eroittaminen missä kohdin ovi aikansa on ollut. Tämä kohta on kartalla merkitty O:lla. Ikkunasta sisään kurkistellessa huomaa, että huone on multaa melkein täpötäynnä; kenties on koko tämä huoneus jolloinkin ammuttu rämäksi ja sen alakerta sittemmin korjattaissa heitetty sikseen, kuntoon panematta.

N:o 3:sta ja N:o 4:stä ei ole juuri mitään sanomista; ne ovat hyvin tavallisia kellareita kaareisin lakineen.

Kellari N:o 5, jonka ovi on aivan linnahuoneitten valta-oven vieressä, on luultavasti ollut halkoaitana. Oikealla kädellä ovelta on holvituen takana kummallinen nelikolkkainen ontto muurin sisässä. Se on viisi jalkaa korkea ja noin kolmatta jalkaa leveä. Tunkeumalla käy sisään pääseminen ahtaan läven kautta. Mutta turhaa lienee ruveta arveluihin sen tarkoituksesta.

N:o 6 on tilavin kaikista kellareista. Kartalla se on ikkunaa vailla. Ainoa, joka siinä on ollut, onkin nykyään tukittu, vaikka niin hätikösti, että päivä lomista paistelee.

N:o 7 ja N:o 8 kuuluvat kolmikertaiseen etelä-kuven teeseen. Kuten jo ensimmäisen kartan selityksissä mainittiin, seisoo itse päälinna mäellä. Mutta puheenalainen kuvenne ei enää ole varsin mäen selällä vaan sen jyrkällä rinteellä. Kuvehuoneen toinen kerta (N:o 8) tulee siten olemaan mäellä olevain rakennusten maan-alaisen kerran tasalla. Sen ensimmäistä kertaa (N:o 7), joka tietysti on vielä alempana, on sentähden täytynyt kuvata erilleen. — Huoneeseen N:o 8 ei pääse muulla neuvoa kuin kapuamalla, sillä rappusia sinne ei ole.

Kartalla on viimeks mainitun huoneen ja valtarakennuksen välinen ala heitetty tyhjäksi. Siinä lienee kuitenkin jonkinlainen huone, sillä itäpuolisessa seinässä näkyy hyvin

selvästi ikkunain ja oven jälkiä. Oven purkaaminen olisi ehkä suotava työ. — Tuskinpa tarvinnee muistuttaa, että kirjain k seuraavin numeroineen osoittaa kunkin huoneen korkeutta. Niin on esimerkiksi N:o 4 korkeudeltaan kahdeksan jalkaa ja kuusi tuumaa.

Kartta N:o 3.

(Ks. Taulu VI).

Se huonekerta, jota kartta N:o 3 kuvaa, on maanpäällisiä ensimmäinen, vaikka sille parempaa selvyyttä varten on pantu toisen kerran nimi, koska maan-alainen kellarikerta ensimmäiseksi luettiin.

N:o 10 on tuon mullalla täyttyneen huoneen (N:o 2) päällä, ja sen ovi vie mäen rinteelle. Välilakea kannattaa lattian keskeltä nouseva hyvin jämeä tukipylväs, mutta itse katto on hajonnut ja hävinnyt puineen pävineen.

Leveät kivrappuset, jotka kartanolta vievät ison tornin edustalle, ovat kartalla liian vinoon meneviksi kuvatut. Niiden oikea suunta ja leveys on jälestäpäin pikkuviivoin merkitty. Rappusilta tullaan tasaiselle multapenkereelle, joka on rakennettu pitkin tornin seinää; ja penkereen tasalla on itse tornin ovi, josta käytävän tapainen etehinen (N:o 28) vie tornin autioon, katottomaan sisustaan (N:o 9). Jos ryömii sitä kapeaa seinänreunusta myöten, missä niskapuut ennen ovat nojuneet, pääsee katselemaan sitä ikkunan loukossa olevaa koloa, jonka asema on sillä merkitty. Se laskee tasaisin seinin ikkunan rintamuuriin noin puolen sylen syvälle ja on niin leveä, että mies mahtuu sisään. Kummin puolin näkyy uurteen tapaisia koroja, joista sopisi päätätä, että kolon suu on ollut peitetty jonkinmoisella luukulla. Kuten sanottu, ei itse kolo tätä nykyä ole kuin puolen sylen syvyinen, mutta kun sen pohjaan lyödä tömisyttää ja

lalla, kuuluu muurin sisäksestä kaikuya kumina, ikäänkuin olisi ontelo jalkain alla. Pohja näyttääkin olevan vaan ajan ajamaa romua, joka vähitellen on vahvaksi kuoreksi kovetunut. Jos sopii arveluihin ruveta, luulisin, että tämä kolo muinain on vienyt johonkuhun tornin-alaiseen, kenties piinanpesäksi käytettyyn kammioon.

N:o 28:sta vie muurin lävitse kapeat kiviraput ahtaasen käytävään (N:o 29), joka, tehden polven oikeaan päin, laskee sekin tornin sisustaan. Tällaisia kapeita rappuja ja käytäviä lienee tornin seinissä aina ylös asti, vaikka tietysti niihin nyt on mahdoton päästä. — Tuo vähäinen ja umpi-pimeä sivukammio N:o 30 on ainoastaan viisi jalkaa ja seitsemän tuumaa korkea, siis niin matala ettei siinä käy suorana seisominen. Sen peräseinää on jolloinkin ruvettu purkaamaan, mutta mitä varten, on vaikea arvata.

N:o 11 on avara liiteri eli aitta, jonka ovi vie ison tornin edustalle. — Samoin ovat huoneet N:o 22, 23, 24 ja 25 tavallisia varahuoneita, joissa ei mitään merkillisempää ole. — N:o 20 on kyllä muodoltaan hyvin mutkikas, mutta ei sekään ole muuta kuin kellarin tapainen aitta. Sen oikeapuolisessa ja peräseinässä on kummassakin muurin sisään antava korkea mutta jotenkin matala komero.

Vaikeampi on tietää miksikä huone N:o 19 lienee ollut käytetty. Se on laitokseltaan edellisiä komeampi. Keskellä seisoo mahtava pylväs, kannattaen la'en ristikkoihin laadittuja holvikudoksia. Asuinhuoneena sen ei kumminkaan ole sopinut olla, sillä ei lattiaa eikä uunia näy olleen. Toinen ikkuna on luotu tukkoon.

Itse asuinhuoneitten valtaovi on melkein keskellä linanpihan toista sivuseinää. Siitä lähtee suora holvikäytävä, joka ulottuu kolmanteen kertaan asti. Kun on noustu 11 porrasta ylöspäin, tullaan välilattialle (N:o 13), jolta vie

kaksi ovea. Oikeapuolinen huoneesen N:o 12. Tämä huone on vallan autioksi heitetty: ikkunoissa ei ole kehyksiäkään, ja lattia on hävinnyt multaimineen pävineen. Sivuseinistä sekä huoneen keskeltä nousevat orret töintuskin enää jaksavat kannattaa lahonnutta, hajoavaa välilakea. Perällä on ennen ollut ovi huoneesen N:o 11; ja se tiilistä tehty muuri, joka seisoo ikkunain vastaisella seinällä, on tukena yläkerrassa olevalle kaarelle. — Toinen välilattialta vievä ovi saattaa eteissuojaan N:o 14, jonka kautta mennään huoneesen N:o 16. Eteissuojan vieressä on eräs pimeä kammio, johon pääsee hyvin alhaisen avuksen läpi. Kammion rappusten-alaisessa nurkassa lieene ollut jonkinmoinen tulensija, koska siinä vieläkin on hiiliä ja seinät sillä kohdin ovat no'essa. — Mitä taas huoneesen N:o 16 tulee, luulisin sen aikanansa olleen linnan kyökinä. Sitä sopii arvata siitä isosta uunista (α u.), joka seisoo peräseinän keskellä. (Tämä laitokseltaan jotenkin oudonlainen uuni on kuvattu karttoja seuraavalla lisälehdellä.) Muuten on itse huone hyvin raunion tapaisessa tilassa. Lattia on niin mätäinen, että tuskin uskaltaa sille astua, ja la'esta paistaa päivä runsaammin kuin huoneen leveästä mutta varsin matalasta ikkunareistä. — Päin vastoin ovat huoneet N:o 17 ja N:o 18, joissa nykyään luoteja ja muita sotatarpeita säilytetään, jokikin hyvässä kunnossa. Molemmissa on vähäiset kolkka-uunit (u), ja ikkunain vierissä nähdään niitä kaapinmoisia komeroita, joita vast'edes kohtaamme milt'ei joka huoneessa.

N:o 21 on itä-kuventeen alimmainen kerta. Se näyttää olleen laiva-aitaksi käytetty, joksi sitä vieläkin nimitetään.

N:o 26 ja N:o 27 ovat etelä-kuventeen kolmas eli ylimäinen kerta. Toisessa huoneessa on uuni ja kaksi seinäkomeroa.

Kartta N:o 4.

(Ks. Taulu VII).

Ison tornin huonekerroista, joidenka lukumäärä on laskettu ikkunarivien mukaan, täytyy kerrassaan muistuttaa, ettei yksikään niistä ole aivan yhdellä tasalla kuin muut samoilla kartoilla kuvatut huoneet. Tornin toinen kerta on jo ylempänä kuin esimerkiksi huone N:o 11, joka kartalla N:o 3 on sen viereen otettu. Samoin on N:o 31 taas paljon korkeampana kuin sen vierinen huone N:o 32; ja tornin viides kerta nousee vihdoin niin korkealle yli valtarakennuksen viidennen kerran, että sen ikkunat ovat ylempänä linnahuoneitten kattoa. Vaan liikanaista ja tarpeetonta työtä olisi kuitenkin ollut, tämän epäkohdan välttämiseksi, kuvata tornin huonekerrat erikseen. — Isossa tornissa on ollut vielä useampi kuin ne viisi huonekertaa, jotka kartoille on pantu. Ikkunarivien mukaan lukien, on niitä kaikkiansa ollut seitsemän, paitsi sitä kattohuonetta, joka hajosi tornin palaessa. Nuo kaksi ylimmäistä huonetta ovat muodoltaan olleet kahdeksan-kulmaiset. Tornin tiilistä tehty yläpuoli on nimittäin näin monimutkainen.

Huoneista N:o 29 ja 30 on jo edellisen kartan selityksissä kerrottu; ne ovat, näet, tasaltaan toisen ja kolmannen kerran välillä.

Kuten mainittiin, ulottuu asuinhuoneitten valtaoselta menevä holvikäytävä rappusineen suoraa suuntaa kolmannen kertaan asti. Se vie välihuoneesen N:o 35. Mutta ei tätä välihuonetta enää sovi juuri huoneeksi sanoakaan. Sen vierisetkin, numerot 33, 34 ja 36, ovat vallan hajonneessa tilassa. Väliseinät ja pihanpuolinen sivuseinä ovat peräti, aivan lattiain tasalta hävinneet; eikä siis kattoakaan enää voi olla. Yksinänsä seisovasta perämuurista käy kumminakin näkeminen, että N:o 35:ssä aikansa on ollut holvilaki.

Saman muurin kautta kiertyy kaareinen rappukäytävä neljanteen huonekertaan. Rapun astuimet ovat sileäksi hakattua Räävelin kiveä, mutta nykyään niin palasiksi murtuneet, että tukala on niitä astua.

Huoneessa N:o 33 kaartelee ikkunaläven yli mahtava muurinkaari, joka nojautuu nelikulmaiseen tukipylvääseen.

Paremmassa reilassa, kuin viimeksi kerrotut huoneet, on N:o 32, jossa lattia on noin kaksi jalkaa alempana kuin naapuri-huoneessa. Tässä on vielä kaikki seinät seisomassa ja välikattokin. — Tornin puolisen seinän keskikohta on kartalla merkitty o:lla, syystä, että siinä näyttää olleen korkeanlainen torniin vievä ovi, joka sittemmin on kivillä tarkaan tukittu.

N:o 36 on varmaan ollut linnan komeimpia saleja. Sitä osoittaa tuo ainoa jälellä oleva ikkuna, joka sivu-istuimiseen komeroineen on suurin ja korein kaikista linnahuoneitten ikkunoista. Siitä on tehty muoto- ja halkiois-kuva lisäkartalla N:o 10. — Numerot 37 ja 38 ovat oikeastaan yhtä huonetta, sillä eroittavaa väliseinää ei näy olleen. Mutta ympyräiseen torniin kuuluva osa on kuitenkin lattialtaan muuta huonetta ylempänä. — Ikkuna huoneessa N:o 39 on aivan yhdennäköinen kuin N:o 37:n ikkunat: korkeat ja tilavat suojukset ovat istuimilla varustetut.

Eteisestä N:o 41, johon kartanolta noustaän puisia rappusia myöten, vie kaksi ovea: toinen vasemmalle, toinen oikealle. Jälkimmäinen saattaa isoon huoneeseen N:o 40, joka luultavasti on linnan entinen kirkko. Se on linnan muita huoneita korkeampi, ja laki on rakennettu monimutkaisiin kaarikudoksiin. Ikkunan vastaisesta seinästä lähtee pylvään tapainen muuri, kannatta'en lakikudoksista erillään olevan, peräseinästä nousevan holven toista päätä. Peräseinässä on syvä, milt'ei seinää puhkaiseva komero,

ja toinen samallinen, mutta paljoa isompi, on oven vierisessä nurkassa. — Tuo jotenkin pimeä sivuhuonus N:o 42 lieenee taas ollut kirkonkalujen säilypaikkana. — Rappuhuonetta N:o 43 on täytynyt kuvata kahdesti, sillä se on niin korkea, että sen kautta mennään itä-kuventeen sekä toiseen (N:o 44) että kolmanteen kertaan (N:o 46). Huoneesta N:o 44 ei ole muuta sanomista kuin että sen pienet ikkunat ovat tavattoman korkealla permannosta, ja että peräseinässä on korkea kaapintapainen komero, joka melkein ulottuu lattiasta lakeen asti. Sen päällä oleva huone N:o 46, joka on pääkuvan viereen kuvattu, ja mihinkä rappusia myöten tullaan, kuten sanottu, huoneesta N:o 43, on varmaan ollut asuinhuoneena, koska siinä löytyy tulensijakin (k—u). Lieenee käytetty jonkinmoista siirto-uunia eli kaminia, sillä tuo tulensijaksi sanottu paikka ei ole muuta kuin aivan lattian tasalla oleva kuvunmuotoinen pesä, jonka laesta savureikä nousee. Varsin pesän päällä on yksi niitä seinäkomeroita, joita tässä huoneessa nähdään koko kuusi kappaletta.

Huoneen N:o 45 portin vierinen kulma on luultavasti jolloinkin hajonnut, koska se on tiilistä tehty, vaikka koko muu rakennus on harmaakivinen.

Kartta N:o 5.

(Ks. Taulu. VIII).

Kolmannesta kerrasta nousevat rappuset, joista jo yllä on puhuttu edellisen kartan selityksissä, saattavat sille kaaren kannattamalle penkereelle, joka ulottuu pitkin N:o 48:n seisovaa sivuseinää. Penger on luultavasti tehty tykkitelain alustaksi, sillä epäilemättä on tämän huoneen ikkunoita sodan aikana käytetty ampumareijiksi, ja ne ovatkin muodoltaan pikemmin ampumareikäin kuin ikkunain näköiset. Ny-

kyään on penkereen muuri ainoana portaana, jota myöten käy pääseminen huoneeseen N:o 47. Tässä huoneessa on vielä kolme seinää ja välikatto paikallansa, mutta neljäs seinä on jo suuremmaksi osaksi hajonnut. Lattia on joksikin tanakka, niin että pelotta sopii sillä liikkua. Ennen on täältäkin mennyt ovi isoon torniin. Tukittu ovensija on ikkunain tasalla; ja tirkistellessä siitä pienestä lävestä, joka, nähtävästi hyvin nykyisin, on purattu sen yläpäähän, nähdään pitkä tornin muurissa kulkeva holvikäytävä, josta sivuovi vie tornin sisustaan.

N:o 49 on tykkänään tyhjyyden vallassa. Että se on ollut eri huoneena, näkyy tuosta välimuurin päästä, joka sivuseinästä pistää kartanoon päin, sekä siitäkin, että tähän huoneeseen luetut kaksi ikkunaa muodoltaan eroavat N:o 48:n ikkunoista. Kaksi ovea on täältä vienyt, toinen huoneeseen N:o 50, toinen N:o 52:een. Niihin ei nyt pääse muullameuvoin kuin tikapuiden avulla. Numerot 50, 51 ja 52 ovat yhtä suuret ja melkein yhdennäköiset kuin niiden alla kolmannessa kerrassa olevat huoneet. Torni-huoneen laki on tehty ristikupuun. — Seuraavista huoneista, N:o 53 ja 54, ei myöskään ole mitään sanomista. Seinät sekä lattiat ovat niissä, niinkuin monessa muussakin huoneessa, täynnä Wipurin sotaväestön kirjoja, papereita ja muuta mätänevää tavaraa, mutta huomattavampaa et näe sitä eikä tätä, paitsi noita joka haaralla tavattavia seinäkomeroita, joista muutamat ohkoisilla laudoilla ovat hyllyiksi jaetut.

N:o 55 on holvikäytävän tapainen välihuone, jossa puiset kiertoraput vievät viidenteen kertaan. — Huoneesta N:o 56 käy ryömittävän matala ovut itä-kuventeen ylisille.

Kartta N:o 6.

(Ks. Taulu IX).

Tämä kartta kuvaa päälinnan ylimmäistä huonekerta. Numerolla 59 merkitty ala on pantu yhdeksi huoneeksi, kosk'ei sivuseinässä näy eroittavan väliseinän jälkeä.

Huoneesen N:o 58 tullaan puisia rappusia myöten sen alla olevasta huoneesta N:o 47. Välila'en niskapuut ovat vielä paikoillansa, ja paikallaan on tällä kohdalla itse kattorakennuskin, katettuna rautalevyillä, joista ajan tuulet kuitenkin jo ovat varastaneet muutamia, ehtimiseen ja esteittä jatkaen tätä tuhotyötään.

Muihin huoneisiin on ennen päästy kahta tietä, nimittäin N:o 58:sta, josta ovi vie tornin vieriseen N:o 60, ja äsken mainittuja kierrorappusia myöten, jotka neljännestä kerrasta nousevat. Ken ei linnuksi ole luotu seuratkoon nykyaikoina rapputietä, tullaksensa sillä tavoin käytävään N:o 64, joka perällä jatkauu suojaan N:o 65. Ei kummasakaan ole välilakea ollut, ja tuskinpa järempi onkaan huoneeksi sanottava, sillä ei se oikeastaan ole muuta kuin ylisten perä, missä koko kattorakennus on näkyvissä.

Ovi, joka välikäytävästä vie huoneesen N:o 62, sekä kaikki tämän huonekerran muutkin ovet ovat kummastuttavan kapeat ja matalat. Ei yhdestäkään pääse kyyristymättä käymään, ja niiden leveys on vaan noin puolikolmatta jalkaa. Muuten sopii tässä kohdin muistuttaa, että koko päälinnassa tuskin lieenee kahta vieretysten olevaa huonetta, jotka olisivat aivan yhdellä tasalla. Toinen lattia on aina toista edes vähäisen ylempänä tai alempana. Siitä arvattavasti syntyy korkeita ja jyrkkiä kynnyksiä, välin niinkin korkeita, että on täytynyt asettaa portaita ovien eteen, joko toiselle tai kummallekin puolelle. Niin on laita esimerkiksi sillä ovella, joka huoneesta N:o 62 vie saliin N:o

60, sillä edellisen lattia on lähes kolme jalkaa alempana kuin salin lattia.

Laudoista kyhätty väliseinä eroittaa salin tornihuoneesta N:o 61. Tämä huone on tätä nykyä merkillisin linnan kaikista huoneista. Kansa nimittääkin sitä „Torkelin saliksi“, lisäten, että „tuo Torkel oli mahtava keisari ja Wiipurin linnan perustaja.“ Siellä löytyy melkein ainoat ajan säilyttämät jäljet, jotka linnassa kävijälle muistuttavat, että näissä autioissa, hajonneissa saleissa ennen muinoin on majailnut muitakin asukkaita, kuin nuo kyyhkys-parvet ja naakat, jotka niissä nyt yksinänsä herrailevat. Kumpaisenkin sivu-ikkunan sekä tuon seinäkomeron pielissä nähdään nelikulmaiset kivilaa'at, joidenka pinnoissa on vaakunain kuvat. Ikkunain pielissä olevat käy selvästi Tott-suvun vaakunoiksi tuntea. Yhden alla on jonkinmoinen kirjoituskin. (Ks. Hist. Ark. II siv. 153.) Mutta komeron vaakunat ovat niin epäselviksi murenneet, ettei niistä ensinkään voi selvää saada. — Itse tornihuone on muuten laitokseltaan hyvin komea. Yksitoistakuperaa kaarenharjaa (Rippen) juoksee säteinä kuvunmuotoisen la'en keskeltä seinille alas. Laessa on nelilehtinen rauta, missä kynttiläkruunu ennen lie riip-punut. Tulensija on täällä samallinen, vaikka sievempi, kuin huoneessa N:o 46, josta kartan N:o 4 selityksissä olen puhunut.

Kartta N:o 7.

(Ks. Taulu X).

Tämä ja seuraavat kaksi kertaa eivät vaadi erinäisiä selityksiä. Sillä ne huoneet, jotka näille kartoille on otettu, ovat melkein kaikki myöhempinä aikoina joko peräti uudistetut tai osittain toisen-näköisiksi korjatut, niin että harva niistä lienee entisessä vanhassa tilassaan. Ne ovat melkein

kaikki jotenkin täydellisessä kunnossa. Niitä käytetäänkin vielä kaikkia.

Kansliahuoneeksi nimitetty rakennus, jonka alakerta nähdään puheenalaisella kartalla, on varmaan linnan vanhimpia rakennuksia, vaikka sitä, kun se on Wiipurin sotahallituksen virkahuoneena, milt'ei vuosittain milloin miltäkin haaralta on kirjailtu, niin että se vielä nytkin vallan uudelta ja pönäkältä näyttää. — Numerot 66 ja 67 ovat kellarit; N:o 69 asuinhuone.

Numerot 70, 71, 72, 73 ja 74 ovat pelkkiä aittoja tai muita ulkokuoneita. Tuo rillä merkitty ala on muurien välinen solukka, jossa rappuset nousevat yläkertaan.

Vankihuoneeseen kuuluvat N:o 75 ja N:o 79 käytetään tätä nykyä vahtituviksi, joksi niitä luultavasti ennenkin lie-
nee käytetty. Niiden vieriset, numerot 76, 77, 78 (jääkellari) ja 80, pidetään varahuoneina; portin toisella puolella olevat huoneet N:o 81, 82 ja 83 ovat kyökkinä.

Liiterihuone N:o 84 potee vanhuuden tautia: kartanon puolinen seinä sekä kyyristyy että halkeilee. Mutta sen naapuri-makasiini, numeroineen 84, 85 ja 86, on päin-vastoin nuorin koko saarella.

Kartta N:o 8.

(Ks. Taulu X).

Kansliahuoneen yläkerta on tietysti niin tyystin kuin mahdollista muodostettu venäläisen virkahuone-kaavan mukaan.

Aittahuoneet N:o 101 ja 102 ovat niin korkeat että ulottuvat kahden kerran läpi. On siis täytynyt kuvata ne seuraavallakin kartalla.

Erikseen oleva huone N:o 103 sanotaan „rautapuodiksi“, sillä siellä säilytetään kahlerautoja ja muuta sellaista.

Huoneissa N:o 106, 107, 108 ja 109 asuu vankien päällysmies; N:o 105 on se huone, johon irtolaiset miespuolet suljetaan; ja välikäytävän N:o 104 oikealla puolella olevat huoneet käytetään sairashuoneiksi.

N:o 113 on äsken mainitun hajoavan liiterihuoneen yläkerta. Ulottuen porttihilven yli, on se alakertaansa avarampi.

N:o 114 on uuden makasiinin korkea ullakko.

Kartta N:o 9.

(Ks. Taulu XI).

N:o 115:n kansliahuoneesen päin antavassa seinässä on ollut seitsemän tasapintaisilla kivillä reunustettua ampuma-reikää, jotka nyt ovat tiilillä tukitut. Koko tämä kolmi-kulmainen rakennus lienee kenties jäännös siitä hajonneesta, aina päälinnan länsi-kulmaan asti ulottuneesta rakennuksesta, josta asemakartan selityksissä olen puhunut. Kartan puolisesta seinästä voi nimittäin hyvin selvään nähdä, että tämä seinä vasta jälestäpäin on siihen rakennettu.

Kaikki tälle kartalle otetut vankihuoneesen kuuluvat huoneet ovat puuseinillä ruomihin jaetut.

Lisäkartta.

(Ks. Taulu IV).

Tässä kuvattu ikkuna on huoneessa N:o 36. I kuvaa itse muotoa, katseltuna huoneen sisästä, ja II halkaisua.

Uuni on huoneessa N:o 16. Kuva III näyttää uunin etupuolta, IV sen sivua ja V halkaisua. Kuten kuvista huomataan, ei uunissa ole arinaa ollenkaan, vaan paljas puulattia pohjana.

Historiallisen Osakunnan Pöytäkirjat

Syyskuusta 1868 — Maaliskuuhun 1871.

Syysk. 29 p. 1868. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Äkiander, Tohtorit Elmgren ja Ignatius, Maisterit Renvall ja Boehm sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja Toukok. 27 päivältä luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti provessori O. Hjelt'in tarjonneen Osakunnan käytettäväksi otteita erään Gyllenius nimisen ja Vermlannista kotoperäisen Turun yli-opistolaisen päiväkirjasta vuosilta 1648—1656, mitkä otteet provessori vuosia takaperin oli saanut Carlstad'in lukion kirjastosta, jossa alkuperäinen kirjoitus jo lienee viimeisessä tulipalossa hukkunut. Koska näissä otteissa tavataan useita uusia ja osittain sivistyshistoriallemme tärkeitä tietoja, päätettiin painattaa ne „Arkiston“ toiseen osaan, joka nyt on valmistumaisillaan. Ja päätti Osakunta sen ohessa kutsua provessori Hjelt'in, jonka ansiollinen teos Suomen luotuis-tieteen historiassa äsken on ilmestynyt, Historiallisen Osakunnan jäseneksi.

3 §. Tohtori Elmgren toi esiin Yliopiston kirjastoon lahjoitetun vanhan kartan Heisalan kylän tiluksista Paraisissa, joka kartta näyttää olevan tehtynä vuoden 1650 paikoilla ja siis on vanhimpia maassamme; sillä vasta v. 1633 olivat ensimmäiset määmittarit Suomeen tulleet. Heisalan isäntänä oli tähän aikaan Eerik Klöfversköld, jonka isä oli tuo mainio maan-jaon toimittaja Juho Ottenpoika.

4 §. Tohtori Ignatius mainitsi käyneensä kesän kuluessa Taivassalon kirkossa, joka on siitä merkillinen, että sen katossa vielä nähdään hyvin säilyneitä fresco-maalauksia keski-aialta. Näistä kuvista antoi Tohtori seuraavat selitykset: *Kuorin-laessa oikealla puolella* on P. Paavali (rintakuva) ja alempana P. Au-

gustino pispänpuvussa, toisessa kädessä pispän-sauva, toisessa nuolella lävistetty sydän, sekä P. Hieronymo kardinali-puvussa, toisessa kädessä kirja, toisessa vasara, minkä hänelle jalopeura antaa; *vasemmalla puolella*: P. Pietari (rintakuva) ja alempana P. Ambrosio pispänpuvussa, kirja toisessa kädessä ja toisessa pispänsauva, sekä P. Gregorio paavinpuvussa, kirja toisessa kädessä ja sauva toisessa. *Ensimmäisen holven laessa*: neljä Evangelistaa neljän eläimen muodossa, ja holvi-kaaren alla seuraavat vaakunat: Beroni Balk'in („E. Bero“ munkkikirjaimilla), „Nielis Olafson“in (Stiernkors'ien vaakuna; vainajana jo 1458) ja viereissä Tavastien vaakuna (hänen puolisonsa Elina Niilontytär Tavast, vainajana jo 1469), „Nielis Magnusson“in (Tavastien vaakuna), ja Kaarlo Ragvaldinpoian nimi; sekä toisella puolella „E. Olaus“ (Olavi Maununpoian vaakuna) ja „E. Magnus“ (Maunu Tavast'in vaakuna), molemmat yhtäläisinä sillä ainoalla eroituksella, että Olavin vaakunassa käsivarsi pitää kädessään ruusun tai jotain semmoista, — Eerik Akselinpoian ja hänen puolisonsa vaakunat (Tott'ien ja Sture'in), „Hartvic Japson“in ja hänen puolisonsa (Ingeborg Maununtytär Fleming'in) vaakunat, „Nielis Gregerson“in vaakuna (saman-muotoinen kuin Hartikka Jaakonpoian), ja vihdoin Tord (?) Karpalaisen vaakuna. — *Toisen holven laessa*: P. Henrik tallaamassa Lallia, P. Margareta, ja vastaapäätä Maaria Magdalena ja P. Nikolao. — *Kolmannen holven laessa*: Johannes kastaja ja P. Yrjänä lohikäärmeen kanssa. *Kaarten alla toisen ja kolmannen holven välillä*: P. Ursula ja P. Kristiina. Paitsi sitä löytyy kirkossa kaksi pyhien-kaappia ja suuri paljous vaakuna-kilpiä.

Osakunta katsoi varsin suotavaksi, että nämä kalliit muinaisjäännökset saataisiin tarkasti kuvatuiksi ja päätti ensi kokouksessa ottaa asian keskusteltavaksi.

5 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Tanskalainen historioitsija Allen teoksessaan Unionin loppu-aiosta mainitsee Eibyn maakirkossa Seelannissa vielä säilytettävän kullatun hopeakalkin, minkä Otto Rud muun ryöstösaaliin ohessa oli vienyt Turusta v. 1509. Osakunta arveli suotavaksi saada tästä muinaiskalusta tarkan kuvan, olletikkin, jos siinä sattuisi olemaan jotakin kirjoitusta.

6 §. Esimies kertoi muutamia vertaus-kohtia nyt kestetyn nälänhädän ja sen muinaisen välillä, josta aikakirjat puhuvat Kaarlo XI:n hallituksen lopulla. Viime-mainitun hädän-aian suhteen luettiin julki kappale Assessori Rabbe'n tekemästä Juhana Creutzin elämäkerrasta, joka on ollut seitsemässä ensimmäisessä arkissa „Finl. Minnesvärda Män“ teoksen sitten keskeytettyä kolmatta osaa. Nämä tiedot ovat talteen otettavat. V. 1695 oli Suomen etelä-osissa vielä lumi maassa Toukok. 13 p. ja ohra kylvettiin vasta Kesäk. 11 p. — Rukiiden hetimiten tapahtui Uudella-maalla vasta Heinäk. 27 p. — V. 1696 Tammik. 11 p. alkoi talvi lähteä (se oli kestänyt ainoastaan viisi viikkoa) ja Helmik. 11 p. olivat melkein kaikki järvet sulina ja kesälinnut alkoivat ilmaantua. Moni silloin teki toukoa; mutta Maaliskuussa tuli tuisku ja pakkanen, niin että järvet menivät jäähän. Kesä oli yhtä kylmä kuin edellinen, ja Elok. 7 ja 8 p. välillä oli jo niin kova halla, että vahva jääkuori liittyi tähtkäpäiden ympäri; yöllä Elok. 23 päivää vastaan ja seuraavina öinä oli samoin ankara halla. Linnut ja jänikset katosivat, ilvekset tulivat rohkeiksi, rottia ilmaantui suurin joukoin, josta tapahtui paljon vahinkoa. Vuosi 1697 oli melkein vielä kovempi, ja halla-yö Elok. 10 p. hävitti kaiken viljan. Avuntuonti Ruotsista hukkui haaksirikkoon ja nälänhätää oli hirveä. Hätä-leiväksi käytettiin akanaita, nokkosia, pähkinäpuun-urpuja ja pettua. Surmaavaisia kulkutauteja liikkui ihmisissä ja elukoissa. Yhdeksän kuukauden kuluessa (Lokak. 1696—Kesäk. 1697) kuoli Uudenmaan ja Hämeen läänissä 28,248 henkeä, 857 taloa joutui autiotilaan. Ruotsissa maksoi v. 1695 nisutynnyri 30, ruis 20 ja ohra 12 taaleria; mutta v. 1698 olivat hinnat 40, 24 ja 20 taaleria. Suomessa oli tietysti vielä kalliimpaa, missä rahalla saatiinkaan. — „Dela Gardiska Arkivet“ 13:s osa sisältää kirjeitä eräältä Norberg'ilta, joka oli yli-inspektorina valtaneuvos kreivi Fabian Wrede'n kartanoissa. Jo Maalisk. 2 p. 1696 tämä valittaa, että muutamien talonpoikien ovat heittäneet talonsa ja lähteneet mieron tielle; ihmisiä oli jo nälkään nääntynyt. Harvialan kartanossa hevoset söivät pelkkää olkea ja väki pelkkää pettua, eikä voitu mitään maantyytä tehdä. Rukiista nyt maksettiin 12, 16 tai 18 taaleria tynnyriltä; siihen sekoitettiin ohdakkeita, akanaita ja pettua.

V. 1697 Huhtik. 7 p. ei ollut kartanossa kuin 27 kappaa siemen-ohraa. Täällä on ääretön surkeus, kirjoitetaan, ja nyt jo kolmas osa väestä kuollut. Toukok. 13 p. hän ilmoittaa, että jo toinen puoli maan väestöstä on nääntynyt pistokseen, nälkään ja ruuan-puutteen. Ennenkuin Tukholmasta tuotavat 70 tynnyriä perille saadaa, on muka touon aika mennyt. V. 1698 Toukok. 24 p. hän kertoo Mustolasta, että saman kuun 22 p. hirveä rae-sade on lyönyt nuo äsken niin kauniit ruis-oraat poikki viimeiseen korteen asti. Kaikki rälssi-talonpoiat näkevät kovaa nälkää, ja kun tekevät joita-kuita kurjia päivä-töitä kartanoihin, ovat ensin ravittavat; muutoin eivät jaksu astua eikä seisoa. Vara-maaherra A. M. Klingsporre (varsinaisena oli vapaaherra Abr. Cronhiort) on osoittanut hellää huolta Wrede'n rälssi-talonpoista, joista jokainen on saanut tynnyrin ohria ja tynnyrin kauroja. Eräs riita-asia takamaista Iittiläisten kanssa kestää nyt 124:tä vuotta. Vuoden vero-seteli Harvialan säterille tekee kruunulle maksettavaa 113 taal. 7 äyr. hopeata. V. 1700 Marrask. 23 p. ilmoitetaan, että ratsuväki läpitse kulkiessaan on paljastanut kylät eikä mitään maksanut. Jos talossa, isommassa tai pienemmässä, oli enemmän kuin 2 miestä, otettiin kolmas sotamieheksi, paitsi ruotu-sotamiestä. Maakansliaan uhrattiin edullisia päätöksiä varten. Maaherra Cronhiort'in piti nyt syksyllä lähtemän Inkerinmaalle, ja pelättiin lahjomisen silloin yltyvän. „Jumala auttakoon rahvasta, joka on välikynnessä. Hyvä jos Creutz voisi tulla maaherraksemme. Hän on rahvasta kohtaan hellämielinen mies.“ Muutoin muka oli pelkäämistä, että Wrede'n rälssi kärsisi monen tuhannen taalerin vahinkoa.

Yrjö Koskinen.

Lokak. 29 p. 1868. Saapuvilla olivat: Esimies Assessorin Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri Boehm sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Luetun pöytäkirjan johdosta otettiin keskusteltavaksi, mitenkä maalaukset Taivassalon kirkon laessa saataisiin kopioi-

tuiksi, ja tultiin siihen mielipiteesen, että värillä tehdyt kopiat jotka antaisivat tarkan käsityksen Keski-aian maalaus-taiteesta, olisivat enemmän tarkoituksen-mukaiset kuin tavalliset piirroksot. Sen vuoksi päätettiin talven kuluessa kuulustella, mitä joku taide-niekka vaatisi palkaksensa, jos hän ensi keväänä lähtisi tätä työtä varten Taivassaloon, jolloin hän samalla matkalla voisi kopioita muitakin yhtäläisiä muinais-merkkejä esm. Paraisten kirkossa ja muualla.

3 §. Esimies mainitsi, että Rajajoen alkuperäinen nimi on suomeksi *Siestarjoki*, jonka alku-sana: *siestar*, kuten jokainen tietää, merkitsee sitä pensasta, jossa oivukat eli mustat viina-marjat kasvavat. Nimi *Rajajoki* on tietysti siitä syystä tullut tavalliseksi, kun se Pähkinälinnan rauhanteosta alkaen on ollut rajana, useimmasti valtakuntien, mutta ainakin eri maakuntien välillä. Vaan alkuperäisestä nimestä on tullut sekä ruotsin-että venäjän-kielinen muoto: *Systerbäck*, *Sestra*.

4 §. Tohtori Bomansson, joka viime kesän kuluessa oli käynyt Kökar'in saarella ja siinä, missä nykyinen kappelinkirkko seisoo, antanut kaivaa entisen luostarin perustuksia, toi nyt Osa-kunnalle esiin tarkasti tehdyn pohjapiirroksen näistä luostarin-jäännöksistä.

5 §. Tohtori Bomansson samoin näytti Jönköping'istä Herra Lehtori Ahlquist'in kautta saatuja kopioita muutamista tähän asti tuntemattomista pispä Paavali Juusten'in kirjeistä, mitkä ovat vv. 1566, 1567 ja 1575 kirjoitetut useille kuninkaallisille sihteereille.

6 §. Niistä Senaatin-arkiston tilikirjoista, mitkä joku vuosi takaperin tuotiin tänne Venäjältä, oli Maisteri Boehm löytänyt muutamia valaisevia tietoja Kokkolan kaupungin tilasta v. 1719. Koko kaupungissa oli silloin ainoastaan 23 asuttua taloa, mutta 138 asumatonta; ja enimmästä asujaimistakin mainitaan erittäin: „vanha ja köyhä“, tai „kivulloinen ja lopen köyhä“, taikka „elättää itseänsä kerjuulla“ ja muuta semmoista. Saman vuoden „Contributioni“-luettelo osoittaa että pari rikkainta maksoivat 4 rupl. 50 kop., yksi nimeltä „Michel Tikkanen“ 3 r., seitsemän henkilöä 1 r. 40 k., ja muut ruplasta neljään-kymmeneen ko-peekkaan. Merkkillistä on, että tavataan monta suomalaista nimeä,

nimittäin: Lehmonen, Tikkanen, Jääskeläinen, Tilikainen, Jauhon-
nen, Hako ja Kausti.

7 §. Tohtori Elmgren oli Senaatin-arkiston tilikirjojen
mukaan tehnyt luettelon autio-tilain lukumäärästä Paraisissa eri
vuosina vuosien 1575—1727 välillä, joka luettelo näytti osoit-
tavan, että ainakin tässä pitäjässä vero-rasitukset ovat kovemmin
koskeneet kuin varsinaiset vainon-aiat.

Yrjö Koskinen.

Marrask. 26 p. 1868. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori
Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja
Ignatius, Maist. Boehm, Kandidaati Aspelin ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut esiin-toi pienen silkille maalatun ku-
van Turun entisestä raastuvasta, semmoisena kuin se oli Ruot-
sin aian loppu-aikoina. Taulu on lahjoitettu Kansatieteelliselle
Museolle.

3 §. Herra opistolainen V. Löfgren oli Osakunnalle lah-
joittanut 9 isoa ja erinomaisen siististi sekä varsinaisten mit-
tausten mukaan tehtyä karttaa Wiipurin linnasta sen nykyisessä
tilassa sekä täydellisen kartta-selityksen Suomen kielellä. Osa-
kunta lausui kiitollisuuttansa tästä kalliista lahjasta ja päätti
säilyttää mainitut pohjapiirrokset Kansatieteellisessä Museossa,
kunnes voitaisiin vasta päättää, missä muodossa ne ovat jul-
kaistavat.

4 §. Herra Kandidaati J. M. Salenius oli Osakunnalle lä-
hettänyt Kertomuksen Walkjärven pitäjistä, joka annettiin Toi-
mikunnan tarkastettavaksi.

5 §. Herra Kandidaati Aspelin ilmoitti Osakunnalle kerto-
muksen viime-kesäisestä tutkimusmatkastansa, ja päätettiin se pai-
nattaa Historialliseen Arkistoon, jahka se täydellisesti valmistuu. *)

6 §. Samoin päätettiin Arkistoon painattaa se tutkimus
Benjamin Dyster'istä, minkä kandidaati Aspelin oli Ruotsin ar-
kistoista saatujen lähteiden mukaan kokoon pannut. *)

*) Tämä matkakertomus on painettu Suomi-kirjan 9:nteen osaan.
— Tutkimus Dyster'istä on painettu Kirjalliseen Kuukauslehteen 1869.

7 §. Proessori Akiander ilmoitti Osakunnalle lahjaksi tulleen erään Ison-vihan aikaisen kopiakirjan, joka tähän saakka on ollut säilytettynä Kytäjän kartanossa Nurmijärven pitäjässä, mutta nyt omistajan, herra kapteeni Linder'in, hyväntahtoisella suosiolla annetaan Osakunnan haltuun. Kirja, joka on nelitaitteinen ko'oltansa ja nahkaisiin kansiin niottuna, kantaa peräkannen sisäpuolella nimen „Carl Frijs“ sekä datumin: Tiumen v. 1714 Jouluk. 6 p. — Tästä sekä muusta sisällyksestä huomataan, että kopiot enimmältään ovat tehdyt Wenäjän vankeudessa, ja niinpä tavataankin itse kirjassa n:ona 36 eräs luettelo Uudenmaan ja Hämeen ratsuväen vangituista upseereista, missä everstiluutnantin komppaniassa on kornettina „Carl Frijs“, kuollut (kuten on viereen kirjoitettu) Huhtik. 20 p. 1722 Moskovassa. Niiden todistuskappaleiden joukossa, joita kirjassa löytyy, on erittäin mainitseminen seuraavia: eräs luettelo kaikista Ruotsin valtakunnan rykmenteistä päälliköinensä v. 1706, osoittava että armeijan lukumäärä silloin piti oleman jalkaväkeä 55,155 miestä, ratsuväkeä 22,200 ja rakuunoita 19,400 eli yhteensä 96,755 miestä; useita Wenäjällä oleviin vankeihin koskevia kirjoituksia, muutamia kuninkaallisia kirjeitä, sekä saksankielinen kertomus Napuen tappelusta „Scharffe Action in Finland, wie selbige von Schwedischer Seiten beschrieben worden“.

8 §. Tohtori Elmgren muistutti, että ne pilkalliset värsyt pispa Brovallius'esta, mitkä Biograf. Lex. III osa ja sen jälkeen Fryxell (Berättelser, 36:s osa) sanovat hänen poikansa tekemiksi, liian paljon eriävät siitä runollisesta ja syvää murhetta puhuvasta suruvirrestä, minkä juuri tämä poika on tehnyt isänsä kuolemasta; ja on sen vuoksi luultavaa, että mainittu pilkkaruno on jonkun muun tekemä parodia poian suruvirrestä.

9 §. Sen johdosta, kun Krøhn kertomuksissaan Suomen historiasta on maininnut, että pelikortteja jo keski-aian lopulla olisi tunnettu, ilmoitti Tohtori Bomansson, että näitä kaluja meidän maassa ensi kerta mainitaan vasta vuoden 1556 paikoilla, jolloin Simo Henrikinpoian, Juhana herttuan kamreerin, tilissä (joka ulottuu Elok. 21 p:stä 1556 Heinäk. 2 p:ään 1557) seisoo maksujen seassa: „för fyra kortenspel“.

10 §. Eriskummaisena tarinana tahtoi Tohtori Bomansson mainita, mitä eräässä Ihre'n väitöskirjassa vuodelta 1758 „De insignibus familiae Vasiacæ“ sanotaan mainion Waasa-suvun synty-perästä. Muinaistarun mukaan olisi suvun vaakuna oikeastaan eräs päreistä tehty sepän viuhka (flabellum) ja kanta-isä olisi ollut joku isänmaasta hyvin ansainnut Suomen seppä („in Fen-
nonia fabrum quendam ferrarium, de patria bene meritum).

11 §. Tohtori Elmgren lausui sen johdosta, mitä Gyllenion päiväkirjassa (Hist. Ark. II, siv. 119) puhutaan, kuinka muka lasten pääkalloja olisi erään luostariin kuuluvan rakennuksen alta Naantalissa löydetty, epäyksensä tämän jutun todennäköisyyttä vastaan, koska jokainen ken tarkemmin silmäilee mainitun luostarin asemaa ja rakennusten entisiä sijoja, välttämättömästi tulee siihen päätökseen, ettei kerrotussa asiassa ole perää; Tohtorin mielestä se ei muuta ollut kuin eräs Protestanttisesta vihasta syntynyt ja Naantaliin sijoitettu mukailus tuosta samoin perättömästä huhusta, että muka Wadstenan luostarin puistossa olisi lasten pääkalloja löydetty josta-kusta ontevasta päärynä-puusta.

12 §. Esimies luki ylös vanhemman kunink. asetuksen, Maalisk. 20 p. 1735, muinais-kirjoitusten säilyttämisestä, joka asetus on näin kuuluva: Valtakunnan Säätyin pyynnöstä säädetään, että ne, joiden hallussa tai tiedossa on semmoisia kirjoituksia ja asiakirjoja, joista historialle ja muinaistieteelle jotakin valoa tai valtakunnalle kunniaa voi lähteä, ovat velvolliset niitä ilmoittamaan ja saavat siitä nauttia kohtuullisen palkinnon, joka asiakirjan arvon mukaan Kanslia-kollegion tulee Kunink. Maj:in tutkintoon ehdotella“.

Valtiopäiväpäätöksen voimasta Huhtik. 18 p. 1739, mom. 14, on tämä asetus rikkomattomasti noudatettava.

Yrjö Koskinen.

Tammik. 29 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessor Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Marraskuun kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Herra Pastori K. Dahlberg Naantalissa oli Osakunnalle lähettänyt neljä kopiota, nimittäin: 1) eräästä Juhana III:n kirjeestä, Tukholmasta Toukok. 26 p. 1592, muutamien tilusten suhteen Huittisissa, 2) Kaarlo herttuan kirjeestä, Turusta Lokak. 7 p. 1597, muutamien Huittislaisten valituksen suhteen, 3) Turun hovioikeuden tuomiosta, Syysk. 20 p. 1625, eräässä tilus-riidassa Tammelan pitäjässä, ja 4) eräästä hopeamaljan päällekirjoituksesta näillä sanoilla: „Gifven af Riksens Högloflige Ständer Til Gustaf Asp för visad flit uti Lin Plantering och Beredning År 1756“.

3 §. Herra kandidati Salenius'en kertomus Walkjärven pitäjästä, joka oli ollut Historiallisen toimikunnan tarkastettavana, katsottiin sen arvoiseksi, että se ansaitsee tulla Seuran kustannuksella painetuksi. Kuitenkin arveli Osakunta varsin suotavaksi, että tekijä ottaisi Senaatin arkistosta täydentääksensä kertomuksen historiallista osaa.

4 §. Tohtori Bomansson mainitsi saaneensa tarkan tiedon Jaakkima Eerikinpoika Fleming'in syntymä-aiasta, joka sen puolesta on tärkeä, että siitä sopii johonkin määrin päättää hänen veljensä, kuuluisan Klaus herran, oikeata ikää. Erään nykyänsä Senaatin arkistossa löytyvän Eerik Fleming'in maakirjan sisäkannessa tavataan, Fleming- ja Sparre-sukujen vaakunain ohessa, seuraava kirjoitus: „blef hertig Erik född 7 (?) dager för jul 1533 och min son Jochim Fleming blef född på samma året i fastan“. — Tohtori Bomansson katsoi luultavaksi, että Klaus Eerikinpoika oli nuorempi veljes, ja siinä tapauksessa saisi arvata hänen syntymä-vuotensa olleen kenties 1534 tai 1535.

4 4 §. Allekirjoittanut luki Osakunnalle muutamia muistutuksia Jaakko De la Gardie'n kuuluisan Venäjän-retken suhteen, ja päätettiin painattaa nämä eri kirjoituksena Arkiston 3:nteen vihkoon.

7 §. Esimies lahjoitti Osakunnalle kappaleen suomenkieleisestä valtiokalenterista tältä vuodelta, muistuttaen sen ohessa itse asian tärkeyttä, että nyt ensi kerta tämä virallinen teos suomeksi ulos-annetaan. Osakunta lausui tästä Esimiehelleen sulimmat kiitokset.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 25 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius, Kandidati Aspelin ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Seura viime kokouksessaan oli lykännyt Osakunnan tutkittavaksi, missä määrässä Erslev'in isompi yleinen maantiede olisi sovelias suomeksi kääntää ja ulosantaa. Vaikka asia Osakunnan mielestä seisoj ulkopuolella Historiallisen Osakunnan vaikutus-alaa, ei tahtonut Osakunta Seuran erinomaista luottamusta vähäksyä, vaan päätti lähettää mainitun teoksen kiertämään Historiallisen Toimikunnan jäsenten välillä.

3 §. Tohtori Ignatius huomautti muutamasta kenties tärkeästä osviitasta, mikä tavataan Horace Marryat'in teoksessa „Vuosikausi Ruotsissa“ (ruotsiksi kääntänyt G. Thomée), siv. 197. Siinä, näet, mainitaan, että muinoin oli tapana lähettää katedraali-kirkkojen pohjapiirroksot ja kuvat paavin vahvistettavaksi, ennen kuin rakennukseen ruvettiin. Vallankumouksen aikana v. 1848—1849 oli muutama Ruotsalainen taideniekka saanut tilaisuuden käymään Vatikanon kirjastossa ja sen kokoilemista löytänyt Skaran, Upsalan, Thronthiem'in ynnä muiden suurten kirkkoin piirroksot pohjoisista maista. Tohtori piti tämän johdosta mahdollisena ja luultavana, että Turunkin tuomiokirkon alkupiirros olisi tästä aarre-aitasta löydettävä.

4 §. Tohtori Bomansson toi esiin uuden todistus-kappaleen, joka täydelleen vahvistaa, mitä Tohtori kirjoituksessaan pispa Arvid Kurjen vanhemmista (Hist. Ark. I) on lausunut todennäköiseksi, nimittäin, että Klaus Kurjen jälkimäinen puoliso ja Arvid pisan emintimä on kuulunut vanhempaan Stenboock-sukuun. Tämä todistuskappale, joka on otettu Peringskiöld'in Genealogillisista kokoilemista Ruotsin valtio-arkistossa (merkillä H. 14. a), löytyy painettuna Leonh. Fr. Rääf'in teoksessa „Samlingar och Anteckningar till en beskrifning om Ydre härad i Östergöthland“, Linköping 1856, siv. 280, ja sisältää, että „V. 1489, sunnuntaina ennen Laurin päivää (siis Elok. 9 p.), Ritari Kustaa Olavinpoika Tofta'n herra, veli vainajansa Jösse

Olavinpoian tyttären lasten holhojana, teki tiliä lankonsa Knuutti Eerikinpoian kanssa, joka oli mainitun veli-vainajan tyttären lasten puolesta valtuutettuna, koska *hänellä* (Knuutti Eerikinpoialla) *oli mainitun Jösse Olavinpoian tyttären tytär puolisona*". — Tästäpä siis tulee selville: ensiksi, että Knuutti Eerikinpoian anoppi, Elina Kurjen äiti, ei ollutkaan Klaus Kurjen ensimmäinen puoliso Kaarina Fleming (kuten tähän asti tunnettujen todistusten mukaan on päätetty, Hist. Ark. I, siv. 4), vaan Klaus Kurjen jälkimäinen puoliso Elina Juhontytär (tuo surmattu „Elinainen“); ja toiseksi, että mainittu Elina Juhontyttären isä, Juho Olavinpoika, todellakin oli Kustaa Olavinpoian Toftan herran veli ja siis vanhemmasta Stenbock-suvusta (kuten Hist. Ark. I, siv. 7, viitta 11, jo oli arvattu). Tämän johdosta on sukutaluissa sivv. 22 ja 34 Elina Klauntyttären eteen pantava numero 2, osoittava että hän oli Arvid pispan sisarpuoli, eikä oikea sisar.

5 §. Tohtori Bomansson ilmaisi löytäneensä todistuskappaleen, joka osoittaa että Suomessa, paitsi jo ennen tunnettu Pyhä Jaakko Rengossa, johon v. 1511 paikoilla eräs vanha Saksalainen Jacob Lothernikth teki pyhä-vaelluksen („sin pelegrüims reese tiidh til sancte Jacob j Rengo“; ks. Grönblad, Nya Källor till Finlands Medelt., siv. 554), on Katholis-aikana Suomessa löytynyt muitakin pyhä paikkoja, joihin vaelluksia tehtiin vieraistakin maista. Puheena oleva todistuskappale on painettu kirjassa „Udvalg af hidtil utrykte Danske Diplomer og Breve fra det XIV, XV og XVI Aarhundrede, udgifne af C. Molbech og N. M. Petersen, Kiöbenhavn 1858“, sivv. 206—208 N:o 139, ja sisältää kirjeen vuodelta 1405 dominica palmarum eli Huhtik. 12 p., missä Esrom'in abbat Salomon ja Sorö'n abbat Niilo luostari-konventteinensa tunnustavat vastaan-ottaneensa kuningas Margaretalta 1000 nobelia sillä ehdolla että ne heti takaisin-annettaisiin, jos antaja niin vaatisi, mutta jos Margareta kuolisi, ennen kuin hän on ne takaisin vaatinut, olisi mainittu summa jaettava tehtäviä pyhä-vaelluksia varten, jotka pitäisi toimeen panna kahden vuoden sisässä jälkeen Margaretan kuoleman. Sitten luetellaan Jerusalemista ja Betlehemistä alkaen ne pyhä-vaellus-paikat (luvulta noin 50), joihin kuhunkin joku vissi määrä

henkilöitä olisi lähettäminen. Useat niistä olivat pyhän hautoja, esm. apostolien Romassa, Pyhän Jaakon Compostellassa, Pyhän Ludovikin Ranskassa, Pyhän Tuomaan Canterbury'ssa, Pyhän Maunun Orkney-saarissa, pyhän kolmen kuninkaan Köln'issä. — Pyhän Birgittan, Pyhän Olavin, Pyhän Eerikin ja Pypän Knuutin-piti kunkin saaman yksi vaeltaja. „Item seitsemään paikkaan, missä „Meidän-rouvan“ (Neitsyt Maarian) kirkkoja on Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa, Item yksi mies Pyhän Mikaelin vuorelle Tunsberg'issa, Item viiteen paikkaan pyhälle ristille näissä valtakunnissa“. Viime-mainittujen joukossa on myöskin *pyhä risti Hattulassa Suomenmaalla* („thet hælge kors j Hattil j Fintland“). — Muutoin on itse tapauksen suhteen lisättävää, että Margareta sittemmin otti nuo 1000 nobelia takaisin, mutta niiden sijaan antoi samaan tarkoitukseen 2000 lybek'in markkaa, josta asiasta annettiin toinen kirje vuodelta 1411. — Että Hattulan kirkko muutoinkin oli Katholis-aikana varsin merkillinen, todistaa muun muassa vanha kansan-taru, että se on muka rakennettu niistä tiileistä, jotka jäivät Birger Jaarlin linnan rakennuksesta.

Tämän johdosta Tohtori Reinholm muistutti, kuinka tärkeätä olisi saada selville, mitkä kirkot maassamme ovat vanhimmat. Pitkin rantamaitamme löytyy vanhojen kirkkojen ohessa toisia kirkon-sijoja, joissa kansan-taru väittää vielä vanhempia kirkkoja seisoneen. Tämmöisistä paikoista hän mainitsi „Kirkkein kirkon“ Laitilassa, ja katsoi mahdolliseksi, että tutkinto tämmöisten kirkkoin iästä kenties saattaisi todistaa Kristin-uskon vanhemmaksi maassamme, kuin mitä nykyiset historialliset lähteet osoittavat. Tätä vastaan tahtoi allekirjoittanut muistuttaa, että Pyhän Eerikin retki Suomeen on, lähimaiden seikkoihin katsoen, niin varhainen tapaus, ettei ole suinkaan luultavaa, täällä sitä ennen mitään uskon-saarnaa tapahtuneen. Vasta vuotta myöhemmin löysivät Saksan kauppiaat ensikerran Wäinäjoen suun, ja Virolaisten ensimmäinen käännytys ei alkanut kuin puolen vuosisataa myöhemmin.

6 §. Kandidati Aspelin luki Osakunnalle muutamia mietteitä Korsholman linnan historiasta, mitkä hänen on tarkoitus painattaa ensi vihkoon Pohjalais-Osakunnan ulos-annettavaa „Joukahaista“. Kandidati katsoi todennäköiseksi että Korsholma, joka

ensin tavataan nimellä „Krytzeberg“, on rakennettu Albrekti kuninkaan aikana, kenties sen Kokemäen linnan sijasta, jonka tämä kuningas v. 1367 käski hävitettäväksi.

7 §. Tämän perästä näytti Kandidati Aspelin valokuvia kahdesta varsin merkillisestä Suomalaisesta muinais-löydöstä, jotka talletetaan Ruotsin valtio-museossa Tukholmassa. Toinen niistä oli kultainen pää-rengas eli otsa-nauha, löydetty v. 1780 paikoilla Nousiaisista, ja toinen hopeinen ranne-rengas, löydetty noin v. 1787 Pälkäneeltä. Molemmat kuvat katsottiin hyvin ansaitsevan Arkistossa julkaista.

8 §. Allekirjoittanut ilmaisi saaneensa selville oikean vuosiluvun, jona Venäläiset Juhana III hallitus-aikana tekivät ryöstöretkensä meritse Wehkalahdelle, jonka pitäjän kirkko tässä tilassa poltettiin. Elias Brenner'in „Antiquitates Finnon.“ siv. 43 (Ruotsin valtio-arkistossa) sisältää kopion eräästä hänen aikanaan Wehkalahden kaupungin kirkossa säilytetystä taulusta, jossa oli luettavana: V. 1571 Maaliskuussa tuli Venäläinen Wehkalahdelle, ja poltti Kymenkartanon ja Porvoon kirkon, ja kävi Helsingissä. V. 1577 oli Venäläinen Räävelin alla. V. 1581 poltti Venäläinen Wehkalahden kirkon Heinäkuussa. Samana vuonna sai herra P. de la Gardie Käkisalmen“. Koska tiedämme että Käkisalmen valloitus tapahtui keväällä 1580, täytyy jo siitä huomata, että nämä mainitut muistoon-panot eivät ole tarkkoja. Wehkalahden hävityksen suhteen luetaan Klaus Hermaninpoika Fleming'in teoksessa „Memoriale Chronicon (Grönblad, Handl. rör. Förh. i Finland, siv. 8): „V. 1582, Elok. 1 p. poltti Venäläinen Wehkalahdella, ja oli siellä Uudenmaan puolella muutamilla lotjilla“. — Kysymyksen ratkaisemiseksi on allekirjoittanut etsinyt Senaatin Arkiston tilikirjoja ja siitä N:ossa 5505, leht. 40, 41 löytänyt erään Juhana kuninkaan avoimen kirjeen Tukholman linnasta Heinäk. 9 p. 83, jonka alku on näin kuulua: „Annamme sinun ymmärtää, Knutt Gladh, joka olet voutina ollut Wirolahden ja Wehkalahden pitäjissä, että alamaisemme, yhteinen kansa, joka asuu mainitussa Wehkalahden pitäjässä, ovat sanansa panneet tänne meidän luoksemme ja alamaisuudessa antaneet tietää, että niin hyvin sen suuren rasituksen ja kestitsemisen tähden, joka heillä on ollut sotaväestämme, kuin

myös [koska] *vuosi takaperin* viholliset heidät ryöstivät ja polttivat, he ovat niin köyhiksi vaivaisiksi käyneet, että heillä ei ole varaa suorittaa ulostekojansa täyteen määrään“ j. n. e. Tämä todistuskappale siis tekee varmaksi, että puheena-olevan hävitysretken oikea vuosiluku on todellakin 1582.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 11 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Provessori Topelius, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm, Kandidati Aspelin ja allekirjoittanut.

1 §. Esimies ilmoitti antaneensa kokoonkutsua ylimääräisen kokouksen sen johdosta, kun herra Arkitehti I. Lindqvist oli pyytänyt Historiallisen Osakunnan lausuntoa, mikä muinaistieteellinen arvo olisi annettava Hämeenlinnan eli Kruunulinan nykyisille ulkovalleille ja valli-haudoille, joita on tätä nykyä aikomus rakennettavan kotti-tyrmän vuoksi hajottaa ja tasoittaa. Tämä kysymys nyt otettiin keskusteltavaksi, ja sitten kun herra Lindqvist, joka tarpeellisten selitysten antamista varten oli saapuville tullut, nyt oli esiin tuonut asiaan kuuluvat kartat ja pohja-piirrokset, ilmaantui eri mieli Osakunnan saapuvilla olevissa jäsenissä, jonka tähden enemmistö, eli herrat Topelius, Bomansson, Ignatius, Boehm ja Aspelin, muodostivat Osakunnan lausunnon näin kuuluvaksi:

„Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Historiallinen Osakunta, pyydetty antamaan mietintönsä Hämeenlinnan vallien-repimisestä, katsoo sekä taitonsa että oikeutensa puolesta sopimattomaksi päättää, jos ja missä määrässä ehdoteltu muutos taloudellisista ja terveydellisistä syistä on pidettävä tarpeen vaatimana; mutta ei voi sitä vastoin, isänmaan historian etua katsoen, olla hartaimmin vastustamatta mainittua hävittämistä tai ulkonäön turmelemista, joka kohtaisi muutamaa Suomen vanhimpia ja muistokkaimpia linoja. Ulkovarustuksiensa puolesta on Hämeenlinna laadussaan ainoa enää jällellä oleva Suomen keski-aikuisista linnoista; tuon ulkopukunsa riistämällä kadottaisi siis, Osakunnan mielestä, sekä linna laadunmukaisimmat tuntomerkinsä, että

maamme erään muinaisjäännöksen, johon muisto kristin-uskon ensimmäisistä taisteluista ja voitoista Hämeenmaassa välttämättömästi sitoutuu. Nykyisten vallien ikää lienee tosin vaikea tarkkaan määrätä; selvä asia on kuitenkin, että ne ovat tehdyt aikakaudella, jolloin sellaiset melkein alkuperäistä linnoitustaitoa osoittavaiset laitokset sodallisesta katsannosta vielä pidettiin maan sisällä ei ainoastaan tarpeellisina vaan myöskin tarkoituksen mukaisina. Jo tuo seikka oikeuttaa heille saman suojeluksen nauttimista, kun jokainen muu muinaisjäännös; mutta tämän lisäksi tulee, että nuo vallit kaiken todennäköisyyden mukaan eivät muuta ole, kuin myöhemmin aikojen kuluessa tehtyjä muutoksia alkuperäisistä linnoituksista ja että ne siis luultavasti vielä tänään melkein tarkkaan osoittavat Birger Jaarlin linnan piiri-alan. Historiallisen osakunnan harras toivo on siis, että eivät mainitut taloudelliset syyt mahdollisesti havaittaa niin ahdistaviksi, että vaativat valtion menetykseen, joka yksityiseltä tehtynä katsotaisiin lainrikokseksi.“

Yllä-seisovaan päätökseen antoivat vähemmistön neljä jäsentä, nimittäin Esimies sekä herrat Akiander, Elmgren ja allekirjoittanut näin kuuluvan vasta-lauseen:

„Koska ei ole luultavaa, että maamme hallitus muinais-tutkimuksen hyväksi voi kokonaan luopua niistä käytännöllisistä eduista, jotka vaativat ulkovärkkien repimistä muinaisen Kruunulinna eli Hämeenlinnan tykönä, ja toiselta puolen on epäilemättöntä, että linnan käyttäminen nyky-aian tarpeisin, vasta niin kuin tähänkin saakka, tulee paraiten vakuuttamaan tälle muinaiselle rakennukselle tarpeellista korjuuta ja holhousa, pidämme Historiallisen Osakunnan etevimpänä tehtävänä tutkia, tokko kaikki osat nykyisistä linnoituksista ovat muinais-tieteellisen merkityksensä puolesta sen-arvoisia, että niiden säilyttäminen on kansan ja hallituksen välttämätön velvollisuus. Että itse päälinna, tuo nelis-kulmainen rakennus, joka torneineen sulkee sisimmäisen ahtaan linnan-pihan, on sydänpaikka Birger Jaarlin muinaisessa varustuksessa ja siis muinais-merkinä erinomaisen kallis-arvoinen, ei kukaan voi epäillä, jonka ohessa on luultavaa, että myöskin rannan-puoliset ulkovarustukset kuuluvat alkuperäiseen linnoitukseen. Maan puolella taas on epäilemättä muinaisuudesta

saakka ollut joku linnaan liitetty avarampi muuri-kehä, sulke-
massa isompaa ulkopihaa, kuten se kuva, joka tavataan kreivi
Dahlberg'in „Suecia antiqua et hodierna“ssa, selvästi osoittaa.
Mutta missä määrässä linnan nykyiset sivu-rakennukset saatta-
vat olla jäännöksiä tästä muinaisesta muuri-kehästä, on meidän
mahdoton päättää, varsinkin koska tällä kertaa meillä ei ole ti-
laisuutta ollut itse paikalla tarkastamaan entisen kehä-muurin
mahdollisia jäännöksiä. Kaikessa tapauksessa pidämme epäile-
mättömänä, että puheena oleva muuri-kehä ei suinkaan ole ulot-
tunut niin avaralle, kuin nykyiset ulkovallit hautoinensa; päin-
vastoin näyttää Dahlberg'in kuva osoittavan, että 17:nneen vuosi-
sadan lopulla kaupunki oli rakennettu ei ainoastaan linnan luo-
teis-puolelle, vaan osittain sen läntisellekin puolelle, s. t. s.
niihin mäen-törmiiin, joista nykyiset ulkovallit ovat tehtyinä, ja
että siis nykyiset ulkovallit eivät silloin vielä olleet olemassa.
Että nämä ulkovallit kuuluisivat keski-aikaiseen linnoitukseen,
on sitä mahdottomampi, koska koko ulkovärkki-laitos vasta 16:nneen
vuosisadan loppupuolella on muualla Euroopassa tavaksi otettu,
ja entisinä aikoina vallihaudat aina kulkivat itse muurien ja tor-
nien juuressa. Näiden yllä-mainittujen syiden nojassa emme katso
puheena-olevien ulkovallien ja valli-hautojen merkitystä aivan
suureksi. Vaan koska ne kuitenkin, jos kohta iältänsä paljoa
nuorempina kuin Birger Jaarlin vanha linna tosin ovat muisto-
merkkeinä myöhemmästä linnoitus-tavasta maassamme, on mei-
dänkin ajatuksemme, että niitä pitäisi ainakin osittain ja niin
suuressa määrässä kuin mahdollista on, säilyttää nykyisessä kun-
nossaan“.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 18 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori
Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius,
Maisteri Boehm, Kandidati Aspelin ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirjaan kuuluvat lausun-
not ylösluettiin hyväksyttäväiksi. Vaan koska Proessori Tope-
lius, joka nyt ei ollut saapuvilla, oli jättänyt sisään erinäisen
kirjallisen lausunnon, jonka sijasta pöytäkirjoissa oli eri mieliä

ja paitsi sitä viime kokouksen enemmistö vielä tahtoi tilaisuutta jossakin kohden mietintöänsä täydentämään, jätettiin asia seuraavaan kokoukseen.

2 §. Osakunnalle ilmoitettiin, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura viime vuosijuhlanansa on Historialliseen Toimikuntaan valinnut Assessori Rabbe'n, Provessori Koskisen ja Tohtori Ignatius'en, ja ryhdyttiin nyt sen johdosta suljetuilla lipuilla Osakunnan virkamiesten vaaliin, jolloin esimieheksi tuli Assessori Rabbe, sihteeriksi allekirjoittanut, sekä Toimikunnan lisä-jäseniksi Tohtorit Elmgren ja Bomansson.

Yrjö Koskinen.

Huhtik. 1 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm, Kandidati Aspelin ja allekirjoittanut.

1 §. Lausunnot pöytäkirjassa Maalisk. 11 päivältä Hämeenlinnan ulkovallien repimisen asiassa nyt lopullisesti hyväksyttiin, jonka ohessa päätettiin, että Provessori Topelius'en erinäinen lausunto sekä myöskin se vastine, jonka Tohtori Elmgren nyt oli siihen tehnyt, molemmat olivat tämän päivän pöytäkirjaan liitettävät. Provessori Topelius'en lausunto on suomenoksesssa näin kuuluva:

„Prov. Topelius, joka yhtyi enemmistön lausuntoon Hämeenlinnan vallien repimisestä, tahtoi erittäin lausua kummastuksensa siitä, että linna katsottiin säilytetyksi, vaikka sen laadullisin omituisuus, nuo lajissaan ainoat jalellä olevat vallit ja haudat, heitettäisiin hävityksen valtaan; mikä muutos, ynnä linnaa peittävä nyky-aikainen lisä-rakennus välttämättömästi tekisi Birger'in linnan tuntemattomaksi. Vähemmin ei kummastuttanut, että muutamat Osakunnan jäsenistä pitivät niin vähän lukua siitä esimerkistä, minkä Valtio menetyksellään antaisi taitamattomalle kansalle, jota varsin vähän lakisanoilla oli saatu vakuutetuksi muinais-jäännösten pyhydestä ja vielä vähemmän oli pitävä vaari heistä, kun näki asianomaisten itse heitä hävittävän. Prov. Topelius tahtoi vakavasti väittää sitä vaarallista mielipidettä vastaan, joka Osakunnan keskuudessa oli lausuttu, että muutama

selittämätöin ja todistamatoin valtio-taloudellinen täytymys (joka nykyisessä tapauksessa ehkä supistui turhanpäiväiseksi ja epätietoiseksi säästökysymykseksi) nyt ja vasta oikeuttaisi kruunun hukkaamaan jälleen-saamattoman, lakien turvassa seisovan kansallis-omaisuuden. Ja vihdoin tahtoi Pr. T. yhtä vakavasti vastustaa sitä myöskin lausuttua arvelua, että muutama valokuva voisi korvata ehdolla hävitettyä esinettä; mikä arvelu päätteellisesti veisi siihen, että valokuvituksellinen albumi olisi samanarvoinen, kun kalliimmat muinais-jäännökset ja tekisi kaiken vai-
van niiden säilyttämisestä turhaksi, kun historia ja muinais-tieteelliset esineet tästä-lähin tulisivat yhtäpitäviksi valokuvituksen kanssa; jonka lisäksi Pr. T. ei sitten enää nähnyt minkään es-tävän, että esim. lyötäisiin muutama henki kuoliaaksi, kun ai-noastaan sitä ennen oltaisiin vakuutettu siitä, että hänestä valo-kuva oli tallella“.

Tohtori Elmgren'in vastaus edellä-olevaan lausuntoon, on suomennoksessa näin kuuluva:

„Koska provessori Topelius on katsonut soveliaaksi eri mietinnössä „lausua kummastuksensa“ vähemmistön, osittain väärin-ymmärretystä ajatuksesta, täytyy minun antaa sen selventä-miseksi seuraava selitys.

1:o. Birger'in vanhan linnan arvo vähentyy varsin paljon, jos vallit päätetään „sen laadullisimmaksi omaisuudeksi“; päin-vastoin ne eivät ensinkään kuulu Birger'in linnaan, vaan ovat ihan uutta lisää ja jotenkin tavallista muotoa, joka enemmän erehdyttää kuin valaisee, kun tahdotaan linnan alkuperäistä ulko-näkyä tiedustaa.

2:o. Nämä vallit eivät siis ole mitään „jälleen-saamatonta kansallis-omaisuutta“, koska niihin ei ole liittynyt melkein mi-tään historiallisia muistoja. Ne eivät ole kestäneet ainoatakaan todentekoista piiritystä taikka muutoin olleet minkään historialli-sesti merkillisen tapauksen näyttö-paikkana. Niiden kadotusta ei siis tarvitse laskea aivan syvästi sydämmelle, varsinkin jos niiden hajottaminen saattaa vaikuttaa itse linnan säilyttämiseen.

3:o. Se on vaarallinen esimerkki, asettaa tässä asiassa itse-pintaista „non possumus“, joka ei ota mitään syitä kuullaksensa, vaan ainoastaan vaatii vanhan pysyttämistä koskemattomassa ti-

lassa, koska sen kautta hallitus ja yleisö kadottavat kaiken halun vasta kuunnella historian-tutkijain mietintöjä ja kohtuullisia toiveita. Sillä missä ollaan varma saamaan jyrkän kiellon, siinä ei huoliteta kysyä. Selvää on, että ennen tai myöhemmin joku aika tulee, jolloin vanhan täytyy siirtyä uuden tieltä. Historian-harrastajan tehtävä tällaisissa tapauksissa ei ole mikään muu, kuin sitä ennen mieleen kiinnittää vanhan muistoa, jos se ansaitsee säilyttämistä. Niinpä esim. kun tämän vuosisadan alulla laitettiin pois ruumiin-haju ja kuoliaan-luut kirkoistamme, en olisi suinkaan pitänyt velvollisuutenani mainitella tätä tointa pyhän-häväistykseksi — sillä se täytyi tehdä —, vaan olisin ainoastaan vaatinut, että kaikki, mitä muistettavaa kirkoissa löytyi, olisi sitä ennen ollut tarkoin tutkittava ja selitettävä. Sama oli muurien laita Turun tuomiokirkon ympärillä; ne tietysti täytyi hajottaa; mutta vika, joka silloin tehtiin, oli ainoastaan se, ettei sitä ennen kuvaan otettu siinä olevia muisto-patsaita“.

2 §. Tohtori Bomansson esitti muutamia Senaatin-arkiston mukaan tehtyjä tutkimuksia Hämeenlinnan vallien iästä, mitkä tutkimukset Tohtori aikoi vielä täydentää ja Historiallisessa Arkistossa julkaista.

3 §. Kandidati Aspelin näytti kopian eräästä Napuen tapelun kartasta, joka talletetaan Skokloster'in linnassa.

4 §. Tohtori Reinholm luki pidemmän kirjoituksen Ison-vihan aikuisia kansan-tarinoita ja päätettiin, että se oli Suomi-kirjassa tai Arkistossa painettava.

5 §. Tohtori Reinholm toi myöskin Osakunnan nähtäväksi kvartsi-kovasimen nuolia varten, mikä oli Teiskosta löydetty, sekä hopealla silatun keihään-kärjen, joka on löydetty Rapolan tiluksilta Sääksmäellä ja jonka kuraatorit kamreeri Svinhufvud'in konkursissa ovat Yliopiston mninaistieteelliselle museolle lahjoittaneet.

6 §. Vihdoin otettiin tarkastettavaksi Erslev'in Tanskalainen teos „Almindelig Geographie“, josta Kirjallisuuden Seura on aikonut toimittaa suomenkielisen painoksen. Tohtori Elmgren'in ehdotuksen mukaan päätettiin antaa siitä se lausunto, että teos huvittavan esitys-tapansa tähden hyvin ansaitsisi tulla luku-kirjaksi Suomen yleisölle, johon tarkoitukseen erittäinkin

sen hyvät kuvat tekevät sen soveliaaksi; kuitenkin olisi kirja useissa kohden muodostettava meidän tarpeidemme mukaan, etupäässä kertomus Tanskanmaasta lyhennettävä ja sen sijaan valmistettava tarkka ja tyydyttäväinen esitys Suomenmaasta, jonka ohessa myöskin Venäjä ja Pohjois-Amerikka ansaitsisivat lave-ampaa selitystä, kuin mitä niistä on tässä tehty. Kirjan nimi-registeri on aivan vaillinainen ja olisi uudistettava, koska ainoastaan sen kautta tämmöinen teos saapi käytännöllisen hyötynsä. Myös kuvistakin tarvitaan luettelo.

Yrjö Koskinen.

Toukok. 4 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Kandidati Aspelin ja allekirjoittanut.

1 §. Kolmen edellisen kokouksen pöytäkirjat luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Ilmoitettiin lahjaksi tulleen: *Berichte des Vereins zur Kunde Oesel's in Arensburg, 1866, 1867, 1868*“.

3 §. Provessori Akiander toi esiin muutamia tietoja eräästä Suomenmaasta lähteneestä pappis-suvusta, nimeltä Löflund, josta yksi jäsen Kustaa Aadolfi Löflund, syntynyt Stuttgartissa v. 1801, nykyään on lutherilaisena pastorina Würtembergissä. Tämän isän-isä, Juhana Löflund, oli ollut rykmentti-pappina Fleming'in jalkaväen rykmentissä ja kuoli Jouluk. 17 p. 1756, jolloin hän Helsingissä haudattiin. Sen poika, Frans Kristian Löflund, syntyi v. 1755 Ulrikasborg'in „linnoituksessa“, mutta muutti varsin nuorena Saksanmaalle ja tuli kirjakauppiaksi Stuttgartissa. Hänen poikansa on äsken-mainittu Kustaa Adolfi Löflund, joka on täältä pyytännyt tietoja esivanhemmistansa.

4 §. Tohtori Elmgren mainitsi ko'onneensa yhteen ne hajalliset tiedot, joita on maamme sanomalehdissä näkynyt syntyväsyyden ja kuolevaisuuden suhteista v. 1868. Kaikkiansa hän oli verrannut 129 maaseurakuntaa ja 21 kaupunki-seurakuntaa, ja niissä yhteensä teki kuolleiden lukumäärä 53,103, mutta syntyneiden 13,956; siis väen-vähennystä 39,147 henkeä. Kun nämä seurakunnat ovat noin kolmas osa koko Suomenmaasta,

niin lienee kuolleiden koko summa ollut noin 150,000. Tarkempia numeroita saadaan tietysti jonkun ajan perästä, kun viralliset kuolevaisuuden taulut ennättävät tulla sisään.

5 §. Tohtori Bomansson antoi muutamia tietoja niistä korausista, joita Juhana III:n hallitessa tehtiin Naantalin luostarissa. Lagus'en todistuskappaleissa Suomen kirkkohistoriaan (I vihko, siv. 50) löytyy Juhana III:n käsky, Tukholmasta Elok. 6 p. 1576, Pohjois-suomen voudille Kristofer Blom'ille (joka oli voutina 1571—77 sekä 1579—82), että, koska kuningas oli kuullut Naantalin luostarissa muutamain kottien eli cellain olevan rappiolla sekä luostarin-katon turmeltuneena, piti näiden vammojen korjaamiseen käytettämän vuosittain 150 päivätyötä ja 3 lästia (eli 144 tynn.) viljaa nunnain eläkkeestä, kun kumminkin nunnain lukumäärä jo oli niin vähentynyt, etteivät enää tarvinneet koko sitä eläkettä, minkä kuningas ennen oli heille määrännyt. Tämän käskyn toimeen-panosta antaa meille selkoa eräs Suomen Senaatin arkistossa löytyvä tilikirja, nimeltä „Cristoffer Blomes Räkenskap för Nådendaals Closter Byggningh“, vuosilta 1577, 1579—80, ja 1581, josta näkyy, että työ oli käymässä sekä niinä vuosina että myöskin 1578 (jolloin silloiselta voudilta Jaakko Mikonpoialta muka eri tili oli saatava) ja vuoden 1582 jälkeenkin (jolloin, Blom'in kuoltua, hänen seuraajansa Jaakko Simonpoian piti rakennus-työstä vastaaman). Rakennus-aineita oli ostettu seuraavan hinnan-määräyksen jälkeen: Yhdestä tynnyristä viljasta saatiin 1½ tynn. tervaa, taikka 10 tynn. kalkkia, taikka 950 tiiliä, taikka 16 päivätyötä, j. n. e. Kirkko osittain uudestaan katettiin sekä seiniltään kalkittiin ja varustettiin uusilla ikkunan-lasilla. Paitsi sitä seuraavia huoneita katettiin tuohella ja laudoilla, nimittäin: Munkkien puolella: Sakaristo, Munkki-kuori, Kappeli, Kirkon säilyhuone (våkenhuset), Kinjasto („liberihuset“), Kapitulonhuone, eräs kivi-aitta, pitkä käytävä Konventti-tupaan, itse Konventti-tupa ja muutamat kamarit; Nunnain puolella: Konventti-tupa, joka oli 8 syltä pituudelta, Juomanpano-huone, Kyökki, Nunnain sakaristo, „niiden Rippi- ja kertoma-huone, missä ovat entis-aikaan käyneet sakramentille“ (skrifte och berättetus der de uti förtiden hafve gått till sacramentet), jonka ohessa kirkkopihan eteläpuoli 40:n sy-

len mittaan muurattiin, nappuloittiin, kalkittiin ja laudoilla ka-
tettiin.

6 §. Kandidati Aspelin ilmaisi muutamia tietoja Venäläis-
ten tutkimuksista Tshudien vuorikaivosten suhteen, josta asiasta
tavataan E. I. Eichwald'in tekemä kirjoitus kokoilemassa Записки
Императорскаго Археологическаго Общества. Näitä Tshu-
dilais-kaivoksia tavataan suurin joukoin Altaï'n ja Sajanin vuori-
harjanteissa sekä vähemmissä määrissä myöskin Ural'in länsi-
rinteissä. Ne ovat suppelon-muotoisia eikä tavallisesti aivan
syviä. Enimmät niistä sisältävät vaskea, mutta useat myöskin
hopeata ja kultaa. Usein on niistä löydetty ne työ-aseet, joilla
malmi on kiskottu, nimittäin kuokka, vaaja ja vasara, nekin
kaikki vaskisia, vasara kuitenkin joskus kivinen, nimittäin diori-
tista. Onpa myöskin tavattu kaksi peuran-nahasta ommeltua
neliskulmaista laukkuja, joita vuoren-kaivajat ovat kantaneet olka-
pään yli riippumassa. Malmin sulattaminen on tapahtunut uu-
neissa, joista vielä nähdään jäännöksiä, ja lietsominen tapahtui
palkeilla, joilla oli torvet poltetusta savesta. Kun sittemmin
Tshudit päälle-tunkevain Tatari-kansain tähden siirtyivät pois
näiltä sijoilta, ovat niin tarkasti peittäneet vuori-kaivoksensa,
että Venäläiset vuoreнкаивajat, jotka v. 1573 ryhtyivät työhön
Altaï'n vuorissa, ainoastaan sattumalta ovat niitä jälleen löytäneet.
Nuo lukuisat hautakummut eli Kurganit Etelä-Siperiassa jokien
latvoilla näyttävät todistavan, että puheen-alaisilla Tshudeilla oli
vakinaisia asuin-sijoja. Kumpujen päällä tavataan usein muisto-
merkkejä, joissa on jonkunlainen ruuna-kirjoitus, samanlaatuisena
kuin Skandinavilainen. Vanhimmissa hautakumuissa tavataan
ainoastaan kivi- ja vaski-kaluja, myöhemmissä myöskin rautaisia.
Löydettyjen kalujen joukossa mainitaan muutoin vaskisia vateja,
kattiloita, puukkoja ja nuolia sekä vaski-kirves, vieläpä hopeisia
ja kultaisia teoksia. Hevonen näkyy seuranneen isäntäänsä tuo-
nelaan. Muutamassa Tshudilais-haudassa Altaï-vuorella tavattiin
kivi-paaseja, joiden päällä oli hevosen luu-ranko ja alempana
myöskin ihmisen luut, jonka tykönä oli pitkä rautainen miekka
ja jonkunlainen lapio. Luu-rangon rinnassa makasi useita kulta-
levyjä, sormissa nähtiin kaksi kultasormusta ja muita koristuk-
sia; vaan jalustimet olivat vaskisia. Että teollisuus on ollut koti-

mainen todistaapi muun seassa eräs vaski-vati, johon on kuvattu 6 peuraa. Eremitage'n museo Pietarissa säilyttää useita näistä Tshudilais-haudoista löydettyjä muinais-kaluja, joista mainittakoon: eräs ulkous-kuvanto (bas-relief), osoittava Tshudilaisen sotilaan, huippu-lakki päässä ja nostettu miekka oikeassa kädessä sekä koira kummallakin sivulla; vaskinen, 5 tuuman korkea vartalo-kuva, osoittava alastoman vuoreнкаivajan, huippu-lakki päässä ja taika-kalu rinnassa; eräs puinen ulkous-kuvanto, osoittava makaavan peuran; luusta leikattu mammutin-pää; vaskisia rintakoristuksia, niinkuin haikaran ja muiden Alta'n seuduilla tavallisten eläinten kuvia.

Että Alta'n vuorilta kauppatie kulki Mustan-meren ranta-maalle, on tunnettu asia, ja Kurganien jakso tällä välillä osoittaa karavaanien suunnan. Kurganeissa tavataankin kivi-patsaita, jossa on kameli-karavaaneja kuvattu. Eichwald arvelee, että Skythalais-hautojen kulta on tätä tietä tullut, ja luulee muutoinkin, että Skythat (Skolotit) ovat olleet Tshudilaista kansaa; mutta hänen selityksensä Herodoton mainitsemista kansoista ei näy ylipäänsä olevan varsin kritillinen. Huomattavaa kuitenkin on, että nimi Arimaspiit, joita Herodoto kutsuu „yks-silmäiseksi“, Eichwald'in arvelun mukaan merkitsee Wotjakeja, joille Tatarit antavat nimen „Ari“.

Yrjö Koskinen.

Kesäk. 4 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Näytettiin eräs Lehtori O. Rancken'in lähettämä painos muutamasta Lapualta Pohjanmaalla löydetyistä sinetistä, ja mainittiin se selitys, minkä provessori Geitlin oli antanut sinetin Arapialaisesta kirjoituksesta. Keskellä on vuosiluku 1214 (Hedshran = 1800 j. Kr.); sen ali-puolella seisoo: „Abu Bekr Ibrahimow“, joka viime-mainittu on venäläinen muoto = ben Ibrahim (Ibrahim'in poika). Yli-puolella seisoo: „Knas maksun (?)

oghli“, joista ensimmäinen sana on venäjänkielinen князь (ruhtinas), ja „oghli“ on Turkin-kielinen sana = poika. Melkein varmuudella sopii päättää, että sinetin omistaja on ollut joku Venäjän sotapalveluksessa oleva Tatarilainen ruhtinas, joka kenties Lapuan tappelussa v. 1808 lieenee sen kadottanut. — Toisenkin sinetin oli hra Pormestari Nygren jättänyt Osakunnan tutkittavaksi, kuitenkin ilmoittamatta, mistä se on saatu. Se osoittaa moni-jakoisen vaakunan, toisessa puoliskossa kahden-kertainen risti, jonka juuressa seisoo sana: „Pax“; kilven päällä Pyhän Pietarin avaimet sekä paavin-hiippa; ympärystässä kirjoitus: „Pontificia Militar Com. Dell Artig.“ Itse sinetti-raudan muoto näytti osoittavan jotenkin vanhaa ikää, ja arveltiin vaakunan ja ympäri-kirjoituksen tarkoittavan jotakuta paavillisen istuimen vassallia.

3 §. Maisteri J. R. Aspelin'in kertomus siitä tutkimusmatkasta, minkä hän viime kesänä oli tehnyt Suu-Pohjan alalla, oli käynyt Historiallisen Toimikunnan tutkittavana ja päätettiin nyt ehdotella painettavaksi Suomi-kirjaan. Sen ohessa luettiin Maisteri Aspelin'ilta tullut kirjallinen pyyntö, että Osakunta suosituksellaan toimittaisi hänelle Seuralta täksikin kesäksi matkara-haa samojen tutkimusten jatkamiseksi, jossa tapauksessa Suu-Pohjan rannikko ja siinä löytyvät hautakummut olisivat tarkemmin tutkittavat. Osakunta päätti antaa siihen täyden suosituksen, kuitenkin sillä ehdolla, että kaikki löydetyt kalut sitten jätetään Seuran haltuun.

4 §. Allekirjoittanut ilmoitti Maisteri J. Krohn'ilta tulleen kirjoituksen, nimeltä: „Henrik Lättiläisen kertomukset Liiviläisten ja Virolaisten tavoista“. Kirjoitus päätettiin painattaa Historialliseen arkistoon; mutta kun viittaukset olivat sovitetut Pabst'in saksankieliseen käännökseen (Henrich's von Lettland Livländische Chronik. Reval 1867), katsottiin tarpeelliseksi muuttaa ne alkuperäisen tekstin sivumäärien tai lukujen ja pykäleiden mukaan.

5 §. Niiden pohjapiirrosten lisäksi Wiipurin muinaisesta linnasta, mitkä hra Ylioppilas Löfgren jo ennen oli Osakunnalle lahjoittanut, oli nyt tullut useita kuvia linnan ulkomuodosta, ja päätettiin, että kaikki nämä kuvat ja piirrokset olivat vähennetyssä kaavassa Arkistoon ensi tilassa painettavat.

6 §. Tohtori Bomansson, joka näinä aikoina on tutkinut Suomen luostari-laitoksia Keski-aialla, ilmoitti vast'ikään löytäneensä uusia tärkeitä tietoja Suomenmaan vanhimmasta luostarista eli Turun Dominikani-luostarista. Vanhin tieto, minkä Rhyzelius Monasteriologiassansa siitä laitoksesta voi mainita, on vuodelta 1293, eikä Porthan'ikaan ole mitään vanhempaa löytänyt. Myöhemmin on kuitenkin Diplomatarium Suecanum siirtänyt tämän aian-määrän vähäistä taemmaksi, julkaisten kaksi testamenttia, joista toinen, Birger Jaarlin tyttären Kristiinan vuodelta 1285, mainitsee luostareita „in Gothlandia et Fynlandia“, toinen taas, Kaarlo Estridinpoian vuodelta 1286, määrää 4 markkaa Suomen veljeksille („fratribus finlandensibus“). Vaan vasta viime aikoina on tullut ilmi uusia todistus-kappaleita, jotka tarkemmin määräävät tämän Suomalaisen luostarin syntymä-aian. Kokoilemassa „Kirkehistoriske Samlingar“, ensimmäisen osan 4:nnessä vihossa (pain. Köpenhaminassa 1852), on oppinut Stephens julkaissut kappaleita Dominikani-kunnan sääntökirjasta Dacian provinciassa, mitkä tavattiin neljässä Uskonpuhdistus-aikuisen kirjan kansiin kiiisteröidyssä pergamentti-lehdessä ja sisältävät osia provincia-kokousten päätöksistä Odense'ssa v. 1252, Ribe'ssä 1253, Vesteros'ssa v. 1291, ja jossakin tuntemattomassa luostarissa vv. 1275—1280 välillä, sekä täydellisesti säilyneen päätöksen Lund'in provincia-kukouksessa v. 1254. Viime-mainitussa päätöksessä mainitaan „Domus finlandensis“ (eli „finlandie“) täydellisesti järjestettynä; sen priorin lausutaan tili-vapaaksi luostarin hallinnon suhteen, mutta muutetaan, arvattavasti jonkun hairauksen tähden, Visby'n luostariin, ja sen sijaan eräs toinen mies määrätään Turun luostaria hallitsemaan, kunnes siihen uusi prior saataisiin (siv. 7); sen ohessa eräs frater Petrus de finlandia (tokko sama prior?) muutetaan Visby'n luostariin, mutta veljet Laurencius Visby'n conventista ja Thomas, kanttori Ske-ninge'stä, käsketään lähtemään Suomen luostariin; lopuksi veli Thomas Visby'stä pannaan tarkastamaan Visby'n, Räävelin ja Suomen luostarit, mitkä kolme yhteisesti sittemmin käsitetään nimellä „Maritimæ domi“ (*sic!*)

Vuosiluku 1254 on siis tätä nykyä vanhin tunnettu aian-määräys Turun Dominikani-luostarilla. Ja paljoa vanhempi se

ei voikkaan olla; sillä Langebek'in Script, Rer. Danic. sisältää (V, sivv. 500—502) erään historian Saarnaaja-munkkikunnasta Daciassa vuosien 1216—1246, missä nähtävästi mainitaan enim-mät viime-mainittuun vuoteen saakka syntyneet Dominikani-luostarit pohjoisilla mailla, mutta ei mitään Suomessa. Turun luostari ei siis näy vielä v. 1246 olleen ainakaan täydelleen jär-jestettynä.

Muutamia muitakin teko-asioita sopii Stephens'in todistus-kappaleesta talteen ottaa. Provincia-kokouksessa vv. 1275—1280 välillä käsketään veljet Laurencius Væstgotus, Johannes Cristinæ, Arnfastus ja Michael de finlandia lähtemään Suomen luostariin (sivv. 10, 11). Samalla kertaa muutetaan veli Thordo Åhus'in luostarista (Skaane'ssa) sekä „fratrem Johannem Karelum“ mo-lemmat Skara'n luostariin (siv. 10). Tässäpä siis näkyy olevan eräs kristitty Karjalainen jo ennen Torkel Knuutinpöian retkeä Karjalaan. — Vesteros'in kokouksessa vuonna 1291 säädetään „suffragioita“, s. o. esirukouksia pyhien luona, Turun herra Electon (s. t. s. pispä Maunu I:n) edestä (siv. 13).

Yrjö Koskinen.

Syysk. 28 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtori Ignatius, Dosentti Maisteri Krohn, Maisteri A. Boehm, Ylioppilas K. A. Castrén ja allekir-joitannut.

1 §. Viime kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Luettiin eräs Osakunnan jäseneltä Tohtori K. K. Ti-gerstedt'iltä Turusta tullut kirje, jolla hän pyytää huomauttaa, että ne Stephens'in julkaisemat todistuskappaleet Domanikani-munkkien historiaan, mitkä Toht. Bomansson Osakunnan viime-kokouksessa (6 §) on maininnut, ja joita sanomalehdissä on sa-nottu ennen täällä tuntemattomiksi; jo v. 1855 mainittiin eräässä Tohtori Tigerstedt'in tekemässä arvostelussa Helsingius'en kirkko-historiasta, joka arvostelu on painettu sanomalehdessä „Helsing-fors Morgonblad“ 1855, N:o 51. Turun luostarin iän suhteen oli Toht. Tigerstedt silloin tullut samaan päätökseen kuin nyt Toht. Bomansson, ja olikin lausunut sen arvelun, että „sen luul-

tavasti oli perustanut Tuomas pispa, jonka rakkaus Dominika-neihin on tunnettu“. Muista vanhimmissa tähän luostariin koskevista maineista puhuessaan, oli Toht. Tigerstedt myöskin viittannut Diplomatarium Svec. II osaan, siv. 680, jossa vuodelta 1283 on puhe „saarnaajaveljeksistä Suomessa“.

3 §. Allekirjoittanut näytti Osakunnalle kaksi valokuvattua kopiaa Birger kuninkaan tunnetusta suojeluskirjeestä Karjalan naisille vuodelta 1316 (ks. Arvidsson Handl. I 1), joka säilytetään Wiipurin kaupungin arkistossa ja on vanhin Suomeen koskeva pärmäkirje, mikä vielä löytyy tallella, puhumatta siitä sata vuotta vanhemmasta Schwerin'in arkistossa säilytetystä Innocentio III:n bullasta (ks. Hist. Arkisto II, siv. 30). Puhheena-olevat valokuvat oli allekirjoittanut teettänyt ja lahjoitti toisen niistä Kansatieteelliseen Museoon.

4 §. Herra Castrén näytteli piirustuksia muutamista kivilatomuksista Salosten pitäjässä, jotka näyttävät olleen Lappalaisten tekemiä, arvattavasti uskonnollisessa tarkoituksessa. — Samalla kertaa herra Castrén mainitsi erästä Raahan kaupungin kirkossa löytyvää taulua, johon on piirretty 114 nimeä muinaisista Skotlannin kuninkaista, jotka nähtävästi luetellaan jonkun sinne haudatun aatelismiehen esi-isinä. Taulu katsottiin soveliaaksi tuottaa täkäläiseen Museoon. Samoin päätettiin tänne toimittaa eräs keski-aikainen maakirja, joka herra Castrén'in tiedon mukaan nykyään säilytetään Korsholman kihlakunnan arkistossa.

Yrjö Koskinen.

Lokak. 25 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Dosentti Krohn, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Elmgren esiin-toi Waarasen jälkeen-jättämistä papereista erään asema-kartan keskimäisestä Helsingin kaupungista, minkä Antti Torsteninpoika v. 1639 oli tehnyt ja hallitus kohta sen jälkeen vahvistanut. Kaupunki aiottiin silloin sijoittaa Sörnäs'in niemelle, vaikka tuuma-sittemmin muutettiin.

Paikka onkin kummastuttavan ahdas, paljoa pienempi kuin Kattajannokka (ruots. Skatudden); mutta kuitenkin oli linnoituksille määrätty melkoinen sija. Se alankomaa, missä nykyään on iso peltö, oli halkaistava vallilla ja vallihaudalla, niin että paras kartano-tila sillä tavoin turmeltiin. Satama oli hyvä; niemellä, johon bastioni oli rakennettava, onkin nykyään rautatien lastauspaikka. Jahka rannikko, niinkuin nyt on tarkoitus, tulee makasiineja ja huviloita täyteen, niin tulee laillansa toimeen panuksi, mitä 230 vuotta takaperin hankittiin. Kirkon asema ja tori (130 kyyn. pitkä ja 100 kyyn. leveä) olisivat tulleet seisomaan kahden puolen nykyistä rautatietä. Kaksi pisintä katua olivat aiotut tekemään 860 kyyn. pituudelta ja 15 kyyn. leveydeltä.

3 §. Dosentti Krohn ilmaisi Suomen valtio-arkiston lähteiden mukaan „Muutamia tietoja Käkisalmen läänistä Ruotsin valloituksen aioilta“, jotka päätettiin Arkistoon painattaa.

4 §. Allekirjoittanut antoi pari selvitystä entisistä raja- paikoista Pähkinälinnan rauhanteon jälkeen. Se joki, joka rajakirjoissa nimitetään „Saia“ ja oppikirjoissa usein „Sääjoki“, on oikealta nimeltänsä *Sadejoki*; se juoksee etelästä pohjaan, eroittaen ensin Kivennavan Lempaalasta, sitten Kivennavan ja Walkjärven Raudusta ja Sakkulasta, kunnes vähän ylipuolella Kiviniemen nyt puhkaistua taipaletta purkaa vetensä Wuokseen. Paikkakunnan murteen mukaan kuuluu nimi „Saaejoki“ (= Sadejoki).

Toinen paikannimi „Sobolino“, jota usein mainitaan valtakuntain sovintokirjoissa vv. 1487—1537 välillä, on tähän asti ollut oikean asemansa suhteen tuntematon. Ainoastaan se on selvästi näkynyt, että tällä nimellä ymmärrettiin joku raja-kylä Käkisalmen läänin puolella ja Sakkulan pohostassa (vert. A. J. Europæus, Karjalan Ajantiedot, siv. 25). Arvata myöskin on sopinut, että se on etsittävä Wuoksen rannalta (sitähän myöskin tarkoittanee se Oksajoki“, jota Europæus, Venäläisen verokirjan mukaan, mainitsee). Sovintokirjoissa useimmiten sanotaan, että kummankin valtakunnan asiamiesten pitää määrä-aikana yhtymän, milloin „Wuoksen tykönä“, milloin „Sobolinossa“; mutta vuosien 1557 ja 1561 sovintokirjoissa mainitaan samassa tarkoituksessa

„Noueniemi“ ja „Nousniemi“, s. o. Noisniemi (ks. Hildebrand, Nöteborgska freden och Sveriges gräns mot Ryssland, kokoilemassa Vitterhets, Historie och Antiquitets Acad. Handl., XX osa, siv. 195 seurr.). Kun tiedämme, että Noisniemi on Sakkulan pitäjässä sillä pitkällä niemellä, joka syntyy Wuoksen jyrkästä mutkasta Kiviniemen kohdalla, ja että kohta kylän länsipuolella on Päiväkiven rajamerkki, niin että ainoastaan niemen viimeinen pää, jossa kylä on, kuului Venäjään, niin sopii luulla, Sobolinonkin olleen samassa, rauhan-sovituksille näin soveliaassa paikassa. Tämä arvelu saapi vahvistuksensa kansan muinais-muistosta. Hra ylioppilas Aksel Berner, joka tänä kesänä on Noisniemellä käynyt, kuuli siellä kerrottavan, että kylää ennen muinoin on „haukunta-nimellä“ kutsuttu Sopolinioksi. — Tähän seikkaan lisäsi Dosentti Krohn sen muistutuksen, että sana *Noisniemi* kentiesi on alku-muodossaan *Nugisniemi*, jonka edellinen osa „nugis“ on Vironkielinen = näätä. Siinä tapauksessa olisi nähtävästi *Sobolino* ainoastaan Venäjänkielinen käännös, otettu sanasta *собо́ль*, sopeli.

Yrjö Koskinen.

Jouluk. 4 p. 1869. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren ja Bomansson, Maisterit Aspelin ja Boehm, ylioppilas K. A. Castrén sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Maisteri Aspelin mainitsi Kokkolan pitäjässä olevaa kansan-tarua, että tämä pitäjä muka olisi saanut ruotsinkielisen nimensä „Karleby“ Ruotsin kuninkaalta Kaarlo Knuutinpoialta, hänen siellä käydessään (ks. Korsholman linna ja lääni, sivv. 71, 72), ja toi esiin todistuskappaleen, joka osoittaa, että todellakin jo tämän kuninkaan loppu-vuosina mainittu nimi oli tuttu. Erään missalen takakannelta on, näet, Grönblad löytänyt seuraavan kirjoituksen, joka nyt tässä ensi kerta julkaistaan: „Item ego Henricus Fust, clericus Trajectensis, vendidi istud missale venerabili viro et domino, d:no Andree Johannis Capellano in Carlebut pro VI marcis et vna ora anno 1469, altera die natiui-

tatis S:ti Johannis Baptistæ, quod protestor manu mea propria“. Kokkolan pitäjän iästä sopii tehdä arvio-lasku eräästä sen asukasten valitus-kirjeestä vuodelta 1595 (Toukok. 16 p.), joka myöskin tavataan Grönblad'in kokoilemissa Suomen valtio-arkistossa. Siinä lausutaan, että Lohtajalaiset 20 vuotta takaperin olivat tuomiokapitulon suostumuksella erinneet eri pitäjäksi ja silloin jo vieneet pois osuutensa Kokkolan pappilan rakennuksista sekä kirkon kaluista; mutta nyt vaativat vielä lisäksi korvausta siitä osuudesta, minkä heidän esi-isänsä (Salige framlidhne föräldrar) ovat rakentaneet Kokkolan kirkossa ja auttaneet pappilan peltojen ja niittujen tekoon. Kokkolan miehet kuitenkin muistuttavat, että tämä osuus toki oli turhan vähäinen asia, „kuten vanhat miehet valalla siitä todistavat esi-isäinsä sanain mukaan (efter sin förfädhers ordh); sillä se väkiluku (mantaall), joka mainitussa Lohtajan kappelissa oli siihen aikaan, jolloin (Kokkolan) pappila ja kirkko ensin rakennettiin, oli vähäpätöinen nykyisensä suhteen“.

3 §. Eräästä kirjeestä, jonka H. G. Porthan Turusta Elok. 27 p. 1801 on kirjoittanut Tanskalaiselle tiedemiehelle Nyerup'ille, ilmaisi Maisteri Aspelin muutamat sivistys-historiaamme kuuluvat seikat. Muun ohessa Porthan lausuu, että *Suomenkieli* on hänen „varsinainen äidinkiелensä“, jota vastoin hän ei ole muka kyläksi perhehtynyt muinaiseen Skandinavian kieleen. Sanat kuuluvat: „Suomen runoutta ja kieltä, joka on varsinainen äidinkieleni, olen sitä vastoin ahkerammin tutkinut. Vaan siitä on historiallisessa katsannossa varsin laiha sato saatavana. Olen kuitenkin päättänyt uudesta tehdä ja perille saattaa tuon useita vuosia takaperin aloitetun, mutta kesken jääneen pienen teokseni „De poësi Fennica“. — Vähäistä edempänä hän kirjoittaa historian provessorin virasta yliopistossamme seuraavalla tavalla: „Par'aikaa pestailen hra Franzén'ia historiaan; sitten kun meidän Historiarum professor“ (Juh. Bilmark) „äskettäin on kuollut (joka on Akatemiaa muistanut kauniilla testamentilla ja sen kautta enemmän kuin historiallisilla teoksillaan on tehnyt itsensä maamme kirjallisuudelle ansiolliseksi), tahtoo Akatemia että Franzén tulisi hänelle seuraajaksi tässä virassa: asia nyt riippuu kuninkaan suosiosta. Tämän taidollisen miehen ky'ystä ja ahkeruudesta

toivomme paljon, jos hänen terveytensä vain kestää“. — Kirje löytyy Köpenhaminan yliopiston kirjastossa ja on kopioittuna Grönblad'in kokoilemissa.

4 §. Tohtori Bomansson toi esiin muutamia uusia tietoja mainion pispamme Paavali Juusten'in suvusta ja vanhemmista. Kuten tietty on, eli pispän aikana toinenkin mies samalla sukunimellä, nimittäin Hauhon kirkkoherra Severin eli Söyrinki („Söffring“) Juusten, jonka poika oli tuo tunnettu amiraali Pentti Söyringinpoika; mutta pispän sukulaisuus näiden kanssa ei ole ollut täydelleen selvillä. Tohtori Bomansson oli ottanut asiaa tutkiaksensa, ja Suomen valtio-arkistossa Grönblad'in kokoilemista löytänyt todistuksen, että pispa oli amiraalin setä, niinmuodoin Paavali ja Söyrinki veljeksiä. Oli, näet, Tukholman valtiopäivillä v. 1602 ollut kysymyksenä uudesta asettaa eri pispa Wiipuriin, jonka tähden tahdottiin tietoja Wiipurin ja Turun hiippakuntain entisistä rajoista. Silloin tuli Pentti Söyringinpoika kanslia-kamariin ja ilmoitti voivansa antaa asiasta täyden selon; sillä kun „hänen setänsä“, Paavali Juusten, oli Wiipurissa pispana ja sitten muutettiin samaan virkaan Turussa, oli Pentti ollut setänsä „renkinä ja seurannut häntä pispankäräjissä“. Pentti Söyringinpoian selityksen mukaan olisi raja-linja ollut vedettävä Helsingin kaupungista Hämeenlinnaan ja siitä pohjoista suuntaa Jämsään, Rautalammille ja „Iisalmelle Kuopion pitäjässä“. — Samoista Grönblad'in kokoilemista tavataan myöskin vahvistus siihen, että Pentti Söyringinpoian isä todellakin oli tuo ylempänä mainittu Hauhon kirkkoherra, joka erään todistuksen mukaan samoissa kokoilemissa piti mainittua virkaa jo v. 1541. Samate saadaan selko Hauhon kirkkoherran ja pispa Paavalin isästä, koska amiraali v. 1594 lausuu, että hänen isänsä-isä oli „*Pehr Juusten*“. Lisää selitystä saadaan eräästä Wiipurin pormestarien ja raadin todistuksesta Lokak. 27 p. 1588, joka kertoo, että Pentti Söyringinpoika oikeuden edessä on ilmoittanut, ostaneensa *Jöns Juusten*'in oikeilta perillisiltä: Wiipurilaisilta Tönnius Nylanderilta, Hannu Hermaninpoialta ja Yrjö Matinpoialta, heidän vaimoinsa suostumuksella, näiden vaimoin laillisesti perimän isäntalon (fädernetomt), Juustilan kartanon, joka on sijoittuneena Mustaveljes-luostarikartanon vieressä, idästä länteen pitkin luos-

tarikartanon takapuolta, „kämner'in talli-nurkan ja vuoren välissä“, Samassa kaupassa seurasi myöskin mainittujen vaimojen oikeus Peron niittuun ja siihen kivi-rakennukseen, joka on Mustaveljes-luostarin itä-reunalla ja kulmassa, ollen nämä vanhan *Pehr Juusten* vainajan laillinen perintö ja panttautettu pitkällinen nautinto (förpantade långlige häfd), vaan Kustaa kuninkaan viimeisenä aikana otetut linnan tarpeesen, ilman korvauksetta ja maksutta. Näemme tästä, että puheena-oleva kivi-rakennus jo oli ollut vanhan Pietari Juusten'in perintönä, niin että arvattavasti hänen poikansa, Paavali ja Söyrinki, olivat siinä syntyneet ja kasvaneet. Pietari Juusten sanotaan vuoden 1556 tilikirjoissa eläneen kolme-kymmentä vuotta takaperin (siis vuoden 1526 paik.), ja hänellä oli tytärkin (Paavalin ja Söyringin sisar), naitu Henrik Biure'lle, joka ainakin vv. 1540—1560 oli pormestarina Wiipurissa; kenties se „Birittha Biure“, joka mainitaan leskien seassa Wiipurin 3:nnessa kortteerissa (Suom. Valtio-arkisto n:o 5,299, lehti 21). — Mahdollista on, vaikk'ei vielä todistettu, että *Jöns Juusten* myöskin oli pispa Paavalin veli; hän oli v. 1559 raati-mies Wiipurissa; v. 1660 oli hänen vaimonsa kirkonkäynti, jolloin myöskin pispa oli saapuvilla; sitten hän vielä v. 1566 mainitaan porvarien seassa, mutta hänen *leskensä* Margareta mainitaan v. 1567. Yllä-mainitusta kauppa-todistuksesta nähdään selvästi, kutka olivat Jöns Juusten'in vävyt. Tönnius Nylander oli pormestarina Wiipurissa vv. 1573—1587; Hannu Hermaninpoika mainitaan porvarina v. 1570 seurr. ja eli vielä v. 1589. Eräs Henrik Juusten, kenties Jöns Juusten'in poika, mainitaan vv. 1569—1581 Wiipurin 3:nnessa kortteerissa, missä ennen Jöns Juusten'ikin on ollut. Pispa Paavalin leski, Anna Sipintytär, mainitaan vielä Helmikuussa 1603 (ks. Valtio-ark. n:o 3,506, lehti 21).

5 §. Tohtori Bomansson mainitsi löytäneensä muuttaman lisä-tiedon tuon tunnetun Ezekias Gebhard'in, Juhana herttuan kanslerin, elämästä. Eräässä yliopistomme kirjastossa säilytetyssä kirjassa „Schlesische Curiositäten“, jonka on ulos-antanut Johannes Sinapius, Leipzig'issä ja Breslau'ssa v. 1728, sanotaan siv. 637, että Simon Grunæus on (luultavasti teoksessaan: Monumenta Silesiæ) maininnut Glogau'n muistomerkkien seassa Ezechias Geb-

hard'in (von Gross-Glogau) hautakirjoituksen, näin kuuluvan: „Anno 1570. 30 ... *Ezechias Geppart Glogoviens. Regiæ Majestatis in Schweden Consiliarius et Cancellarius obiit Glogoviæ*“. Hän oli siis syntyisin Glogau'sta, ja siinä hän kuolikin, vähäistä sen jälkeen kun hänen entinen isäntänsä nousi Ruotsin hallitus-istuimelle. Hänen nimensä ei ollut Gippel, vaan Gebhard eli Gephart, Geppart.

6 §. Osakunnan jäsen, pastori A. Lindman, oli lähettänyt muutamia valtioneuvoksen-rouva Wallensköld'in v. 1866 tekemiä piirustuksia Naantalin kirkon seinä-kuvista.

7 §. Herra K. A. Castrén mainitsi, että Limingan käärijissä Tammik. 29—31 p. 1678 oli tutkinto pidetty eräästä miehestä, joka oli taudillensa hakenut apua eräältä Pulloi nimiseltä tietäjältä Frantsilasta ja tämän neuvosta ripustanut metsänhaltioille uhriksi puisen ihmis-kuvan. Pulloi oli „arvoittanut“ ja sen kautta saanut tiedon taudin synnystä. Kuvaa valmistettaessa, oli laulettu: „Nosta pilvi pohjaselta, Tuo sulka sulalta maalta, Maarian makea maito, Kipiöitä voitelemaan, Pahoja parantamahan“. Tuomio lankesi Mooseksen la'in mukaan, Exodus 20 ja 22 luku.

8 §. Kieli-seikoista Raahen kaupungissa menneellä vuosisadalla mainitsi herra Castrén (kirkollis-käärijäin pöytäkirjain mukaan) seuraavat seikat. V. 1725 pyysi majistraati koulun-opettajan (pedagogin), joka osaisi ruotsia. V. 1732 pyysi porvaristo Ruotsalaista jumalan-palvelusta joka pyhä; oli muka useat ihmiset muuttaneet pois kaupungista, kun ei heillä ollut ruotsiksi kyllin saarnattu. V. 1760 kuitenkin mainitaan, että koulupoikien edistys oli huono, koska vanhemmat tahtoivat, että uskonto heille ruotsiksi opetettaisiin.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 1 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Proessori Akiander, Tohtorit Elmgren ja Bomansson Maisteri Aspelin ja allekirjoittanut.

1 §. Pöytäkirja viime Jouluk. 4 päivältä luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Koska Osakunta jo kauan aikaa oli aikeissa ollut valo-kuvaamisella kopioida ne vanhat seinä- ja katto-maalaukset, joita tavataan useissa lounaisen Suomen kirkkoissa, se mielibyvällä vastaan-otti tarjouksen, minkä herra ylioppilas Reinhold Teodor Hausen oli tehnyt, kulkeaksensa sitä varten tulevana kesänä sitä alaa, joka ulottuu Helsingistä länteen päin Raumaan ja Ahvenaan asti, ja päätettiin pyytää Kirj. Seuralta tähän taroitukseen käytettäväksi 300 markkaa.

3 §. Koska herra V. Löfgren'in lahjoittamat kuvat ja pohjapiirrokset ovat Arkiston 3:nteen osaan painettavat, katsottiin tarpeelliseksi tehdä niistä valokuvauksen avulla niin vähennetty muoto, kuin kirjan koko vaatii, ja sitten laittaa ne kivipainoon.

4 §. Allekirjoittanut toi esiin muutamia muistelmia Venäläisen Suomen oloista menneellä vuosisadalla eräästä Venäjänkielisestä käsikirjoituksesta, jonka on tehnyt joku kenraali Bibikow'in seuralaisista hänen tarkastus-matkallansa v. 1769. Vaikka ne yhteiskunnalliset olot, joita siinä mainitaan, ovat jo ennestään pääasiallisesti tuttuja, varsinkin provessori Akiander'in tutkimusten kautta, on kuitenkin huomioon pantava, kuinka oudolta ne Venäläiselle kertojalle näyttävät. Kertomuksen pää-sisällys on seuraava: „Kansa on, kuten mulle sanottiin, vapaata ja yksistänsä hallitsijan vallan alla; se saapi, annettuansa maatilansa pois, mennä toiseen tilaan. Hovin-isännälle eli herrallensa täytyy heidän tehdä määrättyjä työpäiviä, jotka Revisioni määrää, joka tapahtuu joka vuosi, ja enempää ei hoviherra saa ottaa eikä pakoittaa tekemään useampia päivä-töitä. Jos niin tehdään, saa talonpoika haastaa hoviherraa keräjiin. Kärsimistänsä ei talonpoika talonpoikaa vastaan hae oikeutta hoviherralta, vaan alatuomareilta ja, jos ei siihen tydy, niin vetoaa laamanniin s. o. korkeampaan tuomariin, ja edemmäksi läänin justiz-kollegioon“. — Laimin-lyödyistä tienkorjauksesta on rangaistus 6 paria raippoja tai sakkoja. Otetaan kuitenkin tavallisesti sakkoja; sillä raipoilla rangaistu pidetään kanssakäymisessä alentuneena; ei kelpaa kummiksi eikä puhemieheksi, vaan pysyy iäkseen kunnianttomana, jota talonpoika kovin pelkää. — Hoviherra ei tohdi talonpoialta mitään ottaa, eikä häntä lyödä, ei edes silmiinkään sylkeä; jos niin tapahtuu, on hoviherralla keräjänkäynti

edessä, ja silmille-sylkeminenkin, eikä ainoastaan lyönti, on rikös-asia.

5 §. Tohtori Bomansson ilmaisi muutamia tietoja Turun tuomiokirkon vanhimista uruista, muistuttaen, että pispä Tengström vainaja kertomuksessaan tämän kirkon v. 1827 palaneista uruista (Handl. till upplysn. af Finlands Kyrkohistoria, VI vihko, sivv. 106—118), jonka kertomuksen myöhemmin A. Lindman on uudesta painattanut (Puffens Kalender 1869), ei ole tiennyt Turun kirkossa vanhempia urkuja olleen kuin 1650-luvulta. Kuitenkin nähdään Suomen valtio-arkiston tilikirjoista, että jo paljoa aikaisemmin urkuja Turussa löytyi. Niinpä näkyy, että v. 1576 eräs herra Eskil Urkuinmestari eli Urkuinsoittaja („Orgomästare“, „Orgolekare“) käymältä oli Turun linnassa (N:o 1314, lehdet 13 ja 20). Pari kymmentä vuotta myöhemmin jo selvästi mainitaan urkuja ja urkuinsoittajaa („Orgårna“, „Organisten“) Turun tuomiokirkon tileissä, nimittäin v. 1597 urkuinsoittajan palkka 20 taaleria (N:o 258, lehti 16), v. 1598 itse urkuja (N:o 259, lehti 15) ja v. 1600 urkuinsoittajan palkka 4 taaleria 3 markkaa (N:o 260, lehti 23). Keski-aialta ei ole tähän saakka saatu tietoa uruista meidän maassa.

6 §. Maisteri Aspelin mainitsi saaneensa lehtori Segerstedtilta Carlstad'issa sen tiedon, että Gyllenius'en päiväkirja siellä vielä kokonaisena säilytetään, ja katsottiin siis suotavaksi, että siitä saataisiin tänne kopio, koska ne paikat, jotka Arkistoon painetuista otteista puuttuvat, nähtävästi ovat jotenkin tärkeitä.

7 §. Lopuksi Maisteri Aspelin luki ylös yleisen katsahduksen Suu-pohjan muinais-merkkeihin.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 8 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren ja Ignatius, hra K. A. Castrén ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Maisteri A. Almberg oli Osakunnalle lähettänyt kuvauksen tunnetun raamatun-suomentajan Henrik Hofmån'in hauta-

kivestä, joka on Maskun kirkossa, keskellä laattiaa kuorin edessä. Siinä luetaan kirjoitus: „Här ligger wyrdige och wällärde D. Henricus Hofman P. P. Maschoensis begravven Å 16.... och hans hustru Hebla Peersdotter Galle begravven Åhr 1650. 12. Juli“.

3 §. Herra Castrén toi esiin pöytäkirjan erästä kauppakokouksesta, joka Jouluk. 8 p. 1735 pidettiin Kokkolassa. Alkuperäinen kirjoitus talletetaan Oulun raastuvan-arkistossa, ja päätös sisältää muutamia suostumuksia Suomen-puolisen Pohjanmaan kauppiasten välillä, varsinkin maakaupan estämistä varten. Jokaisen kaupungin piti tässä tarkoituksessa lähettämän ulos maaherran valtuuskirjalla varustettu ratsastaja (utridare). Sen ohessa sovittiin, että talonpoikain kestitseminen (bondtraktamente) kaupanteossa oli lakkautettava. Allekirjoittajat olivat: Henrik Klowensich Oulusta, Lorens Steen Kokkolasta, J. Johan Bladh Waasasta, Laurentius Blom Pietarsaaresta, Samuel Brinck Uuskaarlepyystä, A. Parment Kristiinasta, sekä A. G. von Ludvig ja J. H. Wijkman Raahesta.

4 §. Tohtori Ignatius näytti Osakunnalle muutamia vanhempia karttoja, jotka hän oli kopioinnut Gyllenborg'in kokoilemasta Upsalan yliopiston kirjastossa. Niiden joukossa oli eräs Porin kaupungin ja lähiseutujen kartta, Hannu Hannunpoian tekemä Elokuulla v. 1663, sen tilus-riidan johdosta, joka silloin par'aikaa kesti Porin porvariston ja Koiviston (kreivinna Horn'in omistaman) kartanon inspehtorin välillä. Nuo laveat luhdat, jotka nykyään tavataan joen pohjois-puolella, kaupungin kohdalla, olivat silloin veden alla, niin että joki niiden läpitse haaraili.

5 §. Allekirjoittanut mainitsi tarkastaneensa muutamia painetuita luetteloita Ruotsin valtiopäiväin jäsenistä vuosilta 1726, 1734, 1738, 1740, 1746 ja 1755, joista selvästi havaitaan, että Suomen maa niinkutsutulla Vapauden-aialla oli varsin heikossa suhteessa edustettu. Aatelis-säädys, jossa ainoastaan suku eikä paikkakunta ole edustettu, ei ole aina mahdollista tarkkaan määrätä, kutka jäsenet ovat Suomalaisiksi luettavat; mutta todennäköisen arvion mukaan käy päättää, että saapuvilla olevista keskimäärin 755—1074:stä aatelismiehistä korkeintaan 50 olivat Suomalaisia. Pappis-säädys, jonka koko jäsenmäärä tavallisesti oli 50, tavataan 6—7 (v. 1740 ainoastaan 4) Suomalaista pappia;

Porvaris-säädyn 83—94:stä jäsenestä oli 12—15 (mutta vv. 1746 ja 1755 valtiopäivillä vain 10) Suomesta tullutta, ja Talonpoikais-säädys oli kaikkiansa 118—149, joista 15—20 Suomen edusmiestä. V. 1738 lähetti Yli-karjala ensikerran edusmiehiä (Matti Härkäinen Liperistä ja Tapani Partainen Pielisjärven Lieksasta). Valiokuntiin harvoin tuli muita Suomen talonpoikia kuin ne, jotka olivat ruotsinkielisistä paikkakunnista kotoisin; arvattavasti kieli oli umpi-suomalaisille esteeksi. — Muutoin mainittakoon Suomen edusmiesten joukossa tuo ankara hattu Olavi Bidenius Renhorn, joka Helsingin pormestarina kävi 1738 ja 1740 vuosien valtiopäivillä, istuen kummallakin kerralla Sekreeti-valiokunnassa, ja Raahen pormestari Juh. Henr. Wikman, joka v. 1738 istui samassa valiokunnassa, myöhemmin tuli tuomariksi Savossa ja v. 1751 mestattiin maankavaltamisesta (vert. Gabr. Rein, *Kriget i Finland 1788—1790*, sivv. 9, 10).

Yrjö Koskinen.

Huhtik. 7 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri Slöör ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Sitten kun allekirjoittanut oli ilmoittanut, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura vuosijuhlanansa viime Maalisk. 16 p. oli Historialliseen toimikuntaan asettanut Assessori Rabben, Tohtori Ignatius'en ja allekirjoittaneen, ryhtyi Osakunta tavalliseen virkamiesten vaaliin, jolloin Assessori Rabbe tuli esimieheksi, allekirjoittanut sihteeriksi ja Tohtorit Elmgren ja Bomansson lisä-jäseniksi toimikuntaan.

3 §. Allekirjoittanut näytti Osakunnalle erään käsikirjoitetun muistelmavihon 1808—1809 vuosien sodasta. Tekijä on ollut Kaarlo Maunu Möllersvärd, ratsumestari Uudenmaan rakuunoissa († 1846), jonka sisar Ulrika Ottiliana vielä elää Porvoossa ja on näiden muistelmien nykyinen omistaja. Herra ylioppilas Aksel Aug. Borenius on hyväntahtoisesti toimittanut kirjan tänne nähtäväksi ja saanut omistajalta suostumuksen sen kopioitsemi-

seen. Koska nämä muistelmat monessa kohden valaisevat aian ajatus-laatua, päätettiin käyttää tätä lupaa ja Seuran kustannuksella pitää tointa kopiaitsemisesta.

4 §. Tohtori Bomansson ilmaisi muutamia tietoja eräästä Wiipurin seurakunnan „Muistokirjasta“, jonka hän provasti Forstén'in suosiolla on saanut tänne katseltavakseen. Muun seassa nähdään, että jo v. 1754 ruvettiin Wiipurin suomalaisessa seurakunnassa puuhaamaan kansankoulua. Syyskuussa 1755 pidettiin kirkkoraadin kokous asiasta, jolloin kuitenkin Nuijamaakulman asukkaat tekivät vastarintaa. Mutta asia saatiin vihdoin niin pitkälle, että seurakunta toimitti hirsä, eräs yksityinen nimetön kustansi rakennuksen ja koulumestarille määrättiin vuotista palkkaa 32 ruplaa, jonka perästä koulu juhlallisesti vihittiin Siikaniemellä Tammik. 6 p. 1758. Opetus-jakso ulottui Mikkelin päivästä Wappuun. Tämä Suomalainen kansankoulu oli vielä vaikutuksessa v. 1783. — Kuinka ankarasti muutoin siihen aikaan sivistyksen asioita ajettiin, havaitaan siitä, että puutuvaa luku-halua rangaistiin raipoilla.

Vuodelta 1796 löytyy samassa kirjassa kertomus, kuinka kuningas Kustaa IV Aadolfi (Haga'n kreivinä) ja Kaarlo herttua (Waasan kreivinä), matkustaessaan Wiipurin läpitse, kävivät tuomiokirkossa eli nykyisessä Suomen kirkossa Elok. 12 p.

Eräässä kirjeessä vuodelta 1793 Uuden-kirkon kirkkoherralle Hornborg'ille mainitaan eräs Uudella-kirkolla oleva vanha kappelikirkko „Pyhän Brigittan kappeli“, jossa muka vanhastaan paljon taika-uskoa on harjoitettu.

5 §. Luettiin kirje hra lehtori Torsten G. Aminoffilta, koskeva niitä rajan-määräyksiä, jotka tavataan Pähkinäsaaren rauhakirjassa Ruotsin ja Venäjän välillä. Kuten tiedetään, on jo Bror Emil Hildebrand (Witterhets-, Hist.- och Antiqu. Akademiens Handl., XX osa, sivv. 171 seurr.) selvästi osoittanut, että Torsajärvestä pohjaseen tämä alkuperäinen raja kulki lännempänä, kuin se raja mikä sittemmin (arvattavasti vuodelta 1339 alkaen) tuli asetetuksi, ja Wenäläiset seuraavina aikoina yhä valittivat, että Ruotsin-valta oli Käkisalmen läänin alaa ahdistanut ja että itse Savonlinna oli rakennettu Venäjän alueeseen. Hildebrand ei ole kuitenkaan seutua tarkemmin tuntenut ja on sen

vuoksi ainoastaan arviolta voinut määrätä rajapaikkain asemaa; mutta jo ensimmäisissä rajapylväissä Torsajärvestä lähtien on hän huomannut eroituksen: vanhemman rajan *Särkilähti* on Pihlajaveden eteläisin pohjukka, mutta uudemman rajan *Varpavuori* on noin 3 peninkulman idempänä, Savonlinnan, Wiipurin ja Käkisalmen läänien (Säämingin, Ruokolahden ja Parikkalan pitäjain) kulmauksessa, siinä missä Maamittarikonttorin uudessa kartassa luetaan „Kotarikko“ (vertaa Uuden-kaupungin rauhanteon rajakirja, Suomi 1843, siv. 219). Mutta niistä kahdesta rajapylvästä, jotka vanhemmassa rajassa seuraavat Särkilahden jälkeen, ei ole varmempaa tietoa ollut. Niitä nimitetään *Sämusale* (Sämusala, Sämusälä) ja *Siti* (Sijti, Sithi). A. J. Europæus (Annaler for Nordisk Oldkynd., 1858) on selittänyt niitä olemaan = Savonselkä ja Risti (molemmat Liperissä), mutta tämä arvelu ei näy olevan tukevammin perustettu. Sitä vastoin lehtori Aminoff'in nyt antama selitys on varsin todennäköinen. „Sämusale“ on hänestä = Säämingin salo (arvattavasti missä Säämingin kirkko on) = „Sæmingasalo“, josta Albert kuningas v. 1364 lahjoitti Wexiön pispalle puolen (ks. Porthan, Chron. Ep. siv. 238). „Siiti“ taas on nähtävästi Warkauden senduilla; sillä eteläpuolella Warkautta nähdään Maamittarikonttorin uudessa kartassa *Siitenselkä*. Lehtori Aminoff'in ajatus siis on, että vanhin rajamääräys kulki „Savonlinnan ohitse Savon vesiä Warkauden ja Leppävirtain kautta Kallavedelle ja sieltä vasta poikkesi Karjalan koskelle“ (joka löytyy Nilsissä Wuotjärven ja Akonveden välillä). Ensi silmäys heti osoittaa, että tämä raja on sekä suorempi että luonnollisempi kuin tuo sittemmin vakaantunut rajalinja Puruveden ja Oriveden kautta.

Muutoin teki Lehtori Aminoff saman rajakirjan johdosta muutamia varsin huomattavia muistutuksia Karjalan muinaisen asutuksen suhteen. Venäläisten hyväksi pysytetään muutamia etuuksia länsipuolellakin rajaa, nimittäin puolet tilukset ja kalavedet Ylivedessä, Kokankalliossa, Watikivessä, Suomenvedessä, Ykspäässä ja Urpalahdessa, sekä kuudennes majavan-pyynnössä „Kunustavi“ssa ja „Kädeve“ssa. Huomattava on, että Suomenvesi, Ylivesi, Vatikivi, Ykspää ja Urpala ovat kaikki lähellä Wiipuria, ja Wiipurin pitäjän rajalla Antrein pitäjää vastaan

tavataan Kokanvesi. Nämä seudut siis olivat Karjalaisten takamaita kalastusta varten ja Karjalan rintamaa oli Laatokan rannalla, kuten asia esitelläänkin allekirjoittaneen Oppikirjassa (sivv. 12, 37, 41). — Kunustavi (Kunustanin) on epäilemättä = Kuunustainen, järvi vähän itään päin Kirvukselta ja vetensä purkava Räisälän kautta Wuokseen. Kådeve on vaikeampi löytää, ellei siksi arvata tuota Särkilahden lähisyydessä olevaa Kotilampea. Merkillistä on, että nämä seudut (Kuunustaisen tienoilla) vielä olivat niin autioita, että nuo ihmisten lähisyyttä karttavaiset majavat niissä menestyivät.

Yrjö Koskinen.

Huhtik. 27 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius, Maisterit Slöör ja Boehm sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Reinholm antoi tietoa useista Suomessa tehdyistä muinais-löydöistä. Erittäin mainittava oli niinkutsuttu Wechter'in löytö Turussa, jonka laita lyhyesti on seuraava: Maalisk. 14 p. 1802 kulki eräs renki sen pihan yli, missä silloin kaivettiin perustaa Turun uudelle akatemia-rakennukselle; hänen toinen jalkansa vajosi maahan ja puhkaisi arkun kannen, jonka alta tavattiin joukko hopearahoja. Rengin isäntä, professori (sittemmin pispä) Tengström, asiasta tiedon saatua, otatti vierasten miesten läsnä-ollessa aarteen ylös maasta; siinä oli niinkutsutuita karoliineja, nimittäin 840 neljän markan, 5,190 kahden markan ja 1,708 yhden markan kappaleita, muutamia ulkomaisia hopearahoja, sekä 9 hopealusikkaa, merkityt erilaisilla alkukirjaimilla (yhteen oli täydellisesti piirretty „Barthold Festings“). Kun tieto tapauksesta levisi, tuli eräs luutnantti Bäck'in leski, syntyänsä nimeltä Wechter, ilmoittaen itsensä aarteen perilliseksi. Hänen iso-isänsä, erään varakkaan, Wechter nimisen värjäarin, talo oli juuri sillä paikalla seisonut, ja, kuten eräs vanha vaimo, jota valalla kuulusteltiin majistraatin edessä, todisti, oli tämä Wechter Ison-vihan aikana lähtenyt Venäläisten

valtaa pakoon Tukholmaan, siellä silloin kuollut ja kuollessaan käskenyt poikansa vain etsiä tarkkaan rakennuksesta Turussa, niin hänellä muka kyllä olisi mitä tarvitsisi. Rauhan tultua oli poika (mainitun rouva Bäck'in isä) palannut Turkuun ja kaivaessaan löytänytkin padallisen vaskirahoja, mutta ei luultu sen enempää etsittävää olevankaan. Mutta vahvimpana todistuksena siihen, että löydetty aarre todellakin oli Wechter'in omaisuutta, olivat muutamats lusikat, jotka rouva Bäck oli vanhemmiltaan perinyt, ja jotka muodoltaan olivat ihan samankaltaiset kuin arkusta löydetyt. Oikeuden-tutkinto tästä asiasta kesti syksyyn asti, jolloin aarre, joka tällä välin oli tuomiokirkon sakaristossa säilytetty, muutamana myrskyisenä Lokakuun yönä varastettiin pois, eikä siitä sen perästä saatu vähintäkään tietoa.

3 §. Tohtori Reinholm esitti arvelun, että Suomalaisten Laskiais-ajaminen alkuaan olisi yhteydessä ollut Karhun-peijais-ten kanssa, ja mainitsi vertaus-kohdaksi, miten maanmiehemme Arthur Nordmann'in kertomuksen mukaan (*Ueber den Fischfang und die Jagd der am Amur wohnenden Giljaken. Moscau, 1861*) karhunpeijaiset vietetään Giljakein luona.

4 §. Herra ylioppilas Hausen, joka on käynyt Wihdin pitäjän muinais-jäännöksiä tarkastamassa, näytti tekemänsä pohjapiirroksen ja valokuvia mainitun pitäjän vanhemmasta kirkosta.

5 §. Tohtori Elmgren toi esiin Suomen vaakunan semmoisena kuin se löytyy pispa Eerik Eerikinpoian postillassa, siis paljoa vanhemmalta aialta kuin se joka tavataan Dahlberg'in *Suecia Antiqua et Hodierna*'ssa. Eroitus on, että vanhemmassa vaakunassa jalopeuran oikea käpälä, joka miekkaa pitää, on haarniskoittu, pää ilman kruunutta, häntä halkaisematta ja ruusu-ukkeet useammat.

6 §. Tohtori Bomansson antoi siitä Waasan hovioikeuden hallussa olevasta vanhasta maakirjasta, josta ennen on ollut puhetta (ks. siv. 161, § 4), sen selityksen, että se on vuodelta 1562 ja sisältää tilus-luettelon Säämingin, Itälahden ja Puumalan neljäskunnista Säämingin pitäjää sekä Tuusmäen ja Keriharjun neljäskunnista Rantasalmen pitäjää.

7 §. Wiimein Tohtori Bomansson ilmoitti, että hän on saanut tarkan kopion Iivar Fleming'in Sundholman herran maa-kirjasta, joka säilytetään Linköping'in kirjastossa.

Yrjö Koskinen.

Toukok. 10 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren ja Ignatius, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli päättänyt eri osakunnistaan kokoonpanna komitean eli valiokunnan, antamaan lausetta Seuran esimiehen ehdotuksesta suomennettavan klassillisen kirjallisuuden suhteen, ja määrättiin nyt Historiallisen Osakunnan puolesta mainittuun valiokuntaan Tohtorit Elmgren ja Ignatius sekä allekirjoittanut.

3 §. Provessori Akiander esiin-toi melkoisen määrän tärkeitä ja huvittavia tietoja Wiipurin läänin oloista Wenäjän hallituksen aikana, otetut eräästä Suomen Tiedeseuran hallussa olevasta käsikirjoituksesta, minkä v. 1786 silloinen läänin-lakiviskaali, sittemmin valtioneuvos Fr. Langell (kuollut 1820-luvulla) on saksankielellä tehnyt. Muun muassa tämä kertomus todistaa, että *Wiipurin vanha tuomiokirkko*, joka nykyään on Venäjän sotaväen muona-makasiinina, ei suinkaan vuodesta 1710 saakka ollut nykyiseen tarkoitukseensa käytetty, vaan että se vielä v. 1786 oli kirkkona, vaikka *Kreikan-uskoista* jumalanpalvelusta varten. Kertomuksessa, näet, lausutaan, että kaupungissa oleva Venäläinen kirkko, jonka vieressä tunti-kellolla varustettu torni seisoo, ennen oli ollut Ruotsalaisena tuomiokirkkona, mutta että se valloituksen jälkeen muutettiin Venäläiseksi kathedrali-kirkoksi. „Nyt tulee uusi Venäläinen kathedrali rakennettavaksi“, mainitaan edelleen, ja siitä saapi päätätä, että vanha tuomiokirkko vasta kun nykyinen Venäläinen kirkko oli vihitty, jätettiin autioksi. Muutoin kertomus sisältää tärkeitä tilastollisia tietoja Wiipurin läänistä. Koko läänissä eli Wenä-

läisessä Suomessa oli v. 1785 väkiluku 176,854 henkeä *). Wiipurin kaupungissa oli 3,046, Haminassa 1,036, Sortavalassa 575, Käkisalmissa 370, Lappeenrannassa 285 ja Savonlinnassa 70 asukasta. Wiipurin kaupungilla ei ollut tähän aikaan kuin yksi ainoa oma kauppalaiva; mutta siellä kävi v. 1784 ei vähemmän kuin 146 vierasta laivaa, joista 76 Englannin ja 23 Hollannin. Vienti-tavarat olivat melkein samat kuin nyky-aikoina.

Yrjö Koskinen.

Toukok. 27 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren ja Ignatius sekä allekirjoittanut.

1 §. Ilmoitettiin osakunnalle lähetetyksi: Pastori K. Dahlberg'ilta Naantalista muutamia vanhoja vaskipiirroksia Narvan tappelusta, Riian kaupungista y. m.; Maisteri J. M. Salenius'elta muutamia kuvauksia Muolan eli Pyhän-ristin kirkossa löytyvistä vaakunoista (major M. Bracc'n † 1697, H. Fächtenberg'in y. m.) sekä kahdesta hautausmaalla olevasta kivistä, joissa molemmissa on hakattuna ristinkuva ja joiden vieressä muinais-tarun mukaan ennen aikoihin ihmisiä on kastettu; Pastori W. Carlsson'ilta kuvaus eräästä keräjä-mäestä Euran pitäjässä.

2 §. Tohtori Bomansson ilmoitti muutamia herra Hausen'ilta tulleita tietoja Siuntion kirkosta. Erään seinässä ennen olleen ruotsinkielisen kirjoituksen mukaan on kirkko rakennettu v. 1460 pispä Konrad Bitz'in toimella ja on kantanut Pietarin nimeä. Mainittava on muutoin samassa kirkossa löytyvä ristinallas eli kaste-astia, varustettuna Fleming'ien ja Sparre'in vaakunoilla, muutamilla kuvauksilla sekä nimillä: Hebla Siggentytär 1550. Eerik Fleming ritari. Jaakkima Fleming. Klaus Fleming ja Tuomas Tuomaanpoika.

3 §. Tohtori Ignatius antoi muutamia tietoja niistä Ruotsalaisista palkkasotureista, jotka Kaarlo XI:n aikana lähetettiin Hollantiin, jossa palvelivat sodassa Ranskaa vastaan vuosien 1688—1697 välillä. Mankell (Svenska Krigsmakten, sivv. 322,

*) Kun tiedämme, että samana vuonna Ruotsalainen Suomen väkiluku oli 679,396 henkeä, niin koko nykyisen Suomenmaan väkiluku v. 1785 teki 856,250.

323) mainitsee, että Wilhelmi III, valmistautuessaan retkeensä Englantiin v. 1688, pyysi Ruotsin kuninkaalta apuväkeä Hollannin suojelukseksi, ja että Kaarlo silloin Götheborista meritse lähetti 6000 miestä, jotka rauhantekoon asti pysyivät Hollannissa ja saivat palkkansa ja elatuksensa Hollantilaisilta. Useat Ruotsin valtio-arkistossa löytyvät kirjeet valaisevat johonkin määrin näiden joukkojen vaiheita. Yksi semmoinen pestattu jalkaväenrykmentti oli eversti Maunu Wilhelmi Nieroth'in, ja siinä tavataan Adam Ludv. Lewenhaupt majorina v. 1691 (ks. Ennes, Carl XII:s krigare, I siv. 76). Kustaa Mauri Lewenhaupt tavataan erään rakuuna-rykmentin everstinä, ja hänen jälkeensä sai C. W. Sparre saman rykmentin. Muutoin tavataan samassa sodassa Kaarlo Rehnskiöld, Charles Emil Lewenhaupt (volontärinä) y. m. Fleyry'n tappelussa v. 1690 oli näitä rykmenttejä muassa, ja kärsivät paljon; samoin Mons'ia piiritettäissä. Sitä vastoin ei ole tarkempia tietoja niistä Suomalaisista ratsumiehistä, jotka Macaulay'n kertomuksen mukaan näyttävät seuranneen Wilhelmi III:n kanssa Englantiin ja sitten olleen osallisina Boyne-virran tappelussa.

4 §. Allekirjoittanut ilmaisi muutamia tietoja Katharina II:n ja Kustaa III:n keskinäisistä suhteista, sekä heidän yhtymisensä aikana Haminassa v. 1783 että Ruotsin kuninkaan Italialaisella matkalla keväällä 1784. Lähteenä oli kreivi Markow'in kirje keisarinnalle Romasta Huhtik. 1⁵ p. 1784, jossa pää-asiallisesti kerrotaan hänen keskustelunsa kuninkaan kanssa Pyhän Pietarin kirkossa pääsiäis-lauantaina. Vaikka tämä ranskankielinen kirje ennen on painettu aikakauskirjassa *Руская Бесѣда* 1857 IV, on se kuitenkin ollut Ruotsin ja Suomen tutkijoille aivan tuntematon ja päätettiin nyt painattaa Historialliseen Arkistoon.

Yrjö Koskinen.

Syysk. 28 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Proessori Akiander, Tohtorit Elmgren ja Ignatius, Maisteri Boehm, Ylioppilas K. A. Castrén ja allekirjoittanut.

1 §. Tohtori Elmgren ilmoitti, että Rymättylän kirkosta on tänä kesänä löydetty arkku täynnänsä vanhoja papereita, mitkä Tohtori oli ottanut läpi-katsoaksensa. Enimmät olivat ol-

leet vanhoja kuulutuksia, eikä kaikki erittäin tärkeitä; mutta muutamat niistä ansaitsevat kyllä huomiota, ja antoi Tohtori Elmgren niiden sisällyksestä seuraavat osoitukset.

Vanhin ja tärkein kappale on eräs pärmäkirje, annettu Poikossa v. 1521 Neitsyt Maarian syntymä-päivänä (Syysk. 8 p.), jolla Pohjois-suomen laamanni Henrik Steeninpoika (Renhufvud). sama mies joka seuraavassa Tammikuussa mestattiin Turun linnassa, lahjoittaa Mylly-ojan myllyn ja myllypaikan (Kauppilan kylässä), muka Jumalan, Neitsyt Maarian ja Pyhän Jaakobin kunniaksi, Rymättylän pappilan ikuiseen haltuun, sillä ehdolla että tämän pitäjän pappi joka sunnuntai jumalanpalveluksen jälkeen veisaa „libera me Domine“ ja „de profundis“ kollektoinensa kaikkien hyväin kristittyin sielujen edestä ja mainittua messua pitää hänen lattialta veisaaman; „sitä pitää toinen kirkkoherra toisensa perästä voimassa pitää, niin kauan kuin maailma seisoo“. Lahjoittajan ohessa on Turun piispa Arvid liittänyt sinnettinsä kirjeen alle; mutta molemmat sinetit ovat pois-pudonneet.

Ison vihan aioilta on kaksi kuulutusta. Toinen Turun maaherralta Jaakko Bure'ltä (1698—1706), annettu Turussa Heinäk. 23 p. 1702 (kontrasign. „And. Biörkegreen“), käskee kiinni-ottamaan kaikkia sotaväkeen kirjoitettuja, jotka ovat piilosalla, ja uhkaa rangaistusta niille, jotka näitä karkureita jollain tavalla auttavat. Enemmän kuin 300 miestä on muka sillä lailla jäänyt jalkaväen-rykmenteistä pois, ja vajeus on täytettävä uudella väen-otolla, ellei karkureita kiinni-saada. Toinen kuulutus on annettu eräältä Lemun komppaniian päälliköltä, R. H. Bure'ltä, „Perras“ Jouluk. 6 p. 1711, ja määrää kreivi Nieroth'in käskyn mukaan, että kultakin rusthollilta pitää ratsuväen vaatetukseen maksettaman 100 taal. vaskirahaa.

Myöhemmistä kirjoituksista mainittakoon:

V. 1737 Rymättylän kappalais-vaalissa useat äänestivät Andsten'ia sillä ehdolla, että hän suostuisi yllä-pitämään Meiholm'in leskeä, muussa tapauksessa tahtoivat Hansenius'en.

V. 1741 Tammik. 27 p. oli ylioppilas Jaakko Hackelin Myrskylän pappilassa surmannut kapteeni Pietari Backman'in (Beckman?), ja kuulutettiin sitten kiinni-otettavaksi. (Vert. Hist. Ark. II, siv. 159; Akiander, Herdaminne, I 77, II 84).

V. 1742 Toukok. 4 p. kuulutus Isr. Ingman'ilta, että jokaiselta ruokakunnalta on ylöskannettava 6 äyr. vaskir. evankelisen kirkon rakentamiseen Konstantinopoliin.

V. 1742 Syysk. 23 päivästä—Marrask. 22 päivään, kuulutuksia ken. Keith'iltä Turun maakansliasta (kontrasign. „Fried. Forseen“ ja „Arw. Renner“). Ruotsin-aikuinen suostunta-vero pysytetään. Keith vastaan-ottaa anomuksia joka Tiistai ja Tuorstai klo 9 aamupäivällä, ja anomuskirjain pitää oleman ruotsiksi kirjoitettuja. Ne talonpoiat, joilla ei ole kaurja sotaväen hevosille antaa, saavat käydä niitä ottamassa Helsingin makasiineista, ja on näin tuotu kaura heille hyväksi luettava, niinkuin olisivat sen antaneet omastaan. Keisarinna Elisabetin valta-istuimelle nousu on Marrask. 25 p. (nim. vanhaa lukua) yleisesti vietettävä kiihtösvirrellä ja jumalanpalveluksella.

V. 1743, Helmik. 9 päivästä—Heinäk. 8 päivään, kuulutuksia B. v. Campenhausen'ilta Turun kansliasta (kontrasign. „Arv. Renner“, „I. F. von Bauman“ tai „Fr. Forseen“). Keith on Toukok. 9 p. ilmoittanut tulleen kaleri-laivastonsa kanssa Kemiölle ja aikovansa sieltä lähteä Jungfrusundiin, suojellaksensa rannikkoa vihollisten päälle-karkauksista, jonka tähden asukkaat käsketään pysymään asemillaan.

V. 1742—1743, kuulutuksia Isr. Ingman'ilta ylöskannoista Wenäläisten hyväksi tai Turun rauhankongressin tarpeeksi.

„Rucouxen muoto“ keisarinna Elisabetin ja herttua Kaarlo Pietari Ulrikin edestä (kirjoitettu, ei painettu).

V. 1808 Heinäk. 6 p., kuningas Kustaa IV Aadolfin kuulutus annettu „Amadis“ aluksessa ankkurilla saarilaivaston kanssa Pithluodolla. Kuningas eroittaa luottamuksestaan maaherran Knutti von Troil'in ja säätää, että se osa läänistä, joka ei ole vihollisen hallussa, toistaseksi erotetaan muusta läänistä ja lasketaan Svean hovioikeuden ja Upsalan konsistorion alle, jonka ohessa Rymättylän nimismies Benjamin Kylén väliaikaisesti pannaan kruununvoudin virkaa toimittamaan ja käsketään, siihen saakka kunnes maaherranvirkaan on miestä asetettu, kääntymään välttämättömissä asioissa korkeimman sotapäällikön puoleen.

2 §. Tohtori Ignatius toi esiin Maisteri A. Alnberg'in antaman pöytäkirjan-otteen Lokalahden kappelin kirkonkokouksesta

Lokak. 9 p. 1808, jossa kerrotaan pappilan ja kirkonkylän ryöstöä tappelun jälkeen edellisen Syysk. 18 p. Kirkon arkku, joka pappilassa säilytettiin, särjettiin, rahat (10 specie-riksiä y. m.), kalkki, lautanen ja öyletti-rasia vietiin, ikkunan-ruudut sekä pappilassa että muissa taloissa lyötiin rikki, vaatteet ja muut tavarat ryöstettiin ja Kauppilan talonpoika Eerik Eerikinpoika murhattiin. Mutta kirkko jätettiin ryöstämättä eikä kärsinyt muuta vahinkoa, kuin että tappelun aikana tykinkuula oli mennyt sakariston seinän läpitse. Kaikki yritykset saamaan takaisin mitä oli viety, olivat muka turhia olleet. Allekirjoittaneena on „Isaac Eneberg“.

3 §. Pastori A. Lindman'in puolesta toi Tohtori Ignatius esiin muutamia valokuvia Turun tuomiokirkon vanhemmista hopeakaluista. Vanhimmat ovat katholis-aikainen hiippa ja pispansauva sekä monstransi ja öylätti-lautanen. Mutta kalliimmat kappaleet ovat 17:nnen vuosisadan jälkimäiseltä puoliskolta, J. Wittfoöth'in, Torsten Stålhanske'n, Oxenstierna'n, Kurjen, Dela Gardie'n ja Tott'in lahjoittamia. Tarkempia selityksiä näistä muistomerkeistä saadaan A. Lindman'in kirjasta „Anteckningar om Åbo Domkyrka och dess forminnen“, sivv. 300 seurr.

4 §. Maisteri A. Boehm toi esiin luettelon niistä asiakirjoista, jotka löytyvät Kokkolan kaupungin privilegiumi-kirjassa ja käyvät vuosien 1620—1769 välillä.

Yrjö Koskinen.

Lokak. 28 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren ja Ignatius, Maisteri A. Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Pöytäkirjat Toukok. 10 ja 27 pp. sekä Syysk. 28 p. luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti, Osakunnalle lahjaksi tulleen joukon kopioita Yrjö Maunu Sprengtporten'in kirjeistä, mitkä säilytetään yleisessä kirjastossa Pietarissa. Nämä kopiot oli Semenowskojen rykmentin luutnantti Ramsay tehnyt, ja Osakunnan jäsen, isänmaan historiaa alituisesti harrastava maamiehemme Kenraali Otto Furuhielm, Osakunnalle lähettänyt. Kopioiden

tarkkuuden suhteen kuitenkin allekirjoittanut, joka osittain samoja kirjeitä Pietarissa viime vuonna oli tarkastellut, teki muutamia muistutuksia.

3 §. Luettiin kirje hra pormestari Julius Nygren'ilta, joka Osakunnalle lähetti painoksia Mynämäen kirkkoherran Antti Litzeliuksen († $\frac{15}{X}$ 1795) sinetistä. Siinä on polvillaan oleva ihmiskuva ja ympärikirjoitus „*Ανδριζουμην Λογω*“. —

4 §. Koska Kirjallisuuden Seura oli pyytänyt Osakunnan lausetta Seuran esimiehen, herra Senaatori Snellman'in ehdottamasta Suomen maatieteestä, joka miten mahdollista täyttäisi tieteen vaatimuksia, otettiin tämä kysymys keskusteltavaksi, ja luki Osakunnan esimies, herra Assessori Rabbe, pidemmän esityksen, missä semmoisen teoksen suotava laatu ynnä siihen tarvittavat apulähteet selvitettiin, jonka johdosta, kun par aikaa useatkin tähän tarkoitukseen vievät valmistustyöt ovat tekeillä, hra Assessori katsoi hyödyllisimmäksi, että asia vielä joksikuksi ajaksi olisi sillensä jätettävä. Samaan mielipiteeseen yhtyi tohtori Ignatius, jota vastoin muutamat muut Osakunnan jäsenet katsoivat suotavaksi, että vähemmälläkin tieteellisillä apuvaroilla joku kansantajuinen Suomen maatiede olisi toimeen pantava. Koska asiasta ei tällä kertaa syntynyt yksimielistä ajatusta, päätettiin jatkaa keskustelu Osakunnan ensi kokouksessa.

Yrjö Koskinen.

Marrask. 30 p. 1870. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Ylioppilas Hausen sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Ehdotetun Suomen maatieteen suhteen toi Tohtori Elmgren esiin luettelon niistä painetuista lähteistä, mitkä saataisivat semmoiselle työlle avuksi olla; mutta Osakunnan tehtävä lausunto lykättiin vielä tulevaan kokoukseen, jolloin Tohtori Ignatius lupasi siihen valmistaa ehdotuksen.

3 §. Herra Hausen näytti melkoisen joukon aatelis-vakunoita (428 eri kuvaa), mitkä hän viime kesänä oli kopioinnut

Skokloster'in arkistossa. Ne ovat kaikki kuvatut 30:stä eri kirkosta Suomenmaassa ja luultavasti saaliina Elias Brenner'in muinaistieteellisestä matkustuksesta. Koska useat suvut jo ennen ritarihuoneen perustamista olivat sammuneet, niiden vaakunat eivät löydy vaakuna-kirjoissa ja ansaitisivat tulla julkaistuksi.

4 §. Muutoin hra Hausen teki lavean kertomuksen viimekesäisestä muinais-tieteellisestä matkastansa läntisellä Uudella- maalla. Paitsi mitä jo ennen (Huhtikuun ja Toukokuun kokouksissa) oli Osakunnalle tästä matkasta ilmaistu, mainittakoon seuraavat muinais-merkit. — *Lohjan* kirkossa avaroita katto-maalauksia al-fresco. — *Ingon* kirkossa hautakivi eräälle puolenkolmatta vuotiaalle lapselle, joka on varustettu komeilla arvonimillä: „Joachimus Philippus, Erbgraff zu Manderscheit, Blankenheim, Firnenburek und Russi, Graff zu Rasborgh, Freiher zu Grefenes und Kegelholm, Her zu Sleden, Kerpen, Kroneburgh und Saffeburgh“; kuoli Heinäk. 13 p. 1613. Hänen isänsä oli tuo levoton ja väkivaltainen Steen Leijonhufvud, joka v. 1610 sai Raseporin kreivikunnan haltuunsa, mutta kadotti sen hallituksen tuomion kautta v. 1636. Lapsen äiti, Sten kreivin puoliso, oli eräs Saksalainen kreivinna „zu Manderscheid“. — *Karjan* pitäjän kirkkomaassa eräs vanha hautakivi, jossa luetaan munkki-kirjoituksessa: „1414 obijt Catherina uxor thomæ civis in Raseborg, orate pro ea“. Lause „civis in Raseborg“ todistaa, että v. 1414 löytyi kaupunki tai kauppala näillä tienoin, ja vahvistaa siis entisen huhun Snappertunassa, Raseporin vieressä, olleesta kaupungista, josta tähän asti on ollut ainoastaan epävakaisia todistuksia, nimittäin 1:ksi muinais-taru, ja 2:ksi eräs v. 1627 kirjoitettu juttu, jonka mukaan noin v. 1540 paikoilla muntama mies meni Snappertunan porvarien luoksi („de Borgare uthi Snappertuna“) ja istui siellä viikkokauden juomassa (ks. Tidn. utg. af et Sällskap i Åbo 1785, sivv. 164, 165). — Saman Karjan pitäjän kirkossa myöskin säilytetään mukkea Neitsyt Maarian kuva, joka taiteellisenä muistomerkkinä huomiota ansaitsee.

5 §. Tohtori Bomansson ilmaisi muutamia uusia tietoja Klaus Kurjen puolison, surmatun Elinan, sukuperästä. Jo Osakunnan kokouksessa Helmik. 25 p. 1869 (Hist. Ark. III, siv. 144)

oli Tohtori todistanut, että Elinan isä todellakin oli Juho Olavinpoika Stenbock, ja että Elina Kurki (Knuutti Eerikinpoian puoliso) oli tämän Elina Juhontyttären oikea tytär, eikä tytärpuoli. Nyt nähdään eräästä muistutuksesta, minkä Styffe on painattanut äsken ilmestyneessä III:nnessä osassaan „Bidrag till Skandinaviens historia under Unionstiden“, siv. 258, että „Jusse Olaffson j Kariskylä“ vuodelta 1447 (Arvidsson Handl. III 98) ja „Jösse Olaffson aa wapn“ vuodelta 1475 (Arvidsson Handl. V 69) on sama mies ja suvultansa Stenbock; sillä hänen sine-teissään molempain näiden kirjeiden alla nähdään vuorikauris, Stenbock-suvun vaakuna. Koska siis on selville saatu, että surmatun Elinan isä oli Juho Olavinpoika Kariskylän herra (Kariskylä mainitaan olleen Halikossa), niin huomataan tuon runossa ylistetyn Elinan olleen syntyänsä Suomalaisen. Juho Olavinpoika Stenbock Kariskylän herra eli Suomessa vv. 1447—1475 ja näkyy olleen varsin korkea-arvoinen mies; sillä v. 1467 hän mainitaan edellä Suomen molempain laamannien, Hartikka Jaakonpoian ja Kristiern Frille'n (Arvidson Handl. I 41, V 49). Hän oli, v. 1460 (kuten Anrep vakuuttaa), nainut Margareta Fleming'in (ks. Hist. Ark. I, siv. 22 sukutaulu); mutta tämä ei voinut olla surmatun Elinaisen äiti. Sillä Elinaisen tytär Elina, joka jo v. 1489 oli naitu (ks. Hist. Ark. III, siv. 145), oli siis syntynyt v. 1470 paikoilla, ja itse Elinaisen täytyi siis olla syntyneenä useita vuosia ennen 1460, jostakin Juho Olavinpoian aikaisemmasta avioliitosta.

6 §. Allekirjoittanut toi esiin seuraavat tiedot „Kyrön Skantsin“ alkuperästä. Siinä „Kertomuksessa Ikalisten pitäjästä, mikä par'aikaa on Osakuunan tutkittavana, ottaa kirjantekijä pastori Carlsson sivu-mennen puheeksi, miltä aialta Karvian „Skantsi“ eli se talo, joka vanhalla Hämeenkaan tiellä viimeaikoihin asti on ollut keskievearina ja vanhoissa kirjoissa aina nimitetään „Kyrö Skantz“ (kansan suussa Satakunnan murteen mukaan „Kantti“), oikeastaan lienee asuttu ja mikä nimen alkuperä lienee. Hän silloin mainitsee, „puhetta olevan, että Skantsi on aina sotaliikunnoissa ollut vastaryntäyspaikka etelästä tuleville vihollisille, josta se nimensäkin on saanut“, mutta muistuttaa sen ohessa, että nimi jo 1700 vuoden maakirjassa (talona)

tavataan. Kertomukseen liitettyssä Ikalisten kartassa on hän Skantsi-nimen viereen pannut vuosiluvun 1660, mutta ei selitä tarkemmin mitä tämä vuosiluku tarkoittaa. Näin ollessa, eräs Palmskiöld'in Kokoilemista Upsalassa saatu tieto nimen alkupe-
rästä ja ensimmäisestä merkityksestä saattaa olla paikkakunnalli-
selle historialle valaisevainen. Mainittujen kokoilemain „Topo-
graphica“ osassa (N:o XIV, Tom. LVIII, siv. 873) luetaan:
„Hämeen kangas: Siinä kankaalla asetti Yrjö Juhonpoika Svijn-
hufvud (joka oli Majori) linnoituksen (en Skantz), johon hän
kaikki karanneet soturit ja jalkamiehet, jotka luopuivat Kruunun
palveluksesta, on vankouteen pannut, Kruunulle suureksi eduksi
ja hyödyksi“. — Mihin aikaan tämä majori Svijnhufvud eli ja
vaikutti, näemme Anrep'in sukutauluista, joissa mainitaan että
hänen isänsä oli voutina Itä-Daloissa ja kuoli v. 1612 paikoilla,
mutta että poika, Yrjö Juhonpoika, v. 1600 oli laivakapteenina,
v. 1612 ratsumestarina Uplannin ratsuväessä, sittemmin kaksi-
kymmentä vuotta majorina kotona-olevaisella sotaväellä Suomen-
maassa, ja mainitaan 1633 vuoden Ritarihuoneen-pöytäkirjoissa
poissa-olevana ja ikivanhana, mutta vielä v. 1635 mainitaan ar-
vonimella „Kommendant“. Hän oli Suomessa nainut Lindved
Klaunpoika Sabelfana'n tyttären Annan; mutta suku ei ole mei-
dän maassa jatkunut: sillä täällä olevat Svinhufvud'it ovat toista
sukua, jolla on punainen sianpää vaakunassa, jota vastoin Yrjö
Juhonpoian suvulla on vaakunassaan valkoinen sianpää. — Näistä
seikoista voimme arvata, että Hämeenkankaan linnoitus lienee
perustettu Kustaa Aadolfin Liiviläisen ja Preussiläisen sodan ai-
kana ja että majori Svijnhufvud'in komentaja-arvo ei muuta tar-
koittanut kuin hänen isännöitytensä Kyrön Skanz'issa. Se on
muutoin aikojen laatua valaiseva seikka, että linnoituksia mei-
dän maassa rakennettiin, ei vihollista vastaan, vaan pakko-kei-
nona, jolla maan omat asukkaat pysytettiin sotapalveluksessa.

7 §. Saman pitäjän-kertomuksen johdosta toi Tohtori Igna-
tius esiin seuraavan tiedon Palmskiöld'in kokoilemain Topographi-
ca-osasta (Tom. LVIII, siv. 415): „Ikalisten pitäjä: sen kirkko
on uudestaan v. 1692 myrsky-ilman kautta kukistunut; sen vuoksi
ja sen uudesta-rakentamiseksi myönsi Kunink. Maj. taas v. 1693,
Marrask. 18 p. kollehdin Turun hiippakunnassa“. — Tämä muis-

toon-pano osoittaa, että Ikalisten kirkko jo kerran ennenkin oli kukistunut myrskyn vaikutuksesta, josta sopii arvata että se ei suinkaan siihen aikaan ollut aivan tukevasti rakennettu.

8 §. Vielä lopuksi toi allekirjoittanut esiin kolmannenkin, samasta lähteestä otetun pikku tiedon, joka koskee Kyröskosken pysähtymisen-ilmiötä Palmsköld'in kokoilemissa (N:o XIV, Tom. LXII, siv. 469) luetaan, näet, seuraava lyhyt ilmoitus: „*Kyrofors: Anno 1645 rapidissimum suum impetum inhibuit, nulla frigoris vi urgente*“ (s. o. *Kyröskoski: V. 1645* pidatti erinomaisen väkevän pudotuksensa, minkään kovan pakkasen vaatimatta). Samasta tapauksesta puhuu Wexionius (Epitome Descriptionis Sueciae, lib. I, cap. XXXIII, 4): „nunc ante quadriennium rapidum flumen Kyrofors, in Decembri, nulla frigoris vehementia urgente, octiduum fere stetit“, Kun Wexionius'en teos on painettu v. 1650, niin hänen antama vuosimääränsä ei ole täydellisen selvä, mutta sen sijaan saadaan tästä tieto, että ilmiö tapahtui Joulukuussa ja kesti kahdeksan päivää. Kyröskosken tyrehtymisestä, niin kuin se myöhemminkin useat kerrat on nähty, puhutaan Kertomuksessa Hämeenkyrön pitäjästä (Suomi 1851, siv. 21, 22). Mutta yllämainittu ilmoitus on vanhin tieto asiasta. Muutoin Wexionius kertoo useista koskista Hämeessä ja Satakunnassa, jotka v. 1596 Jouluk. 13 p. paikoilla, v. 1597 Marrask. 5 p. ja v. 1598 Jouluk. 3 p. olivat pysähtyneet. Mutta niiden joukossa ei luetella Kyröskoskea.

Yrjö Koskinen.

Tammik. 13 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Ignatius'en ehdotuksen mukaan päätettiin Seuralle antaa näin kuuluva lausunto Seuran toimella ulos-annettavasta Suomen maantieteestä:

Sittenkuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on pyytänyt Historiallista Osakuntaa antamaan lausuntoa eräästä sen puheen-

johtajan, Herra Senaatori J. W. Snellman'in tekemästä ehdotuksesta, joka koskee lavean ja tieteen nykyisiä vaatimuksia vastaavan Suomen maantieteen ulos-antamista, saa Osakunta, joka kaikin puolin suostuu Herra Senaatorin mielipiteeseen, mitä puheena olevan teoksen hyötyyn ja merkitykseen tulee, kirjan laajuuden suhteen ynnä siitä, missä määrässä lienee mahdollista sitä toimittaa niiden ainevarojen avulla, jotka tätä nykyä ovat tarjona, mainita seuraavaa:

Että vaikka Osakunnan mielestä maantieteeltä liikoja vaaditaan ja sen ala ylenmäärin lavennetaan, jos tahdotaan, että se sisältäisi tiedot jonkun kansan koko nykyisestä elämästä ja tämän elämän kaikista aineellisista ja henkisistä ehdoista — joka tarkoitus näin laajaksi käsitettynä on ainoastaan tilaston-tieteen tehtävä — katsoo Osakunta kuitenkin tärkeän tärkeäksi, että vastaiseen maantieteesen otetaan, paitsi varsinaista maankertomusta, niin tarkka ja laeva selitys, kuin suinkin on mahdollista, maamme geologillisesta muodostumisesta, ilman-alasta, luonnon-tuotteista, kasvi-geografiasta, erittäinkin viljelyskasvien leviämiseen ja kasvattamiseen katsoen, eläinkunnasta y. m., ja että valtiollisessa osastossa ei ainoastaan huomioon oteta valtiolaitosta, hallinnollista, kirkollista ja kunnallista jakoa j. n. e., vaan sen ohessa yhtä suurella tarkkuudella ethnograffilliset olot, eri heimokunnat, kielimurteet, rakennustapa, vaatteenparret, kansan tavat, väkiluvun suhteet, aineellinen sivistys ja tärkeimmät elatuskeinot sekä koko maassa että erityisissä paikkakunnissa y. m.

Sen lisäksi pyytää Osakunta, vaikk'ei se kuitenkaan määrätyn suunnitelman esittämisellä tahdo ennalta sitoa vastaista kirjantekijää, saadaksensa lausua seuraavia „pia desideria“ maantieteen suhteen.

1:ksi. Koska tämän on tarkoitus antaa todellista ja tarkkaa tietoa isänmaasta kaikille kansalaisille ilman eroituksetta säädyn ja varallisuuden puolesta, täytyy etupäässä siihen otettujen tietojen olla niin luotettavia ja tarkkoja kuin mahdollista. Jokaiseen lausuttuun arvosteluun pitäisi, missä ikinä se ilman haitatta käy laatuun, lisättävän taattuja lukuja, niin että esm. jonkun paikkakunnan peltojen, niittymaan, metsän, järvien y. m. paljoutta ei ilmoitettaisi ainoastaan sanoilla „paljon“, tai „vähän“,

vaan sen lisäksi vielä määrättyillä tynnyrin-aloja, neliö-virstoja, neliö-peninkulmia tai muita mittoja osoittavilla luvuilla; samaten laivaliikkeen aika maamme satamissa ei olisi määrättävä enemmän tai vähemmän epävakaisilla lauseilla, vaan tarkoilla, monen vuoden havaintoihin perustetuilla päiväluvuilla joka sataman suhteen erikseen j. n. e. Tällä ei kuitenkaan millään muotoa tarkoiteta tekstin ylenmääräistä rasittamista luku-riveillä ja tilastollisilla tabelleilla. Semmoisia tarvitsee ainoastaan harvoin, jos milloinkaan, käyttää. Kirjoitus- ja esitystavan voima tabi sievyys muutoin ei vähene ensinkään siitä, että tiedot tulevat täydellisemmiksi, päätelmät tarkemmiksi.

2:ksi. Että paikkakunta-jaon suhteen vastainen kirjantekijä erittäin ottaa huomioon pitäjä-jaon, joka on kansan tietoon juurtunein, ja niinmuodoin sen verran kuin on mahdollista, antaa jokaisesta pitäjästä lyhyen kertomuksen, muistaen samassa ne isommat kartanot, tehtaat, vuorikaivokset, sahamyyllyt, historiallisesti merkilliset paikat sekä kiinteät muinais-jäänneökset, joita löytyy kussakin pitäjässä.

3:ksi. Siihen merkitykseen ja tärkeyteen katsoen, joka oman maan geografialla on yleisen kansallisen sivistyksen suhteen, ja koska sen vuoksi sopii toivoa puheena olevan teoksen laajemmalle leviävän, katsoo Osakunta varsin tähdelliseksi, että vastainen maantiede esitystavan ja kielen puolesta saapi aineen tärkeyttä vastaavan sijan Suomen kirjallisuudessa ja ettei sen suorittamista anneta toimeksi kellenkään muulle, kuin Suomen kieleen täydellisesti perehtyneelle kirjailijalle.

Mitä taas siihen kysymykseen tulee, lieneekö nykyisillä oloilla mahdollista saada tällainen maantiede aikaan, luulee Historiallinen Osakunta, samalla kuin se täydellisesti tunnustaa tätä varten tarpeellisia aineita vielä suureksi osaksi puuttuvan, kuitenkin olevan velvollisuutensa mainita, ettei Suomen maantiede suinkaan ole ollut tutkijoita vailla ja että arvokkaita alkuteoksia siis tässä kohden kyllä on olemassa, vaikka nämä alkuteokset vanhuutensa vuoksi ja tieteen lisääntyneiden vaatimusten tähden nykyään vain osittain kelpaavat käytettäväksi. Osakunta tahtoo ainoastaan viitata siihen, mitä hyötyä jokaisella Suomen maantieteilijällä pitäisi oleman esm. Tuneld'in ja Djur-

berg'in maantieteistä, joista edellinen joka sivulla osoittaa jälkiä Henrik Gabriel Porthan'in tunnollisesta tutkinnosta ja jälkimäinen sisältää runsaita tietoja erittäinkin maamme aineellisesta sivistystilasta tämän vuosisadan alussa. Eräs luettelo painetuista lähteistä Suomen maantieteen, jonka tohtori Elingren on tehnyt Osakunnan pyynnöstä, antaa muutoin vastaiselle kirjailijalle joltoa tätä ainetta koskevaan kirjallisuuteen.

Vaan koska kuitenkin nyt puheeksi otettu maantiede sekä laveamman tarkoituksensa että tietojen ajanmukaisuuden tähden välttämättömästi on perustettava parhaasta päästä itse kirjantekijän kokoilemiin aineisiin, mutta Historiallinen Osakunta tietää tämmöistä aineen-kokoilemista useammissa maantieteen tärkeimmissä haaroissa par'aikaa virallisesti toimitettavan tilastollisessa tarkoituksessa, arvelee Historiallinen Osakunta, että vastainen kirjantekijä, odottaessansa Tilastollisen viraston aikaan-saattavia tässä suhteessa, toistaiseksi eli yhden tai kahden vuoden kuluessa voipi rajoittaa alkutoimensa painettuun lähteiden sekä maanmittaus-hallituksen, tilastollisen viraston ynnä muiden virkakuntien hallussa löytyvien käsikirjoitusten ja karttojen tarkastamiseen ynnä muistoon-panoihin näiden johdosta, ja sen lisäksi vielä ehtimiseen matkustaen eri maakuntiin koettaa ei ainoastaan saada elävää ja selvää käsitystä maan eri seuduista, vaan myöskin päästä siihen likeiseen keskuuteen kansan keralla, ilman jota ei mikään ethnografillinen, sivistys-olojen tahi tapain kuvaus voi tulla aivan todenperäiseksi. Matkustaja on siinä tapauksessa velvoitettava pitämään tarkkaa keskeymätöntä päiväkirjaa näistä retkistä, jotta luonnon- ja sivistys-suhteiden tuottamat mielen-vaikutukset säilyvät niin tuoreina kuin mahdollista. — Teoksen koko tulee olemaan vähintäkin 40 arkkia, jonka tähden paraiten sopinee antaa se ulos kahdessa osassa.

Näin annettuansa mietintönsä itse teoksen laadusta ja valmistus-tavasta, Osakunta ei kuitenkaan tällä kertaa voinut Seuralle ehdottaa ketään tekijäksi sopivaa henkilöä, vaan katsoi tarkoituksen mukaiseksi, että Senra kuuluttaisi tämän tehtävän haettavaksi, jolloin Osakunta mielellään tahtoo ilmoittaa ajatuksensa hakijain kyystä aiottuun työhön.

3 §. Koska ne kolme pitäjänkertomusta, mitkä Osakunnan arvosteltaviksi olivat tulleet, nyt olivat kiertäneet toimikunnan jäsenten välillä, päätettiin niistä antaa Seuralle lausunto, ja oli Osakunnan ajatus niistä kustakin seuraava:

Herra Wilh. Carlsson'in teos „*Entinen Ikalinen*“, käsittävä historiallisen kertomuksen nykyisistä Ikalisten, Parkanon ja Kankaanpään pitäjistä, on tehty samalla huolellisella tarkkuudella, jota tekijä on edelliselläkin teoksellaan Pirkkalan pitäjästä osoittanut. Ja vaikka tämä nyt tarjona-oleva pitäjänkertomus epäilemättä tulee olemaan laveimpia laatuansa, johon syynä on, ei ainoastaan kerrotun alueen avaruus, vaan myöskin joku paikottain kenties liian venytetty kirjoitus-tapa, ovat kumminkin teoksen ansiot niin silmiin-astuvia, että Osakunta kaikin puolin tahtoo sen painattamista puolustaa. Pari Palmsköld'in kokoilemista Upsalassa hankittua historiallista tietoa, mitkä tämän pitäjänkertomuksen johdosta ovat esiin-tuodut Osakunnan viime kokouksessa, sopii painattaessa liittää herra Carlsson'in teokseen, ja tahdotaan sen vuoksi Seuran huomioon johdattaa.

Herra J. M. Salenius'en teos „*Historiallinen kertomus Muolan pitäjästä*“, joka ansiollisesti liittyy saman tekijän jo ennen painettuun kertomukseen Walkjärven pitäjästä, on tosin maantieteelliseltä osaltaan vaillinaisempi kuin suotavaa olisi ollut, jonka ohessa on muistuttamista, että tekijän kirjoitustapa, jota edellisessä teoksessa syntymä-seudun tunteet johonkin määrin ovat elähyttäneet, tässä tuntuu vielä enemmän kuivanlaiselta. Mutta toiselta puolen se silminnähtävä tarkkuus ja ahkeruus, jolla tekijä on sekä valtio-arkistosta että muistakin painamattomista lähteistä ko'onnut uusia tietoja paikalliseen historiaan, ansaitsee Osakunnan täyttä kiitos-lausetta, sitä enemmän jota harvemmassa paikallisia kertomuksia maamme itäisistä osista on saatavana. Sivumennen mainittakoon, että kertomukselta puuttuu sekä kartta että ainehisto, jotka molemmat välttämättömästi ovat siihen liitettävät. Teoksen nimeen on Osakunnan mielestä liitettävä: (Historiallinen kertomus Muolan) „*eli Pyhän-ristin*“ (pitäjästä), koska tällä jälkimmäisellä nimellä on historiallinen merkityksensä.

Herra A. Rahkosen „*Kertomus Antrean pitäjästä*“ tosin ei ole siihen järjestykseen laadittu, että se nykyisessä muodos-

saan kävisi Seuran toimella painattaa. Mutta koska se esitystapansa vilkkaudella ja niiden tietojen tähden, joita se antaa kansan tavoista ja elämän laadusta, epäilemättä tulisi sekä hyödylliseksi että huvittavaksi kirjaksi, tahtoo Osakunta ehdotella, että tekijä ottakoon sitä uudesta kirjoittaaksensa säännölliseen järjestykseen, jolloin se, kartalla lisättynä, olisi Seuran pitäjänkertomusten jaksossa painettava. Eräs aivan joutava taulukirjoitus, joka täyttää useita sivuja, sekä piirroksiset Antrean kirkosta, on uudesta laitoksesta pois-jättäminen.

4 §. Allekirjoittanut muistutti, kuinka vaikea yleensä on ollut sota-historiassamme tarkalleen arvata Venäläisten voimain mieslukua, josta seuraus onkin, että nyt viimein hra Mankell, luottaen Venäläisten omiin virallisiin ilmoituksiin on melkoisin määrin supistanut sotaista mainettamme. Laillansa tärkeätä on siis, kun voimme aivan luotettavasta lähteestä määrätä Venäläisarmeijan miesluvun tuossa meidän aseille niin onnettomassa Lappeenrannan tappelussa Elok. 23 p. 1741. Manstein muistelmissaan (II osa, siv. 175) arvelee sen tehneen „tappelu-päivänä“ 9,900 miestä, ja koska hän itse saapuvilla oli, ansaitsee tämä ilmoitus kyllä huomiota. Mankell kuitenkin (Finlands Krigshistoria, I, siv. 269) koroittaa tämän numeron 10,500 mieheen, mutta ei ilmoita mitään lähdettä. De Lacy'n raportti, joka Venäjällä virallisesti painettiin ja levitettiin (ks. Suomi 1854, siv. 227 seurr.), ei sisällä mitään lukumäärää. Mutta Waarasen kokoilemissa Valtio-arkistossamme tavataan käännöksessä eräs de Lacy'n kirje keisarille, Wiipurista Elok. 31 p. 1741, joka sisältää seuraavat tiedot. Elok. 20 p. tuli sotamarsalkka Kananojalle, missä leiri oli, ja tapasi siellä 13000 miestä „activeja“ s. o. varsinaisia sotilaita. Hän päätti olla vartoomatta niitä lisä-joukkoja, jotka tulossa olivat, jätti kuormaston Kananojalle ja sen suojelukseksi tarpeellista väkeäkin, käski sotamiesten ottaa ränssieleihin 5 päivän muonat, ja lähti sitte matkalle Lappeenrantaan vastaan. Todellisia „aktiveja“, jotka Kananojalta marssivat ulos, „oli enemmän kuin 11,500“. — Muistamista kuitenkin on, että noin 1½ peninkulman päässä Kananojasta erään sillan luona pysäystä tehtiin, jolloin raskain tykistö huonojen teiden tähden jätettiin jälille, ja sen suojelukseksi eversti Resanow tarpeellisen väen kanssa

(ks. Suomi 1854, siv. 229). Mutta yhtä hyvin voimme täydellä varmuudella päättää, että Venäläisten voima itse tappelussa oli enemmän kuin 11,000 miestä. — Kuolleiksi ja haavoitetuiksi mainitsee de Lacy'n kirje Venäläisten puolella 2,433.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 3 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Provessori Akiander, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut toi esiin erään Suom. Kirj. Seuralle sen viime kokouksessa lahjoitetun Resolutionin, jonka on Lappeenrannasta Marrask. 17 p. 1726 antanut maaherra J. H. Frisenheim (kontrasign. George Malm) muutamaa sota- ja postikomisarius Kustaa Duncan'in anomukseen saada Riian raatimies vainajan Mikael Diepenbrock'in perillisten puolesta nauttia edempää vahvistusta ja uudistusta siihen immissioniin, minkä Narvan kenraali-kuvernööri Jouluk. 12 p. 1691 oli heille antanut useihin Karjalan pohjois-osassa olevain Cronstiernan tilusten rässi-veroihin, joita he tähän saakka esteettömästi olivat nauttineet. Muistamista on, että yli-sotakomisarius Henrik Cronstierna oli kuningas Kristiinan aikana nämä tilat ostanut, jonka vuoksi myöskin Kaarlo XI:nnen reduktioni jätti ne koskematta.

3 §. Provessori Akiander näytti Osakunnalle suomenkielisen nuhde-saarnan, jonka läänin-provasti Melartopæus Parikkalassa oli pitänyt Elok. 5 p. 1787 taika-uskoa ja noituutta vastaan.

4 §. Tohtori Bomansson, joka oli pari vuotta takaperin, Osakunnan kokouksessa Kesäk. 4 p. 1869 (ks. ylempänä siv. 159) oli ilmaissut vanhimman tunnetun tiedon Dominikani-luostarista Turussa, josta nähdään, että „Domus finlandensis“ jo v. 1254 oli täydellisesti järjestettynä, toi nyt esiin vielä tarkemman vuosimäärän luostarin perustamis-historiaan. Oli, näet, kirjaston-amanuensi Eichhorn Ruotsissa v. 1867 Ängsön kartanosta löytänyt neljä pärmä-lehteä erään liturgiallisen kirjan käärynä, ja

nämä, jotka sisältävät muistoon-panoja tapauksista Ruotsissa ja Tanskassa vv. 1208—1288 ja arvattavasti ovat lähteneet joltakulta munkilta Sigtunan Dominikani-luostarissa (Tohtori Bomansson'in arvelun mukaan kenties Israel Erlandinpoialta, joka oli sen luostarin priorina v. 1298, ja sitten Vesteros'in pispana vv. 1309—1332), ovat nyt, kirjastonhoitajan G. E. Klemming'in toimella painetut teoksessa „Danske Samlinger for Historie, Topografi m. m., Femte Bind, Fjerde hefte“, Kjöbenhavn 1870, sivv. 370—375, sekä myöskin (kuten Tohtori Elmgren on huomauttanut) viime-tulleessa osassa „Historiska Handlingar af Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinavien's historia“, VII osa, Tukholmassa 1870. Juuri luostari-laitoksen historiassa nämä muistoon-panot ovat erittäin tärkeitä; sillä niissä mainitaan vuosiluvut, milloin kuhunkin paikkaan luostari-väkeä on tullut, s. t. s. milloin luostarit ovat perustetut, esm. Kalmariin, Lödöse'en, Skara'an, Skeninge'en, Westerosiin j. n. e. Näiden ilmoitusten mukaan perustettiin Dominikani-luostari Räävelissä v. 1248. Turun Dominikani-luostarin suhteen sanotaan: „*M^oCC^oXL^oIX^o venit conuentus [in] finlandiam*“, joka merkitsee, että v. 1249 konventti eli munkki-veljistö ensin tuli Suomeen, ja että luostari siellä, nimittäin Turussa, silloin ensin perustettiin. Merkillistä on, että kun Dominikanit jo edellisenä vuonna olivat asettuneet Rääveliin, he eivät silloin vielä uskaltaneet Turkuun mennä, vaan vasta seuraavana vuonna, eli juuri samaan aikaan jolloin Birger jaarli teki kuuluisan retkensä Hämäläisiä vastaan. Tämäkin seikka laillansa todistaa, kuinka erinomaisen vaaran-alainen lienee seurakunnan tila Suomessa ollut Tuomas Pispan lähdön jälkeen siihen saakka kunnes Birger jaarlin retki jälleen vahvisti Kristin-uskon asiat isänmaassamme.

5 §. Tohtori Ignatius antoi kertomuksen muinaistieteellisistä tutkimuksistaan Euran pitäjässä, ja päätettiin painattaa se Historiallisen Arkiston ensi-tulevaan vihkoon.

6 §. Allekirjoittanut esitti Osakunnan jäseniksi: Herra vara-pastorin Wilh. Carlsson'in Jämijärvellä, herra lehtori Torst. Kustaa Aminoff'in Haminassa, herra maisteri J. M. Salenius'en Porvoossa ja herra maisteri Viktor Löfgren'in Helsingissä.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 2 p. 1871. Saapuvilla olivat: Esimies Assessori Rabbe, Proessori Akiander, Tohtorit Elmgren ja Bomansson, Maisteri Aspelin sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja oikaistiin.

2 §. Proessori Akiander antoi Osakunnan haltuun kopoita muutamista vanhoista rajakirjoista Viipurin läänin ja Savon sekä Venäjän välisten rajain suhteen, otettuina osittain eräästä Turun hovi-oikeuden hallussa olevasta anomus-kirjasta vuodelta 1697. Tämän ja muiden arvollisten lahjain johdosta, joita Osakunta tuon-tuostakin oli saanut vastaan-ottaa, keskusteltiin niiden mukavimmasta säilyttämisestä, ja katsottiin välttämättömän tarpeelliseksi, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto ja käsikirjoitus-varat niin pian kuin mahdollista saatettiin järjestetyiksi, jolloin Osakunnankin varat olisivat siihen liitettävät.

3 §. Tohtori Elmgren nosti kysymystä tuosta pispa Eerik Sorolaisen poiasta, niinkutsutusta *Eerik Eerikinpoika nuoremasta*, jonka elämänretket vielä ovat varsin hämärässä, kuten Tohtori Elmgren Erik pispan elämäkerrassa (Finl. Minnesv. Män, II, siv. 48 seurr.) ennen on osoittanut. Kuitenkin on viime aikoina joita-kuita lisä-tietoja ilmi tullut, jotka ansaitsevat huomioon ottaa.

Eräässä varsin harvinaisessa pienessä kirjassa, nimeltä „*Synopsis Rhetoricæ A. Tallæi et dialecticæ P. Rami, Wittenberg 1600*“, jonka tekijänä oli Johannes Clem. Mentzius, rehtori Porin koulussa, tavataan dedikationi pispa Eerikin poialle, annettu Porista XI Calend. Sept. 1598, jossa muun muassa luetaan: „Reverendi et clarissimi domini M. Eriçi E. Episcopi Aboensis filio, eruditione et virtutum ornamentis claro adolescenti, Erico E. juniore, ad exteras nationes Musarum gratia profecturo S. — — Quam tibi, ornatissime Erice E. junior, pro munusculo mittere et dicare volui, non quod existimarem te eâ opus habere, cum eas artes jam a pueritia ad unguem callueris: sed ut esset pignus observantiæ et amoris mei erga te; et tessera gratitudinis pro singulari favore, quo non solum tu, sed etiam pater tuus, me semper est persecutus. Vale!“

Etä nuorempi Eerik Eerikinpoika sittemmin oleskeli ulko-

mailla ja että hänen käytöksensä siellä matkaan-saatti isälle valtiasten epäluuloa, nähdään useista pispan kirjeistä. Niinpä on Vaarasen painetuissa todistus-kappaleissa (II, siv. 202) muutama Eerik pispan kirje jollekulle kuninkaan sihteerille, annettu Toukokuussa tai Kesäkuussa 1605, jossa hän vakuuttaa, ei lähettäneensä poikaansa Romaan, kuten kuningas luulee, eikä ylipäänsä tietävänsä poikansa teoista. Tokko poika tähän aikaan tai milloinkaan Romassa oleskeli, piti Tohtori Elmgren kuitenkin epäiltävänä asiana, koska hän puolestaan ei voi katsoa todenperäiseksi sitä Spegel'in julkaisemaa kirjettä, minkä muka nuorempi Eerik Eerikinpoika v. 1607 Kesäk. 24 p. olisi Romasta isällensä kirjoittanut (ks. Spegel, „Skriftliga bevis till Svenska Kyrkohistorien). Kuinka epäluulot vielä monta vuotta myöhemmin olivat täydessä voimassaan, nähdään eräästä Eerik pispan Aksel Oxenstiernalle lähetetystä kirjeestä, joka on annettu „Upsaliæ VIII Calend. Julii 1611“, ja jossa poiasta sanotaan: „Ego Deum testor me nullius rei esse conscius, neque mihi quidque Örebrogiae vel postea imputatum est, neque scio quamobrem hic detineor; si propter filium meum, facile potest T:a G:tas cogitare illum non esse in mea potestate. Fuerat anno superiori Witebergæ et Rostochij, prout mihi ab ijs, qui eum ibi viderunt, significatum est; ubi nunc sit, ignoro.“ — Vähäistä myöhemmin on häneltä toinen kirje Aksel Oxenstiernalle, annettu Elok. 18 p. 1611, jossa esm. lausutaan: „Oro T:m G:tem obnixi, ut deinceps quoque me sibi commendatum habeat suoque patrocínio contra calumniatorum morsus, qui etiam innocentissimis labem ac maculam aspergere non desinunt, me tegat.“ — Molemmat viime-mainitut kirjeet tavataan kopioituina Vaarasen kokoilemissa Valtio-arkistossamme. Edellisestä näkyy, että poika oli v. 1610 oleskellut Wittenberg'issä ja Rostock'issa, niin-muodoin Lutherilaisissa yliopistoissa ja sen vuoksi ei näytä hyvin luultavalta, että hän v. 1605 ja v. 1607 oli Romassa ollut.

Tämän johdosta allekirjoittanut kuitenkin mainitsi löytäneensä Vaarasen kokoilemista loppupuolen erästä kirjettä, joka varmuudella todistaa, että nuorempi Eerik Eerikinpoika juuri mainittuna vuonna todellakin Romassa oleskeli, vieläpä antaa tarkan adressinkin. Kirje, jonka ulkokirjoitus on Vesterosin pispalle

„Olavo Stephani“, on annettu Romasta Lokak. 28 p. 1607, allekirjoituksella „Ericus Aboensis Junior“. Terveisien ohessa sanotaan: „Si quis ad me vult scribere, sum in Collegio Germanico Romæ et vocor hic Ericus Flaminus“. Adressiksi mainitaan: „Sig:o Erico Flaminio di Sorola gentilhuomo Suedoso“. Sitten muistutetaan, että kirjeet pitää lähetettämän joko laivoilla Espanjaan tai Köln'in taikka Augsburg'in kautta. Adressiin vielä lisätään: „nella Dozine del Messer Gregorio appred la Minerva In Roma. Admodum R. P. Ioanni Vastovio S. R. M. Capellano, ut ad Ericum Erici Juniorem Romam mittat“, — Aivan selvästi tästä havaitaan, että Erik pispamme poika oleskeli v. 1607 katolisuuden pääkaupungissa ja siellä oli paavin-uskoon mennyt, koska hän esm. yhteyttä pitää tunnetun katolisuuskoisen Ruotsalaisen Vastovius'en kanssa. Kuinka ja missä taroituksessa hän taas kolme vuotta myöhemmin Wittenberg'issä kävi, ei ole helppo arvata. Mutta että hänen käytöksensä saattoi isälle rettelöitä tuottaa, ei ole suinkaan kummallista.

4 §. Tohtori Bomansson toi esiin vanhimmat tiedot Suomessa tavattavista *Mustalaisista*. Tuttu asia on, että kuningas Birger v. 1303 Maalisk. 13 p. ulos-antoi yleisen käskykirjeen maan-juoksijoita vastaan (clientes, cursores, garciones vagi, dicti sculura“, kenties: skojare? ks. Diplom. Suec. II, siv. 378); mutta muutamain historioitsijain luulo, että näillä Mustalaisia tarkoitetaan, on jo siitakin syystä perätön, koska Mustalaiset vasta keisari Sigismundon ensimmäisinä hallitusvuosina Saksaan ja muuhun Etelä-Eurooppaan ilmaantuivat. Pait sitä on Olaus Petri'n kronikassa tarkka ilmoitus, milloin Mustalaiset ensin Ruotsiin tulivat, nimittäin v. 1512. Sanat kuuluvat: „Samma år Her Sten var höffuitsman worden, kom en part aff thet folket som fara om kring ifrå thet ena landet til thet andra, them man kallar *Tatare*, hijt i landet, och til Stocholm, förra hade the aldrigh her varit“ (ks. Klemming'in painos Olaus Petri'n kronikasta, Tukholma 1860, siv. 305). Epäilemättä kuului joku aika, ennenkuin Mustalaiset tästä rohkenivat tulla meren yli Suomeen, ja ensi kerta heitä tapaammekin Ahvenanmaalla v. 1559. Luetaan, näet, Joen Vestgöthe'n tilinteossa Kastelholmasta mainitulta vuodelta (ks. Suomen valtio-arkisto N:o

2,691, lehti 80): „Myöskin on Joen Vestgöthe ottanut Mustalaisilta (Tatternna) työhevosia (werchestar) — 8“. Syynä minkä tähden Kastelholman vouti ryhtyi tähän toimeen, oli epäilemättä se kirje, minkä Juhana herttua (hänen Ruotsin valtio-arkistossa säilytetyn Diarionsa mukaan) oli Huhtik. 5 p. 1559 lähettänyt „Till Joen Västgiöte att förtaga Tattarnes otillbörlige Handell och dem derföre fängzlige anhålla“ (käsky estää Mustalaisten sopimatonta menoa ja heitä siitä vankeuteen panna). Arvata siis sopii, että Mustalaiset eivät tällä kertaa päässeet Suomen mantereelle retkeilemään. Että ne Ruotsissa jo olivat varsin tavallisia, havaitaan muun seassa siitakin, kun arkkipispa Laurentius Petri Nericius niissä artikuloissa, jotka hän Tukholman valtiopäivillä v. 1560 vahvisti, sääsi 6:nnessa pykälässä: „Tattare skall Presten intet befatta sig medh, huarken döpa deras barn eller jorda theras lijk“ (Mustalaisiin alköön pappi ryhtykö, alköön heidän lapsiansa kastako, alköönkä heidän ruumiitansa haudatko; ks. Bihang till v. Stiernmans Riksdagars och Mötenes Beslut, siv. 190). Vasta pari vuosikymmentä myöhemmin heitä ensin tavataan Suomen mantereella; sillä v. 1580 Tammikuusta Syyskuuhun luetellaan vankien joukossa Turun linnassa „Bägdan Balatzen Tattar“ (ks. Valtio-arkiston N:o 1,369, lehti 33 seurr. ja N:o 1,383, lehti 6). Keväällä 1584, eli 8:nnen kuukauden ensimmäisellä viikolla tilinteko-vuotta 1584, luetellaan taas vankeina Turun linnassa: „Tattare som krigzöffuersten her ponttus fenckelige til abo slott före lätt för böndernes klagemåll N:“ (Mustalaisia, jotka herra sotapäällikkö Pontus De la Gardie pannetti Turun linnaan talonpoikain valitusten tähden, nimittäin): — sitten seuraa 11 nimeä, jotka kuitenkin ovat aivan tavallisia (ks. Valtio-arkisto N:o 1,428, lehti 65). Jonakuna vahvistuksena siihen, että Mustalaiset juuri Ruotsin kautta ovat tänne tulleet, on sekin seikka, että kun Götrik Fincke v. 1597 kertoo Mustalaisia Savossa kuleksivan toista sataa henkeä parvessa, hän sanoo aikovansa ajattaa ne Ruotsin puolelle (ks. Koskisen Nuijasota, II, siv. 202, 203). Ruotsiksi niitä myöskin nimitettiin „svart tattare“, josta nähtävästi suomenkielen „Mustalainen“ on tehty. — Allekirjoittanut tahtoi lopuksi lisätä sen tiedon, että muutamissa paikoin Suu-Pohjassa nimi „Lätti“ joskus käytetään

Mustalais-nimen sijassa. Niinpä esm. sanotaan: „Otti vaimonsa Lättien re'estä“ (s. o. Mustalaisista), taikka: „Niin siellä oltiin kuin Lättien kokouksessa“ (s. o. siivottomasti ja säädyttömästi). Liekö tällä nimellä jotakin yhteyttä Lättilais-nimen kanssa, ja millä tavoin semmoinen yhteys lienee syntynyt, ansaitsisi kenties tarkempaa tutkintoa.

5 §. Tapojen historiaan toi Tohtori Bomansson seuraa-
van todistuskappaleen Juhana herttuan aioilta. Kun Erkki Ola-
vinpoika Maalisk. 10 p. 1561 piti käräjiä rahvaan kanssa Eli-
mäjärvellä, niin 12 katselmusmiestä, jotka olivat pitäneet rajain-
katselmusta Kesolan ja Kimolan välillä, todistivat ja vannoivat,
että „Kesolan kyläläiset ja niiden kanssa-asialliset ovat menneet
oikeain rajain yli ja sisään Kimolan takamaahan ja tehneet it-
sellensä siitä vääriä rajoja, eivätkä ole huolineet oikeista rajois-
ta, jotka, kuten heidän kirjansa osoittavat, ovat: ensin 'Hoszimæ
korfue oijan sw, Kaukamelen oijann silda ja luiua honga'; ja
ovat Kesolalaiset ja heidän puolueensa väkivallalla anastaneet
kappaleen takamaata Kimolan kyläläisiltä ja tehneet heille sa-
nomattoman vahingon heidän laihoonsa, niin että mitä eivät ole
jaksaneet leikata, sen ovat tallanneet ja peräti alas-lyöneet, ja
sen viljan minkä he semmoisella väkivallalla ovat haltuunsa saa-
neet, ovat sitten varkain puineet rukous-päivänä (? „om bunda-
gen“).“ „Samoin he ovat käyneet heidän kylässään ja tehneet
heille suurta väkivaltaa, niin että mitä ovat voineet käsiinsä
saada, ovat raastaneet, ryöstäneet ja vieneet, sekä viljaa että
heinää, sen lisäksi varsin pahoin lyöneet heidän väkeänsä“. Tästä
syyistä he tuomittiin kuolemaan, vaan heidän piti saaman sa-
koilla „lunastaa henkensä“. „Ja on yksi heidän joukostansa
kohottanut itsensä päälliköksi („capitener“), nimeltä Olavi Hileko,
joka samaa väkivaltaa on harjoittanut, josta nuo 12 (s. o. lau-
takunta) ei voinut hänen henkeänsä päästää, vaan tuomittiin
miekan alle, niinkuin kirjoitetaan kuninkaan-valan kaaressa“:
armoitettiin Kunink. Maj:n otolliseen päätökseen, lunastamaan
henkeänsä 30:llä markalla (ks. Suomen Valtio-arkisto, N:o 3,214,
lehti 40).

6 §. Maisteri J. R. Aspelin teki huvittavan esityksen
Korsholman kartanon vaiheista Uskonpuhdistuksen aioista saakka.

Kuten tiedetään oli keski-ajan loppupuolella jonkunlainen linna Korsholman kummulla eli niinkutsutulla „Vallilla“, joka on kohta eteläpuolella Vaasan vanhaa kaupunkia ja vastapäätä Hovioikeuden huonetta eli nykyistä Mustasaaren kirkkoa. Mutta paikan sotainen tarkoitus lakkasi Kustaa Vaasan aikoina. „Linnaksi“ ei Korsholmaa enää Kustaa Vaasan aikoina tilikirjoissa nimitetä kuin yksi ainoa kerta; vaan nimitys „kruunun kartano“ tavaataan jo v. 1506 ja on sitten tavallinen. Siinä asui Pohjanmaan vouti vuoteen 1571 saakka, jolloin Elok. 5 p. Korsholman kartano tiluksineen sekä Mustasaaren pitäjä läänitettiin hovimarsalkka Kustaa Banérille. Sillä välin oli siellä vouteina ollut: Lauri Olavinpoika Björnram vv. 1531—1539, Niilo Ottenpoika vv. 1539—1542, Henrik Simonpoika vv. 1542—1545, Pentti Niilonpoika v. 1545, Ragvald Halvardinpoika vv. 1545—1550, Joen Bagge vv. 1551—1559 (jolloin hän kuoli ja hänen leskensä teki sen vuoden tilin), Hannu Ingenpoika vv. 1560—1567 (jolloin hän mestattiin vilpillisyyden tähden), ja sen jälkeen Eerik Niilonpoika vuoteen 1571. Kartanon rakennuksista ei saada inventarioista paljon mitään selvää; mutta ne huoneet, joita satumalta mainitaan, olivat hirsistä rakennettuja; sotamiehiä siellä tavallisesti oli 7 tai 8; tykistöä ei mitään puhuta. Kun Banner Stång-joen tappelun perästä tuli vankuteen, on luultavaa, että Korsholman kartano v. 1598 peräytettiin kruunun haltuun. Mutta voudin asuntona oli sillä välin vuodesta 1591 alkaen tullut olemaan Oulun linna, joka nyt yhä pysyi maakunnan hallitus-keskustana.

Korsholman tilukset jakaantuivat tämän ajan perästä kahteen karjataloon: pohjoiseen ja eteläiseen (ladugård). Pohjoisen oli, kuten kerrotaan, Kustaa II Aadolfi v. 1612 perustanut; sen nimi vielä on säilynyt paikallisissa nimityksissä „Ladugårds-slätan“ (ekseeraus-kenttä lähellä Vaasan kaupungin hautausmaata eli niinkutsuttua Kappelimäkeä) ja „Ladugårds-qvarn“. Eteläinen, johon Korsholman kartano kuului, on meidän aikana malli-talona (modell-farm). Korsholman kartanossa oli seuraavina aikoina yksi tilinkirjoittaja ja yksi kirjuri. Kaupunkilaiset olisivat mielellään tahtoneet sen tiluksia laitumekseen, ja eräs Pietari Sveninpoika kirjoitti v. 1624 valtakanslerille asiasta, pyy-

täen lisäksi että seurakunta saisi rakentaa kirkkonsa kartanon kummulle („vallille“); tilinkirjoittajalla ja kirjurilla ei muka ollut muuta tekemistä kuin juoda ja muita siihen vietellä. V. 1633 Kesäk. 7 p. vaihetti maaherra Juh. Creutz Pohjoisen karjatalon (joka silloin oli arennilla) kaupungille ja sai sijaan Höstves-nimisen kylän sekä yhden manttalin Runsor'in kylää, jotka perustuskirjan mukaan olivat kaupungin omia. V. 1647 Maalisk. 29 p. antoi Kristiina kuningas kaupungille „tilavuudeksi“ Kors-holman kuninkaan kartanon (s. o. itse vallilla olevan kartanon) ja Eteläisen karjatalon. Mutta kun kreivi Gabr. Oxenstierna v. 1651 sai Vaasan ja Mustasaaren kreivikunnaksi, hän jälleen vaihetti itsellensä kartanon ja eteläisen karjatalon, antaen sen sijaan kaupungille Höstves-kylän ja manttalin Runsor'ia. Oxenstierna nimitti itseänsä Korsholman kreiviksi. V. 1674 tämä kreivikunta peruutettiin kruunulle.

Maaherra Didrik Wrangel'in aikana (vv. 1674—1688) siirrettiin maaherran asunto Oulusta Korsholmaan. Ison-vihan aikana näkyy asuin-rakennus niinkuin tiluksetkin rappiolle tulleen, jonka vuoksi vihdoin maaherra Kustaa Crèutz (vv. 1739—1746) näkyy siirtäneen asuntonsa kaupunkiin. V. 1747 vahvistettiin piirros uuteen maaherra-asuntoon, joka seuraavina vuosina rakennettiininkin Korsholman kummulle. Se oli yhtenä kerroksena, 11 ikkunaa pitkässä seinässä, joka antoi etelää kohden. Mutta rakennus, vaikka tiilistä tehty, oli niin kehnosti kokoon-pantu, että se jo v. 1773 tuomittiin kelvottomaksi. V. 1851 ruvettiin Kors-holman kumpua tasoittamaan uutta residenssi-rakennusta varten ja kummun kukkula alennettiin kolme kyynärää. Mutta ainoastaan perustus ennätettiin laskea, kun seuraavana vuonna Vaasan palo ja kaupungin sitten päätetty muuttaminen toiseen paikkaan keskeytti asian.

7 §. Koska herra Ylioppilas Hausen oli ilmoittanut aikovansa tulevana kesänä jatkaa muinais-merkkien kuvaamista lounaisen Suomen kirkoissa, päätettiin Seuralta pyytää hänelle matkarahaksi 250 markkaa.

Yrjö Koskinen

[Tämä pöytäkirja luettiin oikaistavaksi Huhtik. 3 p.]

Aakkosellinen Aine-luettelo Historiallisen Osakunnan tähän painettuista Pöytäkirjoista.

Abu Bekr Ibrahimow, 157.
 Akatemia-rakennus Turussa perustelaan v. 1802, 174.
 Albrekt kuningas, 147.
 Altai'n vuorikaivokset, 156.
 Andreas Johannis, 163.
 Andsten, 179.
 Antrean pitäjä, 190.
 Arimaspi, 157.
 „Arvoittaminen“, 167.
 Asp, Kustaa, 143.
 Aspelin'in Matkakertomus Pohjanmaalta, 140, 158.
 Autiotiloja, 140.

Bagge, Joen, 199.
 Balatzen, ks. Bogdan.
 Balk, Beroni, pispä, 136.
 Baner, Kustaa, 199.
 Baumann, I. F. von, 180.
 Beckman (Backman?), Pietari, 179.
 Bibikow, kenraali, 168.
 Bidenius, ks. Renhorn.
 Bilmark, Juh., 164.
 Birger Jaarli, 193.
 Birger kuningas, 161, 196.
 Bitz, Konrad, pispä, 177.
 Biure, Henrik, 166.
 Björkegreen, And., 179.
 Björnram, Lauri Olavinpoika, 199.
 Bladh, J. Johan, 170.
 Blom, Kristofer, 155.
 Blom, Laurentius, 170.
 Bogdan Balatzen, Mustalainen, 197.

Boyne-virran tappelu, 178.
 Brace, M., 177.
 Brenner, Elias, 183.
 Brigittan kappeli Uudella-kirkolla Viipurin läänissä, 172.
 Brinck, Samuel, 170.
 Brovallius, pispä, 141.
 Bure, Jaakko, 179.
 Bure, R. H., 179.
 Bäck, rouva, syntyisin Wechter, 174, 175.

Campenhausen, Balthasar von, 180.
 „Carleböö“ (Kokkola), 163.
 Collegium Germanicum Romassa, 196.
 „Conventus“ = munkki-veljistö, 193.
 Creutz, Juhana, v. 1633, 200.
 Creutz, Juhana, v. 1700, 137, 138.
 Creutz, Kustaa, 200.
 Cronhiort, Abr., 138.
 Cronstierna, Henrik, 192.

„**D**acia“, 159.
 De la Gardie, Jaakko, hänen retkensä Venäjälle, 143, 40—44.
 De la Gardie, Pontus, 197.
 Diepenbrock, Kustaa, 192.
 Dominikanit, 159, 160, 161, 192, 193.
 „Domus finlandensis“, 159, 192.
 Duncan, Kustaa, 192.
 Dyster, Benjami, 140.

Eerik Eerikinpoika, Turun pispä, 194—196.

Eerik Eerikinpoika nuorempi, 194—196.

Eerik Niilonpoika, Pohjanmaan vouli, 199.

Elimäjärvi, 198.

„Elinan surma“, 144, 145, 183, 184.

Elina Juhontytär (Stenbock), 145, 184.

Elisabet, keisarinna, 180.

Eneberg, lisak, 181.

Erkki Olavinpoika, 198.

Erslev'in maatieide, 153.

Euran pitäjä, 177, 193.

Festings, Barthold, 174.

Fincke, Götrik, 197.

„Finlands Minnesvärda Män“, III osa, 137.

„Flaminius“, nuoren Eerik Eerikinpoian otto-nimi, 196.

Fleming, Eerik, 177.

Fléming, Klaus Eerikinpoika, 143, 177.

Fleming, Jaakkima Eerikinpoika, 143, 177.

Fleming, Ingeborg Maununtytär, 136.

Fleming, livar, 176.

Fleming, Margareta, 180.

Fleury'n tappelu, 178.

Forseen, Fr., 180.

Frantsila, 167.

Franzén, Fr. M., 164, 165.

Fresco -maalauksia. keski-aikaisia, 135, 136.

Frijs, Kaarlo, 141.

Frisenheim (Frisius), J. H., 192.

Fust, Henrik, 163.

Fächtenberg, H., 177.

Galle, Hebba Pietarintytär, 170.

Gebhard, Ezekias, 166, 167.

Gippel, ks. Gebhard.

Gladh, Knuutti, 147.

Gyllenius'en päiväkirja, 135, 142, 169.

Hackelin, Jaakko, Ylioppilas, 179.

Haminan kaupunki, sen väkiluku v. 1785, 177; Kustaa III:n käynti siellä v. 1783, 178.

Hannu Hannunpoika, 170.

Hannu Hermaninpoika, 165, 166.

Hannu Ingenpoika, Pohjanmaan vouli, 199.

Hansenius, pappi, 179.

„Hartvic Japson“, 136.

Harviala, 137, 138.

Hattula, 146.

Heisala (Paraisissa), 135.

Helsinki, Venäläisten hävittämänä v. 1571, 147; kaupungin aiottu asema Sörnäs'in niemellä, 161, 162.

Henrik Simonpoika, Pohjanmaan vouli, 199.

Henrik Steeninpoika, 179.

Henrik Lätiläinen, 158.

Hilkko, Olavi, 198.

Hintoja v. 1580 -paikoilla, 155.

Hofman, Henrik, raamatun-suomentaja, 169; 170.

Horn, krelvinna, 170.

Hornborg, kirkkoh. Uudella-kirkolla v. 1793, 152.

Huittisten pitäjä, 143.

Hämeenlinna, 146; sen ulkovaalleista ja muinaistieteellisestä tärkeydestä, 148—153.

Härkäinen, Matti, valtiopäivämies Liiperistä v. 1738, 171.

Höstves Mustasaaren pitäjässä, 200.

Iisalmi, 165.

Iitti, 138.

Ikalisten pitäjä, 184, 185, 186, 190.

Ingman, Isr., 180.

Ingon pitäjä, 183.

Iso-viha, 138, 139, 141, 153, 174, 179, 200.

Israel Erlandinpoika, 193.

Jaakko, pyhä, Rengossa, 145.

Johannes Karelus, 160.
 Juhana herttuan hovi Turussa, 141.
 Juhana III, 143, 155.
 Juho Olavinpoika (Stenbock), 145.
 Juho Ottenpoika, 135.
 Jungfrusund, 180.
 Juusten, Paavali, kirjoiteta häneltä, 139;
 hänen sukunsa, 165, 166,
 Juusten, Pentti Söyriingipoika, hänen
 sukuperänsä, 165, 166.
 Juustila, Viipurissa, 165.

Kaarlo XI, 177, 178, 192.
 Kaarlo Estridinpoika, 159.
 Kaarlo herttua Turussa v. 1597, 143.
 Kaarlo Knuutinpoika, kuningas, 163.
 Kaarlo Pietari Ulrik, 180.
 Kansankouluja, 172.
 Karanneita sotamiehiä, 179, 185.
 Karjalan asutus, 173, 174,
 Karjalankoski, 173.
 Karjalan naisille suojeluskirje v. 1316,
 161.
 Karjalan valtiopäivämiehiä, 171.
 Karjan pitäjä, 183.
 Kariskylä, 184.
 Karleby (Kokkola), 163, 164.
 Karpalainen, Tord (?), 136.
 Karttoja tiluksista, 135, 170.
 Kastelholma, 197.
 Katharina II, 178.
 „Kaukamielen oja“, 198.
 Kauppa-kokous Kokkolassa v. 1735,
 170.
 Keith, Jaakko, kenraali, 180.
 Kemiön pitäjä, 180.
 Kesola, 198.
 Kieli-seikkoja 164, 167, 171, 180.
 Kimola, 198.
 „Kirkkein kirkko“ Laitilassa, 146.
 Kirjeiden kulku pohjois-mailla Ro-
 maan v. 1607, 196.
 Klingsporre, A. M., vara-maaherra, 138.
 Klowensich, Henrik, 170.

Klöfversköld, Eerik, 135.
 Knuutti Eerikinpoika, Laukon herra,
 145.
 Koiviston kartano Ulvilassa, 170.
 Kokanvesi, 173, 174.
 Kokemäen linna, 147.
 Kokkolan kaupunki, 139, 170, 181.
 Kokkolan pitäjä, sen ikä, 163, 164.
 Konstantinopolin Evankelinen kirkko,
 180.
 Korsholma, 146, 147, 199, 200.
 Kouluja, 172.
 Kristiina, Birger Jaarlin tytär, 159.
 Kristiina kuningas, 192, 200.
 Kristiinan kaupunki, 170.
 Kristin-uskon ikä Suomessa, 146.
 Kruunulinna, ks. Hämeenlinna,
 Kunniapalkinto valtakunnan säädyiltä
 v. 1756, 143.
 Kuolevaisuus v. 1868, 154, 155.
 Kurki, Arvid, pispä, 144, 145, 179.
 , Elina Klauentytär, 145, 184.
 „ “, Klaus, Elinan surmaaja, 144,
 183, 184.
 Kustaa II Adolffi, 199.
 Kustaa III, 178.
 Kustaa IV Aadolffi, käy Viipurissa v.
 1796, 172; Suomen saaristossa v.
 1808, 180.
 Kuunustainen, 173, 174.
 Kymenkartano hävitetty v. 1571, 147.
 Kylén, Benj., nimismies, 180.
 Kyrön „Skantsi“, 184.
 Kyröskoski, 186.
 „Kädeve“, 173, 174.
 Käkisalmen kaupunki, sen väkiluku
 v. 1785, 177.
 Käkisalmen lääni Ruotsalais-valloituk-
 sen aikana, 162, 36—39.
 Käräjämäki Eurassa, 177.
 Kökar'in luostarin jäännökset, 139.
 Lacy, de, kreivi, 191.
 Lahjomisia virastoissa, 138.

La'in-käytös, 138, 167, 168, 169, 198.
 Langell, Fr., 176.
 Lappeenranta, sen väkiluku v. 1785,
 177; — tappelu v. 1741, 191.
 Lapuan tappelu v. 1808, 158.
 Laskiais-ajaminen, 175.
 Leijonhufvud, Steen, Raseporin kreivi, 183.
 Lewenhaupt, Adam Ludv., 178.
 Lewenhaupt, Charles Emil, 178.
 Lewenhaupt, Kustaa Mauri, 178.
 Liiviläiset, 158.
 Liminka, 167.
 Litzelius, Antti, 182.
 Lohjan pitäjä, 183.
 Lohtajan pitäjän ikä, 164.
 Loitsiminen, 167.
 Lokalahden tappelu v. 1808, 180, 181.
 Ludvig, A. G. von, 170.
 Luostarit, ks. Dominikanit.
 Lähti = Mustalainen, 198.
 Löflund'in suku, 154.

Maakirja, 175, 176.
 Maalauksia kirkoissa, 135, 136, 138,
 139, 167, 168, 183, 200.
 Maamittarit, ensimmäiset Suomessa, 135.
 Majavan-pyyntö, 174.
 Malm, George, 192.
 Margareta kuningas, 145.
 „Maritimæ domi“, 159.
 Markow, Venäläinen ministeri, 178.
 Masku, 169, 170.
 Maunu I, Turun pispä, 160.
 Meiholm, kappalainen, 179.
 Melartopæus, Parikkalan provasti, 192.
 Mentzius, Johannes Clem., rehtori Porin koulussa, 194.
 Michael de Finlandia, 160.
 Missale, 163.
 Muinais-jäännöksiä, 139, 148—153,
 161, 177, 183, 200.
 Muinaiskaluja, 136, 147, 153, 156,
 157, 161, 177, 181.

Muinais-kirjoituksista asetus, 141.
 Muinaislöytö, 174, 175.
 Muinaistapoja, 175.
 Muinais-tarinoita, 153, 177.
 Muola, 177, 190.
 Mustalaiset, 196—198.
 Mustasaari, 199, 200.
 Mustaveljes-kartano Viipurissa, 165,
 166.
 Mustola, 138.
 Myrskylän pitäjä 179.
 Möllersvärd, Kaarlo Maunu, 171.

Naantalin kirkon seinä-maalaukset,
 167.
 Naantalin luostarin korjaus v. 1576
 seurt., 155.
 Naantalin nunnain siveydestä, 142.
 Napuen tappelu, 141, 153.
 Nericius, Laurentius Petri, 197.
 „Niclis Gregerson“, 136.
 „Niclis Magnusson“ (Tavast), 136.
 „Niclis Olafson“ (Stjernkors), 136.
 Nieroth, Kaarlo, kreivi, 179.
 Nieroth, Maunu Wilhelmi, 178.
 Niilo Ottenpoika, Pohjanmaan vouti,
 199.
 Noisniemi, 163.
 Norberg, 137.
 Nousiainen, 147.
 Nyerup, 164.
 Nylander, Tönnius, 165, 166.
 Nälkä-vuodet 1695—1697, 137, 138.
 Nälkävuosi 1868, 154, 155.

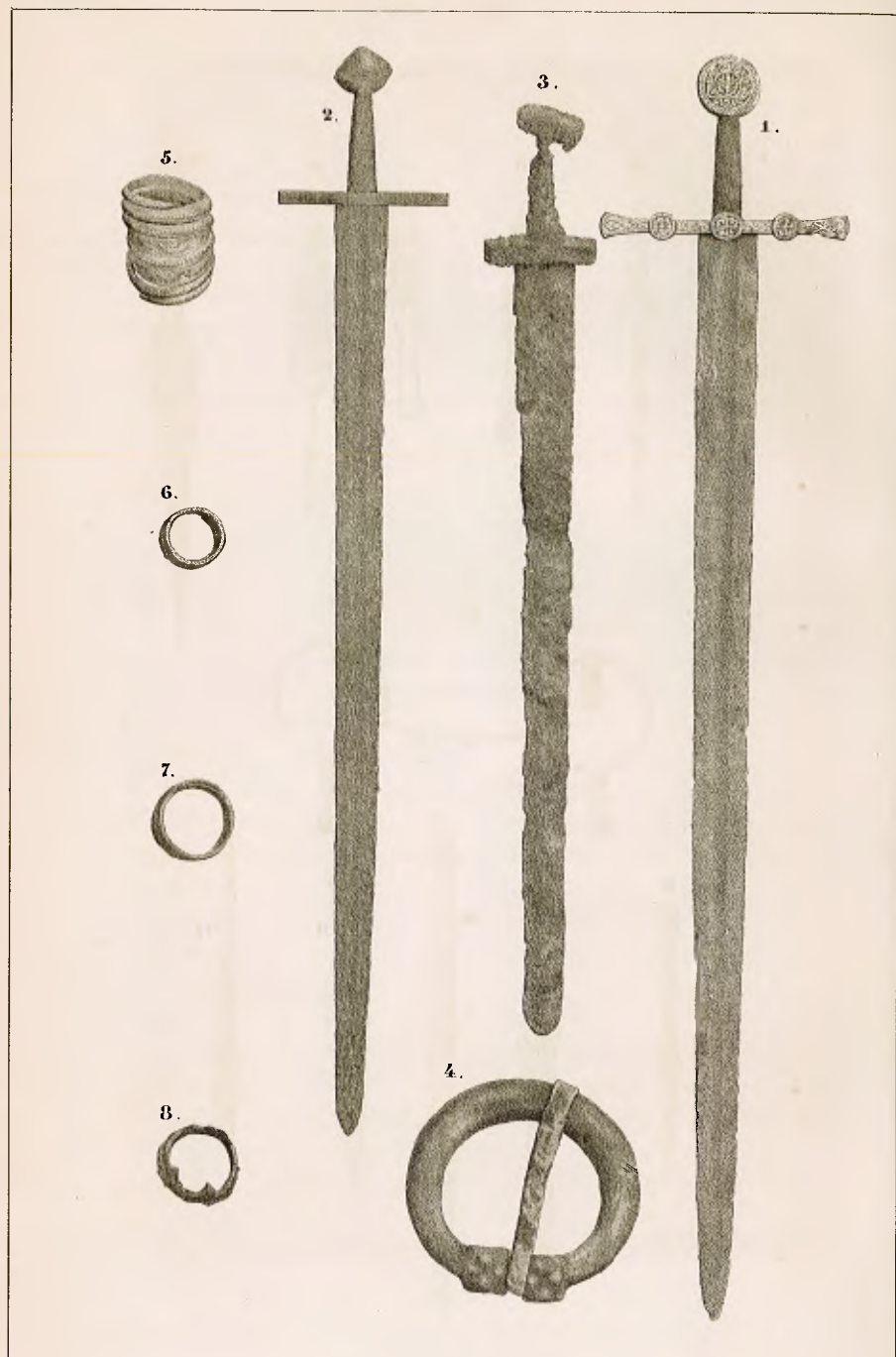
Oikeuden-käytös, ks. La'in-käytös.
 Oksajoki = Vuoksi, 162.
 Olaus Stephani, Vesteros'in pispä v.
 1607, 196.
 Olavi Maununpoika, pispä; hänen vaa-
 kunansa, 136.
 Oxenstjerna, Aksel, 195, 200.
 Oxenstjerna, Gabr., Korsholman kreivi,
 200.

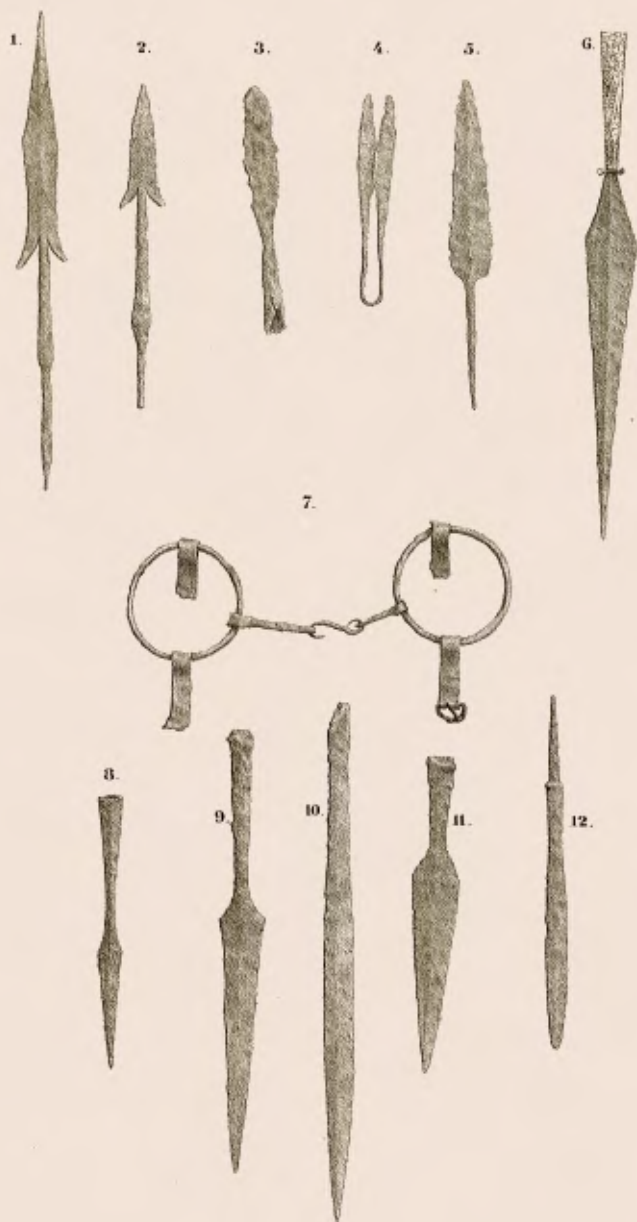
- Oulu, 170.
Oulun linna, 199.
- P**araisten pitäjä, 135, 140.
Parikkala, 192.
Parment, A., 170.
Partainen, Tapani, valtiopäivämies
Lieksasta v. 1738, 171.
Peli-kortteja, 141.
Pellavan-viljelys, 143.
Pentti Niilonpoika, Pohjanmaan vouti,
199.
„Perras“ (?), 179.
Petrus de Finlandia, 159.
Pietari Sveninpoika, 200.
Pietarsaaren kaupunki, 170.
„Pithluoto“, 180.
Pohjanmaa, 140, 158, 170, 199, 200.
Poiko, 179.
Porthan, H. G., hänen „äidinkielen-
sä“, 164.
Porin kaupunki, 170.
Porvoo, sen kirkko poltetu v. 1571,
147.
Pulloi, loitsija v. 1678, 167.
Pyhäristin pitäjä, 177, 190.
Pyhain-kuvia, 135, 136.
Pyhä-vaellus-paikkoja Suomessa, 145,
146.
Pähkinälinnan rauhanteko, 162, 163,
172, 173.
Päivätöiden arvo v. 1580 paik., 155.
Pälkäne, 147.
Pärmäkirje, vanhin, 161.
- R**aahen kaupunki, 161, 170, 171; sen
kieliseikkoja viime vuosisadalla,
167.
Ragvald Halvardinpoika, 199.
Raja, Turun ja Viipurin hiippakun-
tain, 165.
Raja Venäjää vastaan, 162, 163, 172,
173, 194.
Rajajoen nimi, 139.
- Raippa-rangaistus, 168, 172.
Rantasalmi, 175.
Rapola Sääksmäellä, 153.
Raseporin kaupunki, 183.
Renhorn, Olavi Bidenius, 171.
Renhufvud, Henrik Steeninkoika, 179.
Renko, 145.
Renner, Arv., 180.
Resanow, 191.
Risti, pyhä, Hattulassa, 146.
Roma, sen oppilaitoksia, 195, 196.
Rostock, 195, 196.
Rud, Otto, 136.
Ruotsinkieli, 167, 180.
Runsor Mustasaarella, 200.
Rymättylän pitäjä, 178, 179, 180.
Räävelin Dominikani-luostari, 159,
193.
- S**aarnaaja-veljet, ks. Dominikanit.
Säbelfana, Lindyed Klauunpoika, 185.
Sadejoki (Saija), 162.
Salosten pitäjä, 161.
Savonlinna, 172; — kaupungin väki-
luku v. 1785, 177.
Savossa Mustalaisia v. 1597, 197.
Sielumessuja, 179.
Siestarjoki, 139.
Sigtunan luostari, 193.
Siikaniemi, 172.
Siiti (Siitenselkä?), 173.
Sinettejä, 157, 158, 182.
Siuntio, 177.
Skythat, 157.
Snappertunan kaupunki, 183.
Sobolino, 162, 163.
Sorolainen, Eerik, 196.
Sortavala, sen väkiluku v. 1785, 177.
Sota v. 1808, 1809, 171.
Sotavoima, Ruotsin, v. 1706, 141.
Sotaväen menetys, 138.
Sotaväen-otto, 138, 179.
Sparre, C. W., 178.
Sparre, Hebba, 177.

- Sprengtporten, Yrjö Maunu, 181.
 Steen, Lorens, 170.
 Stenbock, Kustaa Olavinpoika, Toftan herra, 144, 145.
 Stenbock, Jösse (Juho) Olavinpoika, Kariskylän herra, 144, 145, 184.
 Stuure, Steen, nuorempi, 196.
 „Suffragia“, 160.
 Suomalaisia nimiä Kokkolassa, 139, 140.
 Suomen Maatiede, 182, 186—189.
 Suomen vaakuna, 175.
 Suomen väkiluku v. 1785, 177.
 Suomenkieli, 164, 167.
 Suomenkielinen valtiokalenteri, 143.
 Suomenvesi, 173.
 Šviñnhufvud, Yrjö Juhonpoika, 185.
 Sääminki, 173, 175.
 „Sämusale“, 173.
 Särkilähti (Savossa), 173.
 Sääjoki, ks. Sadejoki.
 Sääksmäki, 153.
 Sörnäs, 161.
 Taika-usko, 167, 172, 192.
 Taivassalon kirkko, 135, 136, 138, 139.
 Tammelan pitäjä, 143.
 Tattare, ks. Mustalaiset.
 Tavast, Elina Niilontytär, 136.
 Tavast, Maunu, pispä, 136.
 Tavast, Niilo Maununpoika, 136.
 Teisko, 153.
 Tengström, Jaakko, 174.
 Tervan hinta v. 1580 paik., 155.
 Tiilejä, 146; niiden hinta v. 1580 paik., 155.
 Torkel Knuutinpöian retki Karjalaan, 160.
 Tott, Eerik Akselinpoika, 136.
 Trajectum (Utrecht), 163.
 Troil, Knuutti von, 180.
 Tschudien vuorikaivokset, 156.
 Tuomas pispä, 161.
 Tuomas Tuomaanpoika, 177.
 Turun entinen raastupa, kuva siitä 140.
 Turun hovioikeus, 143.
 Turun tuomiokirkon ryöstö v. 1509, 136; — kirkon pohjapiirros haettava Vatikanon kirjastosta, 144; — kirkon urut, 169; — muinaiskalut, 181.
 Turun Dominikani-luostarin ikä, 159, 160, 192, 193.
 Turussa perustetaan Akademia-rakennus v. 1802, 174.
 Turun rauhan-kongressi v. 1743, 180.
 Ulrikasborgin linnoitus Helsingissä v. 1755, 154.
 Urkuja, 169.
 Urpalahti, 173.
 Uusi-kirkko Viipurin läänissä, 172.
 Uuskaarlepyy, 170.
 Waakunoita, 136, 175, 182, 183.
 Waasan kaupunki, 170, 199, 200.
 Waasan suvun vaakuna ja syntyperä, 142.
 Walkjärven pitäjän kertomus, 140, 143.
 Waltiopäivä-miehet, niiden lukumäärä Suomesta, 170, 171.
 Wangit Venäjällä ison vihan aikana, 141.
 „Wapauden-aika“, 170.
 Warpavuori, 173.
 Wastovius, 196.
 Watikivi, 173.
 Watikanon kirjasto, 144.
 Wechter-suku Turussa, 174.
 Wehkalahti, hävitetty v. 1582, 147.
 Wenäläinen Suomi v. 1769, 168.
 Wenäläisten hallitus Suomessa ison vihan aikana, 139.
 Wenäläisten hävitysretki v. 1582, 147.
 Weroja, 179, 180.
 Westgöthe, Joen, 196, 197.
 Wijkman, J. H., 170, 171.

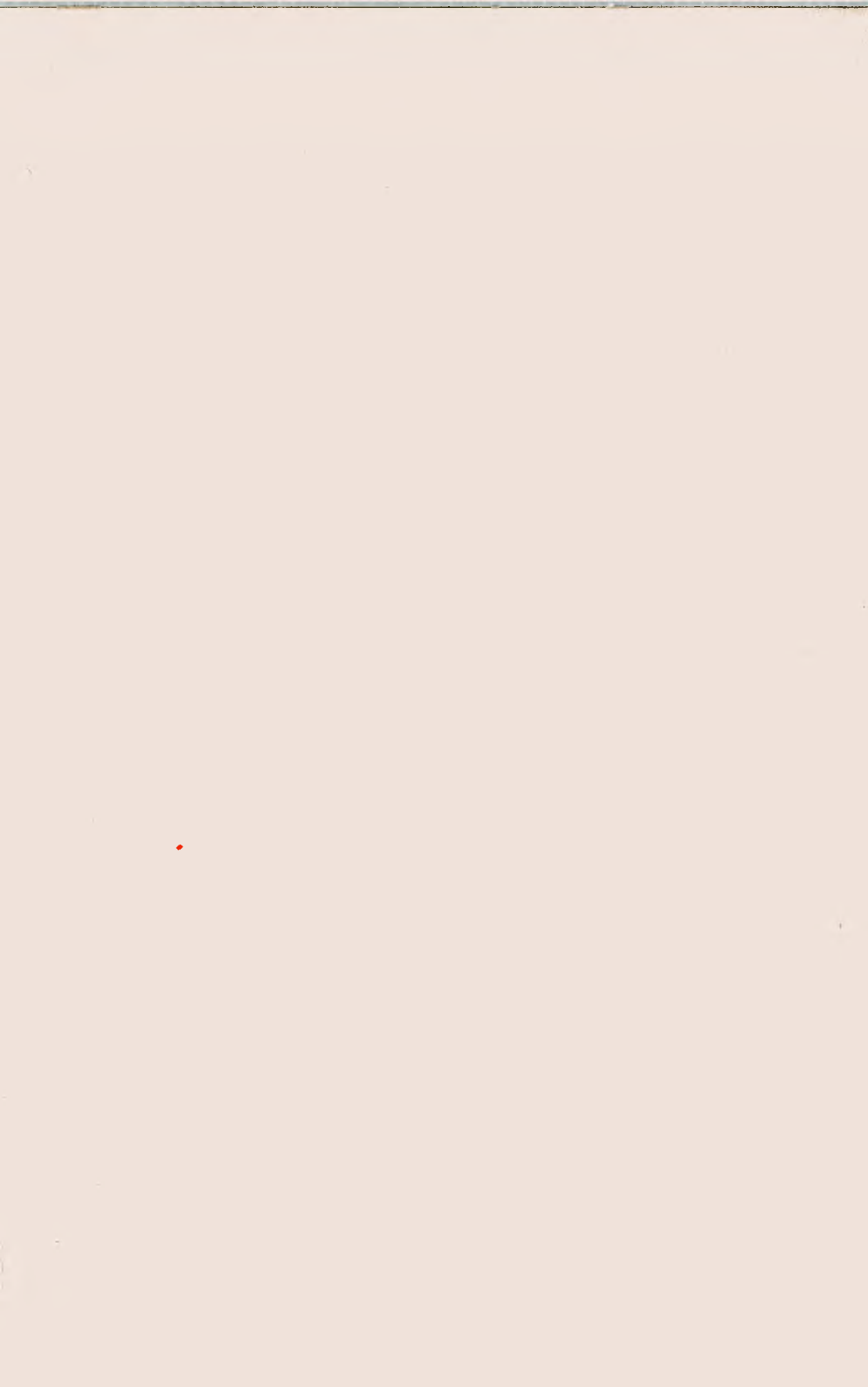
- Wiipurin kaupunki, sen kartanoita, 165, 166; sen pormestareita, 166; sen tuomiokirkko, 172, 176; sen väkiluku ja kauppa v. 1785, 177.
 Wiipurin linnan pohjapiirrokset, 140, 158, 168, 118—133.
 Wiipurin läänin oloja Venäjän vallan alla, 168, 176, 177.
 Wiipurin seurakunnan „Muistokirja“, 172.
 Wilhelmi III, Englannin kuningas, 178.
 Wiljan hinta v. 1580 paikoilla, 155.
 Wirolaiset, 158.
 Wittenberg, 194—196.
 Wrangel, Didrik, 200.
 Wrede, Fabian, kreivi, 137, 138.
 Wuoksi, 162.
 Wäkiluvun suhteita v. 1785, 177.
 Wäkivallan tekoja, 198.
 Ykspää, 173.
 Yli-Karjala, edustettu valtiopäivillä v. 1738, 171.
 Yliopistot, Lutherilaiset, 195.
 Ylivesi, 173.
 Yrjö Matinpöika, 165, 166.
-

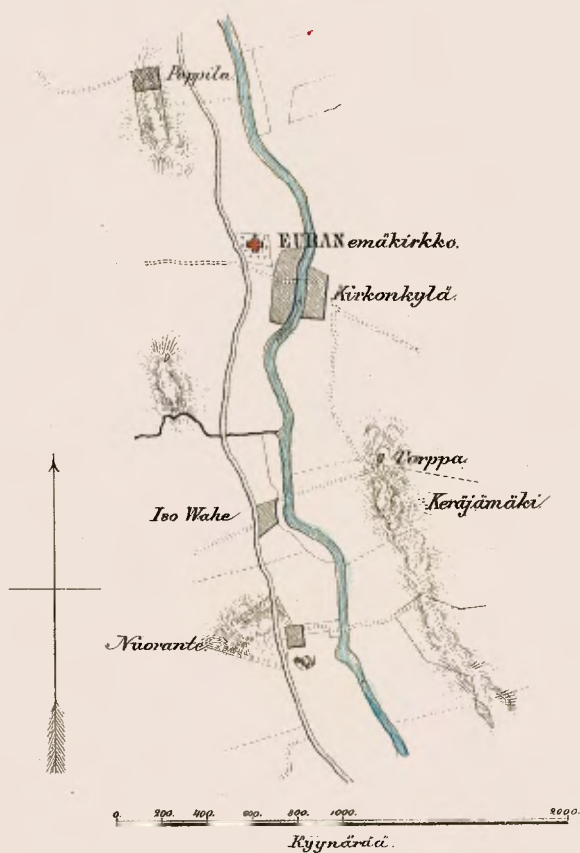

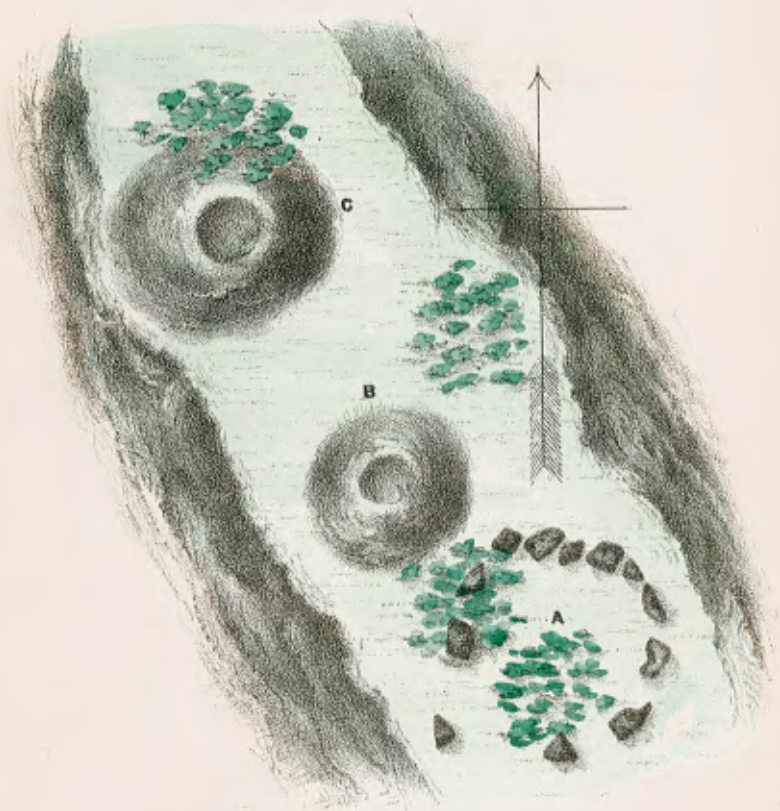

EURAN PITÄJÄN KIRKONSEUTU.

TUOMARIN-YMPYRÄ KERÄJÄMÄELLÄ.

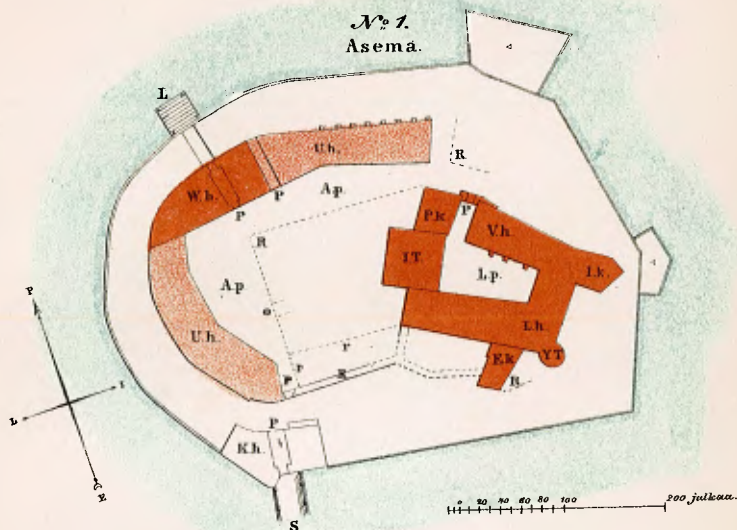

0 1 2 3 4 5 10 15 20 25

Kyynärä.

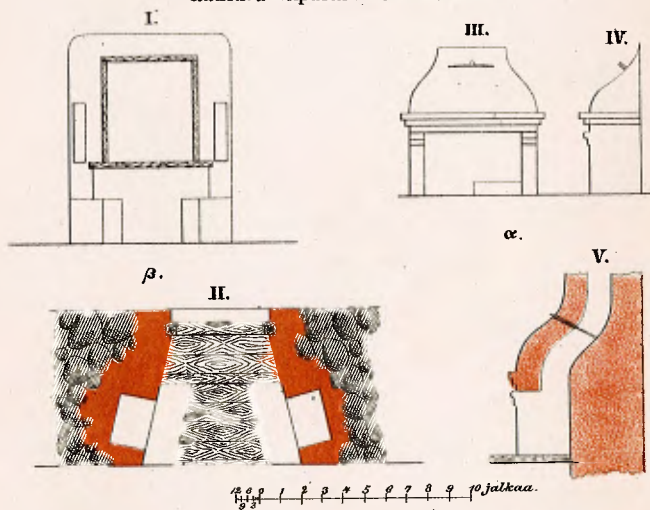

WIIPURIN LINNAN KARTTA.

N:o 1.
Asema.

Lisälehti.

Kuuluva Wiipurin Linnan Karttaan.

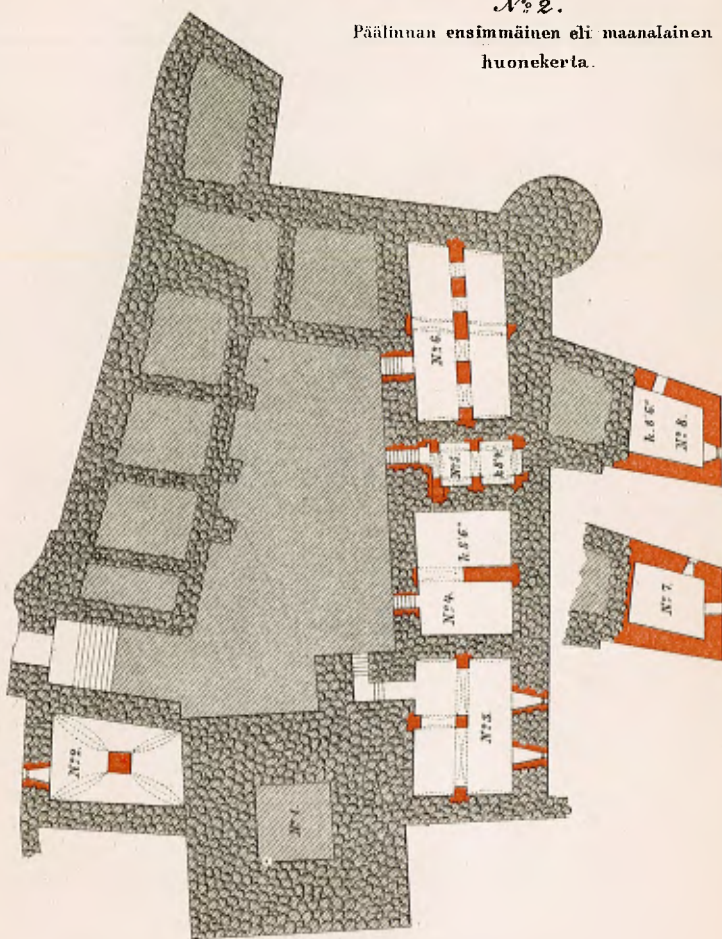

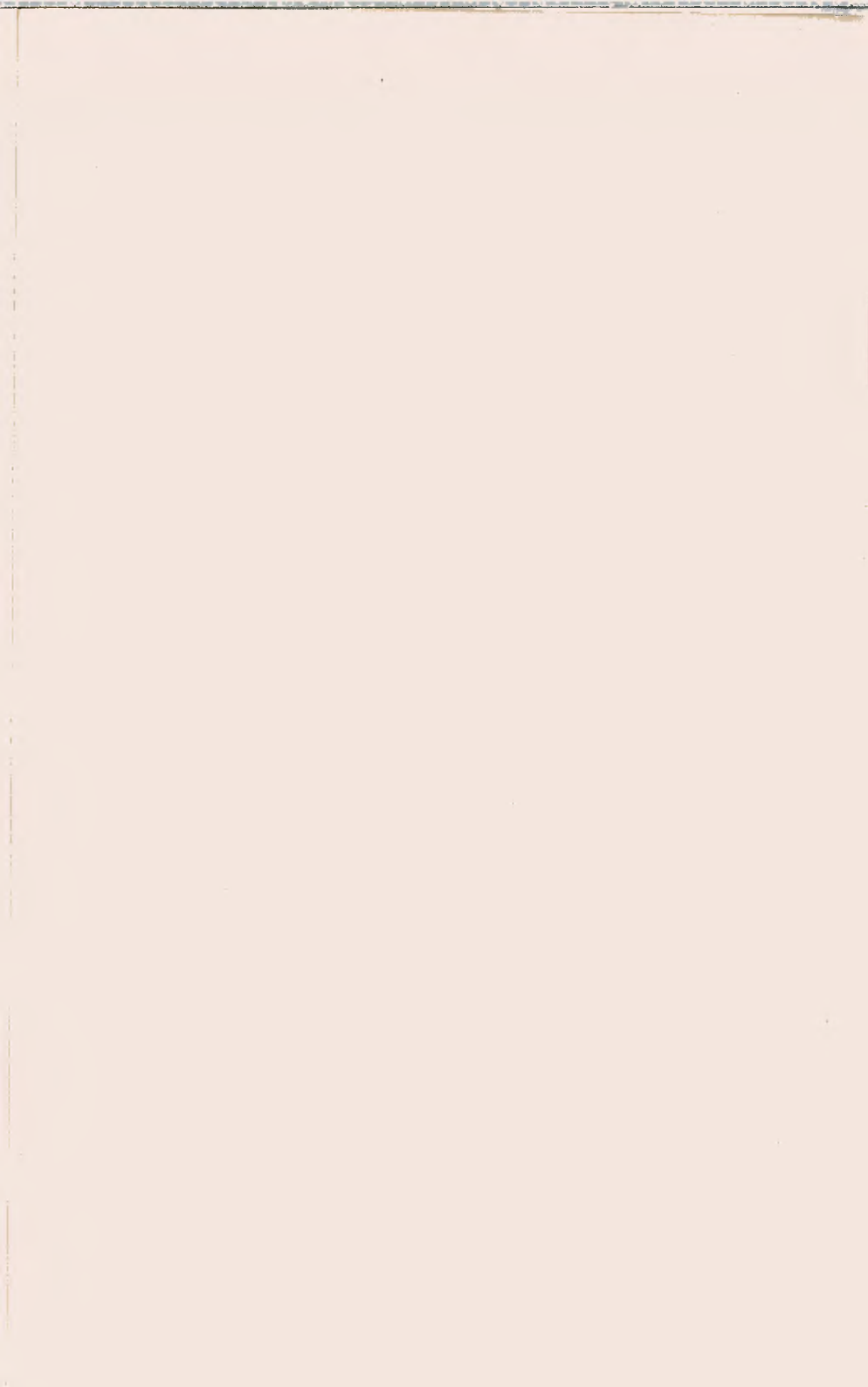
WIIPURIN LINNAN KARTTA.

N° 2.

Päälinnan ensimmäinen eli maanalainen
huonekerta.

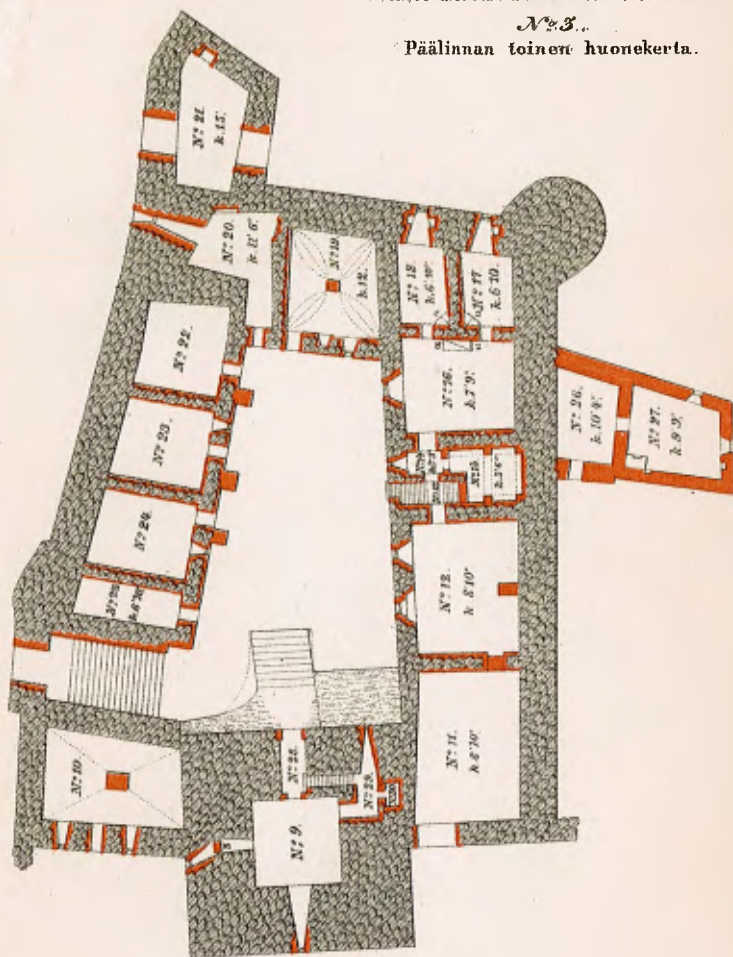
10 5 0 10 20 30 40 50 jalkaa.

SWIPURIN LINNAN KARTTA.

N:o 3.

Päälinnan toinen huonekerta.

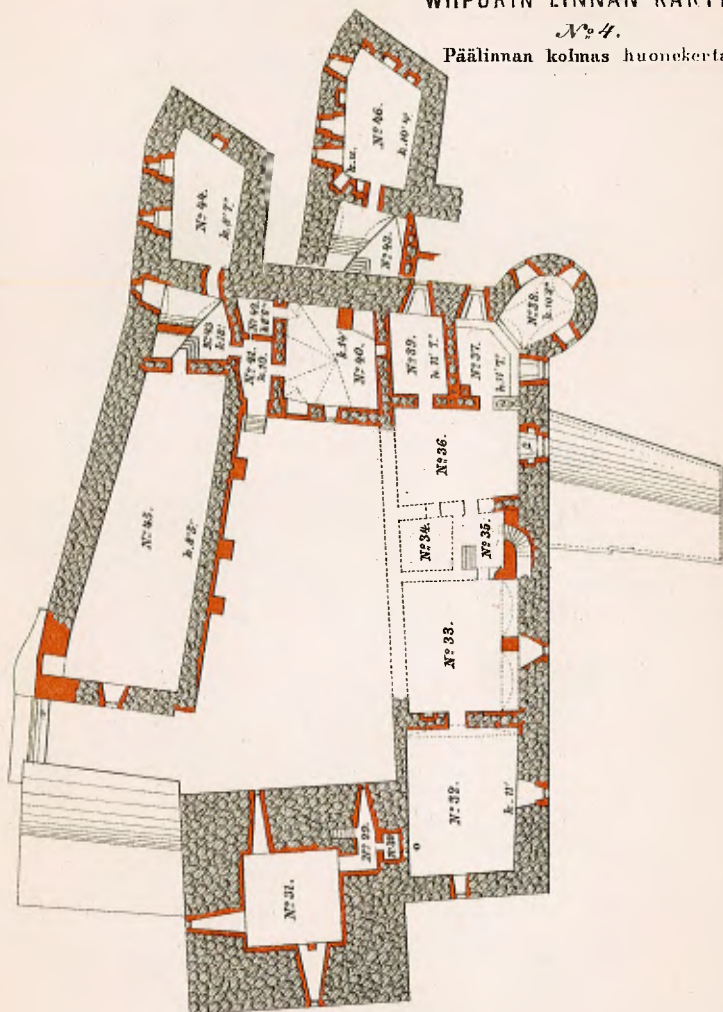
0 10 20 30 40 50 jalkaa.

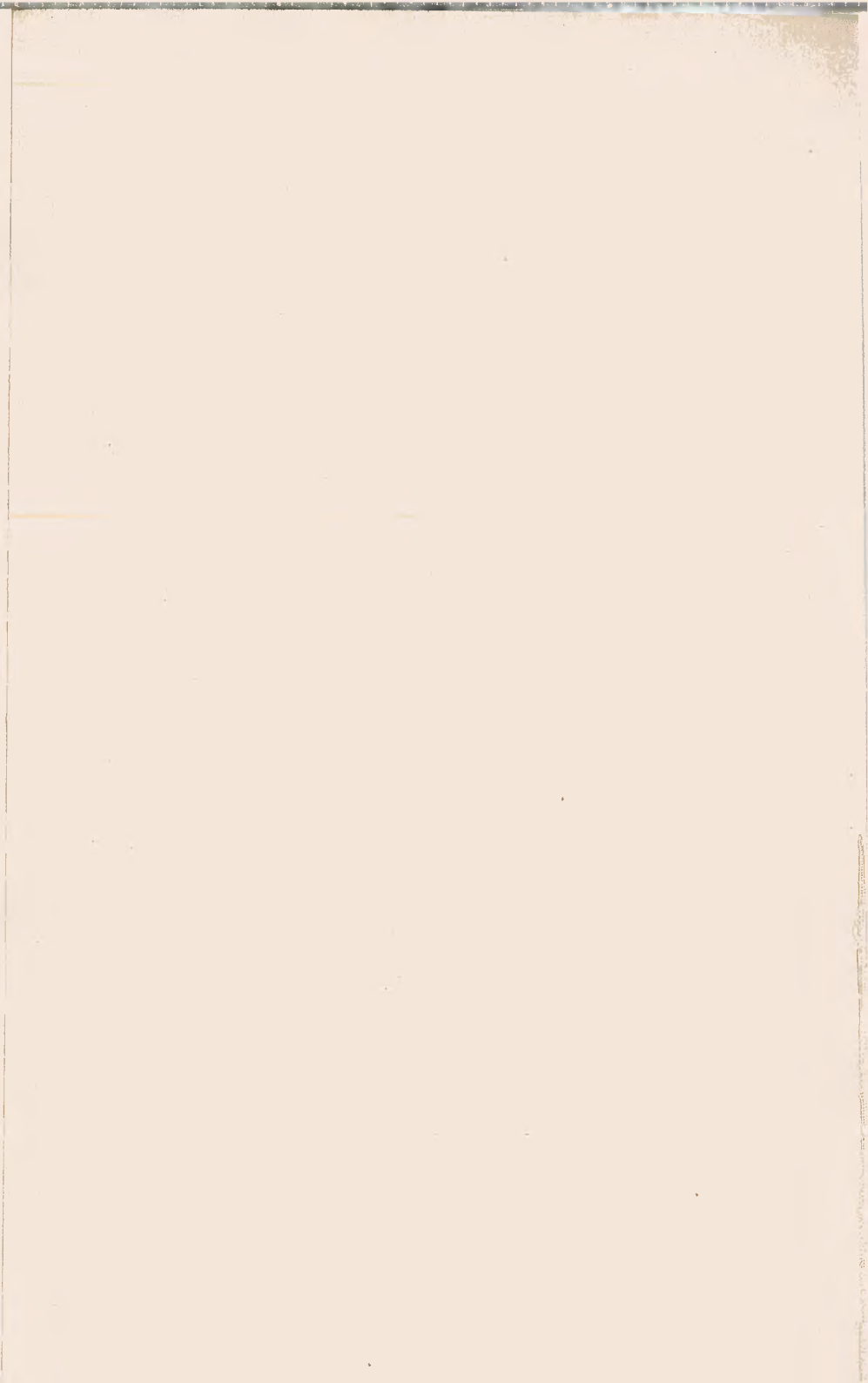
WIIPURIN LINNAN KARTTA.

N° 4.

Päälinnan kolmas huonekerta.

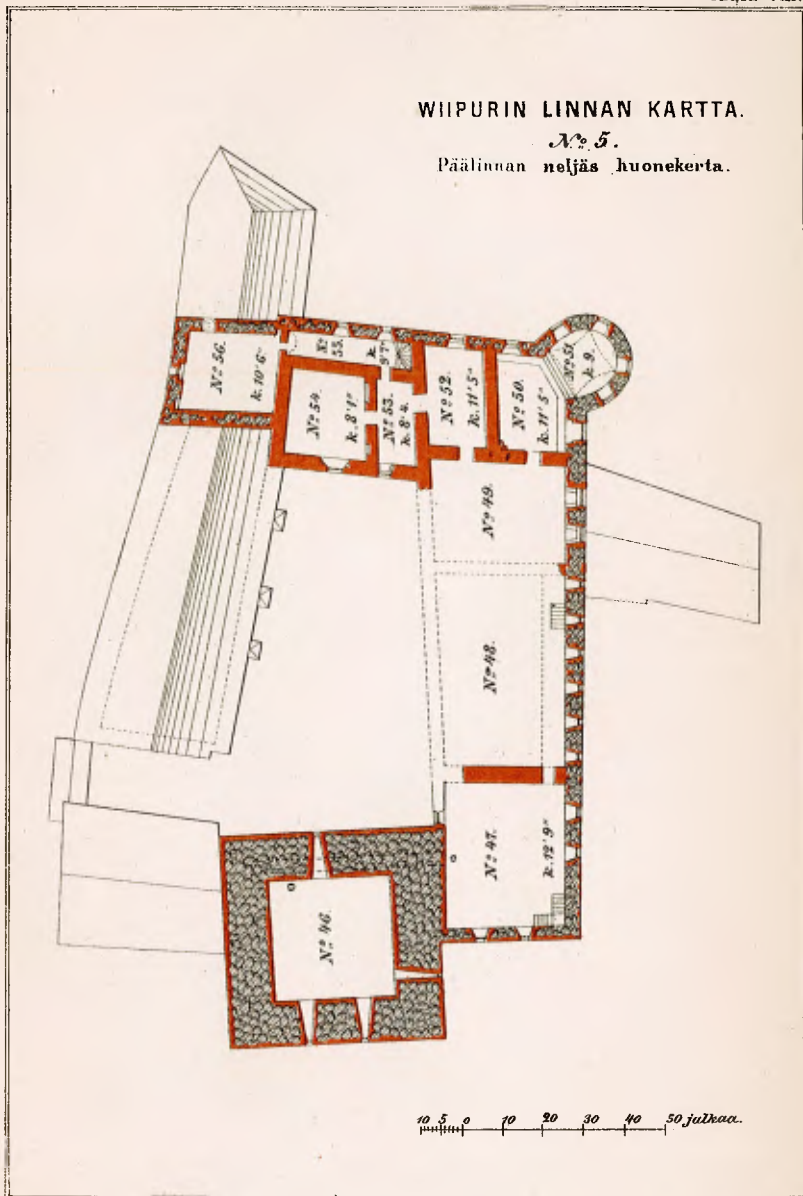
10 5 0 10 20 30 40 50 jalkaa.

WIIPURIN LINNAN KARTTA.

N° 5.

Päälinnan neljäs huonekerta.

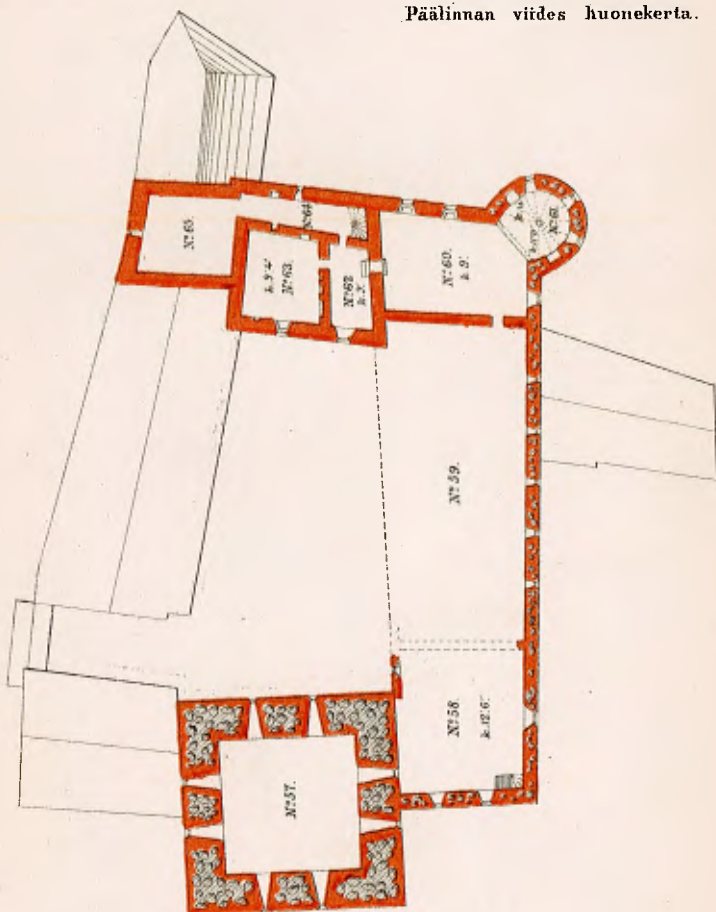

WIIPURIN LINNAN KARTTA.

N° 6.

Päälinnan viides huonekerta.

10 5 0 10 20 30 40 50 jalkaa.

WIIPURIN LINNAN KARTTA.

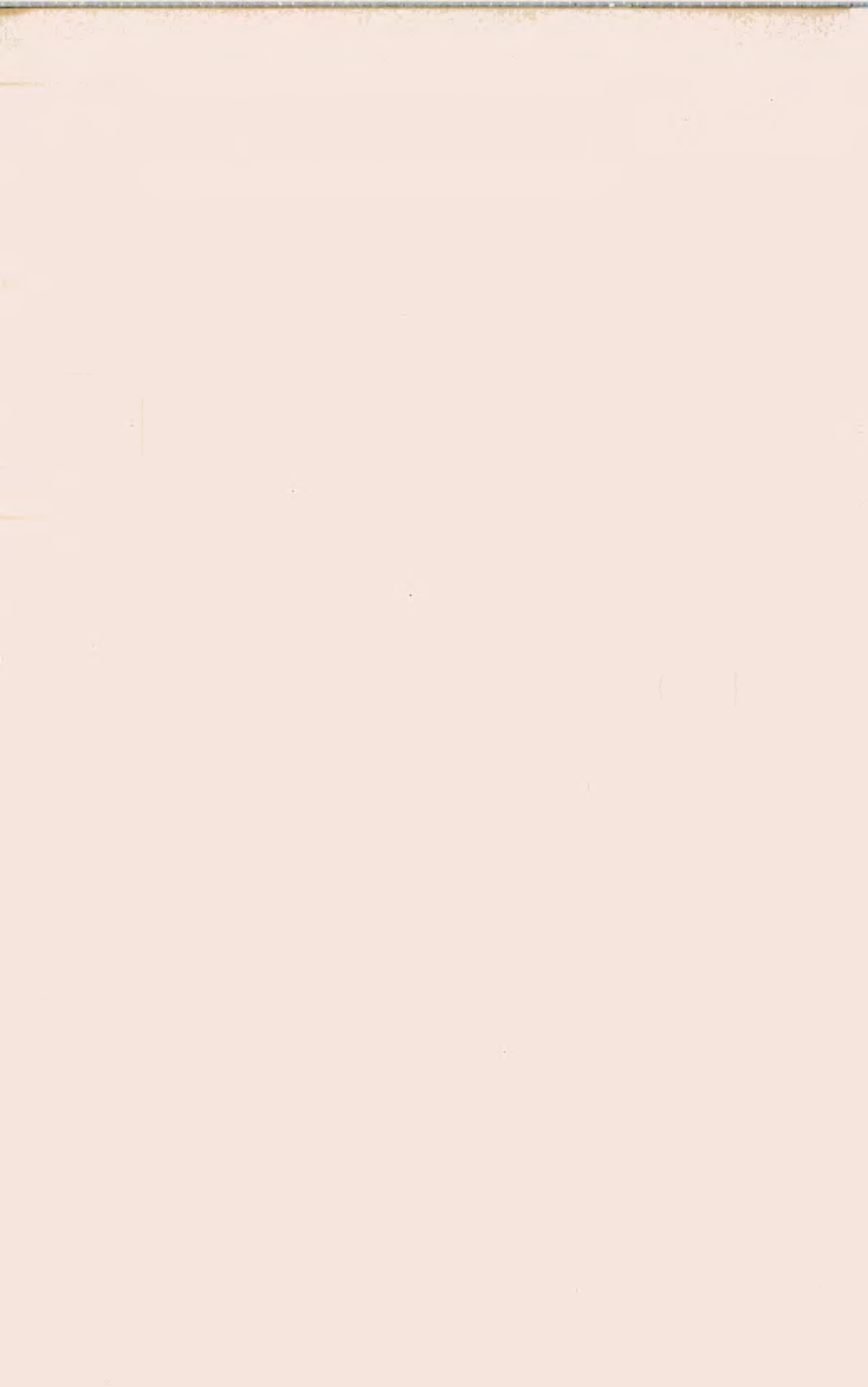
N° 8.

Alapihan rakennusten ja kansliahuoneen
toinen kerta.

N° 7.

Alapihan rakennusten ja kansliahuoneen
ensimmäinen kerta.

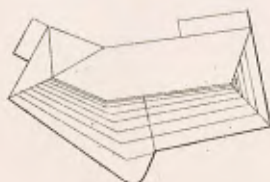
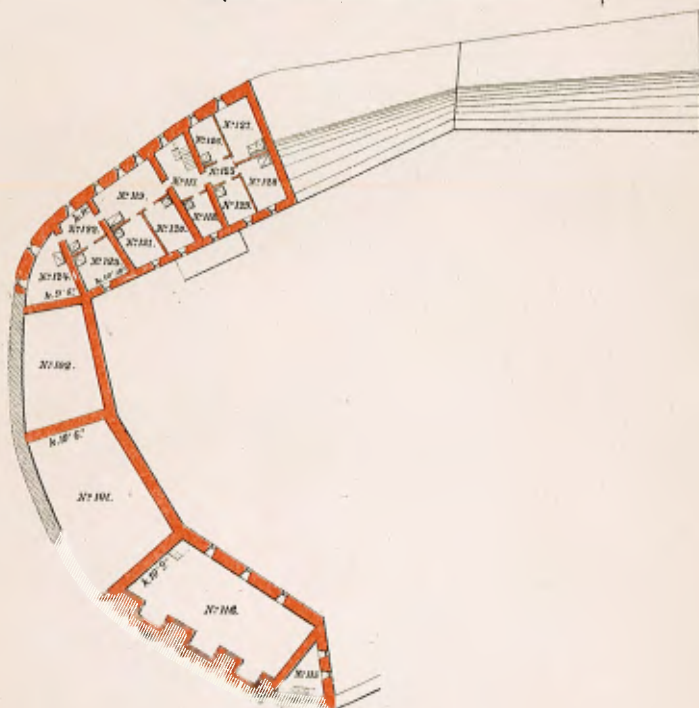
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 jalkaa.

WIIPURIN LINNAN KARTTA.

N° 9.

Alapihan rakennusten kolmas kerta.

10 5 0 70 30 40 50 60 70 80, falkaa.

